

Németh András

Tétova esztendő

I. fejezet

A Tisza-parti házunk nagykapuja előtt álltunk édesanyámmal, én húszévesen, ő 41 éves volt, érett, szép asszony. Nagyon meleg, igazi bőtermő ős kora délutánján biciklimre támaszkodva vártam Bodó Pista barátomat, hogy együtt vágjunk a nagyvilágnak az oroszok elől, akik már Makó határát is elérték.

Nyugtalan éjszaka után határoztam el, hogy nem várom be a frontot. Félttem. Egész éjjel torkolattüzek, ágyúdörgések, mintegy válaszolva a géppisztolyok éles ugatására. Az időnként beálló csend csak felerősítette a félelmetes hangzavart. A békésen, vékonyan muzsikáló, csipkedő szúnyogokat irigyeltem időnként.

Nem tudtunk aludni. Reggelre virradóra plakátok parancsolták a 18 éven felüli lakosok városból való kiürítését. Rémhírek mindenfelé „a nőket megerőszakolják, a férfiakat Szibériába hurcolják...”

Nevelőapám sem volt itthon, keveset tudtunk róla. Később valahonnan a Dunántúlról került haza. Édesanyám sírt, nem is tudta, mit mondjon.

- Kisfiam, hová akarsz menni? Én nem tartalak, de jól gondold meg, mit fogsz csinálni?

Magam sem tudtam. Halvány elképzeléseim voltak: talán fölmegek Pestre a Pázmány Kollégiumba, ahol egész nyáron laktunk mi, másodéves orvostanhallgatók egy gyorstalpaló honvéd „orvossegéd” képzésen. Esetleg megkeresem az 5. szegedi helyőrségi kórházat, és oda bevonulva talán megúszom, hogy mit, akkor még nem tudtam.

- Elmegek Balogi Erzsikéhez, ott lakom pár napig, azután meglátom.

- De fiam, Pestet mindennap bombázzák!

- Nyáron is bombáztak, mégis itt vagyok.

- Jaj, Istenem! Jól kösd föl a bőröndödet a biciklire. Nem is tudom, hogy mit csomagoltam össze...

Időközben a Bertalan-emplékmű felől föltűnt Bodó Pista kerékpárral, ők is a Tisza-parton laktak. Lihegve állt meg mellettünk.

- Pistikém, maga is meggondolta? Legalább vigyázzanak egymásra - mondta édesanyám.

- Terike néni nyugodt lehet. Sajnos, muszáj elmennünk, ha nem akarunk orosz fogságba kerülni.

- És merre indulnak?

- Egyelőre a szatymazi nagynénémhez és majd tovább Pestnek. Vonat már nincs!

Elindultunk a híd felé. Hiába mondtam édesanyámnak, hogy köszönjünk el a kapuban, szipogva, szótlánul jött velünk. Elballagtunk a kora őszben pompázó kertes házak előtt. Hirtelen borzongás fogott el, ahogy megláttam Kovácsék kertjében a körtétől roskadozó fákat, amelyekről a gazda fiával együtt lopkodtuk gyerekkorunkban a gyümölcsöt (noha mindig adtak), s a város felé pillantva elkészöntem játékos korunk tisztai árterétől. Valóban lehetséges, hogy nem látom többé Újszegedet?

A hídhoz értünk. Most hogyan búcsúzzam? Anyámra néztem, ő sem tudott szólni. Nyelegettem a könnyeimet, és színpadias hangon mondtam.

- Édesanyám, biztos lehetsz benne, hogy visszajövök, legkésőbb egy év múlva.

Azon a napon 1944. október 8-át írtak, vasárnap volt.

Fölmentünk a hídra, de a forgalom miatt többször le kellett szállni a kerékpárról.

Hihetetlen forgalom mindkét irányban. A város felé szekerek araszoltak végtelen sorban. Rajtuk családok, gyerekekkel. Egyik-másik kocsi után kikötött kutya lépdelt behúzott farokkal, szomorú tekintettel.

- Kik ezek? - súgtam a barátomnak.

- Majd megkérdezem.

Odaoldalgot az egyik kocsihoz, és pár szót váltott a hajtóval.

- Svábok a Bánátból - mondta visszajövet -, menekülnek az oroszok elől.

- Akkor ezek mindenüket ott hagyták...

Sajnálattal teli vegyes érzéssel toltam a kerékpárt a gyászmenetnek is beillő karaván mellett. Eszembe jutott, hogy sok SS-katonát toboroztak a délvidéki svábok közül. Az újságok írták még régebben. Fejvesztett menekülésük így érthető volt.

Velünk szemben katonai autók, magyarok, németek. Nem úgy festettek, mintha szervezettek volnának. Az egyik terepjárótól két ló megriadt, majdnem belevitte utasait a Tiszába. Szerencsére erős öntöttvas korlátai voltak a hídnak.

Nagy nehezen kivergődtünk a budapesti útra, de a menekülőket Szatymazig sem tudtuk megelőzni.

Szatymaz az őszibarack, a szőlő és más gyümölcsök, kiskertek Kánaánja volt akkor, tele-tűzdelve a városi urak, tehetősebbek szép házaival, villáival. Barátom idősecske, fiatalkorában bizonyosan szép nagynénje kedvesen fogadott bennünket a szinte kúria nagyságú, tornácos ház előtt.

Uzsonnáztunk, utána sétálgattunk a kertben.

- Egy magas rangú katonatiszt fia mondta, hogy a németek nem veszíthetik el a háborút. Most átmenetileg a nyugati frontra összpontosítanak, és új fegyvert vetnek be - mondtam Pistának. - Különben is, a románok hozták ilyen helyzetbe a keleti frontot.

- De már oda a fél ország!

Beszélgetésünket autózúgás szakította félbe, majd hallottuk, hogy megállt. A ház felé kerülve egy magyar katonai teherautót pillantottunk meg az udvarban.

- Ahogy elnézem, ezek nem muníciót szállítanak - mondtam Pistának.

- Tele van bőrönddel, ezek is menekülnek. Nézd, ott vannak a verandán.

Egy magas rangú tiszt, egy főhadnagy, egy vadászkinézésű civil és két alacsonyabb rangú katona beszélgetett izgatottan a nagynénivel.

Mire odaértünk, már hallgattak. Bemutatkozás után terített asztalhoz ültünk, a két katona - gondolom, egyik sofőr, a másik tisztiszolga - külön asztalnál vacsorázott. Vacsora közben és utána is folyt a borozgatás. Kissé enyhült a hangulat.

- Hát ti, fiúk, merre tartotok? - kérdezte a magas rangú.

Meglöktem Pistát a térdemmel, és mindjárt válaszoltam is.

- Én az 5-ös helyőrségi kórházba vonulok be.

- S tudod-e, öcsém, hogy hol van az most?

- Úgy hallottam, a Dunántúlra telepítették át.

- Igen, Kaposvárra, fiam.

Pistáról meg is feledkeztek, és egyre jobb lett a hangulat a szatymazi rizlingtől.

A sofőr meg a másik kiment az udvarba. Én utánuk. Láttam, megálltak vizelni. Csöndben beszélgettek, engem nem vettek észre.

- Én az istennek se megyek tovább - mondta a sofőr.

- Bolond vagy! Elkapnak és felkötnek!

- Nem vagyok teljesen örült, hogy az ezredes ingó vagyonával kószáljak, és a végén bevágjanak valamilyen alakulatba, aztán fuccs! Majd b...-ok én nekik megdöglenni! Visszamegyek Szegedre. Onnan már nincs messze Ferencszállás, s ott számomra vége a háborúnak.

- Ki az isten vezeti holnap tovább a kocsit?

- Mit törődöm vele, annak a vadásznak van kocsija, biztosan ért hozzá. Velem jössz, pajtás?

- Nem merek.

- Ha be vagy szarva, maradj, de aztán kuss!

- Mit képzelsz, komám?

Visszamentem a társasághoz, az ezredes harsányan mondta:

- Na, fiúk, holnap velünk jöhettek, elviszünk benneteket Bajáig. Csak gyorsabb, mint kerékpárral!

Nemsokára ágyba kerültünk. Gondolkoztam, mondjam-e a barátomnak, mit beszélt a két katona, de azután úgy találtam, jobb lesz, ha nem szólok semmit, hátha mégsem lép meg a sofőr. Lövések nem hallatszottak, így hamar elnyomott az álom.

Még alig világosodott, amikor a nyitott ablakon át rekedt ordítás hallatszott.

- Neked tudnod kellett, hogy megszökik. Kiköttemlek, disznó! Azt a lacibetyárt meg elkapom, és személyesen lövöm agyon!

- E... ezredes úr, alázatosan jelentem, én nem vettem észre semmit, azt hiszem, kicsit többet ittam az este, mélyen aludtam.

Ebből a kiabálásból megtudtam, hogy a sofőr valóban kereket oldott. Pista kiugrott az ágyból, kinézett az ablakon, és kérdezte:

- Mi történt?

- Úgy hallom, meglépett a sofőr. - Azután elmondtam neki az esti párbeszédet.

- Miért nem szóltál nekem?

- Mit csináltál volna? Jelented az ezredesnek?

- De most ki a fene vezeti a kocsit?

Szinte válaszként hallottuk kintről:

- Hagyjad, Nándor bátyám, majd én elvezetem ezt a tragacsot, Bajáig csak kibírja.

A hangja alapján nyilván a vadász volt. Folytatta:

- A torkolattüzekből ítélve az oroszok nincsenek messze Szegedtől. Ugrasszuk fel a fiúkat, és induljunk minél előbb!

Gondolom, az ezredes is, bőrét féltve, elgondolkodott ezen, mert rákiabált a reszkető tisztiszolgára:

- Na, menj a fenébe, te бүдös paraszt, pakolj fel a kocsira gyorsan, és majd Baján még meglátjuk!

Szegény katona tisztelgett, és rohant a csomagokért. A sértő szavak miatt talán meg sem bántódott, inkább az ezredes haragjának az enyhülését érezte bennük, vagy már megszokta.

A nagynéni is fölkelt, gyors reggelit csinált, mi felfaltuk, és csomagjainkkal, rövid búcsú után, felugrottunk a kocsira. A kerékpárokat nem tudtuk magunkkal vinni, mert már nem volt hely.

A motor nagy mordulással beindult, és a verőfényes időben hamarosan ráfordultunk a bajai útra. Nagy nehezen elhelyezkedtünk a ládák, kofferok tetején, és a rázós kövesúton zötykölődve lassan haladtunk előre. Ez az út is tele volt szekerekkel, de honvédségi jelzésünk valamennyit segített az előzésekben.

- Na, ez az út is eltart vagy két-három órát - mondtam a barátomnak.

- Nem baj, legalább lesz időnk beszélgetni, mióta júniusban Pestre mentél, jóformán alig találkoztunk. Mondd, milyen volt?

- Hasznos. A legjobb előadók, professzorok tömték a fejünket, hogy ha a frontra kerülünk, vagy kórházba, valamit tudjunk segíteni.

- Nem ez érdekel. Egyébként mit csináltatok?

- Ha bombáztak, akkor amilyen járművel csak tudtunk, rohantunk ki a városból. Egyszer a János hegyig szaladtunk gyalog, mert nem fértünk fel a villamosra.

- És mikor nem bombáztak?

- Úgy érted, hogy szabadidőben mivel foglalkoztunk?

- Foglalkoztunk, foglalkoztunk, de szépen mondod! Nem beszéltem világosan?

- Jaaa...! A lányok, mi?

- Na, süsü, végre!

- Tudod, hogy nem vagyok csapodár fajta.

- A magasságos! Ha nem vagy csapodár, akkor hazudós vagy.

- Na, ha mindenáron nőügy kell neked, akkor legyen. De nem rólam lesz szó, hanem Lacóról.

- Az ki?

- Évfolyamtársam, te nem ismered. Hogy megértsd a történetet, el kell róla mondanom egy s mást. Tősgyökeres „félikegyházi” parasztgyerek, a szülei tehetősek, 30-40 hold földdel. Ő maga olyan Botond-típus, erős, mint a bivaly. Érettségi előtt országos ifjúsági bajnok lett félnehézsúlyú birkózásban. Pofára sem csúnya, kackiás bajuszt is visel.

- De mi köze ennek a nőkhöz?

- Várjál már - csillapítottam a barátom. - Azt nem mondtam még, hogy olyan pocsek volt a menzakeresztünk, hogy nálunk a malacok is csak undorral kerülgetnék. Természetesen emiatt is állandóan éhesek voltunk. Ha valaki csomagot kapott, azonnal fölhabáltunk mindent. Egy alkalommal, azt hiszem, szombati napon, Lacó azzal áll elő, hogy elege volt a koplalásból. Mivel a posta gyakorlatilag csődöt mondott, hazautazik, és hoz egy nagy kosár ételmezt.

- Hallgatlak, de unom ezt a gyomorközpontú szöveget.

- A francot már! Nem ráérünk? Még Mélykútig is csak félúton vagyunk. Szóval Lacó elutazott. Alig vártuk a hétfőt, egyébként is egész vasárnap veszettül bombázták a Liberátorok százai a várost. Lacó nem jött, de nem jött kedden se, szerdán se. Már komolyan aggódtunk érte. Csütörtök délután öt óra körül beállított a kollégiumba egy ruháskeresztárral. Gyanús volt azonban, hogy olyan könnyedén tartja, s mintha egy kicsit sápadtabb lett volna az arca. Nyolcan-tízen voltunk a szobában, meg akartuk rohamozni a csomagot. „Várgyátok!” - kiáltotta. De mi kitéptük a kezéből a meglehetősen könnyű keresztárat. „Idenéztek! Egy üveg méz és más semmi!” Szegény Lacót megvertük volna, ha nem olyan erős. Elővettünk egy vacsorára tartalékolt kenyeret, és mohón ettük a rácsorgatott finom, sárga, illatos mézzel a jókora vastag szeleteket. Közben Lacó mesélt. Először nem is nagyon figyeltünk rá, de azután lassan összeállt a három nap története. „Kiléptem a Nyugati nagykapuján a tele keresztárral, és elindultam a 6-os megállója felé. A villamos sehogyan sem akart jönni. Bámészkodva álldogáltam, és pár méterre *egy szép kis úrilán* (így mondta) tűnt fel. Jól megnéztem, csecses-faros, szóval olyan *szegín* embernek való. Aztán képzeljétek, rám mosolygott, és lassan közeledett felém. Én még hátra is néztem, nem mögöttem áll-e valaki, de nem. Szólt hozzám, először nem is értettem, még a verejték is kivert, attól tartottam, hogy leolvasta a gondolatom az arcomról, és szégyellni kezdtem magam. Újra szólt: Bocsásson meg, uram, ön nem kecskeméti? Nem, válaszoltam -, de oda nem messze lakom, Félegyházán. Aztán kérdezi tőlem, hogy nem láttam-e egy idős nénit csomaggal Kecskeméten fölszállni, mert az édesanyja lett volna, aki neki ezekben a szűkös időkben ételmezt szokott hozni. Igazán sajnálom, de olyan sok ember utazik mostanság, és az édesanyját különben sem ismerem. A szemem közben úgy mozgott, mint a bagzó macskáé, és a tekintetem igencsak a könnyű nyári ruhából kilátszó melle közti árokban csúszkált. Aztán mosolyogva kérdezte, de *szípen*: Ön is utánpótlást hoz a rokonainak? Igen, de nem a rokonaimnak, hanem az évfolyamtársaimnak. Hozok füstölt sonkát, kolbászt, tojást, sült csirkét, mézet meg egy kis bort is. Persze anyám sütötte a kalácsot is.” Mikor a félegyházi étlapot sorolta, düllelt a szemünk, és a mézes kenyér egyre nyelhetetlenebbé vált a szánkban. Lacót nem lehetett lelőni sem, ömlött a szó belőle, pedig ötször is meg szokott gondolni egy fél mondatot, különösen a vizsgákon. Elmondta, hogy már a villamos is elment mellettük, és ő úgy megsajnálta azt a *szegint*, hogy följárlott valami kis hazait. Dehát az utcán mégsem kotorászhat a csomagban. A *szép úrilán* szabadkozott, ő meg csak erőltette, mire a lány annyit mondott: ha már ilyen kedves, tényleg, hogy nézne ki az utcán csomagolni, itt van a közelben a kis albérleti szobám, ahol a barátnőmmel lakom, jöjjön fel egy pillanatra. „Az istenedet, és ez a pillanat három napig tartott?!” - kiáltotta Jóska. „A keresztet is felhabáltátok? Nem tőled sajnálom, hanem attól a dagadt kurvától, a fene a belét.” Azt hittem, Lacó szétszajja Jóskát. Üvöltöni kezdett: „Hogy az a *lán* kurva? Az egy *úrilán*!” „És mit csináltatok három napig?” - kiabált vissza Jóska. „Barátkoztunk, szerettünk, és közben ettünk.” „Ki se mozdultatok a házból?” „Ki se!” „Azt a végén még mit kért?” „Belevágok abba a mocskos pofádba, te kurvapeccér! Ha tudni akarod, meztelen sétáltatott a szobában, azt mondta, azért, hogy gyönyörködjön bennem!” Hát erre hanyatt vágtuk magunkat, Miki guggolva röhögött, Gyuszt hátba kellett ütögetni, mert majd megfulladt a mézes kenyértől. Szegény Lacó zavartan nézett maga elé, és nem értette, mi történt a társasággal...

A láda tetején szorongó Pista barátom is *fullákolni* kezdett, és alig tudott nevetve beszélni.

- El tudom képzelni ezt a kunsági Herkulest, amint meztelen kivágja a nő előtt a diszlépést, miközben a háromnapos arája kolbásszal eszi a csirkecombot.

- A történethez hozzátartozik - mondtam -, hogy szegény Lacó engem kedvelt a legjobban, és pár nap múlva, előadásszünetben félrehívott, és suttogva mondta: „Te, komám, adjál már kölcsön ötven pengőt, a jövő héten megadom.” Kérdezem tőle: hogy a fenébe nincs pénzed? Mindig jó pénzü gyerek volt. „Ne mondd el senkinek, mikor kijöttem *a lántól*, egy vén kurva kirohant a konyhából, és elkezdett rám kiabálni, hogy ő egy tisztességes asszony, és nem tűri az erkölcstelenséget, különben is ez a nő itten még tartozik. Erre én riadtan zsebbe nyúltam, és odaadtam neki a százasomat, mert más pénzem nem volt, hogy fogja be a pofáját.” Majd másnap szomorúan mondta: „Komám, tegnap elmentem a lakásra, és az öreglány kirúgott. Azt mondta, hogy őneki albérlője sose volt... De ugye, te elhiszed nekem, hogy azért rendes lány volt?” Hát, Pistikám, itt a történeted, és született egy mondás: „bevette magát, mint Lacó a kurvához...”

A megpakolt autó tetejéről alig láttunk előre, de nem is nagyon figyeltünk, mert a hosszú szekérsoron kívül, amit időnként kínlódva kerülgettünk, nem sok látnivaló volt.

Hirtelen megálltunk Mélykút határában. Azt hittem, a motor megunta az örökös lassú menetet, és felforrt a vize. Fölálltunk, s megpillantottunk négy tábori csendőrt, akik már 15-20 méterről megálljt integettek. Egy őrmester volt a parancsnok. A vezetőfülkéhez közeledett, de máris hangzott a jól ismert katonai ordítás.

- Őrmester úr, nincs szeme? Nem látja, hogy egy törzstiszt kocsiját állította meg?!

Az őrmester azonban magabiztosan állt meg az ablak mellett, tisztelgett.

- Ezredes úr, alázatosan jelentem, különleges parancsom van arra, hogy a nem egységben nyugatra tartó katonai járműveket, honvédségi személyeket és katonaköteles civil egyéneket igazoljam.

Valamit mormogott az ezredes, majd hátramutatva mondta:

- Az egyik fiú, az erősebb, unokaöcsém, a másik orvostanhallgató, aki a Szegedről áthelyezett 5. helyőrségi kórházba vonul be a falragaszok parancsa alapján, behívója természetesen nincs.

Akkor még nem tudtam, mit jelent, ha a tábori csendőrök elfogják az igazoló parancs nélkül csellengő katonákat, emiatt inkább csak kíváncsian, mint szorongva figyeltem a történeteket.

Úgy látszott, az őrmester megelégedett a mondottakkal, tisztelgett, és tovább engedett bennünket.

Az ezredesnek bizonyosan megvoltak az igazoló papírai (lehet, hogy saját maga állította ki) a kísérői számára is.

A fölmelegedett motor nehezen indult el.

- Még negyven kilométer Bajáig, húszas átlaggal két óra hossza - mondtam a barátomnak.

- Látod - válaszolta -, elsietted a történeted, és én is *beveszem* magam, mint a Lacó barátod, de sajnos csak két rohadt nagy bőrönd közé, és próbálok szunyálni egyet.

- Nehogy azt hidd, hogy a pikáns melodrámának vége van! Az a tatárfejű őrmester szakította el a mesém fonalát.

- Na, gombolyítsd tovább, ha unalmas lesz, azt abból veszed észre, hogy elalszom - mondta Pista ásítva.

- A méz, amit Lacó hozott, emlékezetessé vált. Ettük mohón a mézes kenyeret. Már az üveg alsó negyedénél tartottunk, amikor Gyuri, *a nagybélű* megszólalt: „Gyerekek, én még éhesebb vagyok, mint amikor elkezdtem az evést.” Hogy lehet valaki ilyen bélpoklos, gondoltam, ugyan meddig tud elmenni az éhes ember? Tekintve, hogy a mézet Lacó rám bízta, *a bandagazda* öntudatával mondtam Gyurinak: „Öregem, ha hajlandó vagy a mézbe belemártani a farkadat, akkor mind a tied!” A többiek lehurrogtak. Gyuri erősködött. „Megteszem én, akkor úgysem esztek belőle, mind az enyém lesz.” „Fiúk, ez nagy mutatvány, mondjunk le erről a kis mézről, hadd zabáljon a disznó!” Némi morgás után megalakítottunk egy háromtagú bírálóbizottságot, amelynek az volt a feladata, hogy megítélje, mikor ér Gyuri férfiassága a mézbe. Aztán belelógatta az üvegbe, de nem a mézbe, mert az csak az alján volt. Ez nem igazság, mondtuk, nem ér bele! Akkor próbálgatta az üveget megdöntve. Nem ment. Már a földön feküdtünk a röhögéstől, látva, hogy küszködik Gyuri az egyre rövidebb péniszével. „Gátlásos vagy, Gyuri!” - mondta az egyik társunk. Gyuri abbahagyta a kísérletezést, és azt mondta „Ti már úgysem esztek ebből a mézből, az enyém!” „Szó sem lehet róla! - ordítottuk. - Az egyezés az volt, hogy a mézbe lógatod.” „Hát látjátok, hogy nem ért bele.” A bizottság összehívását javasoltam. „Addig is a mézet lefoglaljuk.” Gyuri nem látta értelmét a vitának, szomorúan várta a „döntést,” amely hamarosan megszületett. „Az üveg öble és a méz alacsony szintje nem tette lehetővé a fogadás teljesítését, tehát a méz csak akkor lesz a fogadó tulajdona, ha ez bekövetkezik. Minekutána, ha a hegy nem megy Mohamedhez, csurogjon a méz Gyuri férfiasságára.” „Menjetek a fenébe, adjátok ide a mézet!” „Jó, miután lecsurgattuk.” És barátom, a mohóság mit eredményezett: Gyuri lefeküdt a padlóra, és hagyta, hogy rácsurgassuk a mézet, ami nem nagyon sikerült, mert úgy rázkódtunk a nevetéstől, hogy még a köldöke is mézes lett. „Elég volt! Hagyjatok enni is valamit!” Hagytunk. Mérgeesen felugrott, a mézet a hóna alá csapta, és kiment a fürdőszobába mosakodni. A lába közti büszkesége nem végezte a normális imbolygó mozgást, mert a combjához ragadt.

Az autónk zötykölődött a tankoktól tönkretett úton.

Pista barátom nevetett.

- Te, micsoda filmet lehetne ebből csinálni, csak sajnos a cenzúra nem engedné!

Időközben föltünedeztek Baja házai; autónk hirtelen megállt, az ezredes káromkodva kiszállt, vele együtt a hadnagy és a mögöttük gémberező tisztiszolga is. Lehetetlen volt tovább menni a kocsival, olyan tumultus volt. Egy német páncélos elkapta egy szekér oldalát, az felborult, szerencsére nagyobb sérülés nem történt, de a sok hazulról elmenekített huci-muci jókora torlasszá vált.

- Ezt nem lehet kivárni - mondta az ezredes.

- Gyerünk, fiúk, a tanítóképző nincs messze, hozzátok a poggyászokat, odáig elsétálunk, a kocsit majd utánunk jön.

Az iskola a katonaságé volt. Némi vacsora után a tiszti szálláson tölthettük az éjszakát.

Másnap reggel Pista korábban fölkelt, és beszélgetett az ezredessel. Mikor visszajött, mondta, hogy őt felviszik Pestre, de én jobban teszem, ha átkelek a Dunántúlra, és jelentkezem a szegedi kórházban, mert ki vagyok annak téve, hogy bevágnak egy frontalakulatba. Meg-egyeztünk az elválásban, és reggeli után gyalog nekiindultam az egyre nehezebbé váló kofferommal a lépésről lépésre haladó járművek között.

Tíz óra felé kiértem a Dunához, ahol több száz szekér meg tömegnyi ember várt a komppal való átkelésre. A hidat már lebombázták.

Úristen - mondtam magamban -, mikor kerülök én sorra?

A katonai alakulatok előnyben részesültek, de majdnem véres harccá vált egy német főhadnagynak és egy magyar századosnak - aki a kompra szállást irányította - a vitája, hogy vajon előbb egy századnyi honvéd szálljon-e a zsúfolásig telt kompra, vagy még néhány sváb szekér.

Késő délután nekem is sikerült felvergődni az egyik kompra, ugyanis kettő volt. A Duna csöndesen hömpölygött, hozta magával a fákról lehullott sárga faleveleket. Kellemes, hűvös vízszag vett körül bennünket... A Tiszára gondoltam...

Egyszerre - nem is hittem a szememnek - egy fiatal sváb asszony két, 3-4 éves forma gyerekekkel leszállt a kocsijukról, a kisfiút és a kislányt karjaiba vette, és beugrott a mély vízbe. Néhány másodpercig eltűntek a víz alatt, majd az asszony felbukkant, de már csak a kislányt szorongatta, a kisfiú tőle tízméternyire kapálózott, azután örökre elmerült...

- Hilfe! Hilfe! Segítség! Segítség! - sikoltotta az asszony, aztán őket is elnyelte a békés folyam.

Mindenki döbbenetben nézte a családi tragédiát. Segíteni, csónak híján, senki sem tudott, különben is mindez olyan rövid idő alatt zajlott le, hogy a látványtól lelki sokkba esett emberek mire felocsúdtak volna, már késő volt...

A Duna békésen hömpölygött tovább.

A komp kikötött, az emberek némán szálltak ki. Engem is megviselt a látott tragédia, és ráadásul nem is volt kihez szólnom. Úgy döntöttem, hogy először mégis Pestre utazom, hátha az egyetemen is történt valami. A kórházat majd megtalálom, egyébként sem volt behívóm.

Ácsorogtunk pár százán csomagokkal, motyókkal, síró gyerekekkel, egy vasutas előkerült, mondta, hogy a vonat csak a bátaszéki állomásig jön, oda el kell gyalogolni 5-6 km-t.

Mire odaértünk, jócskán beesteledett. Ettem az otthon csomagolt elemőzsiából, és vártuk a vonatot. Úgy 9 óra felé megérkezett, bezsúfolódtunk a fülkébe, s hosszúnak érzett várakozás után megindultunk. Azt senki nem tudta, hogy merre, reméltük, Budapest felé.

Azt hittem, sohasem érünk oda. Minden állomáson próbálkoztak felszállni utasok, végül már fűrtökben lógtak a lépcsőkön. Egy kis állomáson őrzőpróbált magának utat törni, és igazoltattak, akiket tudtak, a tömegben. A következő állomáson néhány civil férfival leszálltak, és bekísérték őket az állomás épületébe. Köztük ment egy katolikus pap is, de olyan borostás, fáradt kinézetű volt, hogy nem kellett sok ész hozzá: a reverendát valahol kapta vagy szerezte.

Rettenetesen fárasztó utazás után hajnali 2-3 óra körül bevánszorgott a vonat Budapestre.

Hová menjek? A rokonaimat, Balogiékat nem akartam megijeszteni; gondoltam, az Üllői úti kollégiumban megszom.

Csöngetésemre Pali bácsi, a portás köhögve-dünnyögve nagy nehezen előkerült, hogy a mérgét elcsitítsam, adtam neki egy kétpengőst, és így a társalgóban, fotelben töltöttem a hátralévő éjszakát.

10 óra felé hangos vitára ébredtem. Bölcsészek voltak hárman és egy ismerős pesti évfolyamtársam. A téma természetesen a háború volt. Az egyik szidta a németeket, a másik az oroszokat, a harmadik valamilyen balkáni partraszállásról ábrándozott, a negyedik kemény kézzel beszélt, és a „hitvány” magyar katonai vezetést átkozta.

Évtizedek múltával nézve, ez az összeviesszag a huszonéves értelmiségiek fejében visszatükrözte azt a zavart, tehetetlenséget, széthúzást, amely egész akkori társadalmunkat jellemezte.

- Mi a fenét üvöltöztök itt! - mondtam. - Négy óra is lehetett, amikor lefeküdtem.

- Nézd, a „szögedi” felébredt! Honnan a francból kerültél ide, a vonat csak Kecskemétig jár - válaszolt az egyik.

- Mi van felétek? - kérdezte a másik.

- Szerintem a városunkat már elfoglalták az oroszok. Hányadika is van ma? Ebben a dunántúli barangolásomban még a dátumot is elfelejtettem.

- Tizenegyedike - hangzott a válasz.

(Ezen a napon vonultak be Szegedre a szovjet csapatok.)

A vitába nem volt kedvem bekapcsolódni, hiszen a „hogyan tovább?” gondolat kerengett az agyamban. Gyorsan összekaptam magam, és elkészöntem a fiúktól meg Pali bácsitól.

Ezek után nem volt más hátra, mint a rokonaimat felkeresni, akik a József körúton, egy harmadik emeleti, háromszobás félkomfortos lakásban laktak: a házaspár, két gyermek (fiú, lány) és a nagymama.

A szokásos, számomra túlzó lelkesedéssel, csókkal fogadtak. Miután elmeséltem az elmúlt napok történetét, kértem, hogy néhány éjszakára adjanak szállást. Hangsúlyoztam, hogy „csak” szállást, mivel ismertem az anyagi helyzetüket, amely egy átlag pesti, gyengébb fizetésű tisztviselőének felelt meg. Szóval szűkösen éltek. Volt egy kis pénzem, talán száz vagy százötven pengő, és úgy gondoltam, hogy egy-két hétre elég lesz. Valami kis kosztom is maradt még: szalonna, Pick szalámi. Mikor a vendéglői ebédre visszatértem, az egész családot az asztal körül találtam, jóízűen falatozták a hazaimat.

- Jaj, Bandikám! Ne haragudj - mondta kényszeres mosollyal, mintegy bocsánatkérően a fiatalasszony -, nem vártunk meg, és nekifogtunk a jó szegedi kosztoknak. Imádjuk az igazi finom falusi ízeket.

(Utána kijavította vidékire, nehogy megsértődjek „szabad királyi” városom nevében.)

- Csak egyetek nyugodtan, én ebédeltem. Az én gyenge gyomromnak szüksége van a főtt ételre.

Akkor eszembe ötlött hirtelen, hogy nem sok keresnivalóm van itt. Ebben a hitemben megerősített egy látogatás és vendéglátás.

Ott kell kezdenem, hogy az első „nagy”, kamaszkori szerelmem egy pesti kislány, Jutka volt. Nagynénje lakott a házukban, és egy látogatása alkalmából ismerkedtünk meg. A szerelem jobbára levelezésből s évenként egy találkozásból állott, amely andalgásban, angolpark- és mozi látogatásban merült ki. Még csak nem is csókolóztunk.

Mire egyetemista lettem, Jutka elhidegült tőlem. Az okát nem tudtam. Nagy volt a szerelmi bánatom, de kihevertem, amiben segítettek a szép, fekete bolgár évfolyamtársnőim.

Ha már itt vagyok - gondoltam -, meglátogatom Jutkáékat. Kedvesen fogadtak, de éreztem, hogy zavar tükröződik a mama és a lány arcán.

Az „ok” benn ült a szobában, egy magas, kissé kopaszodó, de jóképű karpaszományos őrmester alakjában. Hát őmiatta kellett nekem szenvedni gondoltam.

Leültünk beszélgetni, volt miről.

Amiért ezt az epizódot leírom, az az ebéd volt! Meghívtak... Szívesen elfogadtam, éhes voltam, és a mama nagyon jól főzött. Marha-vesepecsenye volt valamilyen finom szósszal. Bizonyosan mohó lehettem, és mikor a negyedik szeletet emeltem a tányéromra, a mama rám szólt.

- Bandika! Így nem jut másnak... Háborús időket élünk - tette hozzá kicsit bocsánatkérően.

Majd elsüllyedtem szégyenemben. Szólni nemigen tudtam, csak szabadkozni próbáltam, hogy nem gondoltam a beszerzési nehézségekre (akkor valahol Észak-Magyarországon pár száz holdas birtokot béreltek), és egyáltalán - elnézést, dadogtam.

Közben szomorú történelmünk dühöngött fölöttünk. Október 15-e, Horthy proklamációja, a nyilas hatalomátvétel.

Hogy igazán mi történt, annak részleteit a háború után tudtam meg. A városban német tankok, Tigrisek száguldoztak, nyilván lélektani hatás céljából. Megjelentek a fekete ruhás, Árpád-sávós jelvényű nyilasok is az utcán.

A káosz a fejemben egyre nőtt, nem tudtam, hova legyek. A pénzem is fogytán, és katonaköteles lévén még majd tényleg bevágnak valamilyen harci alakulatba, és megnézhetem magam.

Balogiéknál nem húzódhattam meg, s úgy határoztam, hogy mégis megkeresem a szegedi kórházat. Valamilyen katonai hivatalban érdeklődtem, ahol megjelölték a helyet: Kaposfő!

„A fene üssön bele! - gondoltam. - Most megint végigutazhatom a fél Dunántúlt!”

Számolgattam az utcán a pénzemet: vendéglőbe már nem ülhetek, mert ki tudja, milyen helyzetbe kerülök. Elsétáltam a hírhedt Ilkoviczba, amely a Nyugattal szemben volt egy földszintes épületben. (Ez volt Magyarországon az első gyorsbüfé, de hamarosan kisajátította magának az alvilág.)

Vettem négy palacsintához hasonló krumplis lepényt, és naivul azt hittem, hogy cukrot is adnak hozzá! Ott is volt a pulton egy tányérban, jó vastagon behintettem. Az eladónő csodálkozva nézett rám, gondoltam, szemtelennek tart. Mindegy, éhes vagyok.

- Nem lesz nagyon sós, uram?

Hogy is gondolhattam, hogy cukorjegyes világban csak úgy szabadon bele lehet markolni? Mentettem, ami menthető:

- Én így szeretem - válaszoltam.

Félrehúzódva megpróbáltam lesöpörni a tésztáról a sót; úgy-ahogy sikerült, sebj, sok vizet iszom hozzá, és kevésbé leszek éhes.

Visszamentem Balogiékhoz, ahol éppen csak nem tépték egymás haját, úgy veszekedtek. Még előttem sem hagyták abba.

- Hát mondd, Bandikám, nem elég, hogy ez a disznó, egy disznó! - rikácsolta az asszony torkaszakadtából, a férjére mutogatva. - Még nem is tagadja.

Sejtettem, hogy a téma örökzöld, és nem is kérdeztem, hogy miért disznó a disznó. Bejelenttem hogy be kell vonulnom a szegedi kórházhoz, amely Kaposfőn van. Megköszöntem a szállást, fogtam a kis motyót és néhány levegőpuszi után eljöttem tőlük. A veszekedést tovább folytatták; a sikoltozás és pufogás még az udvarra is lehallatszott, ahol már gyülekeztek a lakók.

- Istenem - sóhajtottam -, a világ összeomlik, ránk dől, de ez a betyár élet hétköznapi módon tovább zajlik.

Átvergődtem egy zsúfolt villamoson a Déli pályaudvarhoz, amely leírhatatlannak tűnt. Az emberek mintha megbolondultak volna, rohángásztak ide-oda, síró gyermekeket cibáltak, öregek vagy gubbasztottak a motyón, vagy torz mozgással futkostak.

Arra már nem emlékszem, hogy a pályaudvar mennyire volt bombasérült, de tudom, hogy a vonathoz elég messze kellett menni. Mire odaértem, zsúfolásig tele volt, pedig csak két óra múlva ígérték az indulást.

A vonat utolsó kocsjára kifüggesztett kartonpapír jelezte a menetirányt és az indulási időt: Szekszárd, 20 h.

Azt nem is tudtam pontosan, hol van Kaposfő, de gondoltam, hogy Kaposvár környékén lehet. Oda hogy jutok el? Majd elvállik. Más vonat nem indul, talán valamikor éjfélkor, de az is bizonytalan.

Hely úgyszincs, csak a lépcsőn, én meg éhes vagyok. Visszamentem az állomásra, a környéken próbálkoztam, sehol semmi, csak egy ügyeletes gyógyszertár. Gyermekkori emlékem jutott eszembe: a gilisztacukor! Férgem ugyan remélem, nincs, ámbár sose lehet tudni. Egy orvos-tanhallgató minden betegséget beképzelt magának, attól függően, hogy milyen klinikai tárgyat hallgat.

A cukor! Az a lényeg. Beléptem a patikába, elfogódottan szétnéztem. Egy idős hölgy jött elő.

- Mi tetszik? - kérdezte.

Kerestem a szememmel a gilisztacukrot, amely az újszegedi öreg gyógyszertárban mindig szem előtt volt az üvegpulton. Nem látom. Felnézek a magas polcokra, majdnem elkiabáltam magam, ahogy megláttam három doboz csecsemőtápszert, Ovomaltine-t. Aztán csendesen, szerényen mondtam:

- Ovomaltine-t kérek.

Közben lapítva néztem a hölgyet, mi lesz a válasz: hátha üresek, és csak dísznek vannak odatéve.

- Az Ovomaltine-t gondolja?

- Igen, azt.

Levett egy dobozzal, s miközben csomagolta, szívdobogva megkérdeztem:

- Lehetne... lehetne még kettőt? Ötéves kishúgom és egy hétéves kisöcsém van.

Nem tudom, honnan jutott az eszembe a hazugság, de hát az éhség még gyilkosságra is indíthatja az embert - mentegetőztem magamban.

Gyanakodva nézett rám a néni. Én próbáltam olyan bárgyú kedves, ártatlan képet vágni, mint az iskolában, amikor leckekezületlen kérdezett a tanárom. Bevált...

- Nem volna szabad, csak egyet adnom, de inkább a testvérei fogyasszák el, mint az oroszok - mondta szomorkásan, és a másik kettőt is becsomagolta.

Alig fizettem érte 10-12 pengőt, és mennyi kalória! (Nagy dobozok voltak.)

A „zsákmánnyal” visszaporoszkáltam a vonathoz, amelyen már csüngtek az emberek. Nagy nehezen találtam egy szabad legelső lépcsőt. Rátettem a kofferemet, és vártam az indulást. Az egyik Ovomaltine-os dobozt kinyitottam, és a markomba szórva ettem a finom, maláta ízű, kristályos cukros port.

Borult idő volt egész nap - november másodika. Az eső lassan szemetelni kezdett, és a szél is feltámadt. Nézegettem a kocsi belsejébe, hátha adódna egy kis rés még, hogy legalább egy lépcsőfokkal „előlépjek”, de még a csomagtartókon is feküdtek.

Negyedkilenc tájban megmozdult a vonat. Felkuperodtam a lépcsőre, a fölöttem lévő barátságos fiatalember egyik lábamnak adott helyet, így valamivel kényelmesebben elfértem a kofferom mellett, amit madzaggal kötöttem a korláthoz, nehogy elveszítsem.

Én is megkapaszkodtam a korlátban, és aránylag „kényelmes”, álló helyzetben foglaltam el a helyem. Sokáig lépésben haladtunk, addig tűrhető is volt, pláne az utazás elején, de ahogy a mozdony rákapcsolt, a hideg eső majd kiverte a szemem, és kis idő múlva már úgy éreztem, hogy apró, izzó zsarátnokok csapdossák az arcom.

A gondolatától végigfutott a hideg a hátamon, majd meleg verejtékre váltott: te jó Isten, hogy fogom én ezt órákon keresztül kibírni?

Ha valaki olyan olvassa ezeket a sorokat, aki a Don-kanyar dermesztő poklát megjárta, megvetően elmosolyodik. Semmiség az egész, kapaszkodni kell, vagy leesni - ez a másik lehetőség. Szerencsémre a vonat félóra múlva lassított, és a nyílt pályán megállt. Levánszorogtam a lépcsőről, és elkezdtem ugrálni, hogy kissé átmelegedjek. Néztam az órát: csak tíz perce indultunk. Sokkal többnek éreztem.

- Miért állunk? - szólalt meg a fölöttem kapaszkodó fiatalember.

- Ki tudja? - válaszoltam, de hamarosan, először távolról, fokozatosan közeledve erősödött, majd mélyült a jól ismert lüktető, zúgó hang.

- Éjszakai bombázók, angolok - mormogta az útitársam.

A vonat teljes sötétségbe borult, és látszott, hogy az utasok izgatottabbá váltak. Jó néhányan leszálltak, nézték az eget, és füleltek.

- Északnak mennek - mondta valaki.

A leszállók miatt élelmes útitársamnak sikerült a peronra felszuszakolódnia.

- Adj ide a bőröndjét, úgy könnyebb lesz kapaszkodnia - súgta.

Néhányan morogtak, de a közös félelem elfojtotta az indulatokat.

„Előléptem” a legfelső lépcsőfokra. Micsoda kényelem! Nem kellett a csomagot is támasztanom. A gépek elvonultak, és mi elindultunk. Egy állomáson megálltunk, és mindenütt ugyanaz a látvány fogadott, mint a Déli pályaudvaron; rengeteg ember, főleg asszonyok, öregek, gyerekek. Rohangásztak arrafelé, ahonnan néhányan leszálltak, csak kiabálás, sikoltozás, káromkodás volt az eredmény, kevesen tudták bepréselni magukat a kocsiba.

Én a pozíciómat szilárdan tartottam, de amikor fél kettő felé megérkeztünk Szekszárdra, akkor éreztem, hogy mennyire áthültem, és alig tudtam az állomásig elvergődni.

Mögöttem megszólalt valaki:

- De kár, hogy az épület nincs gumiból, meg lehetne nyújtani!

A tömegtől lehetetlen volt a váróterembe bejutni. Egy szélvédettebb helyen leültem a bőröndre, a hátam nekitámasztottam a falnak.

És akkor futottam, futottam egy nagy mezőn, a hátam mögött puskaropogás, sehol fedezék, egyszer csak éreztem, hogy a jobb térdem ellőtték.

Hiába próbáltam továbbfutni, éles fájdalmat éreztem, ahogy a lábam mozdítani próbáltam. Végem van, utolértek.

- Nem lesz így hideg a föld, fiatalember? Hiába fűti belül a kisüsti, ebből baj lesz!

Lassan kinyitottam a szemem, és az üldözőim helyett egy idősebb vasutas állt előttem a derengő hajnalban, kábultan csak az alakját láttam.

- Nézze, még a térde is befagyott a tócsába.

Valami köszönöm-félét makogtam, és még annyit, hogy nem is szoktam pálinkát inni sohasem. Azután kihúztam a vízbe fagyott, álombeli lövött térdemet a jégből, és feltápaszkodtam.

- Na, igyon egy kortyot, mielőtt megfagyna! - és egy laposüveget nyomott az orrom alá a jóságos vasutas.

Ahogy a torkomat végigmarta az ismeretlen pedigréjű pálinka, kezdtem magamhoz térni. A gyomrom is égette, de úgy éreztem, hogy jót tett.

- Igazán köszönöm, hogy felébresztett, meg a jó pálinkát is.

- Nincs mit - mondta -, már régebben láttam, hogy leszédült a kofferjáról, előbb is szólhattam volna, de hát látja, mi van itt, megbolydult a világ. Végül is azért szóltam, nehogy a tábori csendőrök költsék föl - közben kacsintott egyet, és a váróterem felé biccentett a fejével -, bent vannak melegedni.

- Kaposvárra szeretnék eljutni.

- Hát, fiatalember, vonattal csak úgy lehetne, ha lemegy Bátaszékre, de hát ki tudja, indul-e még vonat odáig. Jobb volna, ha kiállna az útra, valamilyen jármű előbb-utóbb felveszi.

Még egyszer megköszöntem a kedvességét, erre csak annyit dörmögött, hogy „ilyen idős forma fiam van, mint maga, az is vándorol valahol az országban, csak valahogy hazasegítené az Isten”.

Azután megfordult, és a friss jégen meg-megcsúsztatva elballagott a raktárak felé.

Igaza volt az öregnek, én még egyszer látni sem akartam Bátaszéket.

Az idő teljesen kitisztult, keletről enyhén csípős gyenge szél kezdett fújdogni, és a nap piros korongja is emelkedően volt.

Már nem emlékszem, hogyan jutottam el az országútra a városon keresztül, amely olyan volt, mint a kiásott hangyaboly. Mindenki összevissza jött, ment, rohant. Autók, motyóval teli szekerek, páncélosok keresztezték egymást. Azt hiszem, sokan valóban nem tudták, hova tartanak, csak az életben maradás ösztöne mozgatta az embereket, akár civilek voltak, akár katonák.

Szerencsém volt. Felvettek egy katonai teherautóra, amelyen valamilyen hadtápszállítmány volt, Kaposvárra irányítva.

Az úton a már megszokott forgalom és összevisszaság uralkodott, emiatt néhány órába tellett, míg megérkeztünk. Ott megmutatták, hogy merre találom a Kaposfőre vezető utat.

Vízzel feloldva megittam egy fél doboz Ovomaltine-t, és megindultam gyalog. Most nem volt szerencsém - letalpaltam az egyre utálatosabb bőröndömmel a kilenc kilométert.

A faluban kóvályogtam ide-oda, ugyanis a megkérdezettek nagy részének ez volt a válasza: „nem vagyok idevalósi”, vagy: „Erdélyből menekültünk”; volt, aki németül mondott valamit.

Végre találtam egy nagyobb, boltíves, száraz kapubejárós épületet, amelyben katonák voltak. Megvan, gondoltam, amikor megpillantottam két vöröskeresztes honvédségi autót. Megállítottam egy siető szakaszvezetőt. Kérdésemre, hogy hol van a parancsnokság, fölmutatott az első emeletre.

A folyosókon ide-oda szaladgáltak mindenféle rangú katonák, láthatóan izgatott volt mindenki. Többnyire az egészségügyi fekete parolit viselték, de föltűnt nekem, hogy egyetlen ismerős szegedi arcot sem látok. Aggodalmasan, gyanakodva léptem be a parancsnoksági előszobába, az írnokhoz léptem, és mondtam neki, mit akarok.

- Maga az 5-ös helyőrségi kórházat keresi? - kérdezte.

- Igen.

- Azt már egy hete áthelyezték Esztergomba, mi pécsiek vagyunk.

A betyár... - gondoltam magamban. Hogy nézhet ki a honvédség szervezése, ha központi helyen fogalmuk sincs, hol van egy négyszáz fős személyzetű kórház? És mi a fenét keres északon? (Ezt, persze, később megtudtam.)

Mindegy már, de ahogy eszembe jutott az elmúlt keserves éjszaka, a hátam borsózott a visszautazás gondolatától is.

Lementem az udvarra, ahol éppen ebédet osztottak. Megcsapta az orrom a honvédségi babgulyás illata.

Odamentem a szakácshoz, elmondtam neki árvaságomat meg a tényeket. Kunyerálásom sikeres volt, és tíz perc múlva már felséges közérzettel kezdtem el az utazásom szervezését.

Láttam, hogy az utcán teherautókba pakolásznak, és kiderült, hogy az egyik Szekszárdra készül. A gépkocsivezető szíves volt: „Elfér ott hátul, négy órakor indulunk.” Hát ezt már ki tudom várni. Megpillantottam a kapu alatt két üres vaságyat; olyan álmoság jött rám, hogy nem törődve senkivel, ráfeküdtem az egyikre, és azonnal elaludtam.

Egyszerre goromba rázásra riadtam.

- Maga mit csinál itt, szerencsétlen! - csodálkoztam rá egy törzsőrmesterre. - Azért rakták ide ezeket az ágyakat, hogy fertőtleníteni vigyék, mert flekktífuszosok feküdtek rajtuk.

Az álmoság villámgyorsan elhagyott. Fölugrottam, és nézegettem, sepregettem a ruhámat, fertőzött tetveket keresve. Más sem hiányzik nekem, a frontra nem kell mennem, és kórházi ágyon esz meg a fene! Később pár hétig, ha visszarámlett ez a jelenet éjszaka, beleizzadtam a takarómba. A védőoltást akkor már kitalálták, de olyan kevés volt belőle hogy a magyaroknak nem sok juthatott.

Attól tartottam, hogy a jószívű gépkocsivezető megtudja a kalandomat a fertőzött ágygal, és nem enged föl a kocsira. Szerencsére nem szólt semmit, amikor fölkuorodtam a platóra a csomagok közé.

Másnap reggel tizenegy óra körül érkeztem Budapestre. Utazásomról unalmas volna bármit is mondani, a különbség „csak” annyi volt, hogy sikerült indulás előtt négy órával Szekszárdon egy kocsni belsejébe erőszakolnom magam, és az éjszakát egy csomagtartó tetején töltöttem el.

Ha jól számolom dunántúli kirándulásom napjait, akkor november negyedike volt.

Az elmúlt nyáron jártam Esztergomban, és tudtam, hogy délután öt óra körül indul egy vonat Budáról. Pocsék őszi idő volt, legjobbnak láttam, ha megpihenek egy kissé Balogiéknál. Csak a nagymama volt otthon, akinek gyorsan elmeséltem a történeteket, és megnyugtattam, hogy

délután elutazom, és egyébként is ebédeltem. Megkértem, hadd dőljek le egy kicsit. Azonnal elaludtam. Óriási dörrenésre riadtam fel. A ház mozgott, mintha földrengés lett volna. Rettenetesen megijedtünk, hiszen nem tudtuk mire vélni ezt a robbanást légiriadó nélkül.

Menekülési pánik fogott el, de nemcsak engem, hanem sok tízezer budapestit és idemenekült vidékit is.

Mindenki a budai oldalra, talán már nyugatra igyekezett. A Margit híd felé akartam menni, de az óriási tömeg, járművek összevisszasága lehetetlenné tette a közlekedést.

- Hová megy? - kiabált rám egy izgatott rendőr a körút sarkán. - Felrobbantották a Margit hidat!

Ráfordultam a Vilmos császár útra, és gyalog mentem a Bazilika felé abban a tudatban, hogy az Erzsébet hídon átjutok Budára. A villamosok összetorlódtak, elképesztő közlekedési dugóvá vált az egész Belváros. Három órába tellett, amíg átvergődtem a hídon, közben láttam a Margit híd romjait, a még füstölgő roncsait, a vízbe csúszott villamosokat.

A háború ideért a fővárosunkba.

A vonatot természetesen lekéstem, és csak másnap indult a következő. Ebből már elegendő volt. Nem bánom, de most már akárhogy is eljutok Esztergomba, és elöntött a meleg a gondolatra, ha ott sem találom meg a kórházat.

Kiálltam a Bécsi útra, ácsorogtam, toporogtam, mert a szél is feltámadt, és lassan a hó is szállingózni kezdett. Több katonai autóoszlop haladt észak felé, magyarok, németek vegyesen, civil egy sem. Végre egy olajszállító kocsit megállt az intésemre, mint kiderült, azt hitte az enyhe ködben, hogy igazoltatni akarják.

- Sajnálom, bent a kocsiban nincs hely, de ha magának jó lesz a tetőn, akkor szálljon fel, csak erősen kapaszkodjon meg - mondta a sofőr. - Dorogig elviszem.

Valóban erősen kellett kapaszkodni, mert a hideg szél nemcsak csontig hatolt, de kis híja, hogy le nem fűjt arról a vaslétráról, amely a tartály nyílásához vezetett. Kesztyűm nem volt, talán jobb is, mert a vasra úgy rágémberedett a kezem, hogy Dorogra érve alig bírtam elengedni.

- Elhoztam az állomásra, innen félóra múlva indul egy busz Esztergomba - kiabálta a vezető felém a tetőre. - Nem fagyott meg?

- Most még nem tudom, majd holnap meglátom hogy lány lett-e belőlem vagy sem - válaszoltam.

A sofőr nevetett, és az ajtót becsapva elhajtott. Sokan voltak az állomáson, ahogy elnéztem a tömeget, legalább öt buszra lett volna szükség. Emiatt be sem mentem a váróterembe, tudtam, hogy tülekedés lesz, és most már nem akartam lemaradni. Futva sikerült az elsők között a buszra felugranom. Kiabálás, verekedés, a sofőr alig tudta az ajtót becsukni. Nagy nehezen elindultunk.

Este tíz óra körül érkeztünk meg Esztergomba. Nem sokat kellett kérdezősködnöm, hamarosan megtaláltam a kórházat, a Ferenc-rendiek Szent Antal Gimnáziumába telepítették be a Kossuth utcában.

Az őrparancsnok hirtelen nem tudott mit kezdeni velem.

- Éjszakára menjen be ide a tornaterembe - mutatott a különálló udvari épületre -, csak akad valami fekhely.

- Végre fedél alatt, a többit állva is kibírom - válaszoltam.

Beléptem a terembe, először idegenkedve néztek rám (legénységi állományúak voltak).

- A szobaparancsnokot keresem.

- Az itt nincs - mormogta valaki a félhomályban.

Nagyobbára a földön feküdtek pokrócokon. Egyszer csak felugrik az egyik, és jön felém.

- A szentségit, gyerökök, ez a Németh Bandi - kiabálta -, az újszögedi!

Ölelgettek, hátba vertek, etettek, itattak... Helyet csináltak nekem, és kérdezgettek.

Kik is voltak ezek a fiúk: az újszegedi kenderfonógyár teljes futbalcsapata, az UTC sportolói, akiket a kórházba hívtak be, hogy ne kerüljenek ki a frontra; a város így bújta egyik kedvenc csapatát.

II. fejezet

Cihelődésre, tiblábolásra ébredtem másnap reggel a jól fűtött tornateremben. A kora reggeli nap a bordásfalon átsütve rácsokat rajzolt a padlóra. A fiúk próbálták a „szobarendet” utánózni - egyáltalán nem látszott katonásnak a környezet, és ez a kipihentségem nyugalmat csak fokozta.

- Bandi, kapd össze magad, mindjárt itt a kaja - szólt az egyik cimbora.

Jó érzés fogott el arra a tudatra, hogy most már gondoskodnak rólam, legalábbis naponta háromszor adnak enni. Fölvettem az örvezetői „extra ruhámat”, és beálltam az udvaron a sorba, miután kaptam kölcsön egy csajkát.

Feketekávé (cikória), kenyér, nem valami szanatóriumi reggeli, de a fiúk kiegészítették, kínáltak kolbásszal, szalonnával, így nem panaszkodhattam.

Éhemet elverve jelentkeztem a parancsnokságon, ahol az adataim felvétele után várattak egy darabig majd az írrok őrmester felszólított, hogy jelentkezsem a kórházparancsnoknál, Laborczy alezredestnél... Alázatosan jelentkeztem.

- Hát te, fiam, hogy kerültél ide?

(Egyszer már találkoztam vele, úgy látszott, mintha megismert volna.)

- Elég cirkalmasan - mondtam. - Összejártam a fél Dunántúlt, míg idetaláltam.

Kérdéseire válaszolgattam, megemlítettem a Margit híd felrobbantását, amelyről már ő is értesült.

- Azt tudod, hogy neked jelentkezned kellett volna Pesten, az egyetemen, az orvostanhallgatókat ugyanis áttelepítették Halléba, Németországba, a rádió mondta be.

- Bocsánat, de nekem négy napja nem volt módom rádiót hallgatni.

- Na, mindegy - folytatta -, állományba veszünk, de sem ruhát, sem egyéb katonai felszerelést nem tudunk adni, mert ami volt, azt lefoglalták a Hunyadi-páncélos hadosztály részére. De látom, neked van extraruhád, viseld ezt, csajkát meg vételezz a konyhán. A beosztásod majd a sebészeten lesz, jelentkezéssel Hunyadi százados úrnál. Végeztem!

Tisztelegtem, és kifelé indultam.

- Ha valami bajod van, nyugodtan jöhetsz hozzám - mondta még barátságosan.

A folyosón kérdezősködtem, hogy merre van a sebészet, egyszerre csak megpillantok egy magas, vékony, tétován imbolygó civilt, ismerősnek tűnt. Közeledik, nevet.

- Te vagy az, Pista! - Kovács Pista volt, évfolyamtársam.

Pistát kedveltük az évfolyamban. Hallgató, jóképű, szőke hajú, mosolygós, világoskék szemű fiú volt. Ezeket a tulajdonságait a kollégáink különösen értékelték. Keveset tudtunk róla; csak annyit, hogy újvidéki, jól tanul, kedveli az atlétikát (a gerelyhajítást); és anyanyelvén kívül ugyanolyan szinten beszél szerbül, oroszul és németül.

Egy rejtélyes dolog volt körülötte, a „származása”.

1943-ban az évfolyamunkat négy és fél hónapra behívták gyalogsági kiképzésre. Amolyan idegenlégió volt. Két jutasi tizedes (Jutas hírhedt katonai kiképzőtábor volt) minden lehetőt megtett velünk, hogy még a nevünket is elfelejtsük, az egyéniségünkről és az akaratunkról nem is beszélve.

Pista is velünk volt. (Zsidó származású évtársaink nem vonulhattak be.) A kiképzés végén megkaptuk a „nagy” előléptetést: egycsillagos őrzetők lettünk. Ehhez azonban származási igazolások kellettek. Aki nem tudta az iratait beszerezni, nem kapta meg a csillagot. Ketten voltak ilyenek, az egyik Kovács Pista. A fiúk nem foglalkoztak ezzel a témával, de egy-két megjegyzés elhangzott egyik-másik nagyhangú évtársam részéről: „biztosan zsidó van a családjában.”

A mostantól kezdve hét hónapos baráti és bajtársi együttlétünk alatt kiderült, hogy édesanyja orosz volt, és ő nem merte az iratokat bemutatni, mert félt. Hogy miért? Annyit előljáróban, hogy otthon volt, amikor a Feketehalmi-különítmények Újvidéken razziáztak.

- Bandikám, de örülök, hogy látlak, hogy kerülsz ide?

- Bevonultam a kórházba, nehogy a frontra dobjanak, meg, hogy legyen koszt-kvártélyom.

- Én sem tudtam okosabbat tenni, akkor egy cipőben járunk.

Pista civilben maradt, mivel egyenruha nem volt, de ezt ő nem is bánta. Beosztották a belgyógyászatra.

A monumentálisan szép Bazilikával szemben lévő tanítóképzőben szállásoltak el bennünket többedmagunkkal egy tanteremben.

Előtte jelentkeztem a sebészeten, de Hunyadi százados kiüzent a műtőből, hogy másnap a reggeli vizitre jöjjenek.

A háromszorosára duzzadt lakosságú városban hétköznapi életet kezdtünk élni. Reggel fél nyolckor vizit, utána kötözések, kisebb műtéteknél asszisztálás, délután, ha kaptunk jegyet: mozi. Este pedig vakaróztunk, és kenegettük magunkat rühzsírral, mert a százéves katonai pokrócoktól mindenki rühes lett.

A kórház „beteganyaga” egy ideig „majdnem” békebeli volt. Könnyebben sérültek, néhány hasi katasztrófával (vakbélgyulladás, gyomorlyukadás) bekerült katona nem tette nehezzé a sebészek sorsát.

Rosszul fejeztem ki magam, mert igazán jól képzett szakember csak egy volt: Hunyadi doktor, tartalékos százados. A zömök, kemény arcú, nyugodt modorú főorvos, aki a szegedi sebészeti klinikán a híres és a főnök gorombaságáról hírhedt Vidákovics-intézetben vált sebésszé, nagyon népszerű volt munkatársai között. A hasi sebészeten járatos szakember. Egy öreg sebész barátom, aki megjárta a Don-kanyart, azt mondta egyszer: „Öregem, a hivatásos katonasebészekről - tisztelet a kivételnek -, sorra haltak volna a honvédek; ilyen „nyamvadt civil” sebészeknek köszönhetik sokan az életüket, mint én is vagyok.”

Visszatérve a mindennapi életünkre: a város látszólagos nyugalma, amely talán a herceg-prímás jelenlétének is köszönhető volt, fokozatosan megváltozott. November végén, december elején megnőtt a forgalom. Felvidékről és Erdélyből nagyon sok menekült érkezett, de kevesen maradtak a városban, legtöbbjük nyugat felé törekedett. Egyre több nyilas egyenruhást lehetett látni, és a főtéren a hangszórók állandóan bömböltek, hirdették Szálasi ígéit. Földreformot ígértek, 5 hold földet minden kilőtt orosz páncélosért és felkoncolást a katonaszökevényeknek, zsidóbújtatóknak.

Egyik nap a szállásunkra igyekezve mondom a barátomnak:

- Te Pista, a nyáron szegedi ismerőseim laktak itt egy özvegyasszonynál, meg kellene látogatni, hogy legyen egy kis változatosság.
- Benne vagyok, hátha megkínál valamivel.
- Neked is folyton az evésen jár az eszed!

Erzsike néni, olyan ötven év körüli asszony, csakugyan kedvesen, régi ismerősként fogadott, és jóltartott bennünket.

- Ide máskor is eljövünk - dünnyögte a barátom hazafelé menet.

Csendesen ballagtunk a macskaköves utcákon, amikor ismét megszólalt:

- Te Bandi, minden megrohadt ebben az életben.
- De nagy filozófus lettél! Nem szoktál te ilyen keserű lenni, azonkívül, hogy szar a helyzetünk, mi bajod van?
- Nemigen beszéltem senkivel se róla, de életem egyik nagy csalódását nem tudom kiheverni.
- Mégpedig?
- Volt idő, hogy szégyelltem a magyar voltomat. Hallottál te arról, mi történt Újvidéken a magyar csapatok bevonulása után?
- Nem hallottam semmit. Apró csetepatékról szólt a fáma, csetnikekről beszéltek, de másról nem tudok.
- Hát akkor halljad! Egy éjszaka a magyar alakulatok bosszúrazziát tartottak, több ezer embert megöltek, és a Dunán leengedték őket.
- Ez lehetetlen!

- Én csak tudom! Kis híja, hogy engem is kinyírtak. Éjfél felé csöngettek, édesanyám kinézett és kiszólt, vesztére szerbül. Azután, látva a magyar katonákat, magyarul szólt, de neki akcentusa van, mert orosz származású. Erre a katonák ordítozni és lövöldözni kezdtek, mire én kirohantam a kertes házunk kapujához. Nem tudom, milyen indokkal, talán szokásból, az éjjeliszekevényemről felkaptam a karórám, és mondom nekik, hogy tévedés, mi Kovácsék vagyunk, magyarok. És a tizedesnek, aki a parancsnok volt, odanyújtottam az órám. Az kikapta a kezemből, zsebre vágta, és csak annyit mondott, hogy „magyarok? az más”. Több jó ismerős szomszédunkat, aki nem magyarul szólalt meg, ott helyben lelőtték. Nem is mondom tovább. Most már, hogy úgyis elvesztettük a háborút, gondolhatod, mi lesz a bácskai magyarok sorsa. A szerb ember nagyon melegsívű barát tud lenni, de a bosszújuktól Isten őrizz. Ezért is jöttem el hazulról, pedig én nem ártottam senkinek. Akkor megyek vissza, ha majd nyugalom lesz.

Megdöbbenve hallgattam Pistát. Látszott rajta a visszaemlékezés izgalma. A szállásunkig nem szóltunk többet. A lépcsőn felfelé menet félhangosan, magamnak mondtam:

- Ez nem lehet igaz. Ha nem te mondtad volna, azt mondanám, hogy hazugság.
- Sajnos, ez az igazság, így történt.

Nyomasztó hangulatban tértünk vissza az elég nyomorúságos szállásunkra. Meglehetősen rossz lelkiállapotban voltak a többiek is. Azt beszéltek, hogy parancs érkezett a vezérkartól, miszerint a kórházunk nem hátországi betegellátásra, hanem front mögötti szolgálatra készüljön fel.

- Nem kell a frontra menni, helyünkbe jön magától - mondta a barátom.

December 11-én reggel meglepődve hallottuk a nővérektől, hogy a kórház nyugatra költözik. Valóban nem rémhír volt; a napiparancsban is kihírdették, hogy össze kell csomagolni - huszonnégy óra áll rendelkezésre -, és holnap elindul a menet, nem tudni, hová, de biztosan nem keletnek.

Leírhatatlan, hogy milyen fölfordulás kezdődött pillanatok alatt. A betegeket átszállították a városi kórházba, vagy szélnek eresztették.

Végül is másnap délre minden kocsikon volt (lovass kocsikon is), és fél kettőkor elindult a menet a Kossuth utcán nyugat felé.

Nagyon lassan haladtunk, ugyanaz volt a helyzet, mint októberben a bajai úton. Kocsi kocsi hátán, tankok ide-oda, emberek batyukkal.

- Ezt hívják fejvesztett menekülésnek - mondtam Pistának.

- De sohasem gondoltam, hogy ilyen lassan megy - válaszolta, aztán elcsendesedett.

5-6 kilométert haladhattunk, amikor egy motoros altiszt rohant el mellettünk a sarat magasra felcsapva, és nem sokkal később megálltunk. Vártunk egy darabig, aztán az egyik őrmesterünk feltűnt, minden kocsihoz odament. Harsány hangja messze elhallatszott.

- Vissza, vissza! - kiáltotta.

- Na, jól nézünk ki - mondtam -, úgy látszik megváltozott a beosztásunk, mégis igazuk lesz szobatársainknak, frontkórház lesz belőlünk.

- És most ismét pakolhatunk - dűnnyögte a barátom.

Másnap dél felé légiriadó volt. Három-négy szovjet repülőgép nagy riadalmat csinált, ledobtak néhány kisebb méretű bombát, s mire a szirénák megszólaltak, már el is tűntek.

Hamarosan hozták a sebesülteket, katonákat, civileket. Nagy volt a kapkodás, senkinek sem volt gyakorlata, hogy hogyan kezdjen az ellátáshoz, és ki legyen az első. Lehetek tízen-tizenöt.

Súlyos sebesülteket akkor láttam először életemben. Hunyadi százados megjelent, és szinte csak úgy taláломra rámutatott az egyik jajgató, hasából vérző fiatal katonára:

- Őt vigyétek gyorsan a műtőbe! Mosakodjunk!

- A többiekkel mit csináljunk? - kérdeztem rekedten, kiszáradt szájjal. Hányingerem is volt...

- Kötözzétek be őket, és majd meglátjuk.

Nekifogtunk a nővérekkel, néhány egészségügyi katonával a vérző sérültek ellátásához.

Akkor kezdett megfogalmazódni bennem, hogy az első adódó alkalommal jelesre vizsgáztunk a „csőd”-ből. Mi lesz, ha százával hozzák a sebesülteket? Egy jó sebész némi segítséggel, egy műtőasztal, egy kötöző és én a harmadéves tudatlanságommal, tapasztalatlanságommal itt fontos ember vagyok? Hiszen sem vágni, sem varrni nem tudtam, csak kötözni és talán a sebek gyógyulására ügyelni.

Odamentem az egyik hordágyhoz, fiatal, erős, nagyon sápadt férfi volt rajta. Felemeltem a takarót, és megpillantottam a bal combját. Olyan volt, mintha húsdarálón ment volna keresztül, és nem is vérzett nagyon. A keze már hűvös volt, pulzusa semmi. Arcára néztem: mozdulatlan volt, és merev tekintettel nézte a plafont.

- De hát az előbb még élt - szóltam Pistához, aki előkerült, és jött segíteni.
- Elvérzett - mondta.
- Nincs is sok vér a hordágyon, a ruháján.

Lassan derengeni kezdett a fejemben kuszán összeálló nyári egyetemi előadásokból a kórkép: a sokk. És eszembe jutott kedvenc sebész előadónk, aki így kezdte az egyik órát: „A mai előadásom témája a sokk. Ez angol szó, lökést, ütközést jelent, de még többféle fogalmat takar, magyarán a szó szerinti fordításnak nincs értelme. Hogy értsék, milyen kórképről van szó, azt mondhatnám: a sokk az, ami a betegnek sok.”

Az említett katonának is „sok” volt repesztől összeroncsolt combsérülése.

A történetem fonalának gombolyítását egy pillanatra megállítom, mert nem tudom megállni, hogy ha ítéletet nem is (bár az is lehetne), de leírást ne adjak a magyar sebesültek egészségügyi ellátásáról. Igaz, nem kell pszichológusnak lenni ahhoz, hogy egy vert és menekülő hadsereg katonáinak a sebesülését súlyosabbnak kell tekinteni, mint az üldöző, a győző had tagjaiét. Mi az előzőkhöz tartoztunk, és a vérzésem, sérülésem sokk bizonyosan gyakrabban fordult elő a sebesültjeink között, de sajnos kevés volt az esélyük a megmaradásra. Emiatt túlélhető sérülésekkel is meghaltak.

Miért?

A sebesültek ellátására az akkori szabályzat értelmében a következő tennivalók voltak kötelezők: vérzéscsillapítás, sebkötözés(ek), egy ampulla morfium, tetanuszellenes injekció, és ha volt, nagyon szennyezett sebek esetében, gázodéma szérum adása.

Félreértés ne essék, nem az orvostudomány négy évtizedes fejlődésének tükréből ítélem meg (el) háborús egészségügyünket, hanem az akkori, nekem is tanított elvekre hivatkozom. Kétségtelen, csak a szegedi kórház körülményeit ismertem, de ha belegondolunk, hogy egy nagyváros békeidőben is működő intézetéről van szó, akkor milyenek lehettek, és hogyan működtek a tábori kórházak, amelyeket egyik napról a másikra, futva, sokszor fejvesztetten telepítettek hátra és újra hátra.

A sokk létrejöttének még ma is vannak tisztázatlan kérdései, de azt már a negyvenes évek elején vagy még korábban is tudtuk, hogy a kezelésének sarkalatos pontja a „volumen”-pótlás, más szóval a keringő vértérfogat normalizálása. Ez különösen vonatkozik a vérvesztésem állapotra. Nem véletlen, hogy a hitleri hadsereg kedvenceinek, az SS-katonáknak a hónaljukba volt a vércsoportjuk tetoválva.

Az kétségtelen, hogy a vérkonzerválás és a szervezett vérellátás szerte a világon csak a következő évtized vívmánya, úgyhogy vért csak közvetlenül lehetett az adóból átömleszteni, de a vérpótló oldatok ismertek voltak, így pl. a 0,9 %-os sóoldat. Ebből a kórházunknak a készlete - hihetetlenül hangzik: öt liter volt, ami legfeljebb két embernek lett volna elég. Úgy adagoltuk, mintha gyémántból készült volna. VÉRátömlesztést pedig egyszer sem láttam.

Jól felszerelt hadseregekben a szanitések az első vonalban rögtön, ahogy lehetett, akár földön fekvő is, beszúrták a karvénába az infúziós tűt a sebesülteknek, és a szükséges mennyiséget becsöpögtették. A nyugati fronton már a vérplazmakészítményeket is alkalmazták (ehhez nem szükséges a vércsoport-azonosság).

Arról már alig merek szólni, hogy általános sebészeink jobbára csak a hasban voltak tájékozottak, és a végtagokhoz értettek. A mellkassebészetet az akkori szintjén is kevesen művelték. Az érsebészetet nagyobbára az amputáció helyettesítette, mint a napóleoni háborúban. Az agysérülteket pedig csak a Jóisten menthette meg.

És sorolhatnám még a többi speciális szakmát...

A bombázás sérültjei közül az elsősegély közben még hárman meghaltak. Ez idő alatt megjelent a többi szakma képviselője: belgyógyászok, gégszerek, szemészek, de szegények csak tibláboltak a betegek körül. Egy gyakorlott ápolónőnek több haszna volt.

Bekötöttük és elhelyeztük a könnyebben sérülteket.

Hunyadi százados kiüzent a mütöböl, hogy menjek be hozzá.

- Bandikám, mosakodj be te is, szükség van még egy kézre - mondta fáradtan.

A katona olyan szerencsétlenül kapott egy nagyobb szilánkot hátulról, hogy szétszakadt a végbele és a hólyagnyaka. Már több mint két óra hosszája operálták. Nagy nehezen sikerült a sérült belet összehozni, de a hólyagnyaki részt csak sürgősmegoldással lehetett ellátni.

Még két sérültet operáltunk késő éjszakáig.

- János bátyám, mi lesz, ha ideér a front? - kérdeztem úgy civil módra Hunyadi századost.

- Hát öregem, akkor dolgozunk éjjel-nappal, amíg össze nem esünk.

- És ha nem győzzük, az ellátatlan sebesültekkel mi történik?

Hunyadi százados rám nézett - miközben a kesztyűjét ledobta a szennyeskupacra -, majd halkán mondta:

- Még szerencse, hogy van papunk, az majd segíteni fog.

Másnap aránylag nyugodt napunk volt, és a barátommal meglátogattuk Erzsike nénit.

Mikor az utcájába értünk, messziről láttuk, hogy katonai autó és tűzoltóautó áll a ház előtt.

- Te, itt valami nagy baj lehet - mondta Pista -, mi a fenét keresnek a tűzoltók?

Szaporáztuk a lépteinket, és odaérve rögtön észrevettünk egy méteres lyukat a háztetőn. Beléptünk az előszobába, ahol két katona állt.

- Tizedes úr, mit keresnek?

Hirtelen meglepődtem a megszólításon, mert még nem szoktam meg a pár nappal előbb kapott új csillagot.

A beszédre megjelent a lakószoba ajtajában Erzsike néni. Rettenetes állapotban volt. Amúgy sem volt szép asszony, de így kócosan, sápadtan, az izgatottságtól kidülledt szemekkel úgy nézett ki, mintha Lucifer büntetésből most üzte volna ki a pokolból.

- Jaj, édes gyerekeim, borzasztó dolog történt az éjszaka - siránkozott elfulladó hangon. - Jöjjenek be a hálószobába - és mindjárt húzott is befelé bennünket.

Valóban meglepő látványban volt részünk. A szemben lévő falon egy nagy lyukból ferdén belógott egy ötven- vagy százkilós bomba, amelynek a hegye egy öreg díványt nyomott össze úgy, hogy azt kárpitos már nem vállalta volna el, csak tüzelésre.

- Megsérült valaki? - kérdeztem.

- Jaj, Istennek hála, nem aludt ott senki, a mama is a másik szobában volt.

- Jól imádkozott Erzsike néni, mert ez csakugyan csoda - mondtam.

- Csak a macskám nem találom, az úgy megijedt, hogy az ajtónyitásra métert ugorva elrohant.

Vigasztalgtattuk a nénit, megkérdeztük, tudunk-e valamit segíteni, de addig semmihez sem volt szabad nyúlni, amíg a tűzszerészek el nem távolítják a bombát.

Elköszöntünk, és visszasétáltunk a város központjába.

Az az átkozott hangszóró állandóan bömbölt, nem figyeltünk rá, de egyszer megüti a fülünket: „Felosztjuk az egyházi és a főúri nagybirtokokat.”

- Hát ez mi a fene? - kérdem Pistát. - Mit szól ehhez Serédi hercegprímás?

- Nem lesz már idejük, majd az oroszok elvégzik helyettük.

- Érted te ezt?

- Nem is akarom, én az életben nem fogok politizálni. Hagyjuk a fenébe, menjünk inkább moziba. Ha kapunk jegyet.

Tolnai Klári és Páger Antal játszott egy sziruposan szentimentális filmben, a történet részben Afrikában játszódott, és a végén mindenki könnyezett.

A híradóban láttuk a „nemzetvezetőt”, amint leteszi az esküt a szent koronára, és hős katonáinkat, akik rendre visszaverik a szovjet csapatokat.

Akármilyen is volt a játékfilm, másfél órára elfeledkeztünk a háborúról.

Ahogy teltek a napok, egyre több sebesültet hoztak. Nálunk helyezték el a kiürített ipolysági kórház betegeit is. A kórtermek zsúfolódni kezdtek, emiatt a legfelső emeletet is fokozatosan betelepítették sérültekkel. Azt lehet mondani, hogy szinte minden nap volt légiriadó, néha többször is, és ilyenkor a járóbetegek és mi is - ha nem voltunk a műtőben - mentünk a nagy, óvóhelynek kinevezett szenespincébe.

Akkor láttam először tetanuszos beteget. Szegény először meredten elkezdett vigyorogni, amit szaknyelven „risus sardonius”-nak („ördögi mosoly”) mondanak, majd kifejlődött a szájjára, és később az időszakos, egész testre kiterjedő fájdalmas görcsök rángatták a testét. Külön sötét szobát ír elő a kezelési szabály, de erre nem volt mód. Megkortyoltatták rummal, és kapta a tetanuszellenes savót, amely ilyenkor már nem sokat ér, mert a kórokozó méreg az idegrendszerhez kötődött.

Éjszaka kétszer annyi rum fogyott, de azért a betegnek is elég maradt ahhoz, hogy görcsmentes időszakban csak morogjon, mint a harapni készülő kutya, amelytől az ennivalót el akarják venni, és hozzá a véres szemét forgatta.

Az udvaron állandó autóforgalom volt, nemcsak sebesültszállítók, hanem valamelyik gyártól nagy mennyiségű bőrt menekítettek teherautó-számra, és a pincébe rakták.

Később elátkoztuk ezt a bőrt, nem volt nyugtunk tőle, mert vitte boldog-boldogtalan, vagy aki épp a város gazdája volt.

Megjelentek az első német sebesültek, így a kórházra egyre nyomasztóbb feladat nehezedett. Még egy sebészt rendeltek segítségnek, de továbbra is Hunyadi százados végezte a munka dandárját.

A belgyógyászati és szemészeti betegeket elküldték, hogy legyen hely a sebészet számára, amelynek beteglétszáma lassan kétszázra emelkedett.

Mi is történt? Honnan kaptuk a sebesülteket?... Erre a választ csak egy-két hét múlva tudtam meg.

Az összeverbuvált Szent László hadosztály, a megmaradt utolsó „elit” alakulatok, páncélosok, ejtőernyősök (mint gyalogosok), székely ezredek gyülekeztek az Ipolyságnál egy utolsó erőfeszítésre, és így alakult ki a súlyos, nagy veszteséggel járó és hamarosan elvesztett ipolysági csata.

A közelség miatt váltunk mi frontkórházzá. Egyre gyakrabban jöttek a sebesültszállító autók, és ahogy a harcok elkeseredetté váltak, már teherautókat is igénybe vettek erre a célra. Szalmát hintettek a platóra, és erre rakták egymás mellé a sérülteket.

- Fiúk, most már jobb, ha kerestek itt egy szabad ágyat, nincs időtök a szállásra menni - mondta egy éjszaka közepén Hunyadi százados.

Így a kis motyónkkal átköltöztünk a tanítóképzőből, és a kórházban a felső emeleten egy-egy szabad ágyat elfoglaltunk.

Alvás nemigen volt, csak összevissza.

A sebesültek száma egyre szaporodott, lassan minden ágy foglalttá vált.

Újabb szobákat nyitottak ki, a bútorokat a sarokba tolták, vastagon beszórták a padlót szalmával, és erre fektették a sebesülteket.

Közeledett a karácsony. Egyik éjszaka fáradt, kába álmomból felriadtam.

- Az istenit! Ezek már megint itt vannak! - bökött oldalba a barátom.

A közelben bombák robbantak. A sebesülteken erőt vett a nyugtalanság, aki csak tudott, megindult a szenespincébe.

Volt egy román nemzetiségű katonánk, aki arról volt nevezetes, hogy ápolni sem nagyon lehetett, mert ha hozzáértek, mindjárt jajgatott a szerencsétlen, nyilván azért, nehogy visszavigyék a frontra (leesett egy szekérről, és medencecsont-repedést szenvedett).

- Gyere már, Bandi! Minket is mindjárt megesz a fene - kiáltotta Pista, miközben húztam a cipőmet.

- Do-do-do-dok-tor úúr! - hallom az üvöltést.

- Várj! A tetanuszos magához tért. Adok neki egy kis rumot - kiáltottam.

- Adj nekem is, mert be vagyok szarva!

- Húzd meg az üveget, aztán pucoljunk.

Rohantunk le a lépcsőn, a robbanások távolabbról hallatszottak. A szenespince megtelt emberekkel. Civilek is bemenekültek. Lekuporodtunk a szénrakásra. Valaki gyertyát gyújtott.

- Te, nézd, ki ül ott a sarokban - mutatott oda a barátom.

És csakugyan, az az inaszakadt román ember, akit mozdítani sem lehetett, lejött a harmadik emeletről. Mikor vége volt a légiriadónak, odamentem hozzá.

- Látja, látja, mit szekírozza az ápolókat a jajgatásával? Ígérje meg, hogy türelmes lesz, és akkor mi nem láttuk, hogy úgy szaladt le a lépcsőn, mint a nyúl.

- Igen, igen... - mondta lesütött szemmel, és attól kezdve semmi bajunk nem volt vele.

Csendes éjszaka volt. Néhányszor felkeltettek egy őrmesterhez, akinek a lépét és a bal veséjét kellett eltávolítani hasi sérülése miatt, és nem tudom, milyen ősdi, elavult sebészi meggondolásból, a megmaradt vesét kímélendő nem volt szabad neki inni. Még szerencse, hogy a

jóképű katonát az egyik ápolónő pártfogásba vette, és vízbe áztatott gézt adogatott neki, abból szopogatta a vizet.

A tetanuszos betegünk néha felüvöltött, de mintha ritkultak volna a görcsei. A besötétített kórteremben halványan égett a villany, nem nagyon tudtam aludni, ha volt egy kis szabad időm, Issekutz gyógyszer-tankönyvét olvastam, amelynek a második és harmadik kötete az általános orvosoknak adott mindenféle betegség tüneteiről, diagnosztikájáról és kezeléséről tanácsokat.

A gyógyszer-tankönyv velem maradt, és szinte minden betűjét ismertem később. Nem voltam kitűnő tanuló, mert csak azzal szerettem foglalkozni, ami érdekelt, de egy évvel később Jancsó professzornál (Nobel-díj-várományos tudós volt) vizsgáztam gyógyszer-tanból, és az ötödik mondatomnál félbeszakított, és jellegzetes nyújtott hangján megszólalt:

- Kolléga úr, a kitűnőhöz ennyi untig elég.

Másnap egész délelőtt a műtőben asszisztáltam (fogtam a kampót), és egyszer becsörtetett egy szanitéc:

- Százados úr! Orosz sebesülteket hoztak, vannak vagy húszan.

- Hozzák föl ide az első emeletre, majd megnézem őket, kit kell megoperálni.

Az udvaron álló teherautót körülállták, még a szakácsok is előjöttek megnézni az elcsigázott sebesült orosz katonákat. Amelyikük eszméleténél volt, riadtan nézett körül, egyik-másik összeszorított szájjal, látszólag közömbösen várta bizonytalannak látszó sorsát.

Nekiláttunk, hajnalig dolgoztunk. A teherautó-özön nem akart megállni. Németeket hoztak, megjelentek az első magyar ejtőernyős sebesültek, a kormányzói testőrség tagjai (akik szembeszálltak a németekkel a Várban október 15-én, és úgy kaptak kegyelmet, hogy „önként” beléptek a Szent László hadosztályba).

- Te Bandi, észrevetted, hogy egyetlenegy nyilas sincs a sebesültek között?! - kérdezte a barátom reggelizés közben.

- Nekem is föltűnt, pedig a híradóban mindig csak ők menetelnek. És még valamit megfigyeltem: a tiszteket az első ellátás után autóra teszik, és elszállítják innen.

- Hallottam egy beszélgetést tegnap, csak a nagy összevisszaságban elfelejtettem mondani - folytatta Pista. - Egy német orvos őrnagy tárgyalt Laborczival, hogy segítsen a német sebesültek elszállításának megszervezésében.

- Ég a talpuk alatt a talaj - vettem át a szót.

- Attól tartok, hogy nekünk még a hajunk is kigyullad.

- Ne izgasd magad, te is olyan sovány vagy, hogy nehezen talál el a golyó.

- Azám! De ha igen, akkor mindjárt csontot ér!

A karácsonyig tartó napok összefolynak az emlékezetemben, csak az ipolysági harcok ránk rótt véres eseményei maradtak meg bennem.

Sok szörnyűséget láttam, de a lassú szenvedés és a mi tehetetlenségünk nagyon megviselt.

Az egyik szállítmánnyal hoztak egy tizedest, akinek az állát a nyelvének a háromnegyed részével leszakította egy gránát. Ez a sérülés nagyságrendjében tulajdonképpen egy kéz elvesztésével arányos, de szakmailag nagyon súlyos gond, mert a táplálást, a folyadékvesztés pótlását (állandóan folyt a nyála), a fertőzés veszélyét és főleg a plasztikai pótlást kellett

volna megoldani. Ehelyett kötést kapott, amit nekem kellett megcsinálnom és váltogatnom, miközben teljesen világos tudattal próbált torokhangon, megmaradt nyelvcsontjával artikulálni.

Karácsony éjszakáján halt meg... Megváltás volt.

Megkezdték a németek elszállítását. Örültünk, mert újabb sebesültjeinknek helyet tudtunk adni.

Pistával is alig találkoztam, mert vagy én voltam a mütőben, vagy ő. Egyik este, talán december huszonegyediké vagy huszonkettedike volt, szokása szerint nyugodtan, módszeresen vacsorázott (disznósajt, kenyér, uborka).

- Az istenben lehet ilyen nyugodtan enni? Az én gyomrom akkora, mint egy dió - ripakodtam rá.

- Öregem, nekem nincs gyomorfekélyem, és különben is, ezt a puritán szórakozást ne irigyeld tőlem. Szagold meg, milyen jó illata van ennek a sajtnak.

- Hát idefigyelj! Arra nem gondolsz, hogy mennyivel jobb üres gyomorba kapni egy golyót? Emlékszel arra az öreg kocsisra, akinek a babgulyás elöntötte a hasüregét, hiába volt a gyors műtét, két nap múlva beszikkadt.

- Utálom a babgulyást, fölfúvódok tőle - dűnnyögte filozofikusan, tele szájjal.

Szépen, sorjára megette az én megmaradt adagomat is, megtörölte a száját, és megszólalt:

- Most már jöhet a haslövés.

- A beled istenit, annyit zabálsz, azt mégis olyan girhes vagy - szúrtam oda.

- Az igaz, akárcsak te, de te még azonkívül süket magyar is vagy.

- Hogyhogy?

- Nem veszed észre, hogy mi folyik itten?

- Hogy érted?

- Bandikám, itt csomagolnak!

- Hol?

- Benéztem a gyógyszerárba, és láttam, hogy nagy ládába rakják a gyógyszereket.

- Csak nem gondolod, hogy kiürítik a kórházat?

- Azt nem gondolom, mert nincs mivel és hová.

Egy keveset aludtunk, fölriasztottak bennünket. Újabb szállítmány érkezett, tüzérek hoztak. Válogatom a sebesülteket, és az egyik jajgató főhadnagyot fölismertem. A közismert szegedi Káplány család négy fiútestvérének legidősebb tagja volt. Arról voltak nevezetesek, hogy mind a négyen nagyon jóképűek, így a város szép lányainak irigylésre méltóan a kedvencei voltak.

- Főhadnagy úr, megismersz? - szóltam hozzá. Először csak bizonytalanul nézett rám.

- Te vagy az, Németh Bandi? De jó, hogy ismerősre találok! Nézd, a hülye állatok mit csináltak velem! Hiába ordítottam a telefonba, hogy vigyék előbbre a tüzet hat kilométerrel, a saját nehézüzerségünk lőtt közibénk. Rettenetesen fáj a bal lábam.

- Maradj nyugodtan, mindjárt jobb lesz.

Egy szanitéccal meghúztam a végtagot, mivel láttam, hogy kifordult helyzetben van. A bal combközépen oldalról hatolt be a repesz, eltörte a combcsontot, és áthatolva a jobb combcsontban akadt meg.

- Közel lehet a front, ha még elsősegélyben sem részesítettek - mondtam.

- Az oroszok több helyen áttörték a vonalat, nem lehetnek túl messze a várostól, de olyan nagy az összevisszaság, hogy talán még a vezérkar sincs tisztában a helyzettel.

Közben sínre rögzítettem a lábát, megadtam a tetanusz elleni oltást és az előírt morfiumot.

Váratlanul elkezdett kiabálni:

- Vigyenek el innen! Nem akarok fogságba kerülni!

A tiszteket, így őt is, elszállították. Később hallottam, hogy hat hét múlva az anyja karjai között halt meg vérmérgezésben, a szombathelyi kórházban. Édesanyja nem volt hajlandó a fia ágyától elmozdulni.

Reggel vizitre vártam. Hunyadi százados szokatlanul izgatott arccal, sietve jelent meg, és csak annyit mondott:

- András, vizitelj le egyedül, nekem a parancsnokhoz kell mennem.

Ilyen sem volt még. Igaz, hogy ismertem a betegeket, de hát ezt a feladatot egy medikusra bízni?... Elkezdtem a kötéseket cserélgetni, sebeket kezelni.

Kérdezem a még szolgálatban lévő éjszakás nővért, hogy kivel volt probléma.

- Az egyik orosz, akinek nyílt lábszártörése van, hajnal óta jajgat, már kétszer is adtam morfiumot neki.

- Nézzük meg - válaszoltam.

A sebesültnek combközépig érő gipszkötés borította a bal lábát, és így kívülről nem gyanítottam semmit. Előző délután raktuk rendbe a sebet, azon semmi különös nem látszott. A negyven év körüli katona azonban mutogatott a lábára, eltorzult arccal nyöszörgött, és olyan mozdulatokat csinált, mintha le akarná tépni a kötést magáról.

- Adjon még egy nyugtatót neki, a vizit végén visszajövök, és ha kell, fölvágjuk a gipszet.

Az arca színe nem tetszett, olyan szürkésfehér volt.

- Láza volt? - kérdeztem.

- Csak hőemelkedése.

- Nővérke, nem érez valami furcsa szagot, édeskés, erjedő sajtra emlékeztet.

- Ugyan, doktor úr, van itt gennyedő seb éppen elég, miért lenne ez az orosz más szagú. Tegnap délután még semmi baja sem volt a sebének.

Tovább mentünk. Az előző napon beszállított németek közül még néhányan itt feküdtek. Odaérünk az egyikhez.

- Ez is nyugtalankodott, de légnyomást is kapott, nem tud, csak habogni, különben sem tudok németül, és folyton a pénisze felé kapkod. Medencetörése van, tegnap gipszeltük be.

Felhajtom a takarót, nadrággipszkötés volt rajta.

- Nővérke, maga is nyugtalan lenne, ha az alsó testnyílásait begipszelték volna.

- Ó, a csoda vigye el a Jóskát, nem vágott lyukat alul a gipszen.

- Szóljon neki, legyen szíves, most mindjárt, megvárom.

Hamarosan visszatért a nővér a gipszvágó szerszámokkal.

- Megtaláltam a szállásukon, de eszméletlen részeg, nemcsak ő, hanem többen is. Biztosan hozzájuthattak a raktárban lévő rumhoz.

Megcsináltam a kötésen az életmentő lyukat, és a katona megelégedett mosollyal habogott tovább, pláne mikor az ágytálat is meglátta.

Egy ideig az oroszokat külön teremben ápoltuk, de ahogy ők is szaporodtak, oda fektettük őket, ahol hely volt. Nemegyszer előfordult, hogy egymás mellett feküdt magyar, orosz, német a szenvedés és sokszor a halál békéjében.

Vizit közben a folyosón találkoztam Hunyadi századossal, még izgatottabb volt, mint megelőzően.

- Mindjárt fölolvassák a napiparancsot, amelyben az áll, hogy a kórházat át kell telepíteni Mosonmagyaróvárra vagy Kapuvárra, nem is tudom biztosan, hová - mondta sietés közben. Meg sem állt. - Megyek, intézem a műtő csomagolást.

Pista is előkerült a kötözőből.

- Látod, mit mondtam! Kitört a menekülési pánik. Mindenki csomagol, szaladgál összevissza.

- És a sebesülteket is viszik? - kérdeztem.

- Hogy képzeled? A kórháznak is kevés a járműve!

- Nem értem... Orvos? Ki marad itt?

- Nem hiszem, hogy vállalja akárki is a fogságba esés kockázatát.

- És az ápolók?

- Úgy hallottam, hogy talán Erdélyből menekült apácák jönnek ide, csak azt nem tudom, hol akarnak lakni, mikor egy talpalatnyi hely sincs. Különben nem az én dolgom.

- Gyere, fejezzük be a vizitet, és utána beszélj egy jajgató orosz katonával, hogy mondja el pontosan mi baja.

Még a betegek közt voltunk, amikor sietve jött egy nővér.

- Doktor úr! Tessék jönni az alsó kórterembe, az a panaszkodó orosz katona elvesztette az eszméletét.

Rohantunk. A katona valóban öntudatlan állapotban volt, pulzusa tapinthatatlan.

- A mindenit! Ez mindjárt meg fog halni. De mitől? - kiáltottam.

Felhajtottam a takarót, és riadtan láttam, hogy sérült lábának a gipsztől nem fedett bőre kékeslilásan elszíneződött, és ez az elváltozás a hasra is ráterjedt.

Megnyomtam az ujjammal, és sercegést éreztem a bőr alatt.

- Mi ez? - nézett rám a barátom.

- Gázödéma... Még sohasem láttam, de a nyári sebészeti előadásokon beszéltek róla.

- Segítség?

- Csak az amputáció, de ilyenkor már késő...

- Hihetetlen. Két órával ezelőtt még semmi sem látszott.
- Igaza volt szegénynek, amikor mutogatta a gipszkötését, érezte alatta a bajt.
- Szagold ezt az édeskésen ható bűzt! Ezt nem szabad soha elfelejteni.

Leverten, csendben mentünk ki a kórteremből, a folyosón halkán megszólalt a barátom:

- Gondolod, ha reggel amputálják a lábát, megmaradt volna?
- Ez lett volna az egyetlen lehetősége.

Némán mentünk a legfelső kórterem felé. Pár lépés után Pista ismét megszólalt:

- Látom, szíven ütött a dolog. Ne keseredj el, a felelősség azoké, akik medikusra bíznak ilyen nagy feladatot.
- Akkor is...

Beléptünk a terembe, és szembetalálkoztunk a kórház tábori lelkészével, a jezsuita páter Faragó főhadnaggyal, akit Pista egyszerűen „csuhásnak” nevezett, ezzel is kifejezván nem nagy vonzódását az egyház iránt. Pedig nagyon rokonszenves, művelt embernek ismertük és nyugodt, bátor magatartásával igen jó hatással volt a sebesültekre.

- Tessék, doktor urak, én megyek is, néhány beteget megáldoztattam, nem zavarom a munkájukat.
- Bocsánat, tisztelendő atya, tetszik látni ezt a nagy készülődést, megkérdezhetem: ön is elmegy a kórházzal? - fordultam a kifelé haladó pap után.
- Nem, én maradok a sebesültekkel - mondta határozottan.
- Ha maradnánk, legalább utolsó kenetben nem szűkölködnénk - mondta Pista cinikus félmosollyal.

A betegek, akik a közelünkben voltak, hallhatták a beszélgetést, de már észrevehették a készülődést és a nyugtalanság rájuk is áterjedt.

- Doktor úr! Velünk mi lesz? Orvos nélkül maradunk?

Nem messze feküdt a kérdezőtől a tetanuszos beteg, aki már legalább két hetet megélt, ritkultak a görcsei, de azért nagyon lepusztult állapotban volt. Felénk fordult, kissé fölemelkedett, és a könyökére támaszkodva vinnyogta:

- Doktor úrr - közben vicsorított -, ne ha-hagyjanak itt minket - ismét vicsorított, és visszaesett az ágyára.
- Maradjanak velünk, doktor úr, elpusztulunk orvos nélkül - mondta egy másik beteg.

Ránéztem Pistára, aki csak pislogott a nagy, kék szemével, nem szólt semmit. Végigtekintettem a kórtermen. Azok a betegek, akik bírtak, fölültek az ágyon, és kérdően néztek ránk. A barátom felé fordultam, aki csak tovább pislogott, és megvonta kérdően a vállait.

Elindultam, és megálltam a kórterem közepén, a sebesültek némán követtek a tekintetükkel.

- Mi maradunk, biztosak lehetnek benne...

A szavaimat néma csönd után olyan reakció követte, amelyet leírni sem lehet igazán szépen, és úgysem hinné el senki, csak a szemtanú. Volt, aki sírt, köszönő szavakat hallottam kifelé siettemben innen-onnan, volt, aki imádkozott, és volt, aki énekelt.

Pistának megragadtam a karját, és gyorsan elhagytuk a betegszobát.

- Te meg sem kérdezed, hogy én mit akarok, s csak úgy a nevemben is nyilatkozol, meggondoltad, mit vállalsz? - mondta elég éles hangon.

- Itt nincs meggondolnivaló, itt mindenki a bőrét félti. Én is, te is, de nekünk nincs feleségünk, gyerekeink. Ah, nem papolok neked, maradok és kész!

- Közben hősnek érzed magad - vágta vissza.

- Hát idefigyelj, te azt csinálsz, amit akarsz, elmehetsz a többiekkel!

- Jól van, na, ne izgassa föl magát, parancsnok úr...

Pár percig csöndben mentünk az első emeleti kötöző felé, a barátom megállt, pár nevetségesen ügyetlen katonás lépést tett előttem (sohasem tudta rendesen a díslépést), megfordult, s harsány hangon mondta, miközben tisztelgett:

- Tizedes úr! Én, Kovács István karpaszományos honvéd alázatosan jelentkezem, és kérem az ötös helyőrségi kórház Esztergomban visszamaradt részlegéhez való beosztásomat.

- Marha...

És mellbe vágta.

Évődésünknek egy siető nővér vetett véget.

- Doktor urak, siessenek a kötözőbe, hoztak még egy csapat németet, pedig a nagy részüket elszállították már.

- Hunyadi százados úr? - kérdeztem.

- Neki is szóltam, de azt a választ adta, hogy magukat hívjam.

Nagy nyüzsgés fogadott a kötözőben. Gyorsan végignéztam, hogy sürgősen operálandó van-e köztük. Voltak súlyosan sérültek is, de mind szállítható állapotú.

Az egyik német katonának egy hüvelykujj nagyságú repesz hatolt be a bal mellbimbója mellett, és a bordákon, a szegycsonton elcsúszva a jobb hónalji árok szélénél közvetlenül a bőr alatt kötött ki. A sebesült maga is tapogatta.

- Herr Doktor, bitte nehmen Sie das aus. (Kérem, vegye ki, doktor úr!)

Még egyszer megtapogattam a repeszt, amely a bőrt is kidomborította, és olyan helyen, hogy nagyobb ér nem volt a közelében. Igaza volt a németnek, amíg ezt kiveszik, vérmérgezést is kaphat. Egy bőrmetszéssel el lehet távolítani.

- Nővérke! Adjon egy kis novokaint, egy szikét, meg egy csipeszt!

- Doktor úr, nem tudok semmit sem adni - mondta, miközben széttárta a kezét -, mindent becsomagoltunk, benn vannak már a kocsiban.

- Micsoda?! Hát mindent elvisznek?!

- Nem én vagyok a parancsnok.

Elöntötte a fejemet a vér, és elhatároztam, hogy azonnal beszélek Laborczy alezredessel.

A német katona azonban nem tágitott, nyöszörgött, és fogdosta a bőre alatt dudorodó repeszt. Középiskolában felszedett akadozó nyelvtudásommal magyaráztam neki, hogy nincs kés, nincs érzéstelenítő. Nem baj, akkor is vegyem ki. Mondom neki, hogy legfeljebb borotvapengével, de novokain nélkül. Rábólintott.

- Sehr gut. (Nagyon jó.)

Elszaladtam a szobámba, a csomagomból kivettem egy használatlan borotvapengét, öngyújtóval izzásig égettem, és izgatottan megmetszettem az idegen testtől kifeszült bőrt. Kibillenttem a ruhafoszlányoktól és földtől szennyezett repeszt.

A német egyet jajdult, de aztán mosolyogva vette kezébe a mocskos vasdarabot, és utána a másik kezével megszorította a csuklóm.

- Vielen Dank, Herr Doktor, danke sehr. (Nagyon köszönöm, doktor úr, nagyon köszönöm.) Ez volt életem első műtéte.

Folytattuk a kötözést. Már majdnem a végén jártunk, amikor a szolgálatvezető tiszthelyettes megállt az ajtóban, és beszólt:

- Tizedes úr! Doktor úr! Az alezredes úr parancsát adom át: menjen le a tornaterembe, és ellenőrizze az öt kikötött honvéd egészségi állapotát.

- Mii? A kurva életbe! Még a végén kivégzőoszakaszba is beosztanak. Mit csináltak a szerencsétlenek? - kérdeztem a parancshozót.

- Csomagolás címén beszabadultak az élelmiszerraktárba, és hullarészegre itták magukat szolgálat alatt. Ezért rendelte el az alezredes úr a kikötésüket.

(A kikötés a legszigorúbb fizikai büntetés volt a honvédségnél, amolyan k. u. k.-örökség. A katonának hátul összekötözték a csuklóját, és háttal fához kötve ezzel a kötéssel addig húzták föl a karjainál fogva, míg éppen csak a lábujjai vagy a bakancsuk az orra érte a talajt. Általában egy-két órás volt a büntetés. A legtöbbje öt-tíz perc múlva elveszítette az eszméletét, ilyenkor felloccsolták, amire többször is sor került. Kegyetlen büntetés...

A szolgálati szabályzat előírta az orvos jelenlétét, nyilván azért, mert volt, aki belehalt a procedúrába.)

- Nem találtak más orvost, pont egy medikusra bízzák ezt is!

- Mindenki el van foglalva a készülődéssel - halkította le a hangját a szolgálatvezető.

Átrohantam a szomszédos épületben lévő tornaterembe. A bordásfalon lógtak a szerencsétlenek. Mondtam a végrehajtó és ellenőrző szakaszvezetőnek, hogy ezek mind az újszegedi „haverjaim”, lazítsa meg a köteleket, és engedje őket a talpukra.

- Doktor úr, és ha ellenőriznek, én is a falra kerülök.

- Nincs itt a kutya sem, aki ellenőrizze, egyébként magamra vállalom, hogy az egészségi állapotuk miatt nem voltak most alkalmasak a kikötésre.

- Ha a doktor úr vállalja?

Megvártam, amíg talpra állította a fiúkat, és rohantam vissza a kötözőbe.

A lépcsőn felfelé menet cipekedő honvédekkel találkoztam. Gyógyszeres ládákat vittek.

- Hova viszik a gyógyszereket? - kérdeztem.

- Hurcolkodunk le a kocsiba, lassan befejezzük.

Rosszat sejtettem. Rohantam a gyógyszerértárnak kinevezett helyiségbe, ott találtam Dénes századost, a főgyógyszerészt.

- Százados úr! Zoltán bátyám! - mondtam lihegve. - Csak nem viszték el minden gyógyszert magatokkal?!

- Ez a parancs.

- És mi lesz a betegekkel?! Mindenből hagyjatok itt valamennyit, legalább két hétre valót.

- Ezt én magamtól nem tehetem, csak ha parancsot kapok.

- Kitől?

- Laborczy alezredes úrtól.

Köszönés nélkül kirohantam, és elszaladtam a parancsnoki szobához.

Az előtérben ült a szolgálatvezető:

- Itt van az alezredes úr?

- Igen, de vannak nála.

- Azonnal beszélnem kell vele!

- Mondom, hogy el van foglalva, üljön le, doktor úr.

- Erre most nincs időm. - Az őrmester figyelmeztetése ellenére berobbantam a szobába.

Izgatottságomban megfeledkeztem a kötelező katonai „függelemről”, és tisztelgés nélkül, fojtott, a gyöngytyúkéhoz hasonló hangon rákezdttem.

- Alezredes úr! Ezt nem lehet csinálni!

Az alezredes, aki egyébként is rátarti ember volt, hirtelen elvörösödött, két karjával az asztalra támaszkodva félig fölemelkedett.

- Mit nem lehet csinálni?!

- Itt hagynak négyszáz sebesültet orvos, műszer és gyógyszer nélkül!

Az alezredes pulykavörös lett, és teljes hangerővel rám ordított:

- Álljon vigyázzba, tizedes! Micsoda viselkedés ez, elfeledkezett arról, hogy maga katona, és a parancsnokával áll szemben? Ti most hagyjatok magunkra - szólt a többiekhez.

Én haptákba vágtam magam, s ketten maradtunk. Egy darabig járkált körben a szobában, lassan lecsillapult.

- A sebesültekért kórházvonat jön, érted?!

- Alezredes úr, az a vonat már valószínűleg elment, az vitte el a németeket és a mi tisztjeinket.

- Ezt honnan veszed?

- Az egyik sofőr mondta, aki a sebesülteket szállította ki az állomásra, hogy csak egy szerelvény volt ott, az is zsúfolásig megtelt. Alig tudták elhelyezni a sérültek utolsó szállítmányát.

Egy pillanatra elgondolkozott, és fátyolos hangon mondta:

- Ha ez így van, majd meggyőződöm róla, a városi kórház fogja átvenni a betegeket.

- Alezredes úr, a városi kórházban sincs már egy talpalatnyi hely sem, ennyi embert nem tudnak elhelyezni.

Még mindig vigyázzban álltam. Pár pillanatig elgondolkodva nézett rám.

- Pihenj! - mondta. - A vezérkartól szigorú parancs jött, hogy a kórház teljes személyzetével együtt vonuljon nyugatra. Különben is, nincs az az orvostiszt, aki önként itt maradna, vállalva a szőkevényyé való nyilvánítást vagy még inkább a fogságba esés lehetőségét.

- Mi ketten Kovács Pistával vállaljuk.

Rám nézett, majd határozott léptekkel az ajtóhoz ment, és kiszólt:

- Hívja ide Kovács karpaszományos!

- Alezredes úr, mi minden sebesültet ismerünk, tudjuk, milyen sérülésük van. Egy részüket még Hunyadi százados úr sem látta. Ha azt a néhány kétséges állapotban lévő beteget át tudná helyezni a kórházba, akkor már az én lelkiismeretem is rendben lesz.

Pista lihegve megérkezett. Vigyázzba kapta magát (ezt sem tudta szabályosan megcsinálni).

- Pihenj! - szólt rá az alezredes. - Te is hajlandó vagy itt maradni?

- Igenis.

- Akkor intézkedem. Hagyunk itt 2-3 hétre, való gyógyszert, műszereket, a belövések és a bombázások miatt a pincében felállítatok egy kötözőt. Ti pedig, ha az oroszok bejönnek a városba, öltözzetek civil ruhába. A biztonság kedvéért vételezzetek egy-egy kézifegyvert, pisztolyra gondolok, sohasem lehet tudni. A vezérkarnál pedig eltűntnek jelentelek benneteket.

- Egy önkéntes szakácsot és két-három egészségügyi honvédet is szíveskedjék a listára venni - vágtam közbe. - Azok nélkül nagyon nehéz lenne.

- Rendben van. A szakácsról jut eszembe, hogy nem túl nagy az élelmiszerkészletünk, mert nekünk is kell az útra, de a többi itt marad; ebben is kérem a kórházigazgató segítségét. Most menjetek a gyógyszertárba, és beszéljétek meg Dénes századossal, hogy mire van szükségetek. Én közben utasítást adok neki.

Ebéd után két órakor váratlanul ismét parancskiadásra kellett sorakozni az udvaron. Ez valahogy így hangzott:

„2. számú napiparancs

A csomagokat és a kórház tulajdonát képező ingóságokat még a mai nap folyamán menetkész állapotba kell helyezni. Holnap reggel 9 órakor indulás. Előtte mindenki vegye fel az egész napra szóló hideg ételmezt. A sebesültek ellátására kirendelem Németh András karpaszományos tizedest, orvostanhallgatót, az Esztergomban visszamaradó 5. helyőrségi kórház részlegének parancsnokaként és beosztottját, Kovács István karpaszományos honvédet, orvostanhallgatót. Faragó László tábori lelkész főhadnagy urat pedig az adminisztráció vezetésével bízom meg. A kórház pecsétjének használati jogával élhet...”

Ezután a szakács és három önkéntes egészségügyi katona neve következett, akik velünk maradtak. Végül néhány biztató hazafias mondat...

Dátum: „Esztergom, 1944. december 23. Dr. Laborczy alezredes”.

- Na, ez is megvolt - dühögte Pista az orra alatt -, remélem, te nem fogsz napiparancsokat felolvasatni velem a négytagú hadosztálynak.

Pakolásztuk a gyógyszereket. A százados készségesen adott a szükségletnek megfelelően, és különösen a sebfertőzés elleni értékes szulfonamidokból raktároztunk jócskán.

Visszamentünk a szobánkba. Pista kenyeret vett elő, és egy kis bögréből zsírt kent rá.

- Őszöl, szögedi? - mutatta bicskájával a zsíros kenyér felét.

- Nem, köszönöm... Öregem, belegondoltál abba, hogy holnap karácsonyeste lesz? - kértem tőle.

- Ühüm - nyögte tele szájával.

- Lehet, hogy megérkeznek az oroszok is, nagyon közel dörögnek az ágyúk. Az sem biztos, hogy az utcára kitehetjük a lábunkat, pedig úgy elmennék egy kis karácsonyi hangulatért ebbe a közeli templomba - mutattam arrafelé -, neked nem volna kedved jönni?

Rám nézett, megállt az evéssel, letette a zsíros kenyeret az asztalra, majd komótosan szelte bicskájával a következő faltot.

- Tőlem mehatsz, addig én leszek az ügyeletes.

- Ez nem indok, még itt van az egész orvosi stáb.

- Nézd, én a gimnáziumban voltam templomban utoljára, akkor is a névsorolvasás miatt. Tudod, úgy összekeverték bennem a magyar istent, a szerb istent, az orosz istent - egy pillanatra megállt, és fojtott dühvel mondta - és azt a... na, nem káromkodok, német istent, hogy nem tudok rajtuk eligazodni. Nem tudtam eldönteni: kinek van igazsága. Veszekedjenek csak egymással, de nélkülem.

- Ez felér egy antikrisztusi szentbeszéddel.

Pista felszúrta bicskájával a levágott falatot, s lassan a szájához emelte.

- Ne haragudj, menj egyedül - és folytatta az evést.

Melegen öltözve indultam. A barátom mintha magában beszélne, de úgy, hogy én is halljam, dünnyögte:

- Hogyne, még az hiányzik, hogy sírni lássál.

Az ajtóból visszaszóltam.

- Te, szállingózik a hó!

- Szép... szép fehér karácsonyunk lesz - válaszolta.

Szűk kis utcákon andalogtam a ferencesek temploma felé, és élveztem az egyre sűrűsödő hóesést. A pelyhek egymásra hullanak, lassan befedik, megfehérítik a mocskos, megfagyott sarat, széppé, tisztává teszik a földet.

Kisgyermek kori karácsonyok jutottak eszembe, amelyeket paraszt nagyanyáméknál töltöttem az iskolai szünetben. Tanyán laktak, Deszktől négy kilométerre. A gazdasági válságtól terhes harmincas években ők is, mint a szanaszét lakó nagy család tagjai, éppen csak máról holnapra éltek. Mégis az egyszerű, bensőséges, inkább a régi szokások, sokszor babonák uralta ünnepek felejthetetlenek.

Korán reggel már cihelődött nagyapám, annak a kevés jószágnak is enni és inni kellett adni. Nemsokára hallottam, hogy visszatér kicsit nehézkesen lépdelve a hátán cipelt, szalmával megpúpozott kastól. A szomszéd kamrából kellett fűteni a kemencét. Úgy szerettem látni, amikor a betömött szalmába belekap a tűz, és a füstölő kupac egyszerre lángot vet. Nagyanyám nem engedett fölkelni, nehogy megfázzak. Hallom a szalma zizegését. Most gyújtja be nagyapám. A kemence falán már áthallatszik a ropogás, és lassan felülről elkezd melegíteni. Nagyanyám főzi a teát, és gyúrja a lángosnak való tésztát. A meleg egyre lejjebb halad a kemence oldalán. „Kis Böcörgőm, most mán kejjé fő, sütöm a lángost” - csendül vissza emlékezetembe nagyanyám hangja. Kiugrom az ágyból, macska módra a lavórban megmosom az arcom, gyorsan felöltözöm, és rohanok át a kamrába, mert lángost enni igazán úgy jó, ha az ember látja is, amikor sütik.

Nagyapám az előtét (a kemence száját, nyílását) lesöpri, és nagyanyám hozza a lángostésztát. Egy-egy akkora, hogy takarózni lehetne vele.

Pirul, hólyagosodik, egy kis *pörnye* is belesül. „Most mán löhet önni, gyere tē is, apjuk, verd lē magadrúl a szalmát, nē piszkójjá odabenn.”

A teába (tehenünk nem volt) pár drága csöpp rum kerül, illatos, finom; szűkes kis cukorral.

„Julcsa ángyitúl hoztam egy kis téfölt a gyeröknek, de kennyed tē is mög vele a lángost.”

Fölséges finom étel! A forró lángoson a tejföl megolvad, és olyan illata van, mint amilyen a cukrászda konyhájából árad.

„Azt haggyad mög a gyeröknek, látod, milyen jót öszik - szólt az öregre nagyanyám. - Mög karácsony büttye van, nem is köll annyit önni.”

„Gyere mán ki, arantójás” - hallom az udvarról a hívó kiabálást.

„Itt vannak a cimborák, de előbb ödd mög az ételt, aztán möhecc jáccani, de nēhogy messze mönnyetök, maraggyatok a ház körü” - parancsol rám nagyanyám.

Számtalan unokatestvérem élt ebben a tanyavilágban, úgyhogy játszótárs volt bőven. Most is négyen toporognak az ajtó előtt a hóban.

Az „aranytojás” névvel nagyanyám bátyja, Pali bácsi ruházott föl, amit városi és egyke mivoltommal érdemeltem ki.

Egyszer nagyapám emiatt úgy összeveszett Pali bácsival, hogy két évig nem beszéltek egymással.

Én egyszerűbben intéztem el. Mikor már csúfolásig fajult, István unokatestvéremet úgy mellbe vágtam, hogy hápogott. Világosan megmagyaráztam neki: „Aranytojás ám az anyád p...ja”... Attól kezdve csak Bandinak hívtak.

Minden gyönyörű fehér volt, a nap is kisütött. Szikrázott a hó, mintha millió gyémánttal lett volna behintve a határ.

Dehogyan maradtunk a ház körül.

„Gyerünk a Bodó-tanyához, oda nem messze van a nádas, ott lehet csúszkálni” - mondta az egyik unokatestvér.

Két kis játékos pulikölyök, a Bogár és a Bolha csatlakozott hozzánk, és a nyomunkban ugrálgattak, időnként a lemaradó legkisebb Vilinek kapdosták játékos-haragosan a nadrágját.

Életemben azóta sem láttam olyan tükörsima jeget, mint a nádas közepén egy tisztáson. Azon seggre lehetett esni. De le is kellett ülni a nevetéstől, mert a viháncoló szörgubancok utánunk futottak és riadt szemekkel néztek ránk, mert csak estek-keltek széttett lábakkal, és pörögtek a jégen. Az egyik nagy nehezen feltápáskodott, és futásnak eredt volna, de úgy elesett, hogy még a fogait is összezsattintotta.

A nádasban őzeket, nyulakat, fácánokat riasztottunk fel. Rókalyukra is akadtunk. Rugdostuk félve, de róka nem volt. Viszont olyan penetráns bűdös szagunk lett, hogy nagyanyám kirakta a kis csizmám a kamrába, mérgesen korholva: „Milyen szarba léphette gyerököm, nem maradhat mög az embör a csizsmáddal együtt egy szobába.”

Nekem a karácsonybőjti ételek nagyon kedveztek. Délben mákos tészta, szigorúan kis olajjal és mézzel. Az asztalon fehér abrosz, a közepén tányérban csíráztatott búza, amelyet Luca-napjától locsolgattak, s ilyenkor már tíz-tizenöt centiméterre nőtt. Az asztal alatt szakajtóban

kukorica és kis szénakéve, úgy mondták, „jászol”. Az egyetlen füles pohárban piros alma, amelyből mindenki ivott. Ezt azért tették bele, hogy egészségesek legyünk a következő évben. A vacsora szentestén minden tanyában egyforma: aszalt almából és szilvából leves, dió és fokhagyma mézzel. Az utóbbit nyögve nyeltem le, de az egészségért, amit ez a babonás fogás ígért, mindent meg kell tenni.

A karácsonyfa, ez a szép német szokás akkor még nem volt divat az Alföldön a parasztnál, még a faluban is csak a papnak, kántornak, orvosnak és a boltosnak volt akkoriban fenyőfája. A megeredt búza helyettesítette, amely tulajdonképpen az elvetett mag csírázóképeségéről is jelt adott.

Este a rokonok és a jó szomszédok a „nagygazdának” számító Pali bácsiéknál összejöttek a számtalan gyerekkel, és ezen az estén éjfélig lehetett pénzre (filléres alapon vagy dióban) kártyázni, huszonegyezni.

Éjfélkor a gazda előhozott egy butykos bort, és egy-egy kis pohárral megkínálta a felnőtteket. Ha nem volt goromba tél, az idősebb asszonyok elmentek az éjféli misére.

Sem jókívánságok, sem ajándékozás nem volt szokás, és éjfél után mégis megszületett a Kisjézus...

A hó egyre sűrűbb pelyhekben esett, és olyan jó volt visszagondolni gyermekkorom fehér karácsonyaira.

A templomhoz értem. A mise már megkezdődött, korábban az elsötétítés miatt, mert a nagy ablakok nem voltak befedve. Gyertyák égtek az oltáron és imitt-amott a padokon. Férfiak rajtam kívül - néhány reszketeg öreget kivéve - nem voltak, mindenki térdelt és énekelt: „Mennyből az angyal”, „Pásztorok, pásztorok” és a többi szép karácsonyi éneket.

Sírtam, és a könnyeimben keresztül az égő gyertyák megkétszereződtek, és olyan csillogóvá váltak, mint ahogy otthon az újszegedi kis templomban gyermekkoromban láttam...

Egy fiatal lány jött be, mellettem elhaladva a szenteltvíztartóhoz ment, keresztet vetett, térdet hajtott, majd térden maradt. Imádkozott...

A mögötte égő gyertya sejtelmesen megvilágította az arcát. Kék szemek, finom, egyenes orr, lágyan rajzolt profil, fekete, csillogó, loknikba csavart haj... Istenem, de szép vagy... Kis idő után felállt. Sudár termete volt, szépen ívelt lábformákkal. Közelebb mentem hozzá pár lépéssel. Az imához összetett kezei gyönyörűek, finom ujjai bizonyosan bársonyosak.

Nem messze bomba robbant, a templom hajója is megrengett. Az ének elcsuklott egy pillanatra, azután vékonyan, de újrakezdődött: „Mennyből angyal”... „dicsőség Istennek, békesség az embernek”...

Félelem fogott el, a halálra gondoltam: valóban ilyen fiatalon kell megsemmisülni? Elteltem keserőséggel arra gondolva, hogy ezt a szép teremtest a karomban kellene tartani, és biztosan az életben sohasem fogom látni. Kilőhetik a szememet, ellőhetik kezem-lábam, darabokra téphet a gránát... Húszévesen?! Rohadt háború...

A Himnusz dallama szakította félbe sötét gondolataimat. Vége a misének.

A lány elment mellettem, egy pillanatra rám nézett, én pár lépésig követtem, ő az ellenkező irányba, a Duna felé vette az útját, szép alakja eltűnt a félhomályban és a hősésben.

Sokáig néztem utána...

A város északi oldaláról hallatszottak a lövések, robbanások. A fal mellett siettem vissza a kórházba:

- Hol a fenében voltál ilyen sokáig? - ripakodott rám a barátom. - Persze, nem győződ leimádkozni bűneidet... Félretéve a tréfát, megjöttek az apácák, és rád várnak. Laborczi mondta nekik, hogy reggeltől már te leszel a parancsnok, nálad jelentkezzenek.

- Hányan vannak?

- Lehetnek öten-hatan. Inkább azt néztem, van-e köztük szorongatnivaló.

- Te újvidéki szatír, neked már semmi sem szent?

- Szentnek szent, azért volna jó kipróbálni!

Megismerkedtünk az apácákkal, háromnak a neve megmaradt az emlékezetemben: Heliodóra (a főnöknő), Milburgis (későbbi műtősnő munkatársunk) és Atanázia (a földim).

Heliodóra szép arcú, tűzről pattant, kissé molett, harmincas, vérbeli műtősnő volt. Nagyon sokat tanultam tőle.

A kis Milburgis, a „csinoska” legalább olyan szép volt, mint amilyen ügyes.

Atanázia csúnyácska, száraz nő volt, mély hangját recsegettette, mint egy nyugdíjas tengeri medve, de az egyéniségéről, ha úgy tetszik, a lelkéről, csak jót és szépet lehet mondani.

A főnöknő mindjárt át is vette a szót a bemutatás után.

- Az emeleten kaptunk egy kiürített szobát, azt mi berendezzük. A távozó főnövértől átvesszük a betegeket, és a szolgálatot még ma este megkezdjük. A beosztást nyilván rám tetszik bízni.

- Természetesen - válaszoltam.

Nagy kő esett le a szívemről, mert láttam és éreztem, hogy milyen nagy segítségünk lesz. Jobban mondván nem is segítség, hanem nélkülözhetetlen biztonság.

Újra jöttek sebesültszállítmányok, köztük oroszok is. Éjfélíg dolgoztunk, közben a várost megállás nélkül bombázták. A sebesültek, akik járn tudtak, lehúzódtak a pincébe.

Azt hittem, sohasem lesz vége az éjszakának.

Az emeleti kötözőben voltunk, amikor Heliodóra betoppant:

- Doktor úr, a kerületi plébános megkért bennünket, hogy amíg a front átvonul felettünk, négy vagy öt fiatal lányt fogadjunk be, mert félnek. És ennyi sebesülthöz segítségül is elkelnek.

Kérdően néztem rá.

- És hova tudja elhelyezni őket?

- Azt csak tessék rám bízni, majd kicsit összeszorulunk, lesz rá megoldás, csak az engedélyét kérném.

- Jó, ha nem az én gondom, jöhetnek.

- Bemutatnám őket, itt állnak a folyosón.

Megmostam a kezem.

- Tessék, nővéрке!

Húszévesforma lányok egyenként jöttek. Atyaúristen!...

Az ötödik az a lány, akit tegnap a templomban láttam.

Alig értettem a nevüket: Erzszi, Kati, Mária, a következő csak suttogott; és végül a templomi „látomás” meglelevenedve előttem:

- Faludi Éva vagyok.

Kezet fogtunk. Valóban bársonyos, gondoltam, és így világosban gyönyörűek a kék szemei. Te vagy az én karácsonyi ajándékom, csak még nem tudod - játszott a fantáziám. Kicsit lesütötte a szemét, és így szépsége madonnai árnyaltságúvá vált.

Biztosan megérezte valamit, mert lassan húzta ki a tenyeremből a kezét.

- Akkor magának neve napja van! Isten éltesse!

Erre elpirult.

A főnöknő törte meg a hirtelen támadt csendet:

- Megmutatom a szállásukat, jöjjenek velem. Szerzek maguknak köpenyt, mindjárt be is állhatnak dolgozni. A betanításukat majd én elvégzem, takarítani, betegeket forgatni, etetni, ágytálat kihordani már most is tudnak - fordult vissza felém.

Dél körül két idősebb hölgy és egy ferences barát keresett. Azért jöttek, mert a plébánia gyűjtött a sebesültek számára, szerették volna őket egy-egy szeretetsomaggal megörvendeztetni és néhány karácsonyfával bensőségebbé tenni a termeket.

Nagyon megörültem, hogy gondoltak ránk.

- Hány sebesültjük van? - kérdezte a pap.

- Még megszámolni sem volt időnk, úgy háromszázötven-négyszáz körül vannak.

- Akkor összeállítunk négyszáz csomagot, hogy mindenkinek jusson. Még valamit - folytatta a tisztelendő -, a rendfőnökünk szeretne beszélni önnel.

- Még ma? - kérdeztem.

- Jó lesz holnap is.

- Ha minden jól megy, délelőtt tizenegy körül.

Sötétedés után ismét elkezdődött a harci zaj. Előbb szórványos belövések hallatszottak, majd egyre szaporábban robbantak az ágyúlövedékek.

Üzentem a nővéreknek, hogy mindenki, aki le bír menni a pincébe, induljon, és segítsenek a mozogni tudó sebesülteknek is.

A barátomnak is szoltam, hogy irányítsa a betegek lekísérését, nehogy a szűk lépcsőházban pánik törjön ki, és valaki megsérüljön.

- Pista, ti ott lent gyűjthattok karácsonyfát, és osszad ki a csomagokat, majd én a szolgálatos nővérral végigmegyek a házon...

Hirtelen elaludtak a villanyok, megszűnt az áramszolgáltatás.

- Ez hiányzott - fordultam a szolgálatos Atánázia nővérhez. - Gyűjtsunk karácsonyfagyertyát, föl ne bukjunk a sötétben.

- Tessék várni, doktor úr, mi számítottunk rá, hogy baj lesz a világítással, és kértünk a plébános úrtól templomi gyertyákat. Az igazán nem baj, hogy meg vannak szentelve. Felszaladok a szállásunkra, és minden kórterembe viszek.

A lányok minden szobában feldíszítették az egyszerű fenyőfát, házilag készített szaloncukorral aggatták tele. Csillagszóró nem volt, de amikor az első lángot meggyújtottuk a földszinti kórteremben, néma csönd lett... Valaki a homályban elkezdte: „Mennyből az angyal”... Lassan, félve csatlakoztak hozzá, az ének egyre erősebbé vált, a pincéből többen visszajöttek, és zengett a dal, elnyomta az egyre közelebb becsapódó lövedékek ünnepöntő hangját.

Mindenki sírt....

1944-ben is megszületett a Kisjézus...

Égő gyertyával és a csomagokkal jártuk a kórtermeket. Óriási dörrenés hallatszott, a ház megindult, mintha földrengés lett volna.

- Ez közel volt - suttogtam kiszáradt torokkal. Megálltunk egy pillanatra, Atanáziának a szeme sem rebbent.

- Nővérke, nem fél?

- Nem - mondta határozottan -, a Jóistennek most szüksége van ránk, nélkülünk ez a sok szerencsétlen ember nem tudná megünnepelni egyetlen fia születésnapját.

Nyeltem egyet, mert azt gondoltam, hogy le kellene menni az óvóhelyre, de ennek az egyszerű léleknek a bátorsága belém is erőt öntött.

Az oroszok kórterméhez értünk. Az ajtó félig nyitva volt, de a szoba olyan sötét, mint az alagút.

- Itt nincs karácsonyfa? - kérdeztem a nővért.

- Nem tudtuk, hogy mit csináljunk, doktor úr, végül is istentelenek, ezért nem hoztunk ide fenyőfát. Meg akartuk magát kérdezni, de nem jutott rá idő.

- Nővérke, hozzon egy ágat, néhány gyertyával.

Ismét közeli robbanás reszkettette meg az épületet...

Nyöszörgés hallatszott, és hason csúszva megjelent az ajtóban egy orosz katona. A lába volt meglöve. Nyilván a kezemben lévő gyertya világosságára indult el a robbanások okozta félelemtől.

A nővér visszaérkezett a fenyőággal. Bementünk a kórterembe, letettük a kis karácsonyfát, jobb híján a padlóra, és meggyújtottuk a gyertyákat. Atanázia hangosan imádkozott, miközben visszatámogattam az ajtóban fekvő oroszt a fekvőhelyére.

A sebesültek ránk meresztették szemeiket, és némán figyelték mozdulatainkat.

- Osszuk ki a csomagokat, nővérke!

Egy kivételével húszéves fiatalemberek voltak, mint én. Odaadom az elsőnek, bizonytalanul nyúlt utána, valamit mondott (később megtanultam, hogy mit jelent a „köszönöm”), a következő fölült, átvette a szerény ajándékot... Nézte... és hirtelen szájához emelte, megcsókolta a rajta lévő kis fenyőágot... ezután megölelte... hasra vágódott és zokogott... Talán az anyját emlegette.

Az egyik ágynál nem volt szerencsénk. Ahogy nyújtottam a sebesültnek a csomagot, nagyon gorombán nézett rám, valamit morgott, kiütötte a kezemből, és tüntetően hátat fordított. Halkan én is mondtam valamit, de úgy, hogy a nővér ne hallja.

Atanázia felvette a földről...

- Tegye az ágyára - mondtam -, hátha meggondolja.

Utolsónak egy negyven év körüli katonához értünk. Fejlövése volt... A bal homlokfélbe kapta a golyót, ami a halántéka mögött távozott a koponyájából. Jó állapotban hozták be két nappal megelőzően, csak beszélni nem tudott; a beszédközpontot roncsolta szét a lövedék.

Átvette a csomagot, bólogatott, könnyezett, és reszkető kézzel elővett a zubbonyából egy kis kopott bőrtárcát, kivett belőle egy gyűrött fényképet, és kunkogva mutogatott rá!

Ócska amatőrképről nézett ránk faház előtt állva egy paraszt házaspár, körülöttük négy, különböző nagyságú, kopaszra nyírt fiú csodálkozott a fényképezőgépbe.

Bólogattam és kérdeztem: a família? Igent intett többször is, és sírt...

Másnap reggel meredten találtunk rá. Úgy feküdt, mint egy alvó gyerek, magához ölelve tartotta a karácsonyi ajándékot, előtte volt a fénykép... Sohasem kóstolta meg a magyar szaloncukrot... A mellette heverő tárcájából magyar szentképek hullottak szanaszét...

- Hadizsákmány - dünnyögte Pista.

Hátravolt még a legfelső kórterem. Vittük a csomagokat, és meggyújtottuk a gyertyákat. Itt azonban valahogy nyugtalanabb volt a légkör. Elfogta az embereket az áhítat, de a közeli robbanások dadogóvá tették az éneket. Fölöttük csak egy vékony mennyezet és a cseréptető volt, amely semmi védelmet nem nyújtott a belövés ellen. A belső sarokban valaki állandóan jajgatott, odamentünk hozzá.

- Mi baj van? - kérdeztem.

- Borzasztóan fáj a gipsz alatt a lábam, délelőtt még egész jól voltam, délben kezdett hasogatni, de most már majd megőrülök. Tessék levenni a gipszkötést, úgy érzem, mintha vascsizma lenne rajtam.

- Délelőtt még rendben volt a seb.

- Nővérke - szóltam az éjszakásnak -, legyen szíves vegye le a kötést.

Ahogy lassan, óvatosan bontotta a pólyát, egyre erősebben csapott az orromba a seb penetráns, édeskés bűze, láttam, hogy az apáca is visszatartja a lélegzetét.

- ...Gázödéma...

Gyorsan levágtam a gipszet, és teljes méretében előtűnt ez a rettenetes kórkép. A seb a lábszár középső harmadán volt, és a szürkésbarnás elszíneződés már elérte a térdízületet. Az ujjnyomásra hallható sercegés erősítette meg a gyanúmat.

- Atanázia! Hívja fel az óvóhelyről Kovács doktor urat.

A barátom hamarosan megérkezett.

- Mi baj van?

- Ide nézz! - mutattam a beteg lábát.

- Gázödéma?

- Az.

- Mit csináljunk?

- Még nem tudom, de másra most nincs időnk, mint hogy minden sebesültnek megszagozzuk a sebtét, és ha ezt a jellegzetes bűzt érezzük, azonnal le kell a kötést vagy a gipszet venni.

- Te ezt komolyan gondolod? - csodálkozott rám a barátom. - Négyszáz embert körülszaglászni?

- Miért? Hogy akarsz most ágyútűzben kötözni? Eltartana három-négy óra hosszáig is. Még egyszer szagolj bele a sebbe, és kezd el a terem túlsó végén a kutya munkát.

Végigszagoltuk a betegek kötéseit. Pistával az oroszok kórterme előtt találkoztam.

- Találtál valamit? - kérdeztem.

- Van egy gyanús, gyere nézd meg.

- Melyik?

- Az a comblövött az első emeleten, jobbra a harmadik ágyon.

- Délelőtt annak sem volt semmi különös baja, amikor átkötöttük, mindenesetre nézzük.

Mire a beteghez értünk, a nővér már kibontotta a sebet. Pistának sajnos igaza volt. A katonának az egész bal combja szürkésbarna és a szag... eltéveszthetetlen a közönséges büztől való megkülönböztetése.

- Most mit csinálunk? - kérdezte a barátom.

- Mind a kettőnek azonnal le kell vágni a lábát.

- Te akarod amputálni?

- Hogy gondolod? Át kell vinni őket a városi kórházba.

- Találsz olyan marhát, aki ágyútűzben hajlandó cipekedni?

- Két szanitécünk van, azoknak parancsot adok, és megpróbálok önkénteseket szerezni az óvóhelyre lemenekült civilek közül.

Ott volt a szegedi Koczkás család is; a ma neves irodalmár Koczkás Sándor családja.

- Kérem szépen - szóltam a pislákoló gyertyák mellett üldögélő, fekvő emberekhez -, két katonánknak azonnal le kell vágni a lábát. Mi nem tudjuk megcsinálni a műtétet, de ha nem történik meg az amputáció, néhány óra múlva meghalnak. Két önkéntes férfivállalkozó jelentkezését kérnénk, akik hordágyon átvinnék a mi embereinkkel a betegeket a városi kórházba.

Mindenki elcsendesedett... A szállítás veszélyességének három egymás utáni, közeli robbanás adott nyomatékot.

- Kérem, tíz perc gondolkodási idő áll rendelkezésre, ha nem jelentkezik senki, a barátommal fogjuk átvinni őket, de akkor a kórház orvos nélkül marad.

Némi sutyorgás után Koczkás Sanyi és, azt hiszem, Faragó páter odaállt elébem.

- András, mi átvisszük őket - mondta Sanyi, volt osztálytársam.

Megöleltem, és megszorítottam a kezét.

- Isten óvjon benneteket...

(Egy érettségi találkozón részletesen elmondta, hogy ítéletnapig tartott, amíg az ágyútűzben megtették azt a kb. egy kilométer hosszú utat. Ráadásul mindkét sebesült testes volt. Nemegyszer földre lapultak a közelben becsapódó lövedékek miatt, de szerencsésen odaértek.

Talán egyszer ő is megírja hősiességének történetét. Ha szerénységből nem, akkor ez a néhány mondatom legyen a bizonyítéka.)

A kórházban a műtétet azonnal elvégezték. Az egyik katona életben maradt, tehát megérte...

És akkor, úgy kilenc-tíz óra felé ránc szakadt az ég...

Az oroszok stratégiai megfontolásból teljes erővel tűz alá vették a Kossuth utcát, amely a nyugat felé történő visszavonulás legfontosabb útvonala volt. Repülőgépek jelentek meg, és a város legkülönbözőbb helyein dobták le halált hozó terheiket és a „Sztálin-gyertyákat”, a foszforos, ejtőernyővel lassan ereszkedő világító szerkezeteket.

Nappali fény uralkodott a városon, és ha nem lett volna a háború véres valóság, beillett volna egy grandiózus karácsonyi tűzijátéknak.

Az ágyúlövések egyre szaporodtak, és a robbanás-”koncert” a fortissimóig ért el, amikor megszólaltak a „Sztálin-orgonák”, a rakéta-sorozatvetők.

Viú... Viú... Viú...

Soha nem hallottam még a hangját, csak moziban láttam ezt az új fegyvert, de a valóságban egészen más volt. Ez a dübörögve visító rakéta félelmetes hatással volt az emberekre.

Mindenki némán ült az óvóhelyen, az egyik zugban asszonyok kezdtek el imádkozni: „Uram, irgalmazz, Krisztus, kegyelmezz!”...

Hirtelen megjelent az ajtóban egy rémült arcú apáca, és izgatottságában hol suttogott, hol kiabált:

- Doktor urak, jöjjenek, jöjjenek, segítsenek! Csináljanak valamit, megőrültek fent a betegek!

Kettesével véve a lépcsőket vágattunk fel a tető alatti kórterembe. Elképesztő látvány fogadott bennünket. A jární, mozdulni nem vagy alig tudó sebesültek levetették magukat az ágyról, aki a kezét tudta használni, jajgatva csúszott az ajtó felé, volt, aki csak hemperegni bírt, egyik-másik a lábával próbálkozott előrejutni. Az ajtónál egymásba akadtak és összeverekedtek, visítva, ordítva. A nővérek is sikoltoztak. Hiába próbálták az embereket megfékezni.

- Emberek! - kiabáltam. - Emberek! Nyugodjanak meg! Összetörik magukat, betegebbek lesznek, mint azelőtt! Csönd!... - ordítottam.

Nem sok eredményt értem el.

Egyszerre a sötét folyosóból az ajtóban megjelent - reverendában - Faragó páter.

- Most mutassa meg a „csuhás”, hogy mit tud - súgta a barátom -, eljött az ő ideje.

A papnak égő gyertya és egy feszület volt a kezében. A gyertyát letette a padlóra, letérdelt, és félhangosan elkezdett imádkozni a kifelé tülekedő sebesültek előtt.

Az igyekvés lelassult, majd az ordítózás és a jajveszékélés is egyre csendesebbé vált.

A pap halkán tovább imádkozott...

Aztán csönd lett. Kis idő múlva az ágy alatt fekvő tetanuszos beteg is abbahagyta a nyöszörgést.

A páter keresztet vetett, fölállt, megcsókolta a feszületet, és odament a hozzá legközelebb fekvőhöz. Megsimogatta a fejét, a hóna alá nyúlt, támogatva az ágyához vezette és lefektette.

Utána a szoba közepén megállt...

- Testvéreim! Mindannyiőtokhoz szólok, akármilyen vallásúak vagytok is, de még a nem hívők számára is van mondanivalóm. Életünk veszélyben van, ilyenkor érezzük emberi kicsiségünket, nyomorúságunkat és kiszolgáltatottságunkat igazán. Nincs mibe kapaszkodnunk? Hol a segítség?...

Közben Pistával ágyba segítettük a sebesülteket, akik némán hallgatták a pátosz nélküli, megnyugtató, szép beszédet. Úgy éreztem, hogy a pap magának is mondja a gondolatait. Mintha hangosan gondolkodna.

Egyszerre rettenetes csattanás... Az ablakok kitörtek, a gyertyák jó része elaludt, mi is levágódtunk a padlóra. Csöngött a fülünk. Finom por ereszkedett lefelé a levegőben.

- Találatot kaptunk - suttoztam Pistának.

A betegek megint elkezdtek nyugtalankodni, de senki sem sérült meg.

A páter pár pillanatra abbahagyta a beszédét, azután letérdelt, és így folytatta:

- Imádkozzunk Krisztushoz, hogy őrizzen meg bennünket, és imánk szóljon azokért is, akik nem hisznek, de velünk vannak, és higgyünk együttesen az emberi jóságban, a szeretetben, a barátságban és a békében... Mi atyánk, Isten, ki vagy a mennyekben...

III. fejezet

Éjfél felé fokozatosan elhallgattak az ágyúk, repülőgépek is egyre ritkábban zúgtak felettünk. A betegek elcsöndesedtek, lassan kimerült álomba zuhantak:

A pap velünk töltötte az éjszakát, járta a kórtermeket. Igazi, szép fehér karácsonyi reggelre ébredtünk... Nagy pelyhekben hullott a hó, és csillogóan megmaradt. Olyan szelídre, egyformára takart be mindent, mintha az elmúlt éjszaka karácsonyozással telt volna el. Csak az épület sarkán, a tetőn meredt rám egy sötét lyuk, úgy, mint a koponya szemürege. Emlékeztetett a borzalmas szentestére.

Teljes volt a csönd... Kiszaladtam az udvarra, rugdostam a friss havat. Körüljártam az épületeket, belövések nyomait kerestem. A tornaterem ablakainak egy része betört, a Kossuth utca felőli falán szétspriccelt gránátszilánkok nyomai. Kívül mást nem találtam. Ezt megúsztuk, gondoltam.

A kórtermek kitört ablakait már papírral ragasztgatták a nővérek, amikor elkezdték a vizitet és a kötözést. A súlyosabb sérülteket a kötözőben, a könnyebbeket helyben. A lányok is az ágyak körül sürgölődtek, mosták a betegeket, rendbe tették őket.

Szemmel Évát kerestem, de sehol sem láttam.

- Éva hol van? - kérdezem Marikát.

- Tetszik tudni, idős, beteges apja van, és őmiatta még az este hazaszaladt.

- Kérem, menjen el érte, nagy szükség van az ő segítségére is.

Ez igaz volt, de az is igaz volt, hogy nagyon elfogott a keserűség, hátha valami baja történt. Minden könnyebb volt éjszaka, azt híván, hogy egy földél alatt vagyunk.

- Majd Katival elszaladunk érte - válaszolta a lány.

Kezelés közben betoppant Pista a kötözőbe.

- Három orvos van itt a kórházból, köztük az igazgató.

- Az Egenhoffer igazgató úr? - kapta föl a fejét Heliodóra nővér.

Rokonszenves, joviális, magas, idősebb úr volt az igazgató, bemutatkozott, és a kollégákat is bemutatta. Az egyiknek a nevére nem emlékszem, a másikat Miller doktornak hívták. Lengyel menekült volt, aki a lengyel hadsereg szétverése után, sok ezer honfitársával együtt tartózkodott Magyarországon, „hivatalosan” rejtegetve a németek bosszúja elől.

Az igazgató kissé vállveregető hangon (ami nem nagyon tetszett nekem) elmondta, hogy szeretné felmérni a „beteganyagot” egy gyors vizittel, és még egy-két súlyosabb sebesültet át tudna venni.

- Nagyon örülünk, és köszönjük, igazgató úr! Több betegünk is van, akinek a kezelése nagyobb szakértelmet igényel.

- Csak egy-két sebesültet tudunk átvenni, olyant, akit operálni kell.

- Kettőt feltétlenül fontos lenne.

Megmutattam egy haslövés miatt operált beteget, akinek magas volt a láza, valószínűleg hashártyagyulladás miatt.

- Hát igen - hümmögte a főorvos -, úgy nézem, őt hamarosan asztalra kell tenni. Átvesszük... Ki van még?

- Van egy tizenkilenc éves mérnökhallgató, akit egyhetes kiképzés után bevetettek, ráadásul éjjel, és izgalomban maga elé dobta a kézigránátot. A jobb halánték tájékán hatolt be a repesz, és mindkét szemére megvakult. Általános állapota egyébként jó, de mi nem tudunk a kötözésen kívül semmit sem csinálni vele.

- Szerencsétlen fiú, biztosan az egyetemi zászlóaljából... Mészárosok... - halkította le a hangját a főorvos.

Miután megnézte a fiút, azt mondta:

- Őt is muszáj átvinni. Ami a látását illeti, nem sok remény van, de hát a szemészek valamit megpróbálnak.

Mikor a felső emeleten a tetanuszos beteghez értünk, aki már üldögélt, és a vicsorításai is ritkábban jelentkeztek, fülembe súgta az igazgató:

- Hát ez a csodabogár? Talán légnyomása volt, hogy így vigyorog?

- Tetanuszos három hete, de azt gondolom, hogy már megmarad, enni is tud.

- Ez derék, szerencséje van a fiúnak. Mivel kezeltétek?

- Tetanuszszerűmmal, amíg volt, de leginkább rummal. Megitta a kórház alkoholkészletének a felét.

- Hogy van? - fordult a főorvos a beteghez.

- Kö... köszönöm, most már e... elég jól, csak te... tejet innék folyton.

- Nem csodálom, azt viszont igen, hogy nem kapott gyomorfekélyt.

Végignéztük a betegeket. Volt négy mellkassérültünk, de őket nem tudtuk átadni.

- Zsúfolásig vagyunk. Képtelenség. Esetleg ha belázasodnak, de azt sem ígérem. Különben is, ki tudja még, hogy mi lesz. Úgy néz ki, hogy a városban semmilyen katona sincs. Az oroszok az északi peremnél vannak, a mieink pedig elhagyták a várost. Továbbra is nektek kell helytállni - fordult felém. - A lengyel Miller doktor itt marad nálatok, majd segítségetekre lesz, természetesen a te parancsnokságod alatt, de biztosan nem lesz gond vele, nagyon rendes ember. Élelmiszert, valamennyit átküldök, amíg nem lönek, és megpróbálok tejet is keríteni a súlyosabb betegeknek.

Ezek után megveregette a vállunkat, kezét szorított velünk, és azt mondta:

- Bátorság, fiúk! Csak így tovább, tartsatok ki!

Néztünk a távozó autó után, egy darabig hallgattunk, aztán Pista megszólalt:

- Nesze semmi, fogd meg jól...

- Azért jó, hogy azt a két beteget átvette - mondtam. - Gyere, dolgozzunk, mert a rendfőnök is itt lesz nemsokára. Szólok a páternek, hogy írja fel a halottak adatait, hátha valaki számon kéri rajtunk.

- Ketten haltak meg az éjjel, nem? - kérdezte a barátom.

- Nem... Hárman.

- Ki a harmadik? Egyik az állkapocs lövött, a másik a fejlövött néma orosz katona... És?

- Nem mondtam még neked, mert a látogató miatt kiment a fejemből, meghalt a felső kórteremben az az őrmester, akinek Hunyadi százados vette ki egyszerre a lépét és a bal veséjét. Őt is úgy leltük, mint az orosz, karácsonyi csomaggal a kezében.

Az udvar felől váratlanul nagy csörömpöléssel kevert motorzúgás hallatszott. Azt gondoltam, megérkeztek az oroszok. Az ablakhoz szaladtunk, de meglepetésünkre egy Zrínyi páncélos farolt be a keskeny kapubejárón.

- Hát ez hogy kerül ide? - mondta Pista. - Az igazgató azt állította, hogy a magyarok már elmentek.

Közben páran kiszálltak a harckocsiból, és ketten a kezüket összefonva egy láthatóan a lábán sebesült katonát hoztak.

Hangos bakancs csattogás után kinyílt a kötöző ajtaja.

- Jó napot kívánunk - mondta kissé lezseren az őrmester. - Megsebesült a bajtársunk, tudnak segíteni?

- Fektessek föl az asztalra - mondtam odamutatva. - Mi történt? És hogy lehet, hogy maguk még itt vannak? Azt mondták: a városban nincs katona, sem orosz, sem magyar.

Közben Heliodóra levette a sebesült bal lábszáráról az átvérzett, hevenyészett kötést, és előtűnt egy lábikrán áthatoló, kissé vérző lövési sérülés.

- Szerencsére nem súlyos - mondtam odapillantva. - De csakugyan, most mi a helyzet? - fordultam az őrmesterhez.

- Most mi vagyunk a város urai - mondta hunyorogva -, csak ki tudjunk jutni ebből a kutyaszorítóból. Az éjszakai ütközetben 15-20 kilométerre innen bedöglött a motor. Az oroszok elúgtak mellettünk, és mi mögéjük kerültünk. A falu széle nem volt messze, nem is tudom a község nevét, ott az egyik szélső házban vártuk ki a reggelt. Nem akartunk fogságba kerülni, mert attól tartottunk, hogy a két kilőtt T-34-esért, amik még most is ott hevernek a szántóföldön, rajtunk verik el a port. Ahogy világosodott, mondom a fiúknak, én úgy gondolom, hogy a motornak dugulása van, kimegyek és megnézem, hátha csak kicsi a hiba, és beindul. Akartak velem jönni, dehát nem engedtem meg. Egy ember is feltűnő a havon. Megmondtam nekik, ha halljátok a motorzúgást, futás, szedjétek a talpatokat, és irány a „Miki”, mármint a harckocsink. Hál’ Istennek nem hagyott cserben bennünket, és kis pucolgatás után engedelmesen beindult. Hamarosan feltűntek a bajtársak, lóhalálában futottak, de honnan az istenből, nem tudom, egy ruszki utánuk eresztett egy sorozatot, és így kapta Jóska a lábába a golyót.

- És hogyan jutottak át az oroszokon keresztül? - néztem rá kíváncsian.

- Hát... Behúztuk a nyakunkat, és teljes gázzal toronyiránt.

- Nem lőttek?

- Nem a fenét, kopogott a kocsi fala, mint a jégeső a pléhtetőn, de úgy látszik, meglepődtek a muszkák, és hirtelen nem kaptak észhez a tüzérek.

Elláttam a sebet, és mondtam, hogy hová fektessék a katonát.

- Doktor úr, én nem maradhatok itt, megyek a fiúkkal - tiltakozott a sebesült.

- Visszük is magunkkal, mi idáig mindig, jóban-rosszban együtt voltunk - folytatta az őrmester -, és én ugyan nem vagyok orvos, de a doktor úr is láthatja, hogy ez a sérülés nem olyan súlyos.

Próbáltam lebeszélni őket, de nem lehetett. Megittak egy-egy csésze teát, és elindultak.

Az őrmester visszakiabált:

- Még egyszer köszönjük, doktor úr, és ne haragudjon, de sietnünk kell, még talán alszanak az oroszok, azt ki kell használni.

- Az elsősegélyhelyen adjanak neki tetanuszoltást, mert nekünk nincsen! - kiabáltam utánuk.

A páncélos nagy csörgéssel eldübörgött.

Hetekkel később kérdeztem a környékbelieket, hogy láttak-e kilőtt Zrínyi páncélost a város nyugati határában. Többen is azt válaszolták, hogy csak német Tigrisek és T-34-esek heverték szanaszét a lezajlott csaták bizonyítékaként, de Zrínyit nem láttak. Tehát sikerült nekik kijutni a városból(?)...

Nemsokára újabb látogató érkezett: a bencés rendfőnök egy fiatal pap kíséretében. Ő maga kissé hizott, vastag nyakú, de jó mozgású, olyan ötven év körüli volt. Értette a diplomácia nyelvét.

- Kedves doktor úr, jövelelem célja, hogy megismerkedjem önnel, mint a kórház új parancsnokával, és egyúttal megköszönöm, hogy időt szakított számomra.

Jó ideig ebben a modorban beszélt a semmiről. Pistával mindketten feszengtünk a széken, míg végre a sallangos bőbeszédéből kiderült, hogy adott esetben (?) nyilatkozunk úgy a rendházról, mintha az a kórházhoz tartozna. Magyarán: vállaljuk a papok védnökségét.

Ezt megígértem neki, de hogy mi az adott eset, és akkor hogyan fogom csinálni, azt nem tudtam.

- És kedves doktor urak - folytatta -, följánlok önöknek egy szobát, költözzenek át a szomszédos épületbe, ott mégiscsak kényelmesebb. Nálunk a fűtés is zavartalan.

- Igazán lekötelez, kanonok úr - vettem át a modorát, és közben pislogva néztem, hogy nem szólítottam-e rangján alul -, ezzel a gáláns lehetőséggel nem élhetünk, mert a sebesülteket nem hagyhatjuk magukra, de hogy mindjárt gyakorlatban is kifejezésre jusson a rendház kórházhoz való tartozása, kérjük, engedélyezze a szakácsunknak, hogy a már csak néhány napra elegendő élelmiszerkészletünket az önök raktárából kiegészítse.

A rendfőnök minden segítséget megígért, és jó hangulatban távoztak. Elkísértem őket a kapuig. Pista a látogatás alatt semmit sem szólt, csak mikor visszajöttem.

- Na? - néztem rá kérdően.

- Be van szarva a csuhás - mormogta halkán, hogy a nővér ne hallja.

- Miért? Te nem?

- Öregem, nem volt még időm ezen gondolkozni. Egyébként most már itt az ideje, hogy te is civil ruhába öltözz, nehogy alkalomadtán ijedtedben bepiskold ezt a szép katonanadrágot.

- Megjöttek a szanitécek - szólt be az ajtón egy nővér.

- Koczkás Sanyi barátom is? - kérdezem.

- Őt nem ismerem, de mind a négyen itt vannak.

- Hol?

- Lent az óvóhelyen.

Leszaladtunk a pincébe... Sanyi sápadt volt, szemei karikásak, és az egyébként szép beszédű fiú csak azt hajtogatta: „rettenetes volt” - „borzasztó” - „közelünkben csapott le a gránát” - „egyszer el is dobtuk a hordágyat”.

A részleteket - ahogy írtam - egy érettségi találkozón mesélte el összefüggően.

Dél felé megérkeztek a lányok. Éva is velük volt.

- Nővérke - most már így szólítottam -, van már beosztása?

- Még nincs - válaszolt halkan.

- Akkor maga velem fog dolgozni a kötözőben.

A nap olyan nyugodtan telt el, mintha nem is a háború kellős közepén lettünk volna. Gyertyafény melletti vacsoránknak még kellemes hangulata is volt. Miller doktor régi lengyel anekdotákkal szórakoztatott bennünket. Szellemes volt, de sokszor a kifecamított magyar szavain, kiejtésén neveltünk inkább, mint a viccein.

Korán lefeküdtünk...

Első álmomból kopogással riasztottak fel.

- Doktor úr! Doktor úr, tessék sietni! - zihált a futástól az egyik nővér.

- Mi baj van? - kapkodtam magamra a nadrágot.

- Szül a pincében egy fiatalasszony!

Pista is kászálódott már, meggyújtotta a gyertyát.

- Mit mond a nővér?

- Azt, hogy valaki vajúdik az óvóhelyen. Még csak ez hiányzott nekem.

- Azon a nyári tanfolyamon nem volt szülészeti kurzus? - pislogott rám álmosan a barátom.

- Volt a fenét! Miért lett volna? Nincsenek markotányosnők a magyar hadseregben.

- Most mit csinálsz?

- Megnézem, hogy miként zajlik le egy normális szülés, eddig úgyis csak azt tudtam, hogy hogy megy be, de ki???

- Na, parancsnok - nevetett a barátom -, most oda lesz a tekintély. De azért szólj, ha baj van.

A lépcsőn lefelé menet kérdeztem az apácát:

- Van már ott valaki maguk közül?

- Hogy képzeled?! A doktor úr nem tudja, hogy nekünk nem szabad szülésnél jelen lenni?

- Akkor ki fog segíteni?

- A Jóisten.

Futás közben átvillant szülésetileg képzetlen agyamon néhány komplikáció, amelyekről laikusoktól hallottam: harántfekvés, farral születés, egymásba akadt ikerpár, megrepedt méh, elvérzés; több nem is jutott eszembe, de ez elég volt ahhoz, hogy kiverjen a verejték...

Milyen szerencse, hogy volt lent egy szükségkötöző, különben a fiatalasszonynak a szénkupac tetején vagy a földön kellett volna szülnie.

Bevágódtam a pinceajtón...

Uramisten, jól hallok?... Oák! Oák! Oák!

Hát akkor ez már kint van!

Szaladok a hang után a „köözőhöz”. Néhány asszony állta körül az anyát, és az egyik már törülgette a kis, egészséges csecsemőt. Kislány volt.

- Nem sok dolga van már a doktor úrnak - mondta az egyik bábáskodó asszony -, már a lepény is megszületett, de azért vessen rá egy pillantást.

Én vetettem...

A kis formás, fekete hajú, barna szemű fiatalasszony könnyes szemekkel ragyogott. Gratuláltam neki.

- Doktor úr, ilyen helyen, pincében született.... Ez az első gyermekünk... Ó... a férjem meg, ki tudja, hol van...

Sírni kezdett. Akkor enyhült meg, amikor a gyereket a karjába tették.

- Karácsonyi ajándék - mondtam -, és milyen, szép!

- Máriának fogják hívni - és magához szorította a rugdalózó, fekete hajú kis „jóságot”.

Másnap hajnalban ismét lövöldözések hallatszottak, de csak innen-onnan; kézfegyverek zaja volt. Elég korán keltünk, fölvettem a civil ruhámat.

A pisztolyomat igyekeztem ott elrejtetni, ahol én sem keresném más helyében.

- Pista! Te is dugd el azt a fegyvert, kidomborítja a zakódat. Ha megtalálják, bajba kerülünk - figyelmeztettem a barátom. - Ezek az első vonalbeli katonák nem szelíd apácák...

- Majd keresek neki jobb helyet, de előbb leszaladok a konyhára, megnézem, van-e már valami meleg reggeli - és sietve kiment a szobánkból.

- Mindig a hasad az első! - kiáltottam utána.

Hirtelen éles hangú gépfegyversorozat riasztott meg. A szívem is zakatolni kezdett, mert úgy hallatszott, mintha a szobába lőttek volna.

Kinéztem az ablakon... Négy mandulaszemű, tatárképű szovjet katona állt az udvaron lövésre kész géppisztollyal, az egyik hordozható géppuskát irányzott a templom tornya felé.

Idegesen, zavartan nézgelődtek. Meglátták a falra hitűzött kis, tegnap hevenyészve készített vöröskeresztes zászlónkat. Egyikük futva közeledett a bejárat felé.

Ezen túl kell esni - bátorítottam magam, és szaladtam lefelé a lépcsőn.

A földszirtre érve láttam, hogy a túlbuzgó kiskatona kiabálva, géppisztollyal fenyegetve hajtja ki az embereket a pincéből, köztük a sebesülteket is.

Hova a fenébe tűnt a barátom, épp most, amikor a legnagyobb szükség lenne az orosz tudására - gondoltam mérgelődve, és odaugrottam a katonához. Hangosan próbáltam megértetni vele, hogy ezek betegek.

- Hospital, hospital! - kiabáltam.

A pincéből lassan előbújtak az ott meghúzódó, járt tudó oroszok is, és így a segítségükkel sikerült lecsillapítani a géppisztolyával hadonászó katonát.

Nem messze az épület bejáratától megpillantottam Pistát, izgatottan mutogatott, beszélt a másik három oroszral. Közelebb mentem hozzájuk; a barátom mondta, hogy én is orvos vagyok, és itt dolgozom ebben a kórházban.

Néztem az arcát, hol sápadt volt, hol bíborvörös, úgy látszik, őt is elhagyta közismert nyugalma.

De mit nyúlkál állandóan a jobb nadrágzsebéhez?... Jobban megnéztem, és engem is kivert a veríték: ennek az örültnek még mindig a zsebében volt a pisztolya!

Reszkető hangon megkérdeztem a katonákat, hogy tudnak-e magyarul. Miután nemet intettek, odaszóltam Pistának:

- Most mi az istent csináljunk?! Legalább ne nyúlkálj állandóan a nadrágodhoz - sziszegtem - látom, nálad van még a „stukker”. (Szándékosan nem mondtam sem pisztolyt, sem revolvert.)

- Nem volt időm eldobni sem, úgy lerohantak.

Azután a katonákhoz fordulva folytatta a magyarázást.

- Mit akarnak tulajdonképpen? - vágtam közbe.

- A raktárt keresik. Azt próbálom velük elhitetni, hogy nincs, mert a kórház mindent magával vitt.

Valóban nem hittek nekünk, mert egyre hangosabban beszélt a legtöbb csillagú.

- Mutasd meg nekik a tornatermet, ahol a raktár volt. Van ott még egy csomó kacat, doboz, láda, abból lehet látni a fejvesztett menekülés visszahagyott képét. És kérlek, ne nyúlkálj a nadrágodhoz!

Közben az épületben heveskedő kiskatonát honfitársai megnyugtatták, hogy a kórházban nincs „germánuszi szoldát”, sem sebesült, sem egészséges. Fegyverraktár pedig sohasem volt.

Pistáék hamarosan visszatértek a tornateremből, és a bejáratú ajtóból láttam, hogy a barátomnak fülig ér a szája.

- Téged meg mi lelt? - kérdeztem tőle, amikor odaértek.

- Sikertelt megszabadulnom attól a szartól. Mikor nézgelődtek a fiúk - az oroszok felé biccentett -, ráhajítottam egy rongyhalmazra vagy szalmakupacra, de úgy, hogy zajt sem csinált, és még el is tűnt a szemét között.

Kisütött a nap, a járnú tudó oroszok mind kijöttek az udvarra, hunyorogtak a nagy fénytől. Én arra gondoltam, hogy most nagy lesz az öröm, egymás nyakába ugranak, és szláv szokás szerint csókolóznak. De meglepődtem, amikor a „sokcsillagú” odaugrott az egyik karsérülthöz, nagyon gorombán kiabált rá, és elkezdte rángatni. Azt hittem, pofon is akarja vágni.

- Mit kiabál neki? - fordultam Pistához.

- Azt mondja, hogy ettől a kis sebtől még nem kellett volna megadnod magad, te disznó.

Hamarosan megjelent egy oldalkocsis motorkerékpár, rajta hárman, köztük egy százados. A mi első vendégeink odamentek, távolabbról úgy nézett ki, hogy jelentették a látottakat, majd tisztelegve elhagyták az udvart.

A beszélgetés témája velük ugyanaz maradt: hol van a raktár?

- Nincs raktár - hangzott a válasz.

A százados nem tágitott. Pista minden helyiséget végigmutatott neki, de az még a szemének sem hitt. Csóválta a fejét, és többször elmondta, hogy miként lehetséges hátrahagyni ennyi sebesültet jóformán semmivel.

A pincébe is lementek, és a fene ette volna meg, ráakadtak a bőrraktárra.

Sok bosszúságot, kellemetlenséget okozott nekünk, de főleg a betegeknek ez a raktár, mert ettől kezdve a nap legkülönbözőbb szakában, sokszor még éjjel is, teherautók jelentek meg, és óriási zajjal pakolták a bőrt. Ilyenkor pihenni sem lehetett.

A százados eltávozott.

Nemsokára beállított egy „maszek” harcos, meglehetősen „jó hangulatban”, és kért egy tiszta inget, gondolván, kórházban biztosan van fölösleges. Pistával vitakoztak egy darabig, azután a barátom elvezette abba a helyiségbe, ahová mindenféle lomot hajigáltak, többek között az elhunytak ruháit is, és mondta a katonának, hogy ha itt talál megfelelőt, akkor válasszon, vagy ha mindenáron tisztát akar, úgy odaadja a sajátját. A katona felemelt egy inget, két golyó ütötte lyuk volt rajta, véres folttal; fintorogva, mérgesen a földhöz vágta, és káromkodva, kissé imbolygó léptekkel ott hagyta a barátomat majd elment.

Alig kezdtünk hozzá a betegek kezeléséhez, ismét vendégünk érkezett. Két fegyveres kísértében egy őrnagy. Pista elébe ment. Nemsokára visszajött a kötözőbe.

- Bandi, gyere le az alsó kórterembe, ez a tiszt sebésznek mondja magát, és a parancsnokkal vagy a főorvossal akar beszélni.

Rokonszenves, kemény hangú katona volt. Nem nyújtott kezét. Tömondatokban beszélt, haslövöttek után érdeklődött. Mutattam neki egyet, aki ugyan a hasán sérült, de csak az izomzata. Ahogy megnézte, láttam, hogy profi. Megtapogatta a beteget, rám villantotta a szemét, legyintett, és mondott valamit.

- Mit mondott? - kérdeztem a barátom.

- Nem értettem pontosan, de valami olyasmit, hogy ne akard átverni.

Elkísértük az oroszok kórtermébe. Ott mindenkit megnézett, és azt mondta, hogy a két mellkassérült marad, de a többieket elszállítják. Viszont azt a két orosz katonát külön szobába kell fektetni és természetesen jó ellátásban részesíteni. A barátomnak is tágra nyíltak a szemei.

- Külön szobát? Honnan? - mondtam elképedve. - És az ellátásra vonatkozóan világosítsd fel, hogy itt nemzetiségre való tekintet nélkül mindenkivel egyformán bántunk és bánunk!

- Ezt már mondtam neki, és azt válaszolta, hogy 16 órakor itt lesz egy szanitéc, aki ellenőrzi kívánságainak (parancsának) a végrehajtását.

- Magyarán: „vae victis” - jaj a legyőzöttek!

- Úgy, ahogy mondd.

Az őrnagy még egyszer az órájára mutatott, ránézett Pistára, majd rám is, és németül folytatta: „Um sechzehn Uhr! Ja?! (16 órakor! Igen?!) A barátom bólintott, én meg álltam ott, mint a bibliai számár, és nem is emlékszem rá, hogy elfogadtam-e a búcsúzó köszönését.

De az is lehet, hogy anélkül távozott.

Nemsokára megjelent egy teherautó, és az oroszokat elvitték. Néhányan kezét fogtak velünk, és valami köszönésfélét mondhattak, egyik-másik a vállunkat veregette.

A két tüdősérült velünk maradt. Egyik negyvenéves forma, a másik húsz év körüli lehetett.

Az őrnaggyal folytatott beszélgetést ők is hallották, és ahogy az elment, meglehetősen követelőző hangon mondták, hogy intézkedjünk, mert önekik paplanos ágy jár, és külön koszt.

- Még ezek is parancsolgatnak - morogtam, amikor a barátom fordította a két katona sűrű szavait. - Honnan veszünk külön szobát paplanos ágygal?

- Bandikám! Van egy ötletem.

- Éppen ideje. Mi volna az?

- A rendház!

- Erre nem is gondoltam.

Átmentünk a rendfőnökhöz, és megkértük, adjon egy szobát két ágygal, ki tudja, milyen kellemetlenséget kerülünk el.

Széttárta a kezeit, és azt mondta: - Vis maior (nagyobb erő), doktor urak.

Áttelepítettük a két oroszt egy szép, világos szerzetesi szobába, amelynek kényelmét még a hadseregparancsnokuk is megirigyelhette volna. Délután pontosan négy órakor megjelent egy egészségügyi alhadnagy, és elégedetten bólogatott, amikor látta a katonák elhelyezését. Mikor távozott, Pistának még mondott valamit.

- Mit akart? - kérdeztem.

- Azt, hogy ha valamelyik meghal, akkor baj lesz.

- Baj lesz! Baj lesz!... Mit fenyegetőzik? Nagyon bánt engem ez az egész; ráadásul külön mászkálhatunk a kötöző felszereléssel naponta kétszer.

- Ne izgasd magad, végül is nem bántottak senkit. Az ejtőernyősök mind elrejtették a jelvényüket, mert megtorlástól féltek. Gondolom, ez is valami hazai propaganda következménye volt. Azt mondták, vérdíj van kitűzve rájuk.

Hosszú volt a nap, alig akart vége szakadni. Szegény barátom annyit beszélt, mint egy év alatt sem.

Fáradtak voltunk az izgalmaktól, és jólesett a nyugalmas, a lányok társaságában elköltött vacsora.

Másnap reggel a sebesültek egy kisebb csoportja várt a kötöző előtt. Könnyebb sérültek voltak.

- Doktor úr - mondták köszönés után -, mi környékbeliak vagyunk, szeretnénk hazamenni.

Gondolkodtam...

- Három dologban nem tudok felelősséget vállalni. Egyik: a további orvosi kezelés. A másik: egyenruhában hadifogságba kerülhetnek, hiszen még tart a háború. A harmadik pedig, ha mégis visszaverik az oroszokat, akkor katonaszökevénynek nyilvánítják magukat.

- Tessék adni egy írást, doktor úr - mondta egy nyílt tekintetű tizedes.

- Milyen írást? - néztem rá kérdően.

- Olyasfélét, hogy mi a kórház állományában vagyunk, de eltávozást kaptunk.

Törtem a fejem, mivel mindenképpen könnyebbség, ha csökken a beteglétszám. Amellett a katonáknak is igazuk van, miért ne mehetnének haza?

Megfogalmaztunk egy dodonai szövegű papírt, lebélyegeztük, és útnak eresztettünk mintegy negyven embert.

- Köszönjük, doktor úr! - mondták.

Búcsúzás közben ránézek az egyikre, és felismerem.

- De Szilágyi! Maga teljesen süket volt, beszélni sem tudott a légnyomástól még reggel.

- Hjjaj, doktor úr! Van Isten, és vannak még csodák is! Különben köszönöm a türelmét és a kezelést.

- Az istenfáját!... Maga miatt már próbáltam tanulni a süketnémák mutogató nyelvét. Kezdttem belejönni, s most itt van, abba kell hagynom, főleg fáradtság volt.

- Néha sajnáltam is a doktor urat, hogy rekedtre kiabálta magát velem. Sokszor csengett a fülem, de hát „kitartás”... ezt mondta Szálasi is, és kibírtam szó nélkül. Ne haragudjon... Egy élete van csak az embernek...

- Ez a szimuláns jól átvert bennünket - dünnyögte Pista -, de tanulni lehet tőle.

Délelőtt beállított hozzám nagyon alázatoskodva civil ruhában egy negyven év körüli férfi. Ismerős volt az arca. Ő aztán emlékeztetett, hogy nálunk feküdt a belgyógyászaton pár héttel megelőzően.

Éva is ott szorgoskodott körülöttem, és odasúgta.

- Ismerem ezt a férfit, cukrász, az üzlete nincs messze tőlünk.

Egy darabig feszengett a széken, és hosszú kerülgetéssel végül kinyögte, hogy írásra lenne szüksége, mert ő tulajdonképpen még katona, és egyrészt nem szeretne hadifogságba kerülni, másrészt, ha véletlenül visszanyomná a frontot, nehogy elkapják a nyilasok mint szökevényt.

- Tehát olyan papír kellene magának, amellyel igazolja beteg voltát, és hogy a mi állományunkban van? - kérdeztem.

- Igen, olyan. De én, doktor úr, nem leszek hálátlan - sietett válaszolni -, és valóban beteg vagyok, vesekőveim vannak, most is véres a vizeletem.

- Nézze, uram, ne értsen félre, én szívesen segítek hála nélkül is - válaszoltam -, azonban meg kell találni a formát, amely mindenkinek megfelel.

- Doktor úr, kérem, én tudom, hogy élelmiszer dolgában rosszul állnak, ha megkapom az írást, és amíg szükségem van rá, mindennap ellátom önöket süteménnyel, ugyanis cukrász vagyok, és naponta sütök.

- Tudja, hogy majd háromszázan vagyunk?

- Tudom.

- Várjon meg itt, valamit meg kell beszélnem.

Megkerestem Pistát, és elmondtam neki, hogy miért jött hozzánk ez az ember.

- Mi a véleményed? - kérdeztem.

- Egy percig se gondolkozz. Akármilyen papírt adunk is, jelenleg úgysem ér semmit, az ajánlata meg szinte hihetetlen, több mint gáláns. Nem is tudom, mikor ettem utoljára cukrász-süteményt.

- Akkor neki is adunk olyan írást, mint a többieknek, akik elmentek.

Adtunk papírt a cukrásznak (két héttel később megmentette az életét), és vártuk, hogy megtartja-e az ígérését.

Megtartotta...

A betegek (és természetesen mi is) alig várták a delet, hogy megkapják a fejenkénti egy szelet süteményt.

Másnap hajnalban malacvisítésre ébredtünk. Pista az ablakhoz szaladt, és lenézett az udvarra.

- Mi van ott? - kérdeztem.

- Nahát, öregem, ez valódi disznóvágás - mondta vidáman.

Én is az ablakhoz ugrottam, és láttam, hogy a két szanitécünk szorongat egy olyan százötven kilós, göndör szőrű hízót, és Veszter, a szakácsunk egy hosszú, kiélesített bajonettel nyeszeti a rugdalózó jószág torkát.

Összekaptuk magunkat, és leszaladtunk az udvarra. Addig már a járóképes betegeink közül is előjöttek néhányan, és körülállták a böllérek.

- Veszter! - kiáltottam. - Honnan szereztétek ezt a szép malacot?

A szakácsunk nem válaszolt mindjárt, megvárta, míg a szegény állat az utolsókat rúgja, aztán főlegyenesegett, sajgó derekát fogta a bal kezével, hunyorítva rám mosolygott, és izzadó homlokát a véres jobb kézfejjével megtörölte.

- Nem mindegy az, dokikám, Isten adta, loptuk - mondta a jóképű, barna fiú, miközben fogai előcsillantak.

- Azért nehogy valami baj legyen belőle.

- Egy cseppet se izgasd magad, Bandikám, a sajátunkat esszük.

Pár nap múlva megtudtam, hogy a mi „Casanova” szakácsunk elcsavarta néhány nap alatt egy csinos szomszédlánynak a fejét - de talán még a fiatal anyját is -, és addig mondogatta nekik, hogy „így az oroszok” meg „úgy az oroszok”, el fogják venni a hízóikat, míg odaadták neki, jobban mondván a kórháznak az egyik négy lábú „élelmiszerraktárt”.

A tornateremből kihoztak néhány nyaláb szalmát, ami fekvőhelyül szolgált, és hagyományosan elkezdődött a pörzsölés. Körülálltuk a tüzet, a lábunk alatt ropogott a hó, melegedtünk, és élveztük a disznóölés hangulatát. Nem sokáig...

A malac, mintha bosszút állt volna kivégzőin, kilőtt az égő szalmából.

Csiúu... Csiúu...

Az egész társaság hasra vágta magát, és dekkolt a hóban.

- Még kettő van - morogta Pista, akinek még a homloka is havas volt.

- Honnan tudod?

- Mert hat volt a tárban.

- A pisztolyod?!!!

- Aha...

Veszter is felemelte a fejét, és tehetetlenül nézte a parázsló jószágot.

- A szentségit, megég az orrunk előtt, már csöpög a zsírja - nyögte.

- Hallottad, még két dobása van, várjad ki. Nem sebesült meg senki? - kiáltottam.
- Ha a vér sárga, akkor én igen - vihogott az egyik betegünk, de a fejét nem vette ki a hóból.
Még két durranás...

- Csak ide ne csaljuk az oroszokat - mondta egy másik katona.

Pista állt fel először, majd óvatosan a többiek is. Egymásra néztünk, és elkezdünk felszabadultan röhögni. Tetőtől talpig havasak voltunk, a két szanitécnek csupa korom volt az arca, mert ők voltak a legközelebb a tűzhöz.

Veszter gyorsan leverte a malacról piszkavasával a zsarátnokot, és ahogy az koccant, az állat hasa mellett kilökte a hóra a pisztoly roncsait.

- Hogy a fenébe nem vettétek észre a revolvert? - szoltam a szakácsnak.

- Ki a fene gondolt rá, csak úgy felnyaláboltuk a szalmát. De most már mindegy, fő, hogy megúsztuk - válaszolta. Azután hamarosan elmúlt az ijedtségünk, és jóleső örömmel mentünk végig délután a kórtermeken, látva betegeink hamisíthatatlan házi hurka-kolbász zsírrjától csillogó száját és a régen nem érzett ízekről elégedett tekintetét.

Mindennap délelőtt és délután Évával mentünk át az oroszokat kezelni. A fiatalabb már egészen jól volt, de az idősebb nem tetszett nekem, egyre csendesebb lett, és a követelődései is lassan elmaradtak. A minap azt mondta, hogy neki „scsi”-t főznek. Majdnem kiütötte a nővér kezéből a közös krumplilevest. „Scsi”-t hozzanak, vagdalózott.

Mi az isten csudája az a „scsi”? Szerencsére Pista tudta, hogy káposztaleves, de ő sem főzött sohasem, fogalma sem volt az elkészítéséről. A papok szakácsának megüzentük: főzzön bablevest, de nem babbal, hanem káposztával.

Az egyik reggel azzal fogad a nővér:

- Doktor úr, nagyon lázas az „öreg”; nyugtalan volt egész éjszaka, és hánykolódott.

Megnéztem a sebet, amely két centiméter átmérőjű, aknaszilánk okozta lyuk volt, kimeneti nyílás nélkül. Az idegentest ki tudja, hol volt a mellkasban.

- Nővérke, mikor kötötte be utoljára a sebet?

- Ez még tegnap esti kötés.

- Hiszen itt semmi váladék sincs!

- ... Biztosan nem tud kijönni.

- Milyen jó lenne most egy röntgenvizsgálat. (Meg egy mellkassebészeti képesítés - gondoltam.) Megkopogtattam a mellkast, ami nagyon tompa hangot adott. Itt valaminek lenni kell, és valamit tenni kell, de a sebesültnek nem szabad meghalni. Kértem egy csipeszt, és mint az egyszeri, hályogot operáló kovács, a tudatlanok bátorságával elkezdtem böködni a sebet, amely a hónaljvonalban a hetedik vagy nyolcadik bordaközben volt.

Egyre beljebb nyomtam az eszközt, már kezdett melegem lenni, kihúztam; még nem vérzett. Újra megpróbáltam, óvatosan, függőleges irányban, nem a szív felé. Egyszerre elöntötte a kezemet a genny, és kijött vagy jó liter. A katona egy csapásra jobban lett. Légzése megjavult, és nemsokára a láza is lement. Szerencsénk volt, de főleg neki. A másnapi vizitnél ismét a „scsi”-t követelte, a jólét biztos jeleként.

Elérkezett a szilveszter... Az ünnepre újabb lábadozó csoportot engedünk haza, és mi is köszöntöttük egymást éjfélkor, titkon szorongva a bizonytalan jövő miatt. Arra jól emlékszem, hogy olyan vörös moslék, magzatelhajtó borral koccintottunk, hogy még ma is borzadok, ha rágondolok.

Egy-két nappal később az oroszokat ápoló nővér mondja:

- Doktor úr! Már három napja nem voltak itt látogatni a honfitársaikat, pedig vagy mindennap, de legalább másnaponta jöttek őket megnézni; én nem tudom, orvos-e vagy felcser.

Nekem is az agyamba villant, hogy a bőrt sem hordják a pincéből tegnap óta. Mi történhetett?

A választ estére megkaptuk...

Először a torkolattüzek villanása látszott, azután halk mennydörgések hallatszottak, később sorozatban és éjszaka fölerősödve.

- Visszajött a háború - mormogta a barátom keserűen. - Már megint leköltözhetünk a pincébe.

- Még jó, hogy a legfelső emeletet ki tudtuk üríteni - mondtam.

Másnapra csökkent a harci zaj, csak a páncélosok dübörgése emlékeztetett a front közelségére.

Az este közeledtével a lövöldözések hangja ismét megerősödött. A város nyugati oldaláról villantak föl a fények; hamarosan repülőgépek zúgása hallatszott, de hogy milyen nemzeti-ségűek voltak, nem tudtuk. Szórványos bombázás kezdődött, emiatt; aki tudott, lehúzódt a pincébe. A szénkupacon szorongva töltöttük az éjszakát - egy-két alkalommal végigszaladtunk a kórtermeken, bátorítani igyekezve az ügyeletes nővéreket és az ágyhoz kötött betegeket. A városban történekről semmit sem tudunk, be voltunk zárva a saját kis világunkba.

Csendesebb reggelre ébredtünk, már amennyire a rövid szundítások, elbókolások után ezt ébredésnek lehet nevezni. Gyűrött arccal, fáradtan kezdtünk a munkához. A barátom a szokottnál is hallgatagabb volt.

Délelőtt faltunk pár falatot.

- Te Pista, nagyon néma vagy - törtem meg a csendet. - Megnyomta a lelked az elmúlt éjszaka? Hiszen a karácsonyi „műsor” sokkal színesebb és főleg hangosabb volt.

- Áá... nem.

- Valami történt? - gyanítottam. - Mondjad már!

- Azt hiszem, megjártam.

- Hogyhogy? - néztem rá, és valami kis szégyenlős, elnyomott mosolyról árulkodott egy-két apró ránc a szája és a szeme szögletében. Átgondoltam az éjszakát, és eszembe jutott, hogy pár óra hosszát nem is láttam a barátomat, behúzódtak a lányokkal egy sötét zugba.

- Arra, hogy megjártam-e - válaszolt -, csak ezután derül fény.

- Nyögd már ki, amit úgyis akarsz, ne farolj itt nekem!

- Tudod, Kati és Marika között ültem... És hosszú az éjszaka, meg idevágthat egy bomba, gondoltam... És az élet is rövid...

- De a történeted, úgy látszik, hosszú - szakítottam félbe -, szaporázd egy kicsit, mert sok a dolog.

- Este is elmondhatom.

- Azért annyira nem sok.

- Szóval rövid az élet...
- Ezt már mondtad! - ripakodtam rá.
- Olyan jól melegítette az oldalam Kati, hogy a kezem elkezdett fájni, és óvatosan átkaroltam a vállát... Engedelmesen hozzám bújt.
- És melegítetted a kezéd?
- Állandóan félbeszakítasz! Kizökkentesz a hangulatból.
- Jó, folytasd csak.
- Nem védekezett, olyan finom, meleg, puha szája volt, hogy még a háborút is elfelejtettem. Engedelmesen felém tárta „bőtermő” melleit, és én garázdálkodtam rajtuk.
- Szóval aranyoskodtatok? Jól tettétek, de mivel jártad meg?
- Akkor te odaszóltál, hogy nézzünk szét a kórtermekben, és veled mentem.
- És???
- Mikor visszajöttünk, a sötétben tapogatózva kerestem a helyem, és megtaláltam a lány kezét, aki húzott magához. Helyben vagyok, gondoltam... és folytattuk ott, ahol abbahagytuk. A bal kezemmel gombolgattam nyaktól lefelé a ruháját, a nyíláson simogatva benyúltam, és képzeld el, nem a „bőtermő”-re akadtam, hanem kemény, feszes kis gránátalmát tartottam a kezemben... Marika volt.
- És mi lett?
- Befejezetlen szimfónia.
- Ez igen, egyszerre ketten is beléd szerettek; igazi bácskai Don Juan vagy.
- Az lehet, de ezt a szégyent? Mert külön-külön még hagyján, azonban így...
- Hogyan így?
- Hát nem érted? Mindketten észrevették a szerepcserét. Hogy fogok én ma a szemükbe nézni?
- Ne törődj vele, pajtás, nyugodt lehetsz, nem vetik sohasem a szemedre, hacsak nem a „befejezetlent.”

Igazam volt, mert a későbbiek során tudomásom szerint a lányok sohasem kérték számon a barátom érzelmi botlását. Legalábbis ő ilyesmiről nem beszélt.

Nyomasztó, szomorú napunk volt, nem csak azért, mert a küszöbünkön volt a háború, hanem az egyik tüdőlövött ejtőernyős őrmesterünk nagyon rosszul lett. Fulladt, bőre elkékült, és lassan, fokozatosan felfúvódott a feje, a nyaka és a mellkasán is a bőre.

Annyit tudtam, hogy légmelle van, tehát a lyukas tüdőből a levegő utat nyert a mellüregbe és a bőr alá. Tudásom csődöt mondott, nem tudtam mit csinálni. Az egyik szanitécünket kiküldtem az utcára, hogy nézzen szét, el lehetne-e vinni a beteget a kórházba, de az hamarosan lélekszakadva rohant vissza.

- Doktor úr, lehetetlen! Orosz járőrök köröznék az utcákon, és ahogy megláttak, rám fogták a fegyvert, és kiabáltak valamit, valószínű azt, hogy tűnjek el, mert lelőnek.

Az őrmester a szemem láttára fulladt meg... Rettenetes a tehetetlenség érzése, különösen akkor, ha emberéletről van szó.

Még az éjszaka egy másik sebesültünk halt meg váratlanul, akinek szintén tüdősérülése volt.

Aznap alig beszéltünk egymással, nagyon lehangolt állapotban voltunk. Tetézte még az is, hogy valahonnan egy akna betévedt az udvarunkba, és a földszinti kórterem ablakai előtt csapódott be. Szerencsére nem sebesült meg senki, pánik sem tört ki, mert az ott fekvő ejtőernyősöknek azért jobb idegeik voltak.

Vízkereszt napjára virradtunk, január hatodikára, de lehet, hogy hetedike volt, pontosan nem emlékszem már. Délelőtt a kötözőben dolgoztunk, egyszer Heliodóra nővérünk felkiált:

- Itt vannak a németek!

Az ablakhoz mentünk: két SS-katona bóklászott az udvaron.

Eléjük mentünk, és mondtuk, hogy ez egy magyar katonai kórház, én vagyok a parancsnoka.

- Sind hier deutsche Soldaten? (Vannak itt német katonák?) - kérdezték. Mondtam, hogy nincsenek.

- Und Russen? (És oroszok?)

- Ja, zwei Verwundete (Igen, két sebesült.) - válaszoltam meggondolatlanul és gyanútlanul, elvégre a Nemzetközi Vöröskereszt szabályai mindenkire vonatkoznak.

Akkor bejöttek, szétnéztek az alsó kórteremben, lementek a pincébe, és visszajövet kérdezték, hogy hol vannak az oroszok. Magyaráztuk nekik, hogy súlyos mellkassérülésük miatt külön szobában ápoljuk őket.

Nem tágítottak, egyre erőszakosabban követelték, hogy látni akarják az oroszokat. Nem volt mit tenni, elvezettem őket a betegszobához.

Kinyitottam az ajtót, és beléptünk. A hatás borzasztó volt. A fegyveres ellenség váratlan megjelenésére a két sebesült úgy megrémült, hogy levetették magukat az ágyról, és begurultak alá, mintegy fedezéket keresve.

Egyszerre kattanást hallottam, és a hang irányát néztem. A fiatalabbik SS-katona emelte a géppisztolyát...

Úristen! Ez nem lehet... Ez kibiztosította a fegyverét. Ájulás kerülgetett, majd elkezdtem veritékezni, reszkettek a lábaim, és a katonák elé tántorogtam.

- Aber, aber (de, de) - dadogtam, gondolom, halálsápadtan.

- Bleib' ruhig, Franz, wir sind in einem Kloster. (Maradj nyugton, Franz, egy kolostorban vagyunk.) - szólalt meg az idősebb, és bal kezével komótosan lenyomta a lövésre emelt géppisztoly csövét.

Ezzel megfordultak, valamit mondtak, talán azt, hogy még visszajönnék, nem emlékszem. Én se eleven, se holt nem voltam...

Ma is elfog a borzongás, hogy miként süllyedt az agyam egy nyolc-tíz éves gyerek infantilis szintjére. Azt hittem, hogy ez a háború „adj, király, katonát” játék? Úgy látszik, azt.

Ahogy becsukódott az ajtó, az oroszok lassan kimásztak az ágy alól. Valamit szoltak hozzám, nem értettem. Akkor az idősebb gyerek módjára pisztolyt formált a jobb kezével és a kinyújtott mutatóját a halántékához emelte.

- Doktor? Puff-puff? - mutatta, hogy fejbe lövik-e?

- Nyet!!! - kiabáltam kicsit magamhoz térve. - Nyet!

- Davaj, davaj! Ruszkij szoldát vengerszkij hoszpital! - (ennyit már tudtam) - kinyitottam az ajtót, és intettem, hogy jöjjenek.

Kinéztam az udvarra, a németek már elmentek. Közben a nővér is előkerült, és átlátva a helyzetet, a szekrényből elkezdte a ruhájukat kiszedni.

Az idősebb katona hevesen nemet integetett, és nevetve kiabálta.

- Davaj, doktor! Davaj!

És mindketten ingben-gatyában, mezítláb elkezdtek futni a lépcsőn lefelé, alig értem utol őket. Rámutatok a lábukra és mondom:

- Cipő?!

- Nyicsevó, nyicsevó.

És boldogan ugrálva kerülgették a hóbuckákat. Beszaladtunk a kórházba; rögtön bevágódtunk a földszinti kórterembe. A sebesültek felültek az ágyban, nem tudták mire vélni a jelenetet.

- Bajtársak! Itt van két sebesült magyar katona, akinek nincs ruhája - fordultam a betegekhez -, fel kellene öltöztetni mindkettőjüket. Az ne zavarja magukat, hogy nem tudnak magyarul, kérem, tanítsák meg őket legalább annyira, hogyha németek keresik a két katonát, ne oroszul szólaljanak meg.

Mindenki megértette, hogy miről van szó.

- Igyi szudá bátyuska! - mondta az egyik sebesült mosolyogva, és egy nadrágot nyújtott feléjük.

Hamarosan beöltöztek magyar mundérba, és a többiek közé fektettük a két „Iván”-t, mert így keresztelték el őket a mieink.

Közben Pista is előkerült.

- Felmondták barátaink a papi albérletet?

- Hagyd el, azt hittem, hogy szörnyethalok, mikor az egyik német ráemelte a géppisztolyát az oroszokra.

- De hiszen ezek sebesültek!

- Nem tudom, hogy akart-e lőni vagy sem, mindenesetre jobb helyük van nekik itt köztünk, nehogy megtalálják őket, ha keresnék.

Délután négy óra felé egy idősebb házaspár akart velem beszélni. Elmondták, hogy a város keleti részén (a városrész nevére nem emlékszem) egy pincében jó néhány család összecsúfoltan rejtőzködik, öregek, asszonyok, gyerekek. Többen megbetegedtek, és nincs orvos, aki hajlandó volna hozzájuk kimenni. Voltak a városi kórházban is, de elutasították őket.

- Doktor úr, az Isten áldja meg, tessék megtenni nekünk, legalább a gyerekek miatt, jöjjön ki, vizsgálja meg őket.

- Mi bajuk van, milyen tüneteik vannak? - kérdeztem.

- Lázasak, köhögnek, van, akinek görcse is volt - folytatta az öreg.

- Mégis, maguk hogyan jöttek ide, egyáltalán kik most a város urai?

- Csak németeket láttunk, de az oroszok nem lehetnek messze, mert hozzánk odahallatszanak a puskalövések is.

Ez vigasztaló, gondoltam, de hát ha rászánom magam, akkor még világosan kell menni.

Szóltam Pistának, aki még kötözött, hogy mi járatban van itt ez az idős házaspár.

- Csak nem ment el az eszed, oda a fenébe kimenni, az van vagy két kilométerre innen. Adj nekik gyógyszert, és kész. Ne akarj már készakarva megdöglenni!

- De Pistikém, nincsenek utcai harcok, ha ez a két öreg el tudott jönni, akkor én miért ne?

- Te mondtad egyszer, hogy apád milyen tanácsot adott háború estére: „inkább legyél gyáva élő, mint hősi halott.” Emlékszel? Különben is, nem félsz?

- Nem a fenét, már görcsben van a gyomrom.

- Az érveidet ismerem, osztom is, de mindennek van határa - folytatta mérgesen.

Már nem sokáig vitakoztunk, fölmentem a gyógyszertárba, összeszedtem egy csomó szükségesnek vélt tablettát, láz- és fájdalomcsillapítót, köptetőt, hashajtót és főleg Ultraseptylt (szulfonamidot).

Elindultam a két öreggel. Egy hosszú mellékúton mentünk a fal mellett. Időnként egy-egy aknarobbanás hallatszott. Ezt felváltotta néhány gránátsivítás is. A sebesültektől tudom, hogy a hosszú sivítás nem veszélyes, a rövid, éles hangnál azonnal hasra kell vágódni.

Nem lehet ezt a lövöldözést megszokni. Sajnos nemigen tudtam gyorsabban haladni a két csúszkáló öregtől.

- Viúúú!!!

Mire átgondoltam, hogy ez az a hang, ami veszélyes, már hasaltam a fal mellett. Húsz-harminc méterre csapódott be a lövedék. A szegény két öreg térdelt, és rémülten imádkozott.

- Siessünk, ahogy tudunk, tovább is ezen az oldalon, erről jött a lövés - szóltam nekik.

Kegyetlenül féltem, remegett a belsőm, és kissé gyorsabb léptekkel tovább igyekeztünk.

Félóra alatt - amit én tíznek éreztem - odaértünk. Azt hiszem, iskolaépület volt, vagy vendéglő, nem is tudom már.

Beléptem a pincébe...

Talán 40-50 ember zsúfolódott össze. Gyerekek feküdtek szanaszét alkalmi priccseken.

Az egyik fiatalasszony odalépett hozzám.

- Nem hittem volna, hogy találunk orvost, doktor úr, az Isten áldja meg, negyvenfokos láza van a kisfiamnak.

Végigvizsgáltam majdnem mindenkit. Nagybárá légúti fertőzésük volt, egyik-másik gyereknek tüszős mandulája. Jó, hogy nyugtatókat is vittem magammal, mert az idős, magas vérnyomásos betegeknek is tudtam valamit adni. Kiosztottam a gyógyszereket, és elkészöntem. Tartóztattak, kínálgattak, de a gyomrom nem vett be semmit, és eszembe jutott egy régi beszélgetésünk is a barátommal, hogy sokkal jobb üres gyomorral kapni hasba a golyót, mint jóllakottan. Ez persze a hólyagra is vonatkozik, de arra nem volt gondom, mert izgalomban az úton háromszor is meg kellett állnom.

A visszafelé út rövidebb volt, mert szinte végigfutottam. Egy német járőrrel találkoztam, de azok nem törődtek velem. Szerencsésen visszaérkeztem.

Úgy látszott, hogy a németek visszafoglalták a várost, és az orosz erők is keletnek húzódtak; a háború ismét átment fölöttünk. Néhány nap múlva a lövések zaja is megszűnt. Az utcákon megjelentek az Árpád-sávós nyilas járőrök is.

Az egyik reggel vizitelve, odaérkeztünk az oroszok ágyához. A mellettük fekvő sebesült rám kacsintott cinkosan. Hirtelen nem értettem, mit jelent, aztán világossá vált, amikor megszólalt az egyik.

- Jóó reg-elt, doktor!

- Doktor úr! Iván, itt nálunk mindenki úr, még jó, hogy azt nem mondod, hogy tovaris - kiáltotta oda a mellettük fekvő.

Az orosz nem zavartatta magát.

- Dá, dá, úr, úr doktor, Szábo Iván vágyok, Szent Lász-lo hád-osz-tály-bol.

- Ez igen! - fordultam a szomszédjához -, de miért pont Iván névre tanították? - közben nevetünk az új „önkéntes” botladozó kiejtésén és persze a szövegen, amelynek a jelentését szegény katona nem is tudta.

- Azért, mert így egy szóval kevesebbet kellett vele gyakoroltatni - válaszolták többen is.

- Nehogy disznóságokra is megtanítsák őket - mondtam, de egyik-másik sebesült huncut szeméből már láttam, hogy elkéstem a figyelmeztetéssel.

Délelőtt két SS-katona állított be.

- Na, a fene egye meg, ezek eljöttek az oroszokért - mondtam a barátomnak.

De szerencsére nem. Bejöttek a kötözőbe, ahol Miller doktor is segédkezett. Az egyiknek kisebb sérülés volt a karján, elsősegélyt kértek. Én éppen egy beteggel foglalatostkodtam, úgyhogy Miller doktor fogott a sebkezeléshez, aki egyébként kitűnően beszélt németül.

A sebesült katona megkérdezte tőle, hogy hol tanulta meg ilyen jól a nyelvet. Sziléziában, volt a válasz, majd kiderült, hogy lengyel Sziléziáról van szó.

A német elsápadt, és majdnem gorombán eltolta magától az orvos kezét, elutasította a segítséget, rám mutatott:

- Bitte, machen Sie es, Herr Doktor. (Kérem, doktor úr, ön csinálja ezt.)

Elláttam a sebet. Megköszönték, még egyszer végignézték a lengyel kollégát, de úgy látszik, nem tudták, mit csináljanak ilyenkor. Erre nem kaptak utasítást. Elmentek.

- Nagy bátorság volt, kolléga úr, nem kellett volna elárulnia magát - néztem kérdően Miller doktorra.

- Kipróbáltam őket, az erejüket, de abban biztos voltam, hogy itt nem fognak randalírozni - válaszolta.

- Azért ne fessük az ördögöt a falra - figyelmeztettem.

Kinéztem az ablakon, és meglepetésemre Faragó atyát pillantottam meg, amint megállt a bejárat előtt egy kis lapos kocsival, amelyet ő húzott idáig.

A kocsin zsákok, dobozok, csomagok voltak. Leszaladtam elébe.

- Atya, hol volt? Mit hozott?

- Egy kis elemózsiát, mert tudom, hogy kevés az élelem.

- Honnan hozta?

- Felcsaptam kolduló barátoknak. A környékben bekopogtam minden házba, és elmondtam, hogy a sebesülteknek nincs elég ennivalójuk. Mindenütt adtak valamit, volt, ahol csak két tojást vagy egy bögre babot, de adtak. Mikor már nagyon megnőtt a csomagom, ideadták ezt a kis kocsit is használatra. Jót tettek velem, mert ezt a két zsák krumplit nehéz lett volna elcipelni.

Nem tudtam mit válaszolni...

- Na, segítsen, doktor úr! Vegyük le a zsákokat.

Másnap két német teherautó jelent meg az udvaron, néhány katonával és egy nyilas kar-szalagos civillel. Magabiztosan a külső pinceajtóhoz mentek, kinyitották (nem tudom, egyáltalán be volt-e zárva), és kezdődött ismét a bőrhurcolkodási cirkusz. Jöttek-mentek az autók egész nap.

Délben széles mosollyal és egy nagy lábassal toppant be a cukrászunk, és elnézést kért a sütemények szállításának kimaradásáért, mondván, hogy „háborús technikai okok” miatt ez nem volt lehetséges.

- Doktor úr, nagyon hálás vagyok magának, a feleségem levágott egy nagy kakast, megfőzte paprikásnak, és köszönettel elküldte. Fogyasszák egészséggel.

- Nagyon köszönjük - mondtam én -, de milyen alkalomból szolgáltunk rá?

- Jaj, nem is tetszik tudni, hogy razziáznak a nyilasok, és nemcsak zsidókat keresnek, hanem katonaszökevényeket is. Halálra rémültünk, amikor hozzánk is bejöttek, de ezt a papírt - azzal zsebbe nyúlt, és kivette az általunk írt igazolást, és megrázta az orrom előtt -, ezt a papírt megmutattam nekik, erre azt mondták: rendben van, és elmentek. Hát ezért vagyunk hálásak; lehet, hogy ki is végeztek volna. Egyébként holnaptól hozzuk a süteményt ismét.

Miközben beszélt, ragyogó ötletem támadt.

- Akkor köszönjük a paprikást, úgyis dél van, majd nekilátunk. De mester úr, kérdeznék valamit. Van-e magának suszter ismerőse?

- Hogyne volna. Három is, négy is. Miért tetszik kérdezni?

- Látja, az udvaron garmadával áll a talpbőr, ami, úgyis pocsékba megy, ha volna a cipészek között megbízható, olyan, aki élelmiszert adna érte a kórháznak, mi lennénk hálásak.

- Tessék csak nyugodtan rám bízni, doktor úr, minden el lesz intézve.

És el is lett...

Teherautófuvar-szünetben megindult a tolókocsi helyi járat, és az élelmiszer-ellátásunk egy csapásra följavult.

Pár nap alatt a város kissé magához tért, nem volt csak éjszaka kijárási tilalom.

Látogatók érkeztek: két kolléga jött át a kórházból, hogy lássák, élünk-e, halunk-e. Körbe-mentünk az osztályokon, és egy-egy súlyosabb betegnél konzultáltak.

Teázás közben elmondták, hogy még zsúfolt a kórház, de majd fokozatosan elszállítják a betegeket, mert már erre magyar katonai parancs is van.

- Egyáltalán, nyilasokon kívül van itt magyar honvédség? - kérdeztem.

- Nemigen - válaszolta az egyik -, a parancsot telefonon kaptuk, az összeköttetés már megvan.

Ígéret tehát volt a segítségre, de jó ideig nem történt semmi.

Másnap délelőtt beállított két német katona. A szokásos munkánkat végeztük.

Marika elég jól beszélt németül, ő fogadta őket, kérdezte, mi járatban vannak.

Visszajött a kötözőbe, és felém fordulva mondta:

- A kórházparancsnokot keresik, a doktor urat.

- Milyen ügyben? Nem mondták?

- Azt nem, de az biztos, hogy egészségügyiek és nem SS-ek.

- Remélem is, hogy nem a Gestapo. Legyen szíves, vezesse őket a szobánkba, hamarosan készen leszünk.

Azért némi szorongással indultam. Az ajtónyitás után a katonák (nem tisztek) haptákba vágták magukat, tisztelegtek, és az egyik katonai, hivatalos hangon, de nem barátságosan elmondta, hogy a nemrégiben föllállított német katonai kórház parancsnokának, Bechtle, törzsorvos úrnak az üdvözlését hozták, és üzenetét, hogy mikor tehet tisztelgő látogatást nálunk.

Megköszöntem az üdvözlést, és mondtam a két katonának, hogy ha alkalmas, akkor délután öt órakor szívesen látjuk a parancsnokukat.

Kértem a lányokat, hogy készítsenek szendvicseket, a déli süteményeket pedig „dobjuk össze”, és a szomszédból vegyenek egy szőlősgazdától néhány liter bort, nehogy csóróknak nézzen a vendégünk.

Délután pontosan öt órakor befordult a tábori kocsiz az udvarra, és megérkezett a parancsnok. Jóváágású, harmincöt év körüli, magas, szőke, tipikus német volt Bechtle százados. Szertartásosan bemutatkozott, ezt úgy tette, mint Erich von Stroheim, a világhírű osztrák színész „A nagy ábránd” című filmben. Kezét a sapkájához emelve tisztelgett. (Úgy emlékszem, hogy akkor már, az egységet kifejezendő a Wehrmacht (haderő, amely mindig rivalizált az SS-hadosztályokkal) is kötelezte tagjait a fasiszta karlendítő tisztelgésre.)

Láttam, hogy alaposan végignézi rajtam (átöltöztem a tizedesi „díszruhámba”), és megakad egy pillanatra a szeme a két csontcsillagomon. Zavarban lehetett, mert mégiscsak furcsa volt vizitálni egy századosnak, aki ráadásul német, egy káplárnál, aki ráadásul magyar.

Könnyed eleganciával kolléga úrnak szólított, és megkért, hogy én se a rangján nevezsem, hanem hasonlóképpen kollégának.

A lányok kitettek magukért, olyan elegánsan terítettek, hogy a szegénységünk nem látszott, mint „egyszeri” embernek, akinek ki volt a feneke a nadrágból, de ráült a kemence padkájára, és addig fel nem állt, míg a vendége el nem ment.

Bechtle százados nagyon jól érezte magát, gondolom, a lányok kedvessége is derítette a lelkét. Nem beszéltünk a politikáról, a háborúról is csak érintve Kiderült, hogy „franciás” műveltségű, ami nekem jó volt, mert franciául jobban beszéltem - hála osztályfőnökömnek, Madácsy László tanár úrnak - noha csak négy évig tanultunk, heti három órában.

Kellemes este volt, megfeszítettünk a háborúról. Vendégünk távozásakor viszontlátogatásra hívott meg bennünket.

Január tizenkettő-tizenharmadika körül váratlanul még egy haláleset szomorított bennünket. Egy nagyon rokonszenves, csöndes, háromgyerekes parasztember hunyt el, ha jól emlékszem, Rém községből való volt. Amikor behozták, jó általános állapotban volt, bár a háta úgy nézett ki, mintha aratógéppel ment volna keresztül rajta. Közvetlen közelében robbant egy akna. Már

gyógyulóban volt, mikor ezen a reggelen hiába költögette az éjszakás nővér. Valószínűleg idősült vérmérgezés miatt halt meg.

A szobatársai egész nap csak halkán beszéltek...

Átkozottul lebetegedtem. Negyvenfokos lázam lett, tüszős mandulagyulladásból. Ágynak es-tem, de nem is engedtek fölkelni. A barátom, teljes nap dolgozott a lengyel kollégával együtt.

Éva szinte egész nap velem volt, jobban mondva ki-be szaladgált, közben a munkáját végezte. A lázam nem akart lemenni. Nem is volt tiszta a fejem, valaki félóránként rakta rám a vizes keresztkötéseket, és ahogy kezdtem jobban lenni, hajnal felé, homályos szemekkel felismer-tem Évát, aki mellettem ült, és a pulzusomat fogta.

- Ébren van már, doktor úr?

- Igen, csak nagyon zúg a fejem.

- Félre is beszélt éjfél felé.

- Mit beszéltem?

- Mintha az édesanyját emlegette volna.

Megfogtam a kezét, engedelmesen hagyta simogatni.

- Mást nem mondtam?

- Nem.

- Akkor majd ha tiszta lesz a fejem. Ezután kérem, hogy csak szolgálatban szólítson doktor úrnak.

- Igen... Bandi... Kedves Bandi - és visszasimogatta a kezem.

- Mesélhetek magának valamit?

- Igen, meséljen akármit, hallgatom.

- Egy tizedesről szól a mese, aki tavaly október nyolcadikán indult el hazulról, és most itt fekszik a legszebb esztergomi lány előtt betegen. Elbúcsúztam édesanyámtól, és a barátommal együtt kerékpáron nekiindultunk a nagyvilágnak...

Így kezdtem rövid életdarabomnak a történetét, és közben arra gondoltam, hogy tulajdonkép-pen Évával az oroszok látogatását kivéve jóformán nem is voltunk kettesben, nem is beszélünk magunkról, meg sem érintettem, és mégis úgy éreztem, magától értetődő kötelék van köztünk.

Lassan világosodott; Pista is elkezdett cihelődni az ágyában (nagyon jó alvó volt). Álmos szemeit dörzsölgetve felült.

- Csókolom, Éva - csodálkozott ránk -, csak nem töltötte itt az egész éjszakát? Így aludni, mint én. Szégyellem magam, Bandikám, de tőlem meg is halhattál volna. De ahogy elnézlek, most már megmaradsz. Nem horkoltam?

- Csak egy kicsit - válaszolta a lány -, de ez még nem üti meg a válóok szintjét, főleg akkor, ha szeretni fogja majd a felesége.

Nem engedtek fölkelni, igaz, hogy még úgy köhögtem, mint kehes ló a törektől.

Meglátogattak az apák, Kati és Marika, minden kórteremből egy-egy járóbeteg jött be hozzám, és délután Bechtle százados is megjelent személyesen egy szelet csokoládéval, és egy kis csomag Cibazolt (akkoriban a leghatásosabb szulfonamid változat) nyomott a kezembe, mondván, miért nem üzentünk érte. Véletlen folytán tudta meg, hogy beteg vagyok.

Másnap már nem maradtam ágyban. Lázam nem volt, és tudtam, hogy Pista alig győzi a betegek ellátását.

Délután volt... utoljára a „kedvenc” betegünket kötöztük Évával, egy kétméteres testőrt, akinek nyílt jobbfelkar-törése volt. Ahogy a folyosóra kísérték, hangosan, éneklő, jajgató hangon imádkozni kezdett: Mi atyánk... úúúristen, ki vagy a mennyekben... és aztán újra kezdte. A kötözésnél fortissimóba ment át, és rezegtette a hangját jajveszékelően, mint az alsóvárosi siratóasszonyok. Nem tudtuk, vagy csak alig a nevetésünket leplezni, annál kevésbé, mert biztosan nem fájt neki a kezelés.

Elkísérték a kórterembe. Egyedül maradtunk Évával a kötözőben... A műszereket tisztogatta, én a háta mögé álltam, a torkomban egy galuska volt, nemigen tudtam szólni. A keze lelassult, megfogtam a vállait, és csöndesen mondtam:

- Éva... ugye tudja, hogy szeretem?

Lassan megfordult, szelíd, puha kezeit a nyakam köré kulcsolta.

- Igen... tudom... és én is szeretlek... doktor úr... tizedes úr... kedves Bandi... Bandikám!

Ragyogott, mosolygott a szeme, a két kezébe vette az arcom, és megcsókolt.

- Mióta? - kérdeztem.

- A születésem óta - kacagott, és megpördült maga körül táncos mozdulattal, és újra körül-kulcsolta a nyakam.

- De nagyon igazán azóta, mikor az egyik sebesültünk meghalt, és te elfordultál a fal felé, hogy ne lássa senki a könnyeidet. Istenem, szerettem volna hozzád rohanni és lecsókolni őket a szomorú arcodról... És hogy aggódtam érted, mikor a betegekhez kimentél a város szélére; félrevonultam, hogy ne lássa senki. Addig imádkoztam, míg vissza nem értél.

A vállamra borult, és csöndesen sírt...

Hirtelen nyílt az ajtó, és Pista megállt egy pillanatra a küszöbön, elmosolyodott, visszalépett, és csöndesen behúzta maga után...

A lányokkal együtt vacsoráztunk. A barátom szeme csillogott, én az asztal alatt rugdostam a lábát. De ő csak megszólalt:

- Lányok! Olyan szépen sütött ma a nap, már benne van a levegőben a tavasz, meglátják, nemsokára itt lesz a jó idő.

- Tavasz?... Hol van az még! - kapta föl a fejét Marika.

- Biztos jel, ha turbékolnak és csókolóznak a vadgalambok! - és elnevette magát.

- Marha! - súgtam neki, és még egyszer a lábába rúgtam, mire hangosan ismét fölnevetett.

Elmentünk lefeküdni. Pista ült az ágyon, vetkőzött.

- Talán megsértődöttél? - kérdezte.

- Szó sincs róla. De nem akartam, hogy Évát esetleg megbántsd.

- Akkor jól van... Te, öregem, gondolkodtál már azon, hogy mit fogunk csinálni, hova megyünk, ha a kórház megszűnik?
- Az attól függ, hogy ki lesz itt az úr.
- Vegyük a mai helyzetet.
- Akkor csak egyet tehetünk, jelentkezünk az alakulatunknál. A fronton keresztül nem tudunk hazamenni.
- Ki tudja, hol van az 5. helyőrségi kórház? - sóhajtott a barátom.
- Majd meglátjuk, aludjunk.

Január második felében megkezdtek a sebesültek átvételét a kórházba. Naponta öt-hat beteget. Mindjárt az első csoporttal a tetanuszos sebesültünk is távozott. Már alig voltak apróbb tünetei, csak aki tudott a lezajlott betegségéről, az vette észre a ritkán mutatkozó, apró szájrángásait. Mielőtt elment, a többivel együtt ő is elköszönt.

- Doktor urak! Úgysem tudom megköszönni maguknak soha, amit értem tettek, mert mikor görcsben volt az egész testem, akkor azt hitték a mellettem állók, hogy eszméletlen vagyok, hányan és hányszor elmondták, hogy „ennek nem sok van hátra”, tehát az életem kaptam vissza.

- Azt főleg a maga erős szervezetének köszönheti, hogy túlélte - mondtam.

- Nana, azt a doktor úr is tudja, nemcsak azon múlt. Egyet azonban még megmondok. Én azért azelőtt mértékkal ugyan, de megittam a magamét, a pálinkát is néha, a rumot is, de hogy az életben vízen, levesen és tejen kívül más folyadékot nem veszek a számba, az hétszentség! Velem megittattak egy hordó rumot, mióta beteg vagyok. Igaz, hogy kábított, nem fájt a görcs annyira, de még a szagával is kikergethetnének a nagyvilágból. Hát még egyszer köszönök mindent, uraim, és ahogy mi, székelyek szoktuk mondani: jó találkozást! Isten áldja magukat.

Lassan fogytak a betegeink. A szélnek eresztés már nem ment, mert a honvédség is megkezdte hivatalos működését, és a gyógyult vagy gyógyulófélben lévő betegeket orvosi bizottság elé vitték, hogy alkalmasak-e újabb frontszolgálatra.

Egyre kevesebb lett a munkánk, úgy látszott, hogy egy hét alatt, február elején megszűnik a kórház.

- Mielőtt mi is átköltözünk ideiglenesen a városi kórházba, kellene egy búcsúvacsorát rendezni - mondtam egy reggel a barátomnak.

- Már nekem is eszembe jutott, csak elfelejtettem mondani.

- Én is elfelejtettem az igazgató üzenetét megemlíteni, hogy nekünk valószínűleg Magyaróvárra kell mennünk, ott van a honvédség egészségügyi irányító központja.

- És te ezt csak most mondod? - nézett rám szemrehányóan a barátom. - Hogyan jutunk el oda?

- Majd meglátjuk. Ha számot tartanak ránk, el is szállítanak.

A vacsorára meghívtuk Bechtle századost is, és természetesen Miller doktor is részt vett rajta. Már körülültük az asztalt, amikor német vendégünk megérkezett. A lengyel kollégával még nem találkoztak.

- Herr Hauptmann, Doktor Miller aus der polnischen Armee (Dr. Miller százados a lengyel hadseregből) - mutattam be a kollégát.

Bechtle meghökkenten nézett egy pillanatig, nem tudta mire vélni az új ismerős jelenlétét, de pár szóval megmagyaráztuk neki, hogy ő velünk dolgozik és sebész.

- Áá... - mosolyodott el, és ugyanolyan szertartásosan, ahogy szokta, tisztelgett. - Hauptmann Bechtle (Bechtle százados) - mondta katonásan.

Meleg hangulatú este volt; még Heliodóra nővér is köztünk ült, először az apák képviselőjében. Szereztünk egy kevés iható bort is, ami hozzájárult a békebeli légkör megteremtéséhez.

Miután szóba került az utazásunk, elindulásakor Bechtle följánlotta, hogy egy nyugatra tartó német kórházvonaton bármikor szerez számunkra egy kétszemélyes tiszti fülkét.

Megköszöntük és elbúcsúztunk. A társaság lassan szétoszlott; éjfél is elmúlt.

Pista odasúgta nekem:

- Bandikám, maradj itt, mondtam Évának, hogy megvárod, addig szóval tartom a lányokat, mert már nagyon „hegyes” a szemük.

Éva pihegve jött vissza.

- Csak pár percig maradhatok, mert Marikáék nagyon figyelnek.

A vállamra hajtotta a fejét.

- Valami fájdalmasan szép időszaknak vége szakad - suttogta. - Sohasem gondoltam volna, hogy ennyi szenvedés és kín láttán, félelemben élve, ilyen boldogságot ajándékozzon a szűkmarkú élet. Nagyon félek a jövőtől, nagyon féltelek...

- Most nincs jövő, most csak jelen van - szorítottam magamhoz.

- Igazad van... Most ne gondoljunk a jövőre...

Nemsokára halk kopogás hallatszott. Pista dugta be az ajtónyíláson a fejét.

- Sajnálom, elmúlt éjfél, és ilyenkor Mefisztónak dolga van, tovább nem tud a szerelmesekre vigyázni - mondta mosolyogva, lehalkított hangon. - Még elfordulok egy búcsúcsók erejéig, és azután megyünk aludni.

Az utolsó sebesülts csoporttal - a holminkat összecsomagolva - mi is átsétáltunk a kórházba. A lányok hazamentek, az apák visszamerészkedtek a zárdába.

Előtte sokáig tartott volna a búcsúzkodás, ha hagyom.

- Jó találkozást! Jó találkozást! - integettünk vissza, igyekezve a kapun kifelé.

Még egyszer végignézttem az épületen, az udvaron, és otthagytuk életünk felejthetetlen darabját.

A kórházba érve egyenesen az igazgatóhoz mentünk, aki éppen megbeszélést tartott orvosaival. Nagy ovációval fogadott bennünket:

- Itt vannak a mi hőseink! - mutatott ránk. - A mi hős orvostanhallgatóink!

Belénk fojtotta a szót, mert nem tudtuk biztosan, hogy gúnyolódik-e, vagy komolyan gondolja.

- Úgy aggódtunk értetek az ünnepek alatt, de a háború nem engedte, hogy nagyobb segítséggel legyünk, amellyel mi is zsúfolásig voltunk. A honvédség egészségügyi központjában már tudnak rólatok; minél előbb jelentkeztek, biztosan kitüntetést fogtok kapni. Amíg itt vagytok, legyetek a kórház vendégei.

- Köszönjük szépen - jutottam szóhoz -, pár nap múlva egy német kórházvonattal el tudunk utazni.
- Rendben van, majd a titkárnő megmutatja a szobákat. Közös szoba, igaz, de csak ezt tudjuk nyújtani.
- Mielőtt elmennénk, igazgató úr, volna egy kérésem.
- Tessék...

- A sebesültek között két orosz katona is van, magyar egyenruhát viselnek, és már gagyognak is egy kicsit magyarul. Kérem, hogy ne adja ki őket a katonai hatóságoknak, hátha még szükség lesz tolmácsra.

- Értem, fiam - nézett rám jelentőségteljesen -, meglesz, ezt megígérem.

Elhelyezkedtünk a szobánkban, ahol még két vidéki orvos lakott. Megismerkedésünk után leültünk Pistával egymással szemben, úgy éreztük magunkat mintha kiléptünk volna egy repülőgépből, és még nem nyílt ki az ejtőernyő.

Kiestünk a megszokott munkánkból, szédelegtünk ide-oda egész nap. Esténként valamelyik lány munkatársunknál vendégeskedtünk, köztük természetesen Éváéknál is.

Végre megjött az üzenet: február 13-án 23 órakor indul a vonat.

Bechtle kihozta kocsival a lányokat elbúcsúzni.

Sétálgattunk a hideg estében. A társaság feltűnő diszkrécióval hagyott minket lemaradni Évával kettesben.

- Bandikám, miért hallgatsz? Te úgy tudsz beszélni, hogy szavaiddal elzsongítod a lelkemet - szorította meg Éva a karom. - Nálam úgysem lehetsz szomorúbb.

- Csak azon gondolkodtam, hogy igaz-e mindaz, ami történt velünk, vagy csak álmodtam.

- Igaz, itt vagyunk, ölelj át. Úgy elhatároztam, hogy nem sírok, de nem bírom ki. Nézd, már folynak is a könnyeim. Sokat imádkozom érted, hogy minél előbb épen visszagyere hozzám.

Sokáig álltunk némán, egymásra borulva...

Éreztem a hátamon a barátom ujját.

- Gyerekek, a németnek indulnia kell.

- Igen, megyünk - mondta Éva.

Elköszöntünk...

Éva még búcsúzóul arcára szorította mindkét kezemet.

- Írjál, kedves, és gondolj rám sokat, én is azt teszem.

Beszálltak a kocsiba. A százados sokáig rázta a kezünket.

- Alles Gute! Viel Glück! Gute Reise! Auf Wiedersehen! (Minden jót! Sok szerencsét! Jó utazást! Viszontlátásra!)

Még hosszan néztem az autó után, amelyet gyorsan elnyelt a ködös éjszaka.

Beszálltunk a vagonunkba, csak ketten voltunk. A vonat megrándult, és fűtőjelzés nélkül elindult velünk nyugat felé...

Volt egyszer egy hadikórház...

Volt egyszer egy szép, szomorú szerelem...

IV. fejezet

A vonat szinte csak araszolva fúródott a nagyon sötét éjszakában előre. A háború alatt agyonhajszolt mozdonyunk lihegett, sistergett, fújtatott, mint egy súlyos szívbeteg.

Tak-tak... tak, tak-tak... tak - verődtek a kerekek. Sötétben feküdtünk a tábori ágyon. Világítani nem volt szabad az állandó légiveszély miatt, csak nagy szükség esetén egy tompított fényű zseblámpával.

Csendben feküdtünk a tábori ágyunkon. Egyszer csak a barátom megszólalt:

- Alszol?

- Nem.

- Min gondolkodsz?

- Kavarog bennem minden. Az elmúlt három hónap, az otthoniak, a jövő.

- Fáj? - kérdezett tovább.

- Évéra gondolsz?

- Ahan.

- Nem szép tőled. Most búcsúztunk el, és már felidézed az emlékét, mikor még le sem csillapodtam... Persze hogy fáj.

- Jól van, na. Nem akartalak bántani, csak éppen beszélni, mert olyan szörnyű ebben a sötét ládában zötykölődni, mintha mozgó börtönben lennénk.

- Minden relatív - válaszoltam -, tudod, milyen boldogan zötykölődnek a velünk utazó német sebesültek, akik élve kiszabadultak a húsdarálóból, és akárhogy is, hazafelé tartanak? De próbáljunk aludni, éjfél körül jár az idő.

Nagy nehezen elaludtam, de úgy, mint a jó házőrző kutya, amelyik félig nyitott szemmel alszik pár percet, és újra talpon van. Lassan szürkült a rácsos ablakunk. Fölkeltem, raktam szénét a kályhába, mert kezdett hűlni a vagonunk. Kinéztem az ablakon, sűrű köd volt, csak a telefonkarókat és a levelüket lehullatott vasút menti akácfákat lehetett látni, amelyeknek az ágai aszott öregasszonykarokként, könyörgőn nyúltak az ég felé.

Fél hét volt.

Még visszafeküdtem az ágyba, mert fáztam. Pista is mozgolódni kezdett.

- Hol vagyunk? - hunyorgott az álmos szemeivel.

- Fogalmam sincs. A ködtől nem látni semmit.

- Az a jó, mert akkor a repülők sem szállnak fel.

- Nyújtsd már ide azt a szövettel burkolt kulacsot, ott van a fejed fölött egy kis szatyorban fölakasztva, rumos tea van benne. Önts magadnak is.

Kortyolgattuk az illatos, meleg italt, s lassan átmelegedtünk. Rohamosan világosodni kezdett, és a köd is felszállóban volt. A vonatunk csak lépésben gurult, időnként fékezett, megállt, majd továbbdöcögött.

Egyszerre hirtelen csikorogtak a fékek, és megálltunk. Kinéztem az ablakon.

- Mit látsz? - kérdezte a barátom.

- Egy nagy kerek órát, hét órát mutat. A fene ette volna meg, pont a komáromi állomás főépülete előtt állunk, és teljes a világosság, ködnek nyoma sincs.

Alighogy ezt kimondtam, repülőgépzúgás hallatszott, majd a motorok bőgni, sívítani kezdtek.

- Alacsony támadás! - kiáltottam.

Pista úgy ugrott ki az ágyból, mint az órából a kakukk. Felrántotta a nadrágját, a tolóajtóhoz rohant.

- Bandi, gyere! Mindjárt lőnek! - és már el is tűnt az ajtónyíláson keresztül.

És lőttek... Gépagyú szakaszos dörrenése, fülsiketítő sívításai halálos rémülettel töltöttek el. Menekülni!!!

Felkaptam a csizmámat, és úgy, ahogy az ágyból kikeltem, jégernadrágban, fölrántottam a bal lábamra az egyiket.

Újabb gépdübörgés. Ta-ta-ta-ta-ta...

Menekülni!!! - Nem tudok lábra állni, nem jön föl a csizmám!

Reccsenés!!! - A hang nyomán egy füstölgő lyuk keletkezett a vagon tetején és az alján.

Végem van! Itt halok meg - villant át az agyamon, de ez a rohadt csizma csak nem akar feljönni a lábamra. Lerúgom, megyek mezítláb...

- Nem megy! Az úristenit!

Elindultam fél lábon ugrálva az ajtó felé. A repülő ismét lecsapott ránk. Ta-ta-ta-ta-ta...

Majd egy hatalmas dörrenés! - nem messze bomba robbant.

Elvágódtam a padlón... Füst, por, jajgatás, ordítozás.

Majd megszűnt a repülőgép zaja.

Végigtapogattam magam. Nem sebesültem meg. Bakancs csattogását hallottam, többen rohanhattak valahová... Ahogy később megtudtam, kigyulladt egy kocsi.

Megszólaltak a szirénák, megkésve jelezvén a légítámadást.

Hallgatóztam, a gép vagy a gépek elröpültek, most már mindegy, talán nem jönnek vissza.

Az ágyamhoz ugráltam, próbáltam lehúzni a csizmám. Még kínlódtam vele, ismét megszólaltak a szirénák, és egyenletes sívításukkal jelezték a légiriadó végét.

Pista alakja tűnt föl a kocsijában. Biztosan futhatott, mert piros volt az arca, és kicsit lihegett.

- Hát, Bandikám! Mindig tudtam, hogy nem vagy beszari gyerek, de hogy ilyen bátor vagy, azt nem gondoltam volna!

- Te csak ne gondold semmit, hanem segítsd lehúzni a csizmámat, mert rászorult a lábamra.

A barátom rám nézett, elvágta magát egy széken, és elkezdett röhögni. Hajlongott, összecsapkodta a kezét, fölugrott, forgott és röhögött, röhögött...

Megállt előttem, és rámutatott a csizmámra, a nevetéstől csukladozva mondta:

- Te! Tehe! Te süket magyar, hát nem látod? A bal lábadra húztad a jobblábás csizmádat, és azért szorult rá! És én még azt hittem, hogy bátor vagy! Így születnek a hősök!

Akkor vettem én is észre a lábbelicserét.

- Húzd már le! - mondtam, és én is elkezdtem nevetni, nagyokat rúgva Pista fenekébe, aki nekem háttal állva lába közé fogta a csizmámat, és cibálta, míg nagy nehezen megszabadultam fogva tartómtól.

Ekkor voltam először és utoljára bátor hős...

- Hét óra tíz perc - mondta a barátom kinézve az ablakon; és én azt hittem, ez a cirkusz órákig tartott.

Hamarosan elindultunk, továbbra is döcögő iramban. Kisütött a nap. A lankás, hófödte táj csillogott a sugaraktól, de már helyenként fekete foltok mutatkoztak. Olvadt, és a tiszta levegő már a közeledő tavaszt ígérgette.

- Oda nézz! - kiáltotta Pista az ablakban állva. Odamentem. Döbbenetes látvány tárult elénk. Súlyos harcok tere hat hét után.

Szanaszét kilőtt páncélosok, hullák, hősi halottak, de csak oroszok, a németeket nyilvánvalóan összeszedték. Az elesett katonák abban a pózban feküdtek, ahogy a halálos lövés érte őket. Egy tisztféle, magas, erős férfi, a vasút töltésén fejjel lefelé, szétvetett karokkal vágódhatott el, a sisakja a feje előtt fél méterre rozsdásodott, nyílásával fölfelé, mint egy haszontalan, kidobott lábas. Nagy, szőke, csapzott, göndör haja közül már az enyészet munkája nyomán kivilágolt foltokban fehér koponya csontja.

Elfordultam. Ez még egy orvospalántának is sok. Pedig a hulla látványa a mi foglalkozásunkban nem szokatlan, mégis más így, együtt látni a tragédia utolsó jelenetével.

Úgy tudnám érzékeltetni ezt az iszonyodást, hogy fölidézem egy évekkel későbbi élményemet.

A sebésznek a vér és a seb mindennapos látvány, csak a mesterségbeli cselekvés reflexeit indítja el. Mégis ugyanezt az iszonyodást éreztem, mikor egy őszi szombat éjszakai ügyeletben a mentők lélekszakadva berohantak a klinikára egy hordágyon fekvő, fiatal parasztemberrel. A fiú zakója csupa vér volt, és egy disznóölő kés állt ki a mellkasából, amelyet a körzeti orvos nem mert kivenni. Már elvérzett, mire behozták...

A hulla ilyenkor megelevenedik, és egy ember tragédiája játszódik le előttünk, akit meggyilkoltak a szüreti bálon, talán féltékenységből vagy haragból.

Ha ugyanezt az embert a műtő- vagy a boncasztalon látom, akkor csak az orvos szemével nézem, és a tragédia hatása a háttérben marad.

Elképzeltem, hogy a látott katona a halála napján a töltés túloldalán még egészségesen hasalt, izgatottan szorongatta a fegyverét, és tudta, hogy át kell rohannia a vasúton; talán ő vezette a raját, neki kellett először fölugrania, szabad célpontul az ellenségnek. Mindjárt sikerül! - gondolhatta, és akkor egy ütés a mellkasán...

De még átért a túloldalra...

Elhagytuk a „holtak mezejét”, és még órákig utaztunk.

Mosonmagyaróvárra úgy délután öt óra felé értünk. Fáradtak voltunk, pedig ülhattunk, sőt fekehtünk is eleget. Örültünk, hogy a katonai kórházban kisebb formaságok után szállásunkra vezettek, amely egy tiszt kórterem volt, ahol nagyobbára lábadozó sebesültek voltak.

Bemutakoztunk.

- Ááá... Ti vagytok az a két fenegyerek orvostanhallgató Esztergomból? - mondta meglepődve egy főhadnagy, akinek a karja fel volt kötve. - Emlékszem rád - fordult felém -, én Ipolyságnál sebesültem meg. Micsoda cirkusz volt. Éppen akkor vittek hozzátok, amikor a kórház már készülődött a hátszobába. Azt hittem, sohasem kerül rám a sor, mert a súlyosabb sérültekkel voltatok elfoglalva. Azután csak azért aggódtam, hogy ott ragadok, de az utolsó vonattal engem is elhoztak. Az „öreg” már várt benneteket - folytatta -, de elég későn érkeztetek, úgyhogy a kihallgatást holnap kilencre halasztotta, mert vezérkari megbeszélésen kell részt vennie.

- Milyen „öreg” és milyen kihallgatás? - kérdeztem csodálkozva.

- Hát az ezredes úr. (A nevére már nem emlékszem.) És kihallgatás, ezt mondták az irodájában.

- Szóval nem jelentkezés, hanem kihallgatás?

- Igen, kihallgatás - válaszolta a főhadnagy.

Másnap reggel bejött a kórterembe egy láthatóan szolgálatban lévő százados. Bemutatkozás után a következőket mondta hivatalos, de barátságos hangon:

- Uraim, kilenc óra előtt öt perccel az ezredes úr irodájában találkozunk. Neked nincs egyenruhád? - nézett rá Pistára.

- Nincs, de nem is volt, mert a kórház átadta más alakulatnak az egyenruhakészletét - válaszolta.

- Mindegy, akkor nyolc óra ötvenötör!

Ott toporogtunk már előbb az irodában, kis izgalommal.

- Mégis lehet, hogy kitüntetést akarnak adni - suttogta a barátom.

- A fenét, azt csak az esztergomi igazgató mondta.

Kis idő után megjelent a százados.

- Na, gyertek, fiúk! Csak szabályos katonai magatartás és jelentkezés!

Megtörtént... Az ezredes felállt kicsit gondterhelt arccal, és a százados felé fordult.

- Százados úr, negyedóra múlva hozza a napi jelentést. Köszönöm.

A tiszt kiment, az ezredes végignézett rajtunk, sétálgatott még egy kicsit, azután nem indulatos hangon, de erőteljesen rákezdte:

- Ti vagytok az esztergomi fenegyerek? Tudjátok, mik vagytok ti?! Mákvirágok!!! Katonaszökevények!!! Körözött katonaszökevények!!! Igen, azok, hiába néztek rám csodálkozva.

Megfordult, az íróasztalához ment, felvett egy papírt, és odahozta, meglobogtatta az arcunk előtt.

- Itt van, nézzétek! Az 5. helyőrségi kórház veszteséglistája: Németh András karpaszományos tizedes, Kovács István karpaszományos honvéd, azután két egészségügyi és egy szakács, a nevüket már nem olvasom.

Az ezredes kifújta magát, mi meg teljesen értetlenül néztünk rá.

- Ezredes úr, alázatosan kérdezem, illetve mondom, hogy ez még nem körözés, csak egy lista - rebegtem.

- Akkor most már üljetek le. Ide foglaljatok helyet - mutatott rá két fotelre.

- Egy kis szekrényhez ment, kivett belőle egy üveget és három poharat.
- Tessék! Öntetek egy kis konyakot, nekem csak keveset, mert nem szoktam inni a magas vérnyomásom miatt.

Ezután leült, és papírokat tett maga elé. Ránk nézett, megfogta a poharát.

- Egészségekre! - és belekortyolt az italba.

- Nagyon tévedtek, hogy ez a papír csak egy lista. Én beszéltem Laborczi alezredessel, mielőtt nyugatra távoztak, de nemcsak én beszéltem vele, hanem illetékes katonai szervek is. Föltették neki a kérdést lehetséges-e, hogy a felsoroltak harci cselekmények következtében vesztették életüket, vagy eltűntek. Laborczi természetesen azt válaszolta, hogy a kórház semmiféle közvetlen konfliktusba nem került az ellenséggel. Tehát magyarul: akkor leléptetek.

- Elnézést, ezredes úr, a sebesültek miatt hagytak hátra minket, különben orvos nélkül maradtak volna. Ez napiparancsban is benne volt - mondtam.

- Fiam, én ezt mind tudom, de a hivatalos jelentésben az szerepelt, hogy a betegeket a városi kórház állományába helyezték, most már értitek? A kórházatok papíron *nem létezett*. Addig nem volt probléma, amíg vissza nem foglalták Esztergomot. Pár nap múlva már itt voltak - egy pillanatra megállt, és a karjára mutogatott, a nyilaskeresztes karszalagra célozva -, szóval azok minden iratot átnéztek, és így akadtak erre a listára. Egyáltalán van valami papírotok? Laborczi nem adott semmi írásbeli megbízást?

- Nem adott semmit, de kinek is jutott volna ez akkor eszébe? - válaszoltam.

- Laborczinak kellett volna eszébe jusson, de nagyon okos katonai jogásznak kellene lennie annak, aki a jogcímet kitalálta volna a számotokra.

- Ezredes úr, az igazság az, hogy mi önként vállalkoztunk a sebesültek érdekében a visszamaradásra. A városi kórház teljesen zsúfolt volt, egy-két súlyos beteg kivételével nem tudtak senkit átvenni.

- Ezt is tudom, fiam, de most mit csináljak veletek? Mint orvos nem is tudok mást mondani: jelesre vizsgáztatok, de mint katona? Nekem is vannak feljebbvalóim. Ja igen, és még valamit: azt is mondták rólatok, hogy oroszokat bűjtattatok, ebből mi az igaz?

- Voltak orosz sebesültjeink, akiket a honfitársaik elvittek, mikor a várost elfoglalták - válaszoltam.

- Ha valaki ezt még egyszer megkérdezi tőletek, nem ez a helyes válasz. Sosem láttatok orosz katonát, értitek?!

- Igen.

- Na, igyatok, látom, nagyon sápadtak vagytok - ismét belekortyolt a poharába.

Én csakugyan nem éreztem a konyak ízét, mert lassan rájöttem, hogy itt nagyobb a baj, mint első pillanatban képzeltem. Azt viszont láttam, hogy az öreg a mi pártunkon van. Tovább nem gondolkodtam, mert az ezredes ismét beszélni kezdett.

- Már tárgyaltam az ügyekben a 3. helyőrségi kórház parancsnokával - ez a szombathelyi -, ugyanis a hallói áthelyezésről lekéssett orvosokból ott alakítottak ki egy századot, oda kellene titeket elküldeni, de nekem valami igazolás kellene, hogy hol jártatok, mit csináltatok.

Kopogtak, és harsány tessék után belépett a százados, kezében a napi jelentéssel.

- Gyere te is, Lacikám - szólt az ezredes -, te okos fiú vagy, ülj le. Hozz magadnak egy poharat, és öntsél.

- Szolgálatban vagyok, ezredes úr.

- Most felmentelek tíz percre. Egészségedre! Ismered a fiúk ügyét?

- Igen, jól ismerem.

- Mit tudsz javasolni?

- Valami papírt kellene szerezni, valami igazolványt.

- Ezt én is tudom.

Egy kis csönd támadt. Pista idáig egy szót sem szólt, csak időnként feszengett a fotelben. Furcsa volt, ahogy nyögéssel elkezdve megszólalt:

- Ö-ö... Egy papírunk van, egy menetlevél, a vonatra szól.

- Mutasd! - mondta az ezredes.

- Bandi, nálad van.

- Valóban, erre nem is gondoltam.

Elővettem a belső zsebemből, és odaadtam az ezredesnek.

- Ez németül van írva! - csapott az asztalra. - És egy hadosztálybélyegző van rajta. Lacikám, mit szólsz ehhez? - és átadta a századosnak.

- Micsoda szerencsés fogalmazás: „A két magyar katonaorvosnak az illetékes német parancsnokságon minden szükséges segítséget meg kell adni!” Ezredes úr, ez teljesen elegendő; hozzacsatoljuk a körözési papírhoz, és a vizsgálokat meggyőzzük arról, hogy a két fiú átmenetileg a német hadsereg állományaához tartozott.

- Nagyszerű - kiáltotta az ezredes -, öntetek még egy pohárral.

Így kerültünk azután Kámon községbe, amely Szombathelytől pár kilométerre van. Kb. harminc velem egykorú orvostanhallgató gyűlt össze az országból, és beosztásunkra nézve a 3. helyőrségi kórházhoz tartoztunk. Március második feléig csak lődörgéssel és egymás kerülgetésével voltunk elfoglalva, egy-két napos romeltakarítást nem tekintve. Egyenruhája csak néhányunknak volt, s mivel én voltam a „legmagasabb” rangú, kineveztek parancsnoknak, amiből az volt a hasznom, hogy váratlan egészségügyi ellenőrzés után takaríthattam a körülrondított latrinát a büntetés elkerülése végett.

Egy „nagy” vendéglőben szorongtunk, reggeltől estig kártyapartik zajlottak, néha hajnalig is. Pista soha nem játszott, és engem is sikerült lebeszélnie, mikor egy nagy, reggelig tartó csatában négy fehér ingemet a pénzem nagy részével együtt elveszítettem.

Esténként néhányan beszámoltak kétes értékű, pénzen vásárolt szerelmi kalandokról, ugyanis nemcsak a kormány, hanem a pesti kuplerájok is Szombathelyre költöztek.

A városnak legalább félmilliónyi, ha nem több lakosa volt a sok menekülttel együtt. Elképzelhető, hogy milyen zsúfoltság volt mindenfelé az üzletekben, a szórakozóhelyeken, az utcán és légiriadók alkalmával az óvóhelyeken.

Néhány hét alatt új barátot szereztünk Lőrincz Dani személyében, aki valódi székely volt, Korondról származott. Pista sokáig húzódozott a barátságtól, de Daninak a tiszta, meleg lelkű,

önzetlen ragaszkodása őt is meghatotta, és attól kezdve hárman együtt lettünk „kenyeres pajtások”, amire ilyen, sőt később mostohább időszakban nagy szükség van, sőt még életmentő is lehet.

A közeli szomszédok megtudták, hogy „orvosfélék” vagyunk, és főleg engem hívogattak betegekhez, nyilván azért, mert nem kértünk pénzt, de valamit ez a „praxis” hozott a „konyhára”, ami el is kelt, mert elég vékony volt a kincstári koszt. Természetesen a legkisebb bizonytalanság esetén nem vállaltam a kezelést. Csak olyan betegekkel foglalkoztam, akikhez otthon sem hívtunk volna orvost.

Ott-tartózkodásunk nyolcadik vagy tizedik napján délelőtt beállított hozzánk egy karpaszományos őrmester. (Megjegyzem: néhány héttel megelőzően Szálasi megszüntette a karpaszomány viselését, valamilyen „testvéri” meggondolásból.)

- Székely Sándor vagyok a kolozsvári egyetemről, orvostanhallgató. Ez a medikusszázad körlete?

- Gyere, pajtás - mondom neki -, a szabályzat értelmében mindjárt te leszel a parancsnok, ha ide osztottak be.

Azután mindannyian bemutatkoztunk. Miután megtudtam, hogy egyidősek vagyunk, megkérdeztem tőle:

- Te, mondd, hogy szerezted ezt a fene nagy rangot? Illetve mikor, mert a katonai kiképzés egyöntetű volt minden egyetemen, amelynek a végén mindenki csak egy csillagot kapott. Én kivételesen lettem tizedes, hadikórházban léptettek elő.

- Először is - mondta hamiskásan, jóízű erdélyi hangzókkal -, az hétszentség, hogy én nem leszek parancsnok, mert nekem a katonaságból elegendem van. Másodszor meg, ha kifújom magam egy kicsit, elmondom én, hogy hogyan lettem őrmester. De annak története van.

Azután lerakodott egy ágyra, levette a köpenyt, zubbonyt, és leült az asztal mellé. Valakinek volt egy kis bora, és egy teleöntött poharat elébe nyomtak.

- Na, földi - szólalt meg Dani -, oldd meg a nyelved ezzel a kis vinkóval, meséld el a történetet, az se baj, ha nem igaz, az időnkéből futja, és különben is messziről jött ember azt mond, amit akar.

- Na, igyál! - mondta a bortulajdonos.

- Egyedül? - kérdezte Sándor.

- Nem sok van már az üvegben, ideteszem az asztalra, csöngesd hozzá a poharat, és gondold azt, hogy ez a szakasz bora, tehát mindannyiunkkal koccintottál. Isten hozott.

Sándor jóízűen kiitta a borát, komótosan megtörölte a száját.

- Aa... Ez jó volt. Kicsit savanykás, de jó. Hát szóval ott kezdem, hogy engem nem is Székely Sándornak, hanem Fekete Péternek hívnak - szétnézett, és várta a hatást. - Igen, Fekete Péternek, majd meglátjátok. Én éppen úgy, mint ti, negyvenhárom nyarán töltöttem az előírt négy és fél hónapos katonaidőmet. Augusztusban vittek bennünket terep-éleslövészetre. Egy réten, magunkat beásva hasaltunk, és célba kellett löni sorozatban. Elöttem olyan tíz méterre egy vakonddomb biggyeszkedett, mozgott is. Elfogott a vadászszenvedély, és beleeresztettem egymás után öt golyót a földkupacba. „Karpaszományos honvéd! Hozzám!” - hallom a kiáltást, hát nem oda ette a fene a hátam mögé a zászlóaljparancsnokot, az alezredest.

„Mit művel maga itt? Mi volt a parancs?”

„Sorozatlövés a céltáblába, alázatosan jelentem” - válaszoltam.

„Akkor maga megszegte a parancsot, mert céltábla helyett vakondra vadászott. Holnap reggel nyolc órakor kihallgatáson jelentkezik nálam. Hátra arc, lelépni!” Kaptam kétheti fogdát... Ez nem is lett volna baj, kibírtam. A baj a leszerelésünkkel rendezett záróbanketten történt.

Nagyon jól szórakoztunk, mulattunk. Kiszemeltem egy elég csinos, de mondjuk, nem olyan, túl szép kislányt - hát, amilyen az én lópofámhoz illik. Táncolunk vidáman, és én katonatörténetekkel szórakoztattam. Elmeséltem neki a vakondvadászatot is. S mikor a történetnek ahhoz a részéhez értem: „és az a vén hülye alezredes ott állt a hátam mögött”, a kislány rám nézett, hirtelen kirántotta a kezét az enyémből, és azt mondta: „Köszönöm a táncot, örvezető úr!” Nem tudtam, mi történt a kislánnyal, csak másnap, a kihallgatáson: az alezredes lánya volt... A leszerelésemből nem lett semmi, az a vén disznó visszatartott a honvédségnél. El is vesztettem egy félévet. Na... Hát így lettem én őrmester, megszolgáltam érte. - Elégedetten nézett ránc Sándor, és egy hajtásra megitta a maradék bort.

Február vége felé egy napon, ebéd utáni pilledt unalomban megszólalt a barátom:

- Csinálni kellene valamit, vagy kimozdulni valahová. Nem volna kedved Sopronba utazni, még sose voltam ott. Azt mondják szép város.

- Látod, ez jó ötlet, annál is inkább, mert meglátogathatnánk Éva nővérét, aki Sopronban lakik a férje szüleinél.

- Ezt most hallom először; nem is mondtad, hogy Évának testvére van.

- Nem tartottam fontosnak, úgy látszik, emiatt el is felejtettem. Még szerencse, hogy a címét felírtam, ámbár nem is gondoltam a látogatás lehetőségére.

Tehát abban maradtunk, hogy megyünk.

Megkaptuk az engedélyt, és március elsején elutaztunk vonattal.

Éva testvéréék a Lövérekben laktak egy kis villában. Nagyon csodálkoztak, és kicsit bizalmatlanul is néztek ránc, de azután hamarosan összebarátkoztunk velük. Szűkösen voltak ennivaló dolgában, de vittünk magunkkal, amit az egyik szomszédtól disznóvágásból kóstolóként kaptunk. Ott is tartottak éjszakára bennünket.

Másnap ebéd után elköszöntünk, és gyalog, sétálva visszaindultunk az állomásra.

- Kellemes volt ez a két nap - mondta Pista -, nagyon kedves emberek.

- És Éva testvére is szép asszony.

- Az - dünnyögte a barátom.

Tovább ballagtunk lefelé a hegyen.

- Te, mi ez a finom, állandó zümmögés? - kérdeztem.

- Gyanús nekem is.

Megszólaltak a szirénák... Hamarosan föltűntek a magas égen az amerikai ezüst madarak.

- Te jó Isten - mondtam -, rengetegen vannak! Most hova menjünk?

- Hátha elkerülik a várost - nézgelődött a barátom, valami búvóhelyet keresve.

Egymás után gyors ropogás hallatszott. Fölnéztünk az égre, és a pukkanások nyomán megjelentek a magasban a fölrobbant légvédelmi ágyúk lövedékeinek a kis vattacsomói.

A repülők nyugodtan, méltóságteljesen özönlöttek tovább. A zúgás egyre erősödött, és akkor mintha a világ vége tört volna ki: iszonyatos zuhogás kezdődött, az ég ránk akart szakadni. És megindult a föld...

- Pista!!! Pista!!! Próbáljunk visszarohanni!

Hasra vágódtunk. A levegő meglökött, a dobhártyám majd kiszakadt, és a százával leszórt bombák tőlünk kétszáz méterre szinte egyszerre robbantak.

Kis szünet következett. A város fölött óriási füstfelhő.

- Rohanjunk most, mert jön a következő kötelék!

És elkezdtünk szaladni fölfelé! Hamarosan egy sziklabarlang szájához értem, ahol már sok ember meghúzódott. Berohantam. Ismét a szörnyű zúgás, melyet óriási robbanások követtek. Tehetetlenül kucorodtam a földön, az emberek égő gyertya mellett imádkoztak, a könyörgő litánia szövegét mondogatva, síró, monoton hangon.

Ennyire még nem féltem a haláltól sohasem. Már én is mormogni kezdtem kínomban: „Uram, irgalmazz...”

Még háromszor ismétlődött meg a szőnyegbombázás.

Sokáig nem is mertünk kijönni, még a támadást lefűvő sziréna sivítása után sem.

De hol van Pista? Villant belém a gondolat. Kezdtém szétnézni a barlangban. Egyre izgatottabban kerestem. Többször is végigmentem a szükségóvóhely minden zugában; nem találtam.

Hol lehet? Próbáltam visszaidézni a visszafutásunk pillanatait. Igen. Ő mögöttem jött. Hallottam a lihegését. Továbbfutott volna? Való igaz, nem figyeltem, hogy bejött-e a barlangba.

Hunyorgó szemekkel kezdtek az emberek a szabadba kimenni.

- Pista!!! Pistaaa!!! - kiabáltam a hegyoldalon. A közeli házakba benéztem, ahol valakit találtam, megkérdeztem, hogy nem láttak-e olyan alakú és magas szőke férfit, mint én, szürke télikabátban.

Visszamentem Éva testvéréékhez, akik még mindig remegtek a félelemtől. Megdöbbentek, de örültek, hogy láttak.

- Pista? - kérdeztem.

- Pista nincs itt - volt a válasz. - Hol hagyták el egymást?

- Lent a domb aljában. Nem tudom, hova mehetett. Majd akkor az állomáson csak összehalálkozunk. Csókolom.

- Viszontlátásra, Bandi. Jaj, csak nehogy valami baja legyen a barátjának.

Szorongva indultam, és magamra is dühös voltam, nemcsak Pistára; hogyan veszíthettük el ennyire a fejünket? De bíztam benne, hogy úgymint tudja mikor indul a vonat, és az állomáson találkozunk.

Állomás? Hol van az állomás? Te jó ég! Borzalmas látvány volt. Romok, kocsironcsok, füst, az állomás csak volt. Mikor fogja ezt Sopron városa kiheverni?

Nagy kerülőt tettem, vonatnak nyoma sem volt. Valahogy el kell jutnom Szombathelyre.

A környéken már folyt a mentés, tűzoltók is dolgoztak.

Az egyik sarkon riadt emberek várakoztak, néhány SS-katona is ott sétálgatott. Mindegy, mit csinálók, érdeklődtem, hogy mire várnak. Kiderült: mindenki utazni szeretne, és talán jön egy vonatpótló autóbusz.

Valóban jött is. Ahogy megállt, a német katonák - nyilván parancsra - az ajtóhoz mentek, és az ott tolongó tömeget próbálták visszatartani, ami csak úgy sikerült, hogy a felbőszült tiszthelyettes a levegőbe lövöldözött a pisztolyával.

A sofőr egy listával a kezében a letekert ablakon keresztül olvasni kezdett neveket, és a katonák csak azokat engedték be, akiket szólított. Nagyon nehezen közelebb furakodtam. Az egyenruha segített, mert nagyobbára civil utasok voltak.

Sorolják a neveket: Latabár Kálmán, Mezei Mária, Szörényi Éva... Híres színészek, de egyik sem volt ott.

Sikerült a tiszthelyettes közelébe préselni magam.

Megmutattam neki az eltávozási papíromat, és fölengedett a buszra. Az én gondom már megoldódott, de mi lehet a barátommal?

Megérkeztem a szállásunkra úgy este nyolc óra körül. Folyt a kártyacsata óriás füstben. Kérdeztem hogy Pista nem érkezett-e meg. Nem - válaszolták.

Nagyon rossz kedvvel nekifogtam vacsorázni, alig ment le a torkomon a falat. Lelkiismeret-furdalásom volt, hogy eljöttem, meg kellett volna a kórházat nézнем. Igyekeztem elhessegetni a komor gondolatokat.

Néztem a kártyázókat, egyszerre hátba üt valaki.

- Marha! - kiáltottam.

Pista volt. Vigyorogva állt a hátam mögött. Egymás nyakába borultunk.

- De örülök, hogy élsz! Hol a bús fenében voltál? - kérdezte. - Összejártam a környéket utánad, s nem találalak sehol.

- Mivel jöttél vissza?

- Vonattal. A szabad pályán állt egy szerelvény, én felszálltam rá; a kutya se kérdezte, mit akarok, egyszer csak elindult és ideért. Itt vagyok. A bombázást pedig egy magánház pincéjében vészeltem át.

- Nagyon el voltam keseredve miattad, de hogy jót is mondjak, kaptam levelet Esztergomból, Éva válaszolt.

- Mit írt, persze a szerelmet hagyd ki.

- Tudom, hogy téged Marika érdekel. Vele kapcsolatban írja, hogy az öccsét elhurcolták a nyilasok.

- Az anyjuk istenit!

- És képzeld, Bechtle százados személyesen ment el érte Komáromba, és sikerült neki valamilyen ürüggyel kiszabadítani, úgyhogy visszakerült a családjához a fiú.

- Mindig tudtam, hogy rendes ember.

Ezek után visszatértünk a délutáni szörnyű élményeinkre.

A többiek is kezdtek ránk figyelni, és kérdezősködtek. Elmeséltük, hogy milyen szörnyű légítámadást éltünk túl, és beszéltünk az állomás teljes megsemmisüléséről. A hangulatnak nem nagyon használtunk.

Szerencsére megérkezett Székely Sanyi jókedvűen. Ő nem vette észre, hogy lóg az orrunk, láthatóan kicsit kapatos is volt.

A köpenye zsebéből elővett egy üveg bort, letette a kártyázók asztalára.

- Na, igyatok, urak.

A hangulatunk kicsit melegedett.

Székely Sanyinak beszélhetnékje volt, leült az ágyára, ledobta a köpenyét, a cipőjét, és rákezde:

- Én mondom nektek, én, a Fekete Péter, hogy jobb a kocsmában, mint a kuplerájban. A kocsmában nem csalódik az ember. A poharat csak fel kell emelni, és ha jó bor van benne, a többi már megy magától. A pohár, az nem szabódik, nem nyafog, nem panaszkodik, hanem engedelmesen hagyja magát, és még pénzt sem kér.

- Csak a kocsmáros - vágtam közbe.

- Na jó, de akkor is fenntartom a véleményem: a kocsmák külön hely, mint a kurvák tanyája. Mondom én, a „Fekete Péter”.

- Te, miért hívod magad Fekete Péternek? - kérdezte Lőrincz Dani.

- Nem voltál itt, mikor elmeséltem a katonai karrierem történetét, hogyan lettem őrmester?

- Itt voltam, de azért még nem kell magad peches embernek tartani.

- Na, akkor figyeljete ide! Még egy történet: miért nem lettem pilóta? És ha ezek után is azt mondjátok, hogy nem vagyok peches, akkor én többet nem mesélek nektek semmit. Gyermekekorom óta mindig pilóta szerettem volna lenni. Alig vártam, hogy betöltsen a tizenhatodik évemet, mert ez volt a korhatár. Jelentkeztem a vitorlázóknál. Megvolt az orvosi vizsgálat, boldogan mentem haza: alkalmas lettem! Vártam az értesítést, amely hamarosan megérkezett: „Jelentkezzen július elsején a csíkszeredai vitorlázó-táborban!” Alig vártam a napot. A vonatot lekéstem, úgyhogy csak másnap, másodikán értem oda.

- Miért késted le? - kérdezte Pista.

- Otthon felejtettem a behívómat. Hazaszaladtam érte, de a vonat nem várt rám. Szóval megérkeztem a táborba, ahol az ügyeletes felvilágosított, hogy megkezdődtek a gyakorlatok, mindenki kint van a repülőtéren. Megmutatta, merre menjek. Még a kofferomat is magammal vittem. Félóra séta után odaértem. Ott voltak sorban a szép „Fecskék” (magyar típusú vitorlázó). El voltam ragadtatva, letettem a csomagomat, kiszemeltem egy különálló repülőt, és odamentem, megtapogattam: gyönyörű jószág volt. Milyen ülés esik benne? - morfondíroztam. Kipróbálom - mondtam magamban, és beleültem. Próbálgattam a botkormányt, a pedálokat: isteni érzés volt. Végre igazi repülő, benne ülök. Jézus Mária!!! Nagy erővel megindult velem a vitorlás, akkor láttam, hogy rá van kapcsolva a csörlő kötele, és a motorját megindították. Elkezdtem torkom szakadtából ordítani: Nem tudok repülni!!! Nem tudok repülni!!! De már a következő percben a völgy fölött lebegtem a levegőben, úgy öt-hatszáz méter magasan. Csak meghallhatták a kiáltásomat, mert mindenki összeszaladt. Én a repülőből integettem kétségbeesve. Valaki, gondolom a parancsnok, egy tölcseeres hangerősítővel kiáltozni kezdett: „Állítsd be egyenesre a botkormányt, és óvatosan, az irányt tartva lassan emeld felfelé!” A társaság már rohant le a völgybe. Reszketve szorongattam a kormányt, és

lassan közeledett a föld hozzám. Már kicsit nyugodtabb lettem, és figyeltem, mit kiabálnak nekem letről. Egy kukoricás nagyon gyorsan növekedett. Már száz méter! Ötven! Húsz! Húzd be! Húzd be! Hallottam, és behúztam a magassági kormányt. A repülő hirtelen felkapta az orrát, és függőleges irányba csapott fel, így a felhajtó légáramlat nem tudott a szárnyakba kapaszkodni, farokkal lefelé lecsúsztam a földre, úgy tíz-tizenöt méter magasból. A vitorlás derékba tört. Nekem semmi bajom nem lett, csak egy hétig dadogtam utána. Az emberek rohantak hozzám, s mikor látták, hogy nincs bajom a dadogáson kívül, százan egyszerre ordítottak rám, hogy hogyan lehet valaki ilyen örült hülye. Azonnal kirúgtak a táborból, még aznap vonatra raktak. De egyszer mégis repültem az életemben...

- És még te erősködsz, hogy peches vagy? - mondta Dani. - Tízezer közül egynek sikerülne ilyen körülmények között életben maradnia. Azt hiszem, te inkább balfácán vagy, az is lehet, hogy kicsit hazudós.

- Akár hazudós, akár nem, ilyen történetet még kitalálni is kunszt - védte meg Pista Székely Sanyit.

A jó hangulatú estének másnap megvolt a böjtje.

Délelőtt megjelentek a város fölött az amerikai bombázók, és a belváros egy jó része áldozatul esett a látogatásnak.

Másnap bennünket is kivezényeltek romeltakarításra. Alig kezdtük el a munkát, ismét jöttek a repülők.

Azt sem tudtuk, hová fussunk, mert nem ismertük a környéket. Óvóhelyet keresve rohantunk ide-oda; már hullottak a bombák tőlünk egy-két kilométerre. Nekem a lábamtól tíz centiméterre csapódott be egy bombaélesítő szerkezet. Ha fejen talál...

Mindenütt fejetlenség uralkodott. Sok helyütt a faluban pakolástak, menekülésre készültek.

Március 15-én a kultúrházban részt kellett vennünk az ünnepségen. A beszédet a helybeli nyilas-”vezér” mondta. Ökögött-bakogott; csak egy mondata maradt meg az eszemben: „Testvérek, csak a kétségbeesésünket ne veszítsük el.”

- Hát ebben biztos lehet - mondta valamelyikünk, és ezen röhögünk egy napig.

Érdekes, most így visszagondolva, egyikünk sem törődött a saját sorsával különösebben. Mindnyájan azt vártuk, hogy majd valaki intézkedik, parancsol, tehát a katonai lelkiállapot uralkodott el rajtunk. Egy dologban egyetértettünk: csak megúszni!

Húsvét előtti héten megjött az utasítás: a kórházat Ausztriába telepítik. Csomagolni, és ebéd után indulás.

Százalmasan néztünk ki. Néhány lovas kocsira pakoltak föl. Azokon csak a nők ülhetek (orvos, hozzátartozók, néhány ápolónő). Mi gyalogosan indultunk útnak; hátunkon hátizsák, és abban minden vagyonunk.

Ma sem értem teljesen, hogy senki sem maradt vissza.

Elkapott bennünket a menekülés láza, és csak mentünk, mentünk nyugat felé.

V. fejezet

Valóságos cigánykaraván volt a mienk. Szekerek, asszonyokkal, gyerekekkel, a férfiak gyalog. Fölszedtük a sátorfánkat, és mentünk valahová céltalanul, félve az ismeretlentől.

Napokkal később Ausztria magas hegyeinek szerpentin útjain az éhségtől is kóvályogva, az egyik útkereszteződésnél egy kisebb marhacsorda tűnt föl. Nagy szarvú, szürke fajta, a Hortobágyról.

Első pillanatban megörültem, szinte „honfitársaimként” üdvözöltem őket, „cselő-hojsz”, kiabáltam nekik, ahogy az egyik tanyai nagygazda béresétől hallottam, mikor a szekérhúzó ökröket hajtotta. Szomorúan rám néztek, egyik-másik az útszéli fűvet legelte, talán értették is a magyar szót. Azután tovább ballagtak egymás nyomában, valahová, akárhová, sehová...

Senki sem hajtotta őket, pásztoruk sem volt.

- Mire gondolsz, Pista? - fordultam keserűen a barátomhoz, aki az útközben szerzett kis kordénkat fogta hátulról, hogy a lejtőn lefelé fékezze, nehogy a szegényes motyónk leguruljon róla.

Megálltunk, vártuk, míg a tehenek, ökrök elmennek mellettünk.

- Arra, amire te - válaszolta. - Nem sok különbség van köztünk - mutatott a jószágokra -, legfeljebb annyi, hogy őket előbb-utóbb levágják.

- Még nincs vége a háborúnak - mondtam -, mi is megérhetjük az ő sorsukat.

- Lehet, de nem szeretném.

Nem minden viszontagság nélkül értünk idáig.

Ahogy elindultunk Szombathelyről Kőszeg felé, félóra sem telt el, megjelentek a szovjet vadászgépek, a Raták. A végeláthatatlan sorban menetelő emberek, civilek, katonák, öregek, fiatalok, asszonyok, gyerekek rémülten szaladtak szanaszét. A hosszú menetoszlop megbomlott, olyan volt, mint amikor az egymás mögé állított dominók első kockáját meglökik, és az egész sor végigdől. Mindenki hasra vágódott az út mentén.

A gépek olyan alacsonyan szálltak, hogy szinte a pilóták arcát is ki lehetett venni. A katonai alakulatot - amely már nem volt alakulat, csak menekülő horda - elérve kezdtek tüzelni, és ledobtak néhány bombát.

Szerencsére nem sebesültek meg sokan. A sorsnak egyetlen tragikus, torz fintorát láttam, amikor elértük a megtámadott oszlopot: egy őrmester holtan feküdt az út mellett, hason, szétvetett karokkal és lábakkal, a háta közepén cafatos, véres lyukkal. Egy kisebb bomba zuhant rá, amely nem robbant föl.

Némán baktattunk el mellette, később Dani, a székely szólalt meg:

- Ez aztán tényleg az igazi „Fekete Péter” volt. Ha csak harminc centivel esik arrébb a bomba, akkor lett volna mit mesélnie az unokáknak.

Nem tudtunk mit mondani, kedvünk sem volt, és a hátizsákunk is egyre nehezebbé vált.

Lassan besötétedett, a Kőszeg melletti határállomáshoz értünk. Mondom a barátaimnak:

- Most megyek életemben először külföldre.

- Választhattál volna jobb időt is erre - mormogta Pista.

- Berekedtél? - kérdeztem. - Miért olyan „homályos” a hangod?

- Neked rossz a füled - válaszolta.

De akkor már a földre vágtuk magunkat. Nappali fény árasztotta el a vidéket, kigyulladtak a Sztálin gyertyák, és megjelentek a vadászgépek is. „Szép tűzijáték” volt. Bekúsztunk egy lovas kocsi alá, mintha az bármi védelmet is nyújtott volna a gépágyúlövedékek ellen.

A támadás szerencsére nem tartott sokáig. Kikecmeregtünk a kocsi alól, és folytattuk a menetelést, amely lassan vánszorgássá kezdett válni. Mindenki türelmetlen volt. Valahol csak meg kell állni, a lovak is fáradtak.

Észre sem vettük, és már túl voltunk a határon. Útlevel nem kellett, vámvizsgálat sem volt. Egy nagyobb majorságban töltöttük az éjszakát. Mindenki a saját kosztját ette.

- Öregem, ez az ennivaló két-három napnál nem tart tovább - mondtam a barátomnak reggel.

- Jól nézünk ki, ha nem adnak semmit.

- Úgyis nagybőjt van, legalább most betartjuk - gúnyolódott Pista.

Mindenki összeszedte magát, és indultunk tovább. Hamarosan egy „fogadóbizottság” állított meg bennünket. Német tábori csendőrök voltak. Átnézték a kórház papírjait, és aztán kiadták a parancsot: „Minden fegyvert leadni!”

- Ezek aztán megbíznak bennünk - mormogta Dani. - Még szerencse, hogy nekem sohasem volt más, csak fapuskám. Szépen bánnak a szövetségesekkel.

- Én nem adom oda a pisztolyomat, micsoda bánásmód! - mérgelődtem. - Mit gondolnak ezek, útonállóak vagyunk?

- Jobb, ha nem marháskodsz - fordult felém Pista -, van ezeknek eszük; képzelj el, ha még egy hétig nem kapnánk enni, még te is ráfognád a stukkert egy parasztra, hogy adjon egy karéj kenyeret.

- Azért beszélek a németekkel.

Nem volt mit beszélnem. Ahogy próbáltam magyarázni, hogy egy katona nem lehet fegyvertelen, már nekem is szegezte az egyik a géppisztolyt.

Odadobtam a revolvert a lehajigált puskák tetejére.

Visszaballagtam a barátaimhoz.

- Mondtam, hogy ne okoskodj - szólt a barátom -, de nem hallgatsz rám.

- Jól van, csak azt mondd meg, hogy hol van a helyünk ebben a kurva Európában. Ki az ellenség, ki a szövetséges vagy barát?

A barátom csak hümmögött és ismét megindultunk tovább.

Már két napja barangoltunk, az éjszakát pajtáiban töltöttük. A hegyek egyre magasodtak, enni nem kaptunk, csak amit magunkkal hoztunk. El is fogyott minden.

Húsvét hétfő volt. Répaföld mellett haladtunk el, egy-két nagyon rossz ízű marharépat nyámmogtunk az éhség ellen. Ez volt az ünnepi ebédünk.

Másnap egy kisvárosba értünk (azt hiszem, Pinkenfeld volt), ahol némi szédelés után egy textilgyárba irányítottak bennünket, de föltűnt, hogy katonát alig láttunk. Néhány karszalagos polgárőr vezetett az épülethez. Valóságos ruhaszövet-eldorádóba kerültünk. Egy óriási raktárba szállásoltunk be. A gyárban nem voltak munkások. Ahogy lehetett, kényelmesen elhelyez-

kedtünk. Kis idő múlva megjelent egy civil, izgatottan tárgyalt a parancsnokunkkal, majd elment.

A századosunk levette a sapkáját, megtörölte a homlokát, és felénk fordult:

- Nem is tudom, hogy mondjam. Katonák... Honvédek... Uraim! Ez az úr a gyár igazgatója volt. Közölte velem, hogy a várost kiürítették, magyarán feladták. Ideadta a lakása kulcsát, és azt mondta, hogy inkább mi együk meg, ami az éléskamrájában van, mint az oroszok. Tehát most fegyelmezetten jöjjenek utánam.

Fegyelem, az volt...

Mint amikor a disznók rohannak a teli vályúhoz. Szerencsére volt egy hatalmas polc, megakva különböző italokkal. A legtöbbje odarahant... Magasságunknak nagy hasznát vettük.

- A szalonnát! - kiabáltam Pistának. - Meg a zsírt!

A barátom elérte a fölakasztott füstölt holmikat, és az egyik felső polcon a zsírosüveget.

- Hajítsd! - irányítottam az ajtóból, mert a tülekedő, egymást taposó emberektől nem fértem be.

Még sikerült egy kétliteres üveg mézet és néhány üveg házilag készített húskonzervet megmenteni a pusztulástól. Mert ami ott maradt...! Szegény gazda, ha látta volna, mi lett a kamrájából! Tocsogni lehetett a kiömlött borban. Üvegcserepek mindenfelé. Letört polcok. Semmi sem maradt épen.

Végre fölségesen jóllaktunk, csak a kenyér hiányzott. De aki még nem kóstolta a mézes füstölt szalonnát, ne egyen két-három napig, akkor biztosan meg fogja szeretni. Pistának sikerült egy üveg francia vörösbort is megmenteni a pusztulástól, tehát kipótoltuk a húsvéti böjtöt.

Az éjszakát ott töltöttük, utána folytattuk az utunkat dél felé.

Az egyik éjszaka még „ünnepi kivilágítást” rendeztek a repülőgépek, és ez volt az utolsó háborús emlékem. Mellékutakon járkáltunk, de azokon is ide-oda mentek az emberek, katonák, járművek.

A parancsnokunk minden helységben megállt, de továbbküldtek bennünket.

Végre kapott a „kórház” egy kevés élelmet. Egy mellékúton felkaptattunk egy kis faluba, amely tizenöt-husz házból állt. A polgármester nem örült nekünk, de megengyhült, amikor megtudta, hogy kik vagyunk. Megengedte, hogy a szénapadlásokat benépesítsük.

Volt velünk egy kitűnő hegedűs évfolyamtársunk. Igazi széplélek. Őt viselte meg a legjobban ez a bolyongás, és azzal vigasztalta magát meg minket is, hogy esténként játszott, gyakorolt. Most is kézbe vette a hangszer a padláson, és átszellemülten szólaltatta meg a húrokat. A polgármester meghallotta, hallgatta egy darabig, majd lehívott bennünket, és a házába invitált. A nagy nappali szobájában bőven elfértünk; bizonyosan ez volt a tanácsterem is. Almabort hozott, és kérte kollégánkat, hogy játsszék. Zeneértő lehetett, mert átszellemülten hallgatta az alkalmi „hegedűversenyt”.

A műsor végén kiszállingóztunk az utcára, és az egyik ház udvarából fölséges illatokat hozott felénk a lanyha tavaszi szél. Gulyáslevest főzött a kórház szakácsa. Végre sikerült egy kis húst szerezni.

Az utcán sétálgattunk a barátommal, s egyszerre - nem akartam hinni a szememnek - egy szegedi lány közeledett felénk. Másod- vagy harmadéves bölcsészhallgató volt. Ő is ránk csodálkozott, és a nyakunkba borult.

- Anna, hogy került maga ide? - kérdeztem. - És pont a világ legkisebb falujába?

- Jaj, fiúk, ne is kérdezzenek, mert már én is sokszor megismételtem magamban ezt a mondatot. Egy családdal jöttem ki az országból, de már megbántam. Csak barangolunk, az ennivaló kevés, és egyéb megpróbáltatások...

És csak panaszkodott, panaszkodott, ömlött belőle a szó.

- A találkozás öröme - szakítottam félbe - meghívjuk vacsorára, finom gulyásleves lesz.

- Igen, elvárjuk - erősítette meg Pista a meghívást -, még almaborral is koccintunk, amit a „Bürgermeister”-től kaptunk.

A lány szabódott, de nem tiltakozott sokáig. A leves tényleg fölséges volt, hús is volt benne bőven. Nagyszerűen és vidáman vacsoráztunk szállásunkon, a szénapadláson. Megiszogattuk az üveg bort, idézve közben a hazai emlékeket. Későig beszélgettünk. A többiek már morgolódtak.

- Akkor én megyek a „menekültjeimhez” - állt fel Anna, és megindult a létra felé.

Szinte egyszerre mondtuk neki, hogy maradjon velünk, itt kényelmes, és garantáljuk a „testi épségét”. A lány kis gondolkodás után ráállt.

- Előbb azért szólok a többieknek, nehogy elveszettnek higgyenek, noha nem haragudnának érte: egy szájjal kevesebb lenne.

Tíz perc múlva visszajött. Annát kettőnk közé engedték. Ruhástul feküdtünk, amit már megszoktunk. Azért átvillant az agyamon, hogy nem egészen izgalommentes fiatal nő mellett aludni. Aztán elszenderültem.

Nem sokat alhattam, arra ébredtem, hogy a lánynak olyan kapkodó a légzése. A barátom már halkán horkolt.

- Nem alszik? - súgtam.

- Nem tudok - hangzott a válasz.

És a következő pillanatban szorosan átölelt szinte harapdálva csókolta a számát.

Húszéves vérkeringésem fölgyorsult, a fülem úgy zakatolt, mintha egy fél marék kinint vettem volna be, szédültem, és ösztönösen nyúltam a lány teste után.

- Még szűz vagyok - suttogta lihegve.

Csak ez hiányzott nekem - gondoltam, és képzeletbeli gyorsvonatom vészfékét „valaki” meghúzta. Izgalmam egy csapásra elmúlt, és átgondoltam, hogy ez a szegény lány mennyire kiszolgáltatott. Hetek óta nem hallott baráti, kedves hangot csak tőlünk, és túláradozó hálából magát is odaadná. Éva jutott eszembe.

Finoman eltoltam magamtól Annát.

- Ki kell mennem - mondtam halkán.

Sohasem gondoltam, hogy így zizeg a széna. Lehet, hogy a többiek fölfigyeltek ránk?

Majdnem leestem a létrán, mert kettesével vettem a fokokat.

Gyönyörű holdvilágos, csillagos, csöndes éjszaka volt, enyhe déli szél mozgatta a frissítő, tiszta levegőt. A szállásunk mögött kezdődött mindjárt a hegy aljáig lenyúló legelő. Nekiámaszkodtam egy szénaboglyának, és kifújtam magam.

Félórácska telhetett el, kicsit elszundíthattam. Egyszerre csak egy hosszú alakot pillantottam meg, amint imbolyogva közelített a pajta felől. Ki az istencsodája lehet? Megnéztem az órámat: fél kettő. Az alak most már egyenesen felém tartott, sőt futásnak eredt.

- A fene egyen meg - kiáltottam megkönnyebbülve Pistának, mert ő volt -, már majdnem megijedtem. Mit keresel itt?

- Azt, amit te, kijöttem pisilni.

- De ilyen messze? Elvégezhetted volna a pajta oldalánál is.

- Megláttalak és gondoltam, hogy jó az idő, elbeszélgethetnénk egy kicsit - s közben vigyorgott.

- Pont most, éjszaka két órakor van beszélgethetnéked?

- Hát ráérünk, nem? Te vissza akarsz menni?

- Egyelőre nem.

- Na, látod.

- Tudod, arról van szó, hogy...

- Tudom. Én is úgy jártam, mint te - szakított félbe Pista.

- Miért, én hogy jártam? - kérdeztem bizonytalanul.

- Bandikám, én mindent hallottam, csak éppen nem láttam, mert sötét volt.

- Nem aludtál? Pedig még horkoltál is.

- Csak a többiek miatt csináltam, mert túl hangosan mocorogtatok.

- Azt is hallottad, hogy a lány mit mondott?

- Persze hogy hallottam, mondtam már.

- És téged is akart szeretni?

- Egy kis idő múlva, mikor már reménytelennek látszott, hogy visszajössz.

- És?

- Mit és? Nem vagyok én szatír. Arra gondoltam, hogy mennyire megbánta volna szegény, ha itt hagyja a szénapadláson a szüzességét.

Egymásra néztünk, és elkezdtünk nevetni.

- Szépek vagyunk! Hogy nézünk majd reggel egymásra? - évődtem.

- Attól tartok, hogy nincs szégyenkeznivalónk, és Annának sem.

Lekucorodtunk a szénára, és úgy festhettünk, mint árvízkor két ázott kakas a háztetőn. Tyúkok nélkül...

Reggel elköszöntünk Annától, és kialvatlanul folytattuk a barangolásunkat.

Napokig vándoroltunk, míg Weiz mellett egy középnyagyságú kúriában szállásoltak el bennünket. Nekünk a nyitott tornácon jutott hely. Végre kipihentük magunkat, és úgy-ahogy ételmezt is kaptunk, leginkább híg löttyöket.

Egy vörös, szeplős, eleven évtársunk szegődött el szakácsnak, mert az, aki volt, valahol lemaradt. Egyik nap mondtam neki:

- Te Jóska, tegnap kísértáltunk páran az országútra, és egy csorda gazdátlan tehenet láttunk. Mit szólnál hozzá, ha néhányat elterelnénk erre, mindjárt jobban menne a sorunk.

- Erre már én is gondoltam, de ki ért itt a marhákhoz? Én pesti, aszfalthoz szokott gyerek vagyok, tehenet tizenkét éves koromban láttam először közről, amikor még azt hittem, hogy a feketetarka adja a tejeskávét.

- Ezen ne múljon, pajtás, én már hatéves koromban tehénpásztor voltam.

- Akkor, öregem, összeállunk négyen-öten, botokat viszünk, és...

- Botokat? Szó se róla. Botot csak egyet, a többi bízatom rám. Szedjünk egy jó kévére való zsenge füvet, és már mehetünk is.

Néhány órát üldögtünk az út szélén, amelyet mindkét oldalon ritkás erdő övezett.

- Ebből nem lesz semmi - szólalt meg Dani, a másik „szakember” - a nagyszüleinek voltak tehenei.

Már éppen csalódva vissza akartunk fordulni, amikor föltűnt egy tizenöt-húsz marhából álló csorda. Magyartarkáknak néztem őket. Jó soványak voltak.

- A fene egye meg! - kiáltott föl Jóska. - Ezeket kíséri valaki.

- Úgy látom, egy idősebb ember, de ő is alig vonszolja magát - szólalt meg Pista.

- Várjatok! Ha elhaladnak mellettünk, az utolsóknak kirakjuk a füvet, aztán meglátjuk. Az öreg úgyis a csorda középtáján ballag. Mindenesetre bújunk a bokrok mögé - figyelmeztettem a fiúkat.

Minden egyszerűen ment. Két girhes üsző nekilátott a friss takarmánynak. Az öreg észre sem vette a lemaradásukat.

- Na, Jóska! Most nyaláboljátok fel a füvet, és lassan induljatok el a kastély felé, én meg a hátuk mögött, ha kell, bottal irányítom őket - vezényeltem.

A két jószág engedelmesen ballagott a szállásunk udvarára.

„Beütött” a jólét. Marhapörköltet marhapörkölttel ettünk napokig, csak előbb az állatok levágásával volt probléma. Még az első, amelyik a gyengébb volt, lefeküdt az első tarkóútásra, a másodikat azonban egy *kókányolt* taglóval Jóska először nem találta el rendesen, megvadult a csapástól, elrántotta a fejét kötelekkel tartó fiúkat, és üldözőbe vette az alkalmi szakembert.

A „bikaviadal”-nak majdnem rossz vége lett, de szerencsére a botcsinálta mészárosnak sikerült egy fára fölmásznia. Mondta is később, hogy még sebész sem lesz soha, nemhogy mészáros!

Nem messze tőlünk táborozott egy békés, idősebb német katonákból álló szakasz, és egy csomag cigarettáért az egyik veterán hajlandó volt kérésünkre egy lövéssel a húsellátásunkat biztosítani.

Egész jól megvoltunk. A kórház kis kolóniává alakult, volt egy-két muzikális kolléga a hegedűsünkön kívül, és idő lévén bőven, énekkart alakítottak. Az egyik este barátaimmal elcsatangoltunk, és ahogy a kastély felé közeledtünk, a zárt udvaron megszólalt a kórus...

Valami nagyszerű élmény volt. Bizonyosan a fölfokozott érzelmek, a már erősödő honvágy, a magyar dalok és nem utolsósorban a nagyszerű akusztika szinte művészi magasságba vitte az „előadás” színvonalát.

Olyan szépen zengett az ének, hogy a környék tanyáiból előjöttek a lakosok, a veteránszakaszból is egyre többen szállingóztak át. Az udvar megtelt közönséggel, és a belső magas tornác is olyanná vált, mint díszelőadáson a páholyok.

Egy-egy énekszám után zúgott a taps, és a fiúk úgy föllelkesültek, hogy egymás után adták a ráadást: „Tavaszi szél vizet áraszt”, „Szőke vize a Tiszának”, és szívfacsaróan szépen énekelték Petőfi „Kis lak áll a nagy Duna mentében” című, megzenésített versét. Mikor az utolsó sorokhoz értek: „Vágyaimnak sólyomszárnya támadt, odahagytam kis lakom s anyámat”, mi, magyarok bizony mindannyian könnyeztünk, még Pista barátom, a „keményszívű” is egyre törölgette az orrát.

A közönség nem akart távozni, valóságosan ünnepelte a fiúkat. Akkor ők még összedugták a fejüket, és egy kis megbeszélés után köszönetképpen németül énekelték karácsonyi dalokat - „O, Tannenbaum”, „Stille Nacht...” Alighogy elkezdték, lassan a németek (osztrákok) is csatlakoztak, és együtt énekelték a karral. Éjfél is elmúlt, mire szétoszlott a közönség.

A fiúk úgy kedvet kaptak, hogy egész nap gyakoroltak a repertoár kibővítése végett. Még talán két este tudtak „föllépni”, de megjött az első angol hadifogoly-szállítmány. Bejelentették a parancsnoknak, hogy bennünket áthelyeznek Grazba.

Az angolokat egy nagy pajtába szállásolták el, azt lehet mondani, hogy alig őrizték őket, láthatóan és éjszaka hallhatóan jókedvük volt. Nem lehetett tőlük aludni, most ők énekelték, valószínűleg italhoz juthattak, mert hajnalig zajongtak, a végén ordítottak. Április huszadika körül lehetett.

Másnap kora reggel ismét megindult a menet dél felé. Ellentétes érzésekkel róttuk a háborús fölvonulásoktól megkopott utat. Az összevissza jövés-menést már megszoktuk, föl sem tűnt, hogy lovas kocsi vagy rohanó páncélos miatt kellett félreállni. Azt gondoltuk, hogy talán jobb lett volna ezen a nyugalmas helyen kivárni a háború végét, de az új, az ismeretlen felé menni - legalábbis nekünk, fiataloknak - izgalmasabb volt.

A Mur folyó mellett fekvő Graz még fáradtan is szépnek tűnt. Kicsit emlékeztetett szülővárosomra, noha egészen más stílusban épült. Néhány helyen nagyméretű bombák nyomai látszottak, de egy jó hónapos bolyongás után jólesett egy élő, szép, patinás nagyvárost látni.

Az azonban nagyon rosszulesett, hogy egyórai várakozás után a parancsnok, miután megkapta valamelyik katonai irodában az eligazítást, bejelentette, hogy nem maradhatunk a városban, tovább kell mennünk egy katonai táborba. Irány: Peggau, Graztól északra kb. húsz kilométerre. Úgy látszott, a fáradtságunk fokozódásán kívül az utunk a szokásos, eseménytelen lesz.

- Oda nézzetek! - szólalt meg Dani a homlokát törölgetve. - Kik lehetnek ezek?

Messziről nem lehetett kivenni őket. Annyi látszott, hogy pár száz civil közeledik, körülöttük katonák, egyik-másik farkaskutyával.

Egészen közel értünk hozzájuk. Dermesztő volt a látvány: rongyokba csavart emberroncok, csont-bőr árnyékok vánszorgó csapata volt.

- Ezek zsidók - szólt lehalkított hangon Pista.

- Honnan tudod? - kérdeztem a borzasztó látványtól szinte meredten.

- Nem látod rajtuk a csillagot?

Valóban, a piszkos rongyokon nagy nehezen fel lehetett ismerni az ugyanolyan piszkos és rongyos Dávid-csillagot.

- De mit csináltak ezekkel az emberekkel? Ezek már nem is élnek - ezek halottak, csak még mozognak. Erről nem beszéltek otthon, Pista!

A barátom felhúzta a vállait, és helyette az egyik kutyás SS-katona adta meg a választ:

- Los!... Los!... Weiter! (Gyerünk! Gyerünk! Tovább!)

És ez nekünk szólt. Lesütött szemmel, szótlanul indultunk tovább.

Néhány száz méterre lemaradva vánszorgott szédelegve egyedül egy idős férfi. Az arcát nem felejttem el soha: sárgás bőre a koponyájára száradva, a halálfejtől a kidülledt, riadt, sötétbarna szemei különböztették meg. Ránk sem nézett, csak percenként csoszant egyet a csapata után.

Kis idő múlva hátrafordultunk és láttuk, hogy az egyik katona visszaszaladt, és elkezdte az út széle felé lökdösni az öregembert, aki rögtön elesett. A katona bozótba húzta. Három lövés dördült...

- Ez ilyen egyszerű? - néztem Pistára. - Hát mi ez?

- Gyilkosság... Nem láttad?

Eszembe villant az átélt jelenet Esztergomban a rendházban, amikor az SS-katona ráemelte a sebesült oroszokra a géppisztolyát. Úristen, milyen kis híja volt!

Egész úton hallgattunk. Peggaut elhagytuk, és néhány kilométerre a kisvárostól megérkeztünk az úgynevezett katonai táborhoz.

Háromszoros szögesdrót kerítéssel körülvett barakkok sorakoztak az egyik oldalon. Egy-két német katona lézengett a szabad téren. A kapunál egy fegyveres megnézte a parancsnok papírjait, és blazírt, utálkozó képpel intett hogy menjünk be. A kaput becsukta utánunk.

Egy darabig szólni sem tudtunk.

- Hová kerültünk? - törtem meg nagy nehezen a csendet.

- Ez valamilyen büntetőláger lehet - mondta Dani majdnem kétségbeesve -, és be is zártak bennünket. Mit jelent ez? Csak nem leszünk foglyok?

- Kérdezzük meg a parancsnokot - nyögte Pista -, mégis tudnunk kell valamit a saját sorsunkról.

A parancsnok megelőzött bennünket, és igyekezett nyugodtan beszélni.

- Fiúk, ne értsétek félre a helyzetet. Grazban sehol sem tudtak szállást adni, mert minden hely zsúfolt. Ezért egy napra, hangsúlyozom, egy napra, ezt a tábor jelölték ki pihenőhelynek. Holnap autókkal jönnek értünk, és elszállítanak bennünket különböző egészségügyi intézményekbe, ahol dolgozhatunk, és végre gazdánk is lesz. Még egy dolog: az őrpapancsnok arra kért, hogy „biztonsági okokból” lehetőleg a barakkokban tartózkodjunk, csak a legszükségesebb ügyek elintézésére hagyjuk el az épületeket.

- Ehhez mit szóltok? - fordultam a barátaimhoz.

- Azt ni - mutatott Dani a lankán elhelyezkedő tábor felső végére.

Megdöbbenten láttuk, hogy azt a területet egy sor szögesdrót kerítés választja el tőlünk, és ott lézeng néhány kísérteties, rongyokba burkolt alak.

- Ők is zsidók, úgy nézem - fogta halkra a hangját Pista.

- Szörnyű állapotban vannak - suttogtam -, olyanok, mint a formalinban konzervált hullák, amelyeket az anatómián boncoltunk.

- Akkor fiúk, mi most egy zsidó koncentrációs tábor lakói vagyunk - jelentette ki Dani.
- De miért vannak ilyen kétségbeesítő állapotban? - tettem fel a kérdést inkább magamnak.

A választ Pista adta meg:

- Egyszerű: dolgoztak, de alig kaptak enni.
- Mi céljuk volt ezzel a németeknek?
- Hogy elpusztuljanak.

Elképedve néztem a barátomra.

- Azt gondolod, hogy minden zsidóval így bántak?
- Akinek „szerencséje” volt, azt előbb agyonlőtték. Legalább nem kínlódott.
- Honnan tudod ezt?
- Azért Újvidékre jobban eljöttek a hírek.
- Ez iszonyat... (Otthon azt hirdették, hogy dolgozni viszik őket, és a háború végén az egzisztenciájukat biztosítják.
- Eddig én sem hittem el mindent, de nézz körül, és emlékezz arra a vánszorgó hullacsapatra.
- Ha nem láttam volna, lehet, hogy el se hinném.

Kétségbeesett hangulatban mentünk a kijelölt barakkba. Mocskos, hajdan zöldre festett, emeletes fapriccsekkal volt telezsúfolva. Középen egy gyalulatlan x-lábú asztal, körülötte szék helyett ládák.

- Nekünk még egy éjszaka is sok lesz, nemhogy hónapokat, éveket itt tölteni - sírta el magát Dani. Rettenetes keserűség fogta el a társaságot.

A parancsnok járta az általunk betelepített szálláshelyeket, és igyekezett jókedvűnek látszani.

- Fiúk, holnap már elfelejtitek ezt a kis kellemetlen közbizalmat. Különben is jobb, mintha szabad ég alatt töltenénk az éjszakát. És lesz jó, bőséges vacsora, a városban sikerült húst szerezni. Már főzik is a gulyáslevest.

Elhelyezkedtünk a felső ágyakon. Dani okoskodott, hogy ő leszédül onnan. Sikerült gyorsan, a többiek megelőzve fölködni az egyikre, közben magyaráztam neki, hogy a poloska mindig lefelé esik. Mikor kétkedve nézett rám, hozzátettem:

- Te hülye, az alsó ágyon még le is vizelhetnek.

Ez hatott. Elhelyezkedett a meztelen deszkán.

- Tudjátok-e - szólalt meg -, az jutott eszembe, amikor tavalyelőtt katona voltam. Egy alkalommal őrségbe osztottak be, és pont a fogda posztja jutott nekem. Ott is ilyen csupasz deszkaágyak voltak. Az egyik elítélt vizet kért. Mondtam neki, hogy látom, tele van a csajkája. Azt mondta, az nem elég, mert azt kilocsolja az ágyra. Hát az meg minek? - kérdeztem. Azért, válaszolta, hogy puhább legyen a deszka.

Nem háláltuk meg nevetéssel az olcsó humort.

Keserves hangulatunkat a vacsorára hívó parancs enyhítette kissé. Az egyik barakk előtt „gulyáságyúban” főtt a leves. Nem lehetett panaszkodni, megadták a módját. Jó illata messze keringett a tiszta erdei levegőben. Sorakoztunk, teletöltötték a csajkáinkat.

Állva ettünk, nem volt sok kedvünk a mocskos barakkban vacsorázni. Egyszerre Pista kezében megállt a kanál.

- Hát te miért nem eszel, mit bámulsz? - kérdeztem.

Nem válaszolt, csak bambán nézett a hátam mögé. Megfordultam. Összeszorult a torkom: az egyik zsidó fogoly ott állt a szögesdrótnál, és némán átnyújtotta rajta csontvázkezeit, az egyikben egy rozsdás konzervdobozt tartva.

- Adni kellene neki - mondtam halkán -, jutna is, van bőven.

- Te már megint fejfel akarsz menni a falnak - figyelmeztetett a barátom -, nem látod, hogy a kapus nagyon néz ide, már meg is indult felénk.

Megbénultam...

Ekkor a sorból tele csajkával kilépett a szakaszunk Benjáminja, a legkisebb, a legjelentéktelenebb társunk, nyugodt léptekkel odasétált a fogolyhoz, és öntötte, merte át a konzervdobozba a levest.

Meredten néztünk. A kapus visszaugrott, felkapta a fegyverét, és elkezdett szaladni felénk.

A kollégánk nem vette észre, de a fogoly igen. Ahogy tőle tellett, vánszorogva „elfutott” a kerítéstől.

Az SS-katona a futástól kissé kifulladásra ért oda, és ordítva kiütötte a társunk kezéből a csajkát.

Szegény fiú megijedt, és visszaszaladt hozzánk. Addigra a parancsnok is észre tért, és kitűnő németséggel, határozott hangon lecsillapította az üldöző katonát.

- Levizsgáztunk - néztem a barátaimra. - Gondoltátok volna erről a „senki”-nek tartott fiúról, hogy ilyen bátor és emberséges? Még a nevét sem tudom.

- Én sem - dünnyögte Pista.

- Te tudod, hogy hívják, Dani?

- Szégyellem, de én sem.

Nem sok kedvünk maradt az evéshez. A látottaktól elment az étvágyunk. Leverten visszaiszvárogtunk a barakkokba.

- Az alvásból nem lesz semmi - törtem meg a csendet. Nem válaszolt senki...

Egy darabig hallgattam, de annyi minden forgott a fejemben, hogy nem bírtam a némaságot.

- Te Pista!

- Na?

- Azt mondd meg nekem, hogy hogyan lehet ilyen népet így elvadítani. Bach, Goethe, Schiller, Beethoven, Koch Róbert, Röntgen nemzetét ennyire megrontani? Ki képviseli a híres német kultúrát és tudományt most? Mit tudsz erre mondani?

- Nincs sok kedvem most beszélgetni.

- Miért, tudsz aludni?

- Nem.

- Akkor?

Pista ingerülten könyökölt fel az ágyban, és felém fordult.

- Vedd tudomásul, hogy az önkényuralomban minden lehetséges, különösen ha egyszemélyes. Fel lehet gyújtani Rómát. Lovat császárrá koronázhatnak. Kellemetlen, meddő feleségeket lefejezhetnek. Szent Bertalan-éjszakán vérben fürödhetnek. Még a saját megsütött vezérük húsának felfalására is képesek a rákényszerített lázadók. Soroljam még? Az önkényuralom terrort jelent. A terror pedig általános félelmet szül. Mindenki fél mindenkitől. Ilyen országban senki sem szabad, még a vezető sem, mert az meg az elnyomottak bosszújától fél.

- Úgy látom, tájékozott vagy a történelemben.

- Mindig jelest kaptam, de nem azért, mert szorgalmas voltam, hanem volt egy nagyon okos zsidó történelemtanárunk, akit mindenki szeretett, és ő megtanított bennünket becsülni a demokráciát.

- Te, mit is jelent pontosan a szó: demokrácia?

- Ne hülyéskedj, te érettségi nélkül iratkoztál be az egyetemre?... Népuralmat jelent görögül.

- Én latinos voltam, de nem hülyéskedek. Nekem is volt egy okos, tekintélyes történelemtanárom. Cvikkeres, kifogástalanul öltöző, igazi úr. Ő beszélt egyszer az ógörög államokkal kapcsolatban a demokráciáról.

- És mit mondott?

- Először dicshimnuszokat zengett az arisztokrata társadalomról, mondván, hogy az volt a görögök aranykora. Ott mindenki tudta a hovatartozását: az úr is, a paraszt is, a rabszolga is. Így volt az igazi rend. És akkor jött a demokrácia: a csőcselék a piacon mindenbe bele szólhatott, teljes lett a társadalmi összevisszaság, és ez volt a görögöknek a veszte.

- Különös nézőpont. Biztosan jól emlékszel?

- Talán még a mondatait is tudnám idézni, mert nagyon hozzátapad egy másik emlékemhez vele kapcsolatban.

- Kuss már! - hangzott a sarokból, az egyik alsó ágyból. - Hagyjátok abba a történelemórát! Inkább vakarózzatok. Több itt a poloska, mint Pesten egy kuplerájban.

- Te is inkább a nőkre emlékeznél, mint a bogarakra - kiabáltam vissza. Azután a szundikáló Daninak szóltam halkabban: - Látod, mennyivel jobb a felső ágyon.

Átkínlódtuk az éjszakát. Nyögdécseltünk, forgolódtunk. Nagy keservesen kivilágosodott.

- Mire virradtunk? - suttogta Pista, miközben szenvedélyesen vakargatta a nyakát, amelyet gyöngysorszerűen díszítettek a vörös „puklik”, az éjszakai „látogatók” hátrahagyott nyomai.

- Remélem, elvisznek minket ebből a szörnyű táborból. Azt ígérték - válaszoltam.

- Én már nem hiszek lassan magamnak sem - kesergett Dani.

Kilenc óra körül négy teherautó hajtott a barakkok elé, és pánikszerű pakolás után elindultunk észak felé. Nemigen kérdezte senki, hogy hová megyünk, azt reméltük, most már valamilyen adminisztrációs listára kerülünk, és ellátnak ennivalóval.

Az út most is tele volt mindenféle járművel. Repülőgépről úgy nézhettünk ki, mint amikor a hangyák vándorolnak ide-oda, de legalább azok valami céllal teszik.

Zötykölődtünk a teherautóban.

- Csak tudnám, hova a fenébe megyünk - kezdtem el a beszélgetést.

- Hallottad tegnap, dolgozni. Remélem, kapunk enni rendesen.
- Danikám, tegnap nem voltál ilyen optimista - szóltam fejcsóválva.
- Valahogyan el kell ütni az időt, fiúk - mondta Pista. - Beszélgessünk. Bandi, az este lekussoltak bennünket, és te abbahagytad a mondanivalódat a történelemórával kapcsolatosan.
- Hol hagytam abba? Ja, igen! A tanárunk nagyon belemelegedett az előadásába, és mindennek elmondta a görög demokráciát. Én néztem rá, és azon gondolkodtam, hogy mi baja van az „öreg”-nek a néppel, jobban mondva a csöcseléssel. Annyira bámultam rá, hogy megakadt a beszéddel, és rám meredt: „Maga mit néz rám, Németh, ilyen kihívóan?” - csattant föl. (15 évesek voltunk, s akkoriban már a magázás dukált.) Megijedtem, egyébként is tartottam tőle. „Tanár úr, kérem, én csak az előadást hallgattam” - mondtam kicsit reszkető hangon. Végignézett rajtam, és megakadt a szeme a nyitott ingnyakamon. Rám förmedt: „Magának hol van a nyakkendője?!” Riadtan válaszoltam: „Nekem nincsen.” Alighogy ezt kimondtam, megbántam. Hazudni kellett volna, mert valóban volt otthon egy szürke csíkos, amit a nevelőapám viselt keresztelőn, lakodalomban és temetésen, nagy ritkán a karácsonyi éjféli misén. De már késő volt, kimondtam. A tanárunk magát hergelve egyre hangosabban kiabált: „Nincsen nyakkendője?! Hogyhogy nincsen?! A szülei nem vettek?!... Egyáltalán, kik a maga szülei?!” Akkor már galuska volt a torkomban, bűnösnek éreztem magam, hogy nem tellett az úriemberiség jelképére, és megmakacsoltam magam. Csak néztem a levegőbe, és nem válaszoltam. „Beszéljen már! - mondta kis várakozás után. - Ha nem válaszol, osztályfőnökit akasztok a nyakába! Tehát? Mi az apja foglalkozása?! Sokára kinyögtem: „Melyiknek?” „Hogyhogy melyiknek? Magának több apja van?! Ez biológiai lehetetlenség!!!” „Eelvéltak, elvéltak a szüleim - dadogtam -, így van két apám.” „És azok mivel foglalkoznak?! Úgy is mondhatnám, hol dolgoznak?!” Gondolkoztam rajta, hogy melyikkel kezdjem. Melyik foglalkozás hangzik kedvezőbbben? A nevelőapámat, aki szakmunkás volt, most rúgták ki a gyárból létszámfőlősleg miatt. A tandíjat sem tudtuk még kifizetni. Édesapám szabósegéd volt. De sietni kellett a válasszal. „Szabó se... ízé, szabómester...” - hazudtam. A tanárunk megkönnyebbülve sóhajtott, az osztálytársaimhoz fordult, és széttárta a karjait „Látják, uraim, ennek az országnak ez a baja! Hová jutunk, ha minden szabónak és suszternek érettségizik a gyereke? Érettségivel már tiszti rangra is apellálhatnak, és a TÁRSASÁGBA is bekerülhetnek. Mi lesz az úri Magyarországgal?”
- Ez a tanárod jól beletaposott a lelkedbe - szakította meg Pista az emlékezésemet.
- Teljesen összementem lelkileg, de főleg azért, mert attól féltem, hogy megbuktat. Akkor már tudtam, hogy tanulnom kell, megelőzően csak iskolába jártam.
- A többiek mit szóltak hozzá? - kérdezte Dani.
- A szünetben félrevonultam. Odajött az egyik osztálytársam, Jaca, és azt mondta: „Andris, ne vedd a szívedre a vén hülyét, szenilis, régen nyugdíjba kellett volna mennie.” Azután a kezembe nyomta a tízóraicsomagját, vajas-szalámis szendvicset, ami a jólét elfogyasztható státusszimbóluma volt. Ő volt annak a gyártulajdonosnak a fia, aki a nevelőapámat elbocsátotta... Most már érted, Pista, hogy miért kérdeztem, mit jelent pontosan ez a szó: demokrácia? Mivel sem azelőtt, sem azután a gimnáziumban erről sohasem beszéltek nekünk.
- Milyen iskolátok volt, hallod-e? - nézett rám kérdően a barátom.
- Kitűnő és demokratikus, csak ezt a szót egyetlenegyszer sem használták a nevelőink.
- Ha már itt tartunk - folytatta -, nem mintha Jugoszláviában minden jól ment volna... Mikor beiratkoztunk az egyetemre, lehettünk Bácskából vagy harmincan-negyvenen az évfolyamban, olyan természetes volt, hogy összetartunk, és segítjük egymást, pedig legalább ötféle nemze-

tiségű volt a társaság: magyar, szerb, horvát, német, szlovén. Ti pedig kis csoportokban vagy magányosan éltétek az egyetemi életet. Te voltál az egyetlen, aki összelekedett velünk.

- Irigyeltem is a „demokráciátokat”, el is nevezett az egyik ifjúsági okos „csetniknek”, mert a városban így csúfolták a bácskai egyetemistákat. Főleg az amerikai szabású öltözetük és hajviseletük miatt.

- Vigyázz, te ökör! - kiáltott Dani.

Már késő volt a figyelmeztetés, ami a sofőrünknek szólt. Nekihajtott az előttünk haladó járműnek. Egymásra estünk. Szerencsére lassan haladtunk, és senkinek sem lett baja.

Ez Leoben város közelében történt. Behajtottunk a városba, és valamilyen katonai létesítmény előtt álltunk meg. A parancsnokunk és egy német kísérő bement a kapun. Hamarosan visszaértek, és megkaptuk a fölvilágosítást. Eisenerz az úti célunk.

Magas hegyek lábainál, völgyben fekvő kis város. A jellegére nem emlékszem. Lehetett volna Makó is osztrák módra. Ami feltűnt, a rengeteg azonos, nagybetűs plakát: „Die Wende kommt!” („A fordulat jön!”) felírással.

Megkaptuk a beosztásunkat: Pista, Dani meg én egy katonai nemi gondozóba kerültünk. A kórházparancsnok fogadott bennünket, és tartott egy kis szónoklatot, amit alig érttem, illetve csak nagyon keveset, de a végső győzelemről és a fordulatról nem beszélt.

A beosztásunknak megfelelően a legénységi szálláson rendezkedtünk be. Az ott lévő egyszerű németek, nagyobbára munkások, szívesen fogadtak bennünket, és az orvostanhallgatói mivoltunkat még tisztelték is. A zsoldkönyvünkbe bepecsételték a horogkeresztes sást és az alakulat számát. Ez a dokumentum később majdnem bajba sodort. Teljesen megfellekedtem róla, és csak az utolsó pillanatban téptem ki ezt a lapot a könyvemből.

Pistának és Daninak be kellett öltöznie katonaruhába. Mikor jöttek vissza a raktárból, rájuk néztem, és elröhögtem magam.

- Na, itt van a fordulat - mondtam a nevetéstől fuldokolva -, megjött a német hadsereg utánpótlása.

Rég nem láttam két ilyen savanyú képű magyart. Dani a tükör előtt igazgatta a sapkáját, amelyen a halálfej és az SS jelvény ékeskedett.

- Jaj, anyám - sóhajtott majdnem sírva -, csak meg ne lássál így soha engem.

Mindennapi munkánkat a járóbeteg-rendelésen végeztük. Nekem az volt a dolgom, hogy naponta ellenőrző vizsgálatra vettem a betegektől a szükséges anyagot. Egyhangú, unalmas feladat volt. Délután többnyire szabadok voltunk.

Egyik nap mozilátogatást javasoltam. Pista nem jött, Danival kettesben bandukoltunk a kivételesen csendes kisvárosi utcán. A csöndbe egyszer csak komor férfihang tört be a mindenfelé elhelyezett hangszórókon. Göbbels köszöntötte a Führert születése napján. A hanghordozása gyászbeszédnek is beillett volna. Az emberek alig mutatkoztak, behúzódtak a házaikba, mert föltehetően nem tudták, most miképpen viselkedjenek, hiszen hivatalból hozsannázni kellett volna.

A moziban alig voltak. Egy régi Magda Schneider-filmet játszottak, kedves, bolondos limonádé történet volt. A szünetben Dani, aki eddig alig beszélt, végre megszólalt:

- Te Bandi, nem unod már így ezt?

Azt hittem, politizálni akar, de kiderült, hogy esze ágában sem volt. Egészen más volt a szándéka.

- Meguntam már ezt a szüzességet - folytatta -, bele kéne kóstolni a német lányokba is. Az a baj, hogy egy betyár szót sem tudok a nyelvükön. Neked nincs kedved hozzá?

- Őszintén szólva nekem eszembe sem jutott, pláne azok után, amit a nemi gondozóban látok napról napra.

- Jó, nem erőszak, de akkor megkérlek, segíts nekem, mert ismerkedni sem tudok.

- Rendben, majd szétnézünk mozi után, itt is vannak fiatal lányok.

- Ott az a kettő a tizedik sorban - mutatott két tizenhat-tizennyolc éves forma szőke kislányra -, a nagyobbik megfelelne.

- Hát, nem egy szépségkirálynő! - jegyeztem meg.

- Nem az számít, nézd meg, elég jó kiállása van.

- Ízlés dolga. Nálunk otthon talán beállhatna a sor végére. De a kedvéért az előadás után megpróbáljuk. Egy ilyen nyalka SS-katonára, mint te vagy, buknak a nők, már csak hazafiságból is.

- Ne egyen a fene! - mérgelődött Dani.

- Csak tréfáltam, nem akartalak bántani.

Az előadás végén utánaeredtünk a két lánynak. Azok mindjárt észrevették ismerkedési szándékunkat, vihogtak, és lelassították lépteiket. Megszólítottam őket, meg is álltak, bemutatkoztunk.

Dani állandóan diktálta a bájszövegét, de hát én németül még soha nem mondtam szépeket, és rá kellett szólnom.

- Mit gondolsz, mi vagyok én? Diplomata tolmács, esetleg költő?

Kis séta után a kisebbik lány elbúcsúzott, úgy látszott, nem kér a kalandból.

Elbandukoltunk a város szélére, már kezdett esteledni. Dani belelkesült.

- Bandikám, olyan jó barát vagy, megosztozhatnánk ezen a kis szépségen!

- Menj a fenébe!

- Komolyan mondom, csak azt kérdezd meg tőle, hogy melyikünket akarja, az lesz az első.

Belementem a játékba, és megkérdeztem. A szeme se rebbent. Egy másodpercnyi gondolkodás után elmosolyodott, és ez volt a válasza:

- Ihr beide! (Mindkettőtöket.)

- Mit mondott? - nézett rám Dani.

- Azt, hogy mindkettőnket imád.

- Juhé!!! - forgatta Dani a halálfejes sapkáját. - Ott van nem messze egy szénaboglya - mutatott a dombra -, úgyis este van már, én addig vigyázok, és azután cserélünk.

- Tudod, mikor!

- Nem mondd komolyan, Bandikám. Ez a kislány szívesen felajánlkozik nekünk, és te meghátrálsz?

- Először is nem is hátrálok meg, mert idáig is csak a kedvedért játszottam. Másodszor hallgass rám: mit tudunk erről a férfiről kiéhezett hölgyikéről? Össze akarsz szedni valamit? Neked sem engedem meg ezt a felelőtlen könnyelműséget!

- Nekem nem parancsolsz, komám! - csattat fel.

- Persze, hogy nem parancsolok, de barátod vagyok. Téged most elárasztott a kandüh, hadd gondolkodjam most helyetted is.

A kislány értetlenül nézett ránk, hogy mit vitázunk, mikor ő már mindenre hajlandó. Hozzáfordultam, és elmondtam neki, hogy engem most gyógyítottak ki a helyi nemi gondozóban, a barátom meg őszintén szólva, hogy is mondjam, jobban szereti a fiúkat.

A lány kissé csodálkozva, fitymálódva végignézett bennünket, legyintett, és csak annyit mondott: - Schade! (Kár!) - azután megfordult és elszaladt.

- Hát ezt meg mi lelte? - dühöngött Dani. - Mit mondtál neki, te szexgyilkos?

- Semmi különöset, csak annyit, hogy én vérbajos vagyok, te meg buzi.

- Az anyád istenit, szögedi! Jól elbántál velem.

- Danikám, egész életedben hálás leszel nekem azért a tripperért, amit most nem kaptál meg.

Hazáig mérgelődött, aztán megunta, lecsöndesedett. Másnap a reggelinél csak annyit dünnyögött:

- Lehet, hogy neked volt igazad tegnap, épp elég bajunk van, nem hiányzott volna egy nyavalya is mellé.

Pista ránk nézett.

- Hol voltatok az este?

- Moziban - mondtam.

- De hát az előadásnak hatkor vége volt.

- Utána leckét vettünk önmegtartóztatásból - hunyorított Dani.

Május nyolcadika volt. Délután mászkáltunk a városban, én küszködtem a cigarettával, mert hülye fejjel rá akartam szokni a dohányzásra (sikerült is), ugyanis rendszeresen megkaptuk az egy főre jutó adagot, és a dobozok olyan szépen voltak *agysztálva*, hogy csábították az embert. Kicsit tiszteltem is a németeket, hogy ilyen fölfordulásban is mindent pontosan megkaptunk, élelmet is, italt is.

Estefelé értünk vissza a kórházba.

- Gyerekek, mi ez az ordítózás? - szólalt meg Dani, és mi is fülelni kezdtünk.

- Itt nagyon mulatnak, mi történt? - kérdezte Pista.

Benyitottunk a legénységi szobába: mindenki énekelt, ordított, és főleg részeg volt. Megláttak bennünket, néhányan tántorogva elibénk jöttek, ölelgettek, és csak ezt kiabálták: Ende! Ende!

- A háborúnak vége! Halljátok, fiúk?! - kiabáltam.

A kezünkbe nyomott teli poharat fölemeltük, koccintottunk, és egy hajtásra kiittuk. Újból, töltöttek.

- Ezt a békére! - mondta Dani harsányan, és újra ittunk.

Zavaros fejjel, jövés-menés zajára ébredtünk másnap kora reggel; már mindenki lázasan csomagolt. Teherautók motorzúgása is izgatottabbá tette a léghőrt.

Megkerestük a parancsnokot, aki szintén izgatott, készülődő állapotban volt, mégis barátságosan fölvilágosított minket, hogy a kórház a lehető leghamarább indul Liezenbe, ami az Enns folyó túloldalán van, és az már amerikai zóna. Nekünk is azt javasolta, hogy maradjunk az alakulattal, és ha úgy adódik, akkor inkább amerikai fogságba kerüljünk, mint orosz fogolytáborba.

Nem sokat kellett tanakodnunk. Helyet foglaltunk az egyik, aránylag kényelmes, zárt teherautón. Liezen városa kb. ötven kilométerre van Eisenerztől. Ezt az utat másfél nap alatt tettük meg. Úgy emlékszem, a határt a folyónál május tíz-tizenegyedikéig nem zárták le. Fél Ausztria - főleg katonák, de civilek is - át akart jutni az amerikai zónába. Félrelöktek minden nehéz járművet. A tankokat, ágyúkat az út mentén hagyták, és sokan gyalog igyekeztek elérni a nyugati övezetet. Emlékszem, ácsorgásunkban ráakadtam egy zárt, felborult nyerges vontatóra, amelynek az oldala kiszakadt, és vadonatúj telefonkészülékek gurultak ki belőle „M. kir. Posta” fölírással. Sok ezer lehetett a kocsiban.

A környék lakói már óvatosan elkezdték a „böngészést”. Liezen zászlódíszben volt, rengeteg ember, sok amerikai is jött-ment az utcán, szinte fővárosi hangulat tükröződött.

A város mellett hatalmas gyűjtőtábor volt, legalább ötven-hatvanezren szorongtunk benne, mivel nekünk is oda kellett mennünk. Kerítése, fedele nem volt a lágernek, a szabad ég alatt vártuk a sorsunkat.

Hosszú sorban állás után élelmiszerjegyeket kaptunk, és szabadon mehettünk bárhová.

Civil ruhába öltöztünk, és nem tudtunk magunkkal mit kezdeni.

Egy kis, húsz-harminc fős magyar „kolónia” alakult ki, amelyhez néhány házaspár is csatlakozott. Ez mégis valami hovatartozást jelentett - legalább egymás csomagjára vigyáztunk, ha valaki elment valahová.

Pár napot töltöttünk így.

Egy talpraesett teherautó-sofőr is volt köztünk, aki lelkesen robbant a társaságba az egyik napon.

- Uraim! Ki akar hazajönni?

Néma csönd volt a válasz, majd a „hogyan” kérdésre elmondta, hogy talált a sok között egy használható magyar teherautót, amelynek tele van a tartálya. Beszéljük meg, gondoljuk át, és aki akar, holnap reggel indulás.

- Na, fiúk, mi a véleményetek? - szólalt meg először Dani. - Én hazamegyek. Nem bírom már az idegent, szenvedek a honvágytól. Éjszaka álmomban mindig otthon vagyok. Látom édesanyámat, amint hívóan integet, és nem tudok hozzászólni, mert a lábaim meg vannak kötözve.

- Mit tudod te, hogy mi van otthon - néztem kérdően székely barátomra. - Mire megyünk haza? Én legszívesebben itt maradnék, legalább német egyetemen szereznék diplomát, addig talán lenyugszik otthon is minden. Te, Pista?

- Nekem is ez a véleményem. Linzben van rokonom, ő is segítene.

Dani összetört. Egész nap siráncozott, könyörgött, hogy maradjunk együtt. Folyton emlegette a szüleinket, a szép Alföldet, a Dunát, a Tiszát, a gyönyörű magyar lányokat, a barátokat. Még éjszaka is sírva kérlelt bennünket. Jóformán nem aludtunk semmit.

Megtörtünk...

S azután ránk is olyan honvágy szakadt, hogy legszívesebben gyalog elindultunk volna haza.

- Föl a kocsira! - hangzott a sofőr harsány hangja. - Aki jönni akar, most gondolja meg, mert mindjárt indulunk.

Fölugrottunk a kocsira. Valaki kérdezte:

- Nem kérnek itt útlevelet vagy valamilyen papírt?

- Itt a dokument - kacsintott a gépkocsivezető, és az ülés alól kiemelt egy üveg pálinkát, gyűrűsujjával megkocogtatta -, ennek jobb hangja van, mint a papírnak - mondta.

A hídhöz értünk. A város oldalán amerikai őr állt, a túlsó parton orosz katona.

A sofőrünk megállt, odaszaladt az amerikaihoz, és valamilyen zagyva nyelven magyarázott, mutogatott ránk és a túlsó partra. A katona előbb csodálkozva nézett, elbiggyesztette a száját. A sofőr a kezébe nyomta a pálinkát. Az amerikai elmosolyodott, kiköpte a rágógumit a szájából, legyintett, és nevetve annyit mondott: Oké!

Boldogan keltünk át a hídon...

A túloldalról távcsővel figyeltek.

VI. fejezet

Kissé szorongó érzésekkel szálltunk le a kocsiról, amikor átértünk a folyón, és az őr megállított bennünket. Hamarosan még néhány orosz katona került elő, köztük az őrparancsnok is. Végignézték bennünket; Pista rögtön az élre ment, és elmondta, hogy mi haza akarunk jutni. Nem sokat kérdeztek, csak annyit: van-e nálunk fegyver?

Átestünk - hittük mi - az első „vizsgálaton”, és megnyugodtunk, amikor mondták, hogy holnap majd olyan helyre utazunk, ahol számba vesznek minket, és lesz „dokument” is.

Egy pajtában telepedtünk le. Volt köztünk két német is, és egy magyar házaspár. Az ellátásunkkal egyelőre nem volt gond, mert a német kórház raktárosa igazán nagylelkűen bánt velünk. Mikor szétszították a még meglévő élelmiszert, bőven kaptunk mindent: kenyeret, konzerveket, cigarettát és fejenként négy-öt üveg italt is: pálinkát, likőrt, konyakot.

Mindenki igyekezett civil ruhába öltözni. Nem figyeltem oda, amikor összejött a társaság, hogy egy tizennégy-tizenöt éves forma egyenruhás gyerek is fölszállt utolsónak kis motyójával az autóra.

- Ki ez a „csodabogár”? - kérdezem útközben Pistát. - Valami színházban öltözött fel?

- Nem tudom, de nem is értem; századosi rangjelzése van, a melle tele kitüntetéssel.

- Pedig a bajusza sem serken - mondta Dani -, a hangja még csak nem is mutál.

Odajött a közelünkbe, jobban megnéztem. Parasztfiúnak látszott, vékony, inas alkatú, a nyakáig barna, ahogy vetkőzött, világított fehér bőre, amely tán napot sohasem látott. Az otthoni nagygazdák tanyai kisbéreséhez hasonlított.

- Öcskös, honnan vetted ezt a maskarát? Nem gondolod, hogy veszélyes lehet? - szólítottam meg.

- Ne tessék csúfolódni - válaszolt ingerülten, Vas megyei tájszólással -, én ezt kiérdemeltem.

- Hogyhogy? - kérdeztem. - Hát hány éves vagy?

- Tizenhat. - Majd kissé bizonytalanul hozzátette: - Tizenöt múltam.

- Akkor hogyan lehetsz tiszt? Ahhoz legalább érettségi végzettség kell! - faggattam tovább a gyereket.

- Rendkívüli előléptetéssel - mondta kissé nehézkesen a hivatalos megfogalmazást.

Most már a barátaim is fölfigyeltek a beszélgetésre, és várakozóan néztek ránk.

- Azt meg miért kaptad? - folytattam a kérdezősködést.

- Tizenhárom T-34-es tankot lőttem ki páncélököllet (páncélosok ellen használt gyalogsági fegyver), egyedül.

- Bolondnak nézel minket, te fiú - szólt bele Dani.

- Ha uraságod nem hiszi, itt van róla a papír! - kotorászott a csomagjában. - És itt vannak a kitüntetésekről szóló igazolások - és a kezünkbe adta.

Megnéztük... Valóban.

- Nézzétek, Szálasi honvédelmi miniszterének, Beregfinek az aláírásával - mondta Pista.

- És ha ezeknek nem hisznek, mutatom a telekkönyvi kivonatot. Tessék: hatvanöt hold föld tulajdonosa vagyok - mondta büszkén. - Az uraságéból mérték ki nekem, én is jelen voltam. Öt hold járt egy tankért.

Néztünk egymásra hitetlenül.

- Te, azt mondd meg, hogyan merted csinálni?

- Tekintetes úr, vagy hogy szólítsam, ameddig csak vissza tudok nézni a családomra, mindig mindenki cseléd volt, a dédapám is, az ükapám is. Csak annyi jutott nekünk, amibe temettek bennünket, kellett a föld, itt volt az alkalom. Kéthetes kiképzés után Székesfehérvár mellett vetették be az alakulatunkat egy sík terepen. A kiképző százados úr megásatta velünk a lövészgödröket. Figyelmeztetett: „Elég mély legyen, fiúk, és inkább szűkebb, éppen csak elférjetez benne, hogy ne tudjon benneteket a tank összenyomni, ha rátok rohan.” Azután kiosztották a páncéloklókat. Én jól teleraktam a gödröt velük, alig fértem bele, de hát vékony gyerek vagyok. Nem sokáig vártunk, jöttek a páncélosok, széles vonalban.

- Nem féltél? - kérdeztem.

- Ha féltem is, arra gondoltam, hogy van öt testvérem, ebből három lány, azokat is ki kell házasítani, kell a föld. Az első tank, amelyet megcéloztam, pont nekem jött volna. Bevártam, hogy biztos legyenek. Ötven méterre lehetett, mikor elsütöttem a fegyvert. Az ágyúja tövére érte a találat. Még rohant valamennyit, azután felrobbant. Nem messze tőlem is lőtt az egyik bajtársam, de nem talált. A felé rohanó páncélosból látták a kilövés helyét, és egyenesen ráhajtottak az egyik lánctalppal. Felette megálltak, körbefordultak néhányszor, úgyhogy csak egy nagy véres tölcser maradt szegényből. Ebből azt láttam, hogy jobb elengedni a páncélosokat, és oldalról vagy még inkább hátulról meglőni, mert akkor nem vesznek észre. És így lőttem ki még tizenkettőt.

- Hát pajtas, ezt nehezen hisszük el neked - mondtam fejcsóválva -, de azt melegen ajánljuk, hogy szedd le magadról azokat a „plecsniket” és még a csillagjaid is ásd el valahová, mert bajba kerülsz miattuk.

- Szó sem lehet róla! Én ezekért meg a földért az életemet kockáztattam!

- Nem érted meg, te kis hülye, ezért még le is csukhatnak! - ripakodott rá Dani.

- Ne hülyézzen engem uraságod - vörösödött a fiú -, a katonának jár a kitüntetés, ha rászolgált, ezt még az oroszok is tudják.

Nem lehetett a fiúval okosan beszélni, ráhagytuk.

Megjelent két orosz katona, és Pista tolmácsolása segítségével megtudtuk, hogy italt akarnak venni. Csináltunk is vásárt velük, én két üveget konzervért elcseréltem. A három másikat meghagytam szűkösebb időre. Kár volt...

Másnap reggel elindultunk néhány orosz teherautóhoz csatlakozva. Kérdeztük, hová megyünk, csak a „dokumentet” emlegették, más választ nem adtak. Lehet, hogy ők sem tudták, csak a parancsnokuk és az első kocsiban ülő sofőr.

Útközben egy-két kisebb helységeen utaztunk keresztül, és feltűnő volt a néptelenség. Férfi jóformán nem lehetett látni, csak imitt-amott néhány öregasszonyt a kerítéshez lapulva.

Megérkeztünk Bruck an der Murba. Az oroszok továbbmentek, csak egy maradt velünk, aki a város szélén egy vasút menti őrházhoz vezetett bennünket. Egyenként hívtak be, olyan ellenőrzésfélére, de leginkább is a csomagjainkat nézték meg, és az italokat megtartották

ajándékba. A velünk utazó két németnek volt esze. Mire szétnéztünk, már el is tűntek, megléptek.

A kis „százados” társunkat bent tartották a házban, vártunk rá egy darabig. Piros arccal, könnyes szemmel, szipogva jött ki. A kitüntetései nem voltak a zubbonyán.

- Mi van veled, öcsi? - kérdeztem. - Bántottak?

Duzzogva, valódi kisgyerek módjára megrázta a fejét. Akkor vettük észre, hogy fogja a nadrágját, ami végig ki volt gombolva.

- Mondd már, hogy mi történt! - biztatta. Dani.

Nagy nehezen rákezdett.

- A nevem megkérdezték és a koromat, utána azt, hogy tényleg katona vagyok-e, azt válaszoltam, hogy százados vagyok. Erre elkezdtek röhögni, közben ittak is. Nem értettem, mit mondtak. Az egyik szagatni kezdte a kitüntetéseimet. Én nem hagytam. Erre lefogtak és levetköztettek, és ismét nevettek, és valami ilyesmit mondtak: „on jisso libjonák.”

- Ez a szerencséd, pajtás, de nem „libjonák”, hanem „ribjonok”! Azt mondták, hogy „ez még gyerek”. De most már, ha te nem szeded le a csillagjaidat, mi fogunk lefokozni. Nesze! - vett ki Pista egy körömollót a csomagjából, és a gyerek kezébe nyomta.

A kis katona némi gondolkodás után letörölte a könnyeit, és hozzáfogott a rangjelzés eltávolításához. Közben szomorúan dűnnyögte:

- Azért is elteszem emlékebe.

A fiú a nagy sodródásban később eltűnt a szemünk elől. Valószínűen azért, mert nem vették felnőtt számba, és valahol elengedték.

A házból kijött két fegyveres, elköszöntek a bennünket vezető bajtársuktól, és mondták, hogy menjünk utánuk.

Egy fatelep udvarára érkeztünk, ahol már néhány száz ember tartózkodott: civilek, katonák, németek, magyarok, jugoszlávok vegyesen.

A kapu nyitva volt, de az egyik katona ott maradt őrként, ámbár szabadon járkálhattunk ki-be.

A véletlen úgy hozta, hogy egy nyitott pajtában jugoszlávok mellé telepedtünk. Az egyik odaszólt hozzám magyarul, hogy tudok-e szerbül.

- Nem - feleltem.

Egyszerre látom, hogy Pista elcsendesedik és elsápad.

- Mi van? - kérdeztem.

- Majd később, kint az utcán.

Amikor sétáltunk, ismét kérdeztem, hogy mi volt a baja. Csak annyit válaszolt:

- Ugye emlékszel, mit meséltem neked Esztergomban az újvidéki dolgokról?

- Persze, hogy emlékszem.

- A „jugók” nem felejtene, és arról beszéltek. Jobb, ha nem is gondolunk rá.

Talán két napot töltöttünk ott, és egyre többen lettünk. Benépesült a nagy udvar. Lehattunk már vagy hét-nyolcszázan.

A harmadik napon reggel Dani költött bennünket:

- Nézzétek, fiúk, be van csukva a nagykapu, és két fegyveres őrködik. Eredj már, Pista, kérdezd meg őket, hogy mit akarnak, és egyáltalán ki lehet-e menni. Nekem rossz érzésem van mindig, ha zárt ajtók mögött vagyok.

A barátom fölászálódott, és az oroszokhoz ment. Elég sokáig beszélgettek, messziről úgy nézett ki, hogy barátságosan.

Nemsokára visszakocogott.

- Nincs probléma, holnap reggel elmegyünk egy hivatalos helyre, ahol megkapjuk a papírokat, és azután mehetünk haza.

- Az jó lenne - évődtem -, de miért kell ebből ekkora cirkuszt csinálni? Itt vagyunk már napok óta, és idáig csak őrséget kaptunk. A kosztunk is fogytán van.

- Hát, holnapig még kibírjuk - szólalt meg Dani -, én különben akár éhen, gyalog is hazamennék.

Másnap reggel egy rajnyi orosz fegyveres katona érkezett a fatelepre.

A parancsnokuk bejött, és hangosan elmondta, hogy a férfiak sorakozzanak, a nőkről külön gondoskodnak. Százfős csoportokban ötös sorokban kellett összeállni, mint hamarosan rájöttem, így könnyebb volt a számlálás.

Megindult a menet észak felé. Pár kilométert már mentünk.

- Mi a fene lesz már? - türelmetlenkedett Dani. - Már a városból is kimentünk, hol van az a hivatalos hely?

- Ez nekem se tetszik, nézzetek körül, úgy kísérnek bennünket két oldalról, mintha foglyok volnánk.

Mindenki türelmetlenkedett, de azért ballagtunk talán tíz-tizenkét kilométert. Hafendorf község mellett haladtunk el. Egy kisebb magaslaton előttünk egy szögesdrót kerítéssel körülvett barakktábor.

- Úgy ne járjunk, mint Peggauban - aggodalmaskodott Dani.

- Én azt nem bánám, mert ott csak egy napig voltunk - válaszoltam.

Bevonultunk a táborba, és becsukták utánunk a kaput.

Végre Pista is megszólalt:

- Nem valami barátságos hely, de úgy látom, biztonságos - mutatott a négy őrtorony közül az egyikre, ahol gépfegyver volt fölállítva.

- Fiúk, szerintem mi most fogságba kerültünk - mondtam szétnézve.

A barakkokból egyre több ember jött elő, ugyanolyan összetételű, nemzetiségű és öltözetű, mint mi. Vártunk jó darabig, mikor egy százados két fegyveres kíséretében megjelent a csapatunk előtt. Két civil ruhás személy is a kísérethez csatlakozott. Mint kiderült, magyar és német tolmács volt.

Nem tudom, miként szólított bennünket, de biztosan nem *tovarishnak*. Katonás, pattogó hangon, mintha parancsot osztogatott volna:

- Maguk mostantól kezdve hadifoglyok, és minden szabályt be kell tartaniuk, amelyeket a nemzetközi egyezmények előírnak. A szökés tilos! Az örök a kísérletnél is felszólítás után a fegyverüket használják. Minden szakasz válasszon egy parancsnokot, és most vonuljanak be a kijelölt barakkokba.

Néztünk egymásra...

- Na, Dani, azt a székel szomorú Istenedet, ha nem siránkozol annyit nekünk, nem kerültünk volna ide - fordultam felé gorombán.

- Bandikám! Az Isten áldjon meg, ne bánts, mert én mindjárt sírva fakadok.

És valóban könnybe lábadtak a szemei.

- Még az hiányzik, hogy egymást feleltetgessük - szólt bele Pista. - Itt vagyunk, és kész, majd elengednek. Ennyi embert hova tegyenek? Azt gondolod, a nyugati zónában nem kerültünk volna kerítés mögé?

Némán ballagtunk a kijelölt barakkhoz. Mielőtt beléptünk volna, egy magyar tiszt az ajtó fölé nézett.

- Uraim, mit gondolnak, hány csillagos? - szellemeskedett.

Hátrafordultam.

- Ön volt már a „Hotel Peggau”-ban?

- Nem volt szerencsém. Miért tetszik kérdezni?

- Azért, mert ahogy elnézem, ez a szálloda ugyanolyan kategóriájú, csak ott elfelejtettük a csillagokat megszámlálni.

- És volt fürdőszoba? - nézett rám hamiskásan.

- Igen, fakultatív.

- Hogyhogy?

- Ha esett az eső.

- Erre itt is számíthatunk. Árendás László főhadnagy - nyújtott kezét.

Mi is bemutatkoztunk, s mondtuk, hogy orvostanhallgatók vagyunk.

- Akkor ti a „döghuszároknál” szolgáltatok - nevetett -, jó veletek jón lenni; az ember sose tudja, milyen nyavalya éri el.

A barakk belseje hasonló volt a peggauiéhoz, azzal a különbséggel, hogy több volt a poloska. Nappal is csomókban mászkáltak az ágyak deszkáin. Volt időnk irtani.

Javasoltuk a többieknek, hogy a főhadnagy legyen mint rangidős a barakk parancsnoka. Mindenki beleegyezett.

Most már enni is kaptunk, naponta kétszer „burizs”-levest. A táborról az hírlett, hogy olasz hadifoglyok lakták. Hamarosan megkaptuk az első „latrinahíradást” (ott cseréltek a hírek, rémhírek, vágyálmok, fantáziák gazdát): egy nagyobb táborba utazunk (?), megyünk (?), Wienerneustadtba.

Május 20-án, pünkösdi napján reggel indultunk útnak. Ötezren lehettünk, amit már könnyen meg lehetett becsülni, mert százaz „csomagolásban” valóban jól tudtunk számolni. Indulás előtt kaptunk fél csajka száraz kenyértörmeleket. Szerencsére még volt ennivalónk.

A fogolytársakra az volt a jellemző, hogy majdnem mindenkinek volt valami tartaléka vagy „hadizsákmánya”. Az járt jól, aki csak élelmiszert cipelt magával. Emlékszem egy mező-hegyesi parasztemberre, aki egy könnyű krómtalpú olasz bakancsokkal telt, nagy zsákot vonszolt két napig, másra nem futotta az erejéből. Harmadik nap a földhöz vágta, nagyot káromkodott, és legurította a hegyoldalra.

Ott maradt üres kézzel és még üresebb hassal.

Három nap alatt tettük meg gyalog Bad-Fischauig a kb. száz kilométeres utat. Szeszéyes volt az időjárás. Hol bőrig áztunk a májusi záporban, hol majd felforrt az agyunk az izzó napsütésben.

Az első nap még valahogy lement. Müzzzuschlag mellett egy réten éjszakáztunk fölállított gépfegyverek árnyékában. Másnap azonban a Semmeringet kellett megmászunk. Húszéves és rendszeres sportoló létemre már én is úgy éreztem, hogy egy lépést nem tudok továbbmenni, és utána még tizenöt kilométert tettünk meg.

Az őreink lovon kísérték bennünket, és néhányan szekéren. Egyik szerpentin úton lefelé haladva először egy-két ember kilépett a sorból, és az utat rövidítve, a lankás hegyoldalra átvágni igyekezett a kanyart. Egyre többen indultak meg, a végén fölbomlott a sor, és több százan kezdtek a hegyoldalra lefelé futni.

Eldördült az első sortűz. Nagyon megijedtünk, a futók mindegyike a földön feküdt. Újra lőttek. Föllélegeztünk, mikor láttuk, hogy nem sebesült meg senki, mert csak figyelmeztető lövések voltak.

- Nagyon vigyáznak ránk - mondta Pista riadtan -, azt hiszem, el kell számolniuk velünk.

A harmadik nap volt a legkeservesebb, mert kevés volt a vizünk is, és az utunk nem akart véget érni. Estefelé megérkeztünk a táborhoz, de csak másnap délelőtt kísérték be bennünket, az éjszakát mi egy pajtában töltöttük, de legtöbben a szabad ég alatt aludtak.

A tábor tulajdonképpen egy körülkerített laktanya volt. Még látszott a főépületen a megfakult, részben levert fölírás: „Göring Kaserne”.

Néhány, nálunk is ismert k. u. k. stílusú kaszárnyaépületen kívül barakkok sorakoztak az udvar keleti és északi oldalán. Középen egy konyhaépület és egy futballpálya. Egy kis, méternyi széles patakocska folydogált keresztül a táboron, amelynek a tisztának látszó vizéből azonnal teleszívtuk magunkat, mert egész éjszaka szenvedtünk a szomjúságtól.

Az egyik padláson helyezték el a mi századunkat. Árendás főhadnagy maradt a parancsnokunk. Őt nemsokára „eligazításra” hívták, s egy óra múlva tért vissza.

Elmondta a „napirendünket”, amely a vegetatív tevékenységen kívül alig tartalmazott valamit. Próbálom visszaidézni.

Reggel hatkor ébresztő, sorakozó bablevesért, amit 9-10 óra körül kaptunk meg. 11 óra körül osztották ki a kenyéradagot, amelynek állítólag 60 dekának kellett volna lenni. Én hamarosan megtanultam, hogy azt azonnal meg kell enni, mert az a biztos. Pista barátomat is próbáltam erre rászoktatni, de ő kitartott amellett, hogy háromszori étkezésre elosztja. Nem sokáig, mert két nap múlva a félretett adagjának csak a hűlt helyét találta.

A továbbiakban a főhadnagy fölhívta a figyelmünket a lehető higiénés fegyelemre: a szűkségletünket csak a latrinán végezhetjük el (1 méter mély, 30 cm széles, hosszú gödör), és a patakban inni szigorúan tilos, mert szennyvízzel van fejtőzve. Amikor ezt mondta, aggódva egymásra néztünk.

- Most mit csináljunk? - szólalt meg először Dani.
- Mi a fenét - mondtam mérgesen -, várjuk a halált. Attól függ, mennyi a gyomorsav.
- Ti meg mit motyogtok? - kérdezte tőlünk a főhadnagy.
- Csak azt beszéltük, hogy milyen temetést kérünk adott esetben - finomkodott Pista barátom -, ugyanis fejenként másfél-két litert már elfogyasztottunk a patak vizéből.
- Ti vagytok az orvosok, nektek kell tudni a tüneteket. Egyáltalán mit lehet kapni az ilyen víztől?
- Vérhast, tifuszt - válaszoltam -, de lehet még kolerát is.

A társaink napokig kerülgettek bennünket, mintha leprások lettünk volna. Szerencsére nem lett semmi bajunk.

A parancsnokunk erőteljesen hangsúlyozta még, hogy a szökés gondolata se járjon az eszünkben, mert az életünkkel játszunk, ha egyáltalán megkíséreljük. Különben előbb vagy utóbb úgyis hazaengednek bennünket.

- Ez vigasztaló - mondta Dani -, de többre mennénk azzal, ha megmondanák, hogy mennyi az az „előbb-utóbb”.
- Csakugyan; ez a bizonytalanság nekem is az idegeimre megy - tette hozzá a kötéldegzetű Pista.

Igyekeztünk a napokat valahogy eltölteni. Mászkáltunk a táborban ide-oda, beszélgettünk. Egy kis tavacska is volt a patak mellett, de abban is tilos volt fürdeni. Azért éjszaka sokan megmártóztak benne, pedig akkor még hideg volt éjjel; és nagyon fáztunk a betonfödémű padlón. Összebújtunk, mint a csirkék, és mindennap más aludt közepén, mert ott volt a legmelegebb.

Megváltásnak számított, amikor a szakaszunkat elhelyezték a tízes számú barakkban. Úgy áthúltunk a padláson, hogy alig segített valamit egy drótkerítésdarab, amelyet találtam, és derékaljnak használtuk. Mindannyiunknak fájt a csípőcsontja.

Az eseménytelenségnek esténként színt adott egy valódi pesti vagány, aki a betöréseinek, kasszafúrásainak a történeteivel szórakoztatott bennünket. Igaz volt-e vagy nem? Ki tudja. A lényeg az volt, hogy elvonta saját helyzetünkről a figyelmet.

Az egyik nap a „kórházbarakk” közelében tipláboltunk. Nyitott ablakából ismerős arc tűnt fel: Katzander doktoré, aki a 3-as szombathelyi kórház kötelékébe tartozott, és együtt jöttünk át Ausztriába. Ő hamarabb került a táborba.

- Halló, fiúk - kiáltotta mosolyogva -, szögediek, gyertek csak be!
- Én ugyan nem vagyok szögedi - morogta Dani -, de azért én is megyek.
- Gyertek csak - jött elénk a keskeny folyosón -, ide figyeljete, költözzetek át ebbe a barakkba, ahol az orvosok vannak, nem sokkal, de azért itt mégis jobb valamivel a helyzet. Én jóban vagyok a táborparancsnokkal, vele megbeszélem. Tudjátok, én salgótarjáni vagyok, és ott egy kis tót nyelv belém szorult, valahogy meg tudjuk egymást értetni. Amellett kell egy-két ügyes „samesz” mellém, akik értenek is a szakmához, és...
- A szar munkát is elvégzik - vágtam rá.

- Úgy, ahogy mondod. Tudjátok, van itt egy csomó főorvos, mindenféle szakmából, de legtöbbje csak parancsolni szeretne, dolgozni nem, vagy legalábbis a hozzájuk nem illő munkához nem fűlik a foguk, ezért van szükség rátok, és meglátjátok, jobban jártok, mert azért itt nagyobb a kanál, és a leves sűrűjéből is lehet merni.

- Pista bátyám, angyal beszél belőled, már hozzuk is a holminkat - mondtam lelkesen, és ahogy kifelé haladtunk, majdnem összeütköztünk a táborparancsnoknővel, aki egyébként felcser százados volt.

A kis zsurmó, zömök, jó kedélyű asszony (lány?) nem sokkal haladta meg a százötven centit. Rokonszenvesnek tűnt, mert mosolygós volt, és percenként hahotázott. Állandó kísérője a nyomában volt mindig: Sanyi, a tolmács, aki, úgy tudom, Ungváron vagy Munkácson született. Az is szimpatikus volt, hogy fegyvert nem hordott, pedig egyik-másik örünk, ha végigjött a táboron, úgy nézett ránk, mintha apagyilkosok lettünk volna, és közben a fegyverét szorongatta.

A főorvos elmondta, hogy kik vagyunk, és a sok dolog miatt ránk is szükség van. Azonnal beleegyezett: harasó, harasó, mondta, és pipiskedve megveregette a vállunkat.

Búcsút vettünk a századunktól, és megígértük, hogy amit tudunk segítséget adni, azt megteesszük. Mondta is Árendás főhadnagy:

- Régen tudom már, hogy háború alatt szakácsnak, tisztiszolgának, borbélynak vagy orvosnak érdemes lenni. Úgy látszik, hogy ez a fogolytáborban is így van. De sok szerencsét, főleg sűrű bablevest, fiúk. Ha valami bajunk lesz, hozzátok fordulunk!

A barakknak volt egy „kórház” része a fekvő betegek számára, ott kaptunk egy-egy „priccsét”. Elhelyezkedés után a főorvos röviden elmondta, mit kell csinálnunk.

- Délelőtt és délután a betegforgalomtól függően a rendelőben segítkeztek. Kötözés, vizeletvizsgálat, gyógyszerelés stb. Te, András, az adminisztrációt fogod csinálni.

- Milyen adminisztrációt? Kórlapokat?

- Azt is, de írott utasítások vannak a statisztikát illetően, Pista le tudja fordítani. Név szerint nincs nyilvántartás, csak létszám és betegségszám szerint, kivéve a halottakat.

Másnap jött a szigorú utasítás: mindenkinek meg kell nyíratkozni kopaszra, beleértve minden testtáj szőrzetét.

Filmre való jelenetek következtek, csak azt nem tudom, hogy burleszkbe illők voltak-e, vagy tragikomédiába.

A futballpályán öt-hat borbély nyírta az embereket, először a fejüket, azután a hónaljukat, és végül a fanszőrzetük esett áldozatul a nyírógépnek. Persze mocsokkal és tetvekkal együtt. Az emberek meztelen álltak sorban a „műtetre” várva, még szerencse, hogy szép, meleg idő volt. Először leültek a székre, majd kopasz fejjel a következő borbélyhoz járultak, aki ült, szétvetett karokkal és lábakkal elébe álltak, és gyorsan túlestek a kopasztáson.

Már egy szénaboglyányi szőr magaslott a borbélyok mellett.

- Fiúk, én nem megyek oda nyíratkozni - mondtam -, nézzétek, aki most ül a széken, csupa gombás a feje. Nem akarok valamilyen betegséget kapni.

- Akkor mit csináljunk? - nézett rám kérdően Dani.

- Pista, neked van körömmollód! - fordultam a barátomhoz.

- Csak nem képzeled, hogy azzal meg tudunk nyíratkozni?

- Hát, kicsit tovább tart, de most más dolgunk nincsen, és egyikünknek sincs gusztusa a „közöshöz”.

És akkor rákezdünk. Kidolgoztunk egy technikát: kis tincset megfogni, meghúzni és közvetlenül a bőr felett levágni, és ezt ötezerszer egymás után.

A barakkunk mögé húzódtunk, hogy ne a nyilvánosság előtt végezzük ezt az aprólékos munkát, de a nem messze levő őrtoronyban az örünk is végigröhögte a hosszan tartó műveletet. Ugyanis nem mindig sikerült a kiemelt tincset a bőr fölött levágni, néha egy kis bőr is jött vele, ami nem ment szisszenés, jajgatás és káromkodás nélkül.

Jó néhány órát igénybe vett a nyíratkozás és a „frizuránk” utánigazítása, mert az első ollóztatás után eléggé „garádicsosra” sikerült.

Vettük a hírt: másnap teljes tábor szemle lesz, ellenőrizni fogják a szőrtelenítés végrehajtását. Reggeli után, szerencsére gyönyörű szép májusi időben anyaszült meztelen felsorakoztunk a futballpályán. Tízezren megtöltöttük a nagy teret.

Sokáig toporogtunk, várakoztunk. Volt, aki úgy állt köztünk, mintha kivégzésre vinnék, többen inkább tréfálkoztak, röhöcsélve mutogattak olyan férfi-”szerelés” tulajdonosára akinek az átlagosnál kisebb vagy nagyobb volt. A parasztemberek fel lehetett ismerni, mert mindegyik szégyenlősen, két kézzel takargatta fontos „tulajdonát”.

Végre megjelent „Kati” (így becézték) elmaradhatatlan kísérőjével, Sanyival és egy katonával. A tolmács rögtön előre középre állt, odament hozzá egy német is, és ketten mondták a parancsot: „A parancsnoknő mindenkit személyesen ellenőriz, megnézi, hogy a szőrtelenítést hogyan hajtották végre, van-e tetűjük vagy valamilyen nemi betegségük. Akihez közeledik, álljon terpeszállásba, és emelje fel a karjait.”

- Gyerekek, én ezt nem bírom ki nevetés nélkül - vihogott Dani. - Képzeljétek magatokat a nő helyébe, fordítva. Tízezer meztelen, borotvált micsodájú, huszonéves lányt végignézni? Barátom! A párizsi Moulin Rouge legpikánsabb műsora is kismiska lenne ehhez képest. - Utána cuppogott egyet a szájával, mint aki elképzelte magának ezt a látványt, és huncut szemével hunyorított hozzá.

- Ne hülyéskedj, Dani, nehogy megharagítsd Katit, és azután mérgében kihajítson bennünket a kórházból - mondtam neki komolykodva, de már láttam, hogy Pista is fuldoklik, csupa vörös, és rázkódik a hasa.

- Ebből baj lesz, fiúk, így én sem fogom kibírni.

- Ha elröhögöd magad, csinálj úgy, mintha bögnél a szégyentől - adta a tanácsot Dani -, elvégre szégyenkezni jogod van.

Közeledett a „nagyvizit”. Először Pistához ért. A parancsnoknő mondott valamit a tolmácsnak.

- Tegye jobban szét a lábait - ripakodott rá Sanyi.

- Pedig nem szűz már a „kicsike” - súgta a fülembe Dani -, miért olyan tartózkodó?

Erre már nem bírtam válaszolni; megfeszítettem a rágóizmaimat, összeszorítottam a fogam, kifűjtam a levegőt, és vártam a botrányt.

Pista megúsza, mert meredten fölneézett az égre, úgy csinált, mint akit tehetetlenül megerőszkolnak, és a mozdulatlanságával áll bosszút.

Én voltam a soros. A kis nő katonásan megállt előttem, alig ért a köldököm fölé, kicsit hosszabban szemlélt, lehet, hogy az apró sebek miatt, amelyeket a körömmolló okozott, majd tekintetét följebb emelte, s akkor megismert.

- Beszarok! Ez a nő elpirult! - böffent ki Daniból a röhögés. Most már nem tudta abbahagyni. A parancsnoknő döbbenten ránézett, és kérdezte a tolmácsot, hogy mi van ezzel az emberrel. Akkor a fuldokló Daninak nem volt más hátra, mint a bögés. Úgy bögött, zokogott, hogy a könnyei is hullottak az arcát eltakaró ujjai közül.

A nő felém fordult, kérdően.

- Idegbeteg... Epilepsziás... És a rohamot mindig egy ilyen sírógörcs előzi meg - mentettem a barátom.

A tolmács lefordította, valamit sugdolóztak.

- Doktor urak, vigyék be a barátjukat a kórházba, mielőtt elérik a görcsök - adta át a segítőkész utasítást Sanyi.

Karon fogtuk Danit, és kísértük a kórház felé, de akkor már csakugyan olyan görcsösen köhögött - mert a bögést abbahagyta -, hogy messziről úgy tűnhetett, mint aki valóban rosszul van.

- Ne ha-haragudjatok, fiúk, mikor olyan közel hajolt Bandihoz, az a gondolat támadt bennem, hogy mi lenne, ha-ha-ha...

És nem tudta folytatni; akkor már mind a hárman rángatózva a hasunkat fogtuk.

Mikor jól kineveltük magunkat, észrevettük, hogy a holmijaink összevissza vannak hajigálva. Amíg a „raport” tartott, az őrség néhány tagja átkutatta a csomagokat, szűrő-vágó eszközöket kerestek, esetleg fegyvert. Átvizsgálták a kis motyónkat.

- Veszett el valamitek? - kérdezte Pista.

- Nem találom a szép kis törömet, elvitték.

- És az órát?

Az ingemet vettem elő idegesen, megtapintottam az egyik felgyűrt ujját, amelyikben el szoktam rejteni.

- Megvan!

- Te ott tartod az órát? Nem félsz, hogy valaki megtalálja? - csodálkozott rám Dani.

- Hát ki a fene gondol erre? Pista is ott tartja.

Lassan befejeződött a „nagyvizit”, szállingóztak vissza a barakkokba a mezítelen emberek. És mi hozzákezdünk a délutáni rendeléshez a főorvos vezetésével.

Most egy kis lélegzetet veszek, és megállok az időrendiséggel, mert néha ez is homályossá válik az emlékezetemben. Megpróbálom leírni azokat a dolgokat, jelenségeket, amelyek egy tábor „fogolytáborrá” tesznek, illetve, amelyek egy fogolytáborra jellemzők.

A LATRINA

Nem ildomos, sőt nem is illő ezzel kezdeni, mégsem véletlen. Mert legyen a latrina csak egy gödör vagy ha nagyon puccos, akkor fölfüggesztett rúdülőkével ellátott - eredeti céljának, az egészségügyinek csak harmadrangú szerepe volt a tábor életében.

A latrina ugyanis: találkozóhely, sétálótca, kiadóhivatal, sajtóközpont, távirati iroda, tőzsde, kongresszus, dzsembori (jamboree: cserkész-világtalálkozó) vagy éppenséggel klub.

Minden új hír a latrinától eredt, vagy ott cserélt gazdát. Ott barátságok kötődtek, vagy ellenségek születtek, sőt voltak olyanok is, akik az utolsó órájukat is ott töltötték, mert a gödör szélén vagy esetleg benne érte őket a halál.

Ha valaki azt mondta: elmegyek megnézni, hogy mi újság, akkor tudtuk az illetőről, hogy a latrinán van dolga. Ott mindig volt valaki, és az újonnan érkezőknek a guggolók azonnal átadták a friss híreket. Ezek legtöbbször reménykeltők voltak: „nemsokára összeírnak bennünket, és hazamegyünk” és ennek a változatai. Emellett apró hírek a táborban történekről, valamint a karikagyűrű és a cigaretta napi árfolyamát tárgyalták. Nekem az volt az elgondolásom, hogy az információkat talán manipulálták is, mert így egy-egy témáról el lehetett vitatkozni, és közben telt az idő.

A latrinán általában mindenki naponta legalább egyszer megfordult, de sajnos sokan többször is a járványos hasmenés miatt: Hogy milyen kórokozók szerepeltek a megbetegedések előidézésében? Nem tudom. Bakteriológiai vizsgálatok nem voltak, de valószínűen a vérhasnak valamilyen fajtája. Sokan megkapták (erről majd később), mert érthető módon a nyitott gödröket látogató ezernyi vagy milliónyi légy szabadon vitte mindenhová a betegség csíráit.

Kalandok színhelye is volt. Emlékszem egy szerencsétlen német katonára, aki szenvedve az erőlködéstől, guggolt a gödör szélén. Egy magyar - parasztembernek néztem -, mivel hely nemigen volt, a latrina másik oldalára ugrott a némettel átellenben, és olyan „permetező” hasmenésbe kezdett, hogy annak a nyakától kezdve az egész hátát, mindenét - természetesen nem szándékosan - lespriccelte. A német sírva felállt, és valamit magyarázni próbált a honfitársamnak, aki csak annyit mondott: „nyix dajcs!” Majd összeesett, még szerencse, hogy nem zuhant a latrinába.

Megjártam én is egy kora reggel. Mire odaértem, láttam, hogy a hosszú gödör színültig megtelt, és már legalább ötvenméteres körzetben körül van „aknázva”, megközelíteni sem lehet. Tekingettem, hogy mitévő legyek, amikor a laktanya felől három orosz katona futott felénk - mert többen voltunk -, egyikük fegyveresen, a másik kettő lapátokkal, kiabáltak, szitkozódtak, csak azt értettem: „kultura nyet”!

Mindannyian, akik ott voltunk, azt a nemes feladatot kaptuk, hogy mások „hagyományait” takaríthattuk, ami majdnem délig tartott. A barátaim nem is tudták, hová tűntem.

Ezek után valaki „okos” kitalálta, hogy az egyik épület háta mögé kell új illemhelyet ásni. A hely elég szűk volt, az ember sok, emiatt kb. három méter mély és széles gödröket ásattak. Pallókat hoztak, keresztbe tették, és ezeken kellett guggolni.

Hetekkel később egy reggelen három halottat találtak a latrinában, akik nyilván legyöngülve beleszédültek, és megfulladtak az ürülékben. Sok évvel később meglátogattam a tábor helyét. Nagyon szép, pázsitos parkot csináltak belőle, a barakkokat eltávolították. Csak az egykori latrinák területén burjánzottak a falusi árkokban tenyésző növények kiiríthatatlanul: a lapulevél, a bürök és a maszlagos nadragulya.

A KÓRHÁZ

Igazából arra szolgált, hogy a fertőző betegeket elkülönítsük a többiektől, mert gyógyszerek dolgában nagyon hiányos volt az ellátásunk. A hasmenéses betegeket - akiből a legtöbb volt - bükkfaszénporral etettük. Ha ezen túl valamivel segíthettünk, az a kissé nagyobb adag étel volt. Néha nagyon súlyos állapotban, a nagy folyadékvesztéstől kiszáradva kerültek be, volt olyan, aki két-három óra múlva meg is halt, különösen egy-két hónapos hiányos táplálkozás után.

Mindig volt harminc-negyven rühes betegünk, de csak szaporodtak, mert kenőcsöt sokáig nem kaptunk. Velük kapcsolatban írnám le, hogy milyen adminisztrációs munkát kellett végezni. Létszámjelentés név nélkül: naponta, külön öt-, tíz-, tizenöt naponként és havonta. Tehát ez azt jelentette, hogy a hónap utolsó napján meg kellett írnom a mindennapi, a hónap hatodik ötnapos, a harmadik tíznapos, a második tizenöt napos és az egész havi létszámjelentést: öt papírt ugyanarról; hogy mit csináltak vele? Mindegy, de kenőcs csak egyszer érkezett, pár emberre való, amit odaadtam a betegeknek, hogy osszák szét, és a mennyiségére való tekintettel csak ott kenjék be magukat, ahol legjobban viszik: a kezujjak között és a farpofákon.

Sok volt a fogfájós is. Katzander főorvos, aki nőgyógyász volt, alaposan begyakorolta magát a foghúzás mesterségébe. Egyébként is nagyon talpraesett „polihisztor” volt, biztosan dolgozott általános orvosként is. Szinte mindenhez értett.

Egyik délután szédelegve beállított hozzám egy volt szakasztársam. Kért, hogy azonnal húzzam ki az egyik zápfogát, mert már nem bírja a fájdalmat tovább tűrni. Próbáltam rábeszélni, hogy jöjjön másnap, mert nincs itt a főorvos úr, valamit értekeztek a parancsnoknővel. „Hát húzza ki maga, doktor úr!” - kérte. Mondtam neki, hogy én még sosem húztam fogat. Nem tárgított. Kénytelen voltam nekiállni egy „generál”-fogóval, és cibáltam, cibáltam. Jajszó nélkül tűrte. Csorgott mind a kettőnkről a víz, de a fog kitartott.

Még egyszer elszántan nekifutottam, erősen megszorítottam a fogót - egy nagy roppanás hallatszott, amit egy nagy jajszó kísért, és a fogat darabokra törve köpködté ki az elszánt páciens. Majd csak ennyit mondott: „Doktor úr, nehogy elmenjen fogorvosnak.” Hát ezt megtartottam...

Másnap a főorvos szedte ki nagy küzdelemmel a betört foggyökeret.

Gyakori betegség volt a torokfájás, gennyes mandulagyulladás, de egyik-másik beteg olyan súlyos állapotba került, hogy csak a meglevő Ultraseptyl készletünknek köszönhatték életben maradásukat. Rendelésünk napirendjén szerepelt a húgyúti fertőzés (hólyaggyulladás, vesegyulladás). Én végeztem a vizeletvizsgálatokat. Erre a célra rendelkezésünkre állt egy letört végű kémcső, emiatt a betegeket mindig figyelmeztettem, hogy vizeléskor meg ne vágják magukat. Többen azért megvágták.

Egy alkalommal az egyik páciens a rendelő sarkában fájdalmas vizelési ingertől gyötörve próbált vizsgálati anyagot produkálni. Majd amikor sikerült, elkezdett jajgatni: „Jaj, doktor úr, nem bírom abbahagyni, és már tele van az üveg.”

- Szorítsa meg, aztán szaladjon ki! - mondtam neki.

Szaladt is, fojtogatva ujjával meggyötört péniszét. Abban a pillanatban nyílt az ajtó, és megjelent a parancsnoknő, visszahőkölt, de már késő volt. A „szatír” férfiasságával a kezében nekirohant, majdnem fellökte, és azután ijedségében mindent összevissza vizelt.

A halálsápadt „Kati”-nak elég sokáig kellett magyarázni, hogy itt nem exhibicionista támadásról van szó, hanem mindennek az oka a vizelőpohár hiánya. Kaptunk is másnap két virágos festésű cserépbögrét erre a célra.

A táborban tartózkodásunk második hónapjában sántítva megjelent egy húsz-egynéhány éves fiatalember. Arról panaszkodott, hogy a fogínye nagyon fáj, alig tud enni, és a fogai kilazultak. Valóban nagyon súlyos, lepedékes fogínygyulladás volt. Azután még a lábát is megmutatta, a dagadt bokáit, amelyeken gyermektenyérynyi tarka elváltozások voltak; úgy látszott, mintha a bőrben bevérzések lettek volna.

- Én nem tudom, mi lehet ez - tűnődött a főorvos -, még sosem láttam ilyet, igaz, hogy nem vagyok bőrgyógyász.

Bejódostuk az ínyét, fölveltük fekvő betegnek, és kapott a lábára borogatást.

Másnap már ketten jöttek hasonló tünetekkel. Az egyik arról is panaszkodott, hogy két foga kihullott. Már azt hittük, hogy valamilyen járványos betegségről van szó. Mindenesetre ezeket is fölveltük és kezelgettük.

Délután a barátaimmal beszélgettünk erről a „titokzatos” betegségről, és Dani megjegyezte, hogy az ő apjának is az első világháború alatt hullottak ki a fogai. S akkor eszembe jutott a nagyapám, aki harmincegy foggal ment el a frontra, és négy év múlva kettővel jött haza. Azt mondta, hogy a sok kétszersült „rontotta ki” az ínyét, azonkívül legtöbbször csak konzervet ettek.

- Nem lehet, hogy valami konzerválóanyag miatt? - kérdezte Pista.

- Na de mikor kaptunk mi itt húskonzervet? - intettem le. - Várjatok! Mivel tartósítják a konzerveket?

- Úgy tudom, forralással - mondta Dani.

- A forralással pedig a C-vitamin elbomlik, és ezért hullottak ki apáink és nagyapáink fogai... Megvan! - kiáltottam. - Skorbut! Gyorsan föllapoztam a gyógyszer-tankönyvet: „A C-avitaminózis tünetei: ínygyulladás, vérékenység, testszerte bőr alatti bevérzések...”

- Hát ez az.

Elrohantam a főorvoshoz, és elmondtam neki, hogy mit gondolunk az ismeretlen betegségről.

- Lehetséges - mondta -, de még egy bőrgyógyász sem látott békés viszonyok között skorbutot, hogy ismertük volna fel mi? Akkor viszont C-vitamint kell igényelni, vagy gyümölcsöt.

Gyümölcsöt nem kaptunk, ahelyett valamilyen barna tablettát, aminek hecsedlilekvár-íze volt, de a betegek szépen javultak tőle, és mi is szedegettük.

Ezeket a tablettákat is a parancsnoknő szerezte be. Kezdtük megkedvelni. Többen nagyon igyekeztek a kedvében járni, azt is mondhatnám, hogy hízelegtek neki, egyszóval: egyesek visszataszítóan „nyaltak”. Ez nem vonatkozik a főorvos mindennapi szertartásos kézcsókjaira, amely ellen eleinte tiltakozott, azután már megszokta, s később már úgy tartotta a kezét, amikor megérkezett, mint Honthy Hanna a *Csárdáskirálynő*-ben.

Egyszer kipróbáltam a humorérzékét. Egyik délelőtt egyedül érkezett. Sorakozva fogadtuk: főorvosi kézcsók, szokás szerint. A tolmács kivételesen nem volt vele, nyilván valahol leállt üzletelni. Szétnézett, és láthatóan kereste az elmaradhatatlan kísérijét.

- Suóónyi? - kérdezte.

- Szaladj már ki, keresd már meg azt a vigéct - szólt nekem a főorvos.

Szalad a fene, gondoltam. Az ablakhoz mentem, és jó hangosan kikiáltottam, így:

- Suóóónyi! Suóóónyi!

Dermedt csönd támadt, olyan tökéletesen utánoztam „Kati”-t, hogy ezt nem lehetett nem észrevenni.

- Mit csináltál? - sziszegte halkán a főorvos. - Tönkre akarsz mindannyiunkat tenni?

A parancsnoknő nézett rám még egy darabig. Néma csönd... Majd hirtelen odaugrott hozzám, tenyerével a mellemre csapott, és ezt kiáltotta:

- Tü! Duracsok! (Te bolondos!)

És elkezdett kacagni. A többiek ijedtsége és meglepődése is lassan oldódott, és mindenki elkezdett nevetni, még az egyik fogfájós, gyulladt képű egészségügyi katona is fél száján bugyogva, sziszegve igyekezett a hirtelen támadt jó hangulatban minket követni.

- Ezt nem gondoltam volna, hogy megúszod szárazon - mondta Pista csöndesen.

Tovább végeztük a rutinrendeléseket. Teltek a napok, s egy szokatlan betegség (mármint fogolytáborban) tüneteivel jelentkezett egy őrmester. Nemi betegsége, gonorrhoeája volt, nem friss, hanem régebbi eredetű. Egy hét múlva még egy jött, azután újra kettő, de ezek már új fertőzések voltak. Nem volt nehéz kideríteni, hogy a kórokozókat „kölcsonvették”, ugyanis az első beteget kórházba vitték, és a többiek is nyilván így akartak szabadulni a fogságból. Benyúltak gyufaszállal az első beteg húgycsővébe, és azután azt a sajátjukba dugták, így biztos volt a fertőzés, ami továbbadható volt egy fél kenyéradagért.

Mikor ez kiderült, több tripperes beteget nem szállítottak el. Nekünk kellett kezelni őket. A „járvány” hamarosan meg is szűnt.

Meg kell emlékezmem a kórház „központi” alakjáról, Pista bácsiról, a szakácsunkról. Alacsony, vékony, eléggé elnyűtt ember volt, és valóban jó szakember, mert a kiutalt élelmiszerből - ami azonos volt a nagy közös konyháéval - ehető ételeket tudott készíteni. Néha „ínyencségeket” is csinált. Ilyen volt a rántott lómáj, az olajban sült kenyér (vitaminporral), a kakaóvajjal kenérpité, és még volt néhány eredeti ötlete. A kakaóvajjal mi adtuk neki mégpedig végbélkúp formájában, aminek az alapanyaga. Az nem volt nagyon zavaró, hogy görcsoldó gyógyszereket - papaverint, atropint - is tartalmazott, sokat úgysem lehetett belőle enni, de nagyon finom csokoládé íze volt.

Mindenki igyekezett a kedvében járni, mert az ő kezében volt a merőkanál.

Egy ízben félrehívott, és titokzatosan kért tőlem valami erős fejfájás-csillapítót, mondván, hogy az Aszpirin és a Pyramidon már meg se kottyan neki: Kérdeztem, mire gondol. „Valami erősre - ismételte meg -, olyan morfiumfélére.” Gyanútlanul adtam neki néhány tablettát. Hálás is volt érte, vastagon mérte a levest. Mikor harmadszor kért gyógyszert, már sejtettem, hogy morfinista. Most mit csináljak? Tegyem még betegebbé, vagy mondjak le a jobb dolgokról?

Megnéztem a „szent könyvemet”, mit ír a morfinizmus kezeléséről. Azt találtam benne, hogy csak fokozatosan lehet a beteget leszoktatni. Én is ezt csinálom, gondoltam naivul. És kezdtem egyre kevesebbet adni neki. Ettől függetlenül észrevettem, hogy a tablettákból sokkal több hiányzik napról-napra, és Pista bácsi majdnem egész nap alszik, és ha fent van, akkor is csak kóvályog. Hamarosan rájöttem, hogy mások is dézsmálják a morfiumot, ugyanolyan céltzattal, mint én, hogy ők is részesüljenek a külön készített adagokból. Miután ezt megtudtam, nem volt lelkiismeret-furdalásom, és nem mondtam le az extra porciókról.

Annak ellenére, hogy az ellátásunk valamivel jobb volt, mint az átlagos, mégis úgy emlékszem, hogy minden este éhesen feküdtünk le, és egyre inkább egy irányba változott a beszédtemánk: mit ennénk, ha lehetne.

A kórház mindenesetre emberibb életmódhoz juttatott bennünket, mert volt rendszeres elfoglaltság és egy elviselhető, nagyobb ellentétektől mentes társaság.

EMBEREK, JELLEMEEK

A meztelen sorakozás jelenetére emlékeztetve, egy idő után rájöttem arra, hogy fogságban az ember valóban meztelenné válik. Megszűnnek a manírok, a képmutatás, és mindenki olyanná válik, amilyen valójában; becsületes, önzetlen, barátságos, megbízható, jó kedélyű, áldozatkész vagy becsstelen, tolvaj, irigy, fősvény, hazug, besúgó, búskomor.

Nem számított a rang, egyformán csak emberek, foglyok voltunk. Apróságok, semmiségek árulkodtak jellembeli tulajdonságokról, és ilyen körülmények között más az értékrend, mint a mindennapi életben. Ha például a kenyérszító magának csak két dekával is többet szel, akkor az már rablásnak minősül. Ha valaki a társának az elrejtett kenyerét lopja el, az gyilkos, mert a hiányos táplálkozástól sorvadó testéből vág le egy darabot.

Születésnapomra Dani megajándékozott; egy kis újságpapír-csomagot nyomott a kezembe, vékony spárgával volt összekötve.

- Mi ez? - kérdeztem.

- Isten éltesse, ma vagy huszonegy éves.

Nem hiszem, hogy valaha is nagyobb izgalommal bontottam volna ki ajándékcsomagot. Három és fél cigaretta volt benne. Két Szimfónia, egy Honvéd és egy fél Sport.

Életemben nem kaptam ilyen nagylelkű ajándékot. Tudtam, hogy Dani ezért a napi kenyéradagját adta oda, mert ez volt a tarifa, négy cigaretta. Csak annyit mondott:

- Ne haragudj, de nem bírtam ki, egy felet elszívtam.

Együtt füstöltük el ezt a drága ajándékot, és én meghívtam ebédre. Összeöntöttük a levesünket, hogy többnek látszódjék, és megfeleztük a kenyeremet, amit Dani csak hosszú unszolásomra fogadott el.

Tudtam, hogy olyan barát, aki a vízbe ugrana utánam.

A tábor északkeleti sarkában levő őrtornyot lehetett legjobban megközelíteni, ott mindig sétálgattak; nem tudtam, hogy miért. Odamentem még a fogságba esésünk elején. Akkor láttam, hogy egy játékos kedvű őrünk a félig elszívott cigarettáját lepöckölte a mutatóujjával a kerítésen belülre, és jót mulatott a csikken civakodókon. Az egyik vezérkari tiszt volt. Elszégyelltem magam... Hiába, itt ő is csak meztelen, mint mindannyian. Én maradtam a száraz falevélnél, amelyet újságpapírba tekerve szívtunk, ha már nagyon hiányzott a cigaretta.

Néha szégyelltem magam, hogy mohó vagyok; amint írtam már, én rögtön megettem a kenyerem, mihelyt megkaptam.

Egy Békés megyei parasztember a fekhelyén elvesztette az eszméletét. Kihívtak hozzá, a kórisme nem volt nehéz: vérhas. Ahogy cibáltuk, hogy elvigyük, a „nyoszolyáját” elmozdítottuk, és alatta több kilónyi kenyerre volt elrejtve, amit a szerencsétlen „ínséges” időkre megspórolt, de már mind megpenészedett. Alig maradt életben, annyira le volt gyengülve.

A szenvedélyes dohányosok hasmenéses betegsége is súlyosabb volt, mint az átlagé, mert eladták a kenyerüket dohányért, de ezt rendszerint már akkor tették, mikor a karikagyűrűjüket is elfüstölték negyven cigaretta értékben.

A tolmács Sanyi bonyolította le az üzleteket, bizonyosan nem ingyen.

A SZEX

Istenem, de sokat emlegettem Kuncz Aladárt, aki a *Fekete kolostor* című regényében az első világháborús francia hadifogság szexuális kínjairól is ír, amelyek az emberek egy részét a homoszexualitásba kényszerítették.

Én csak egy dologra emlékszem: Dani történetére, - amelyet a fogságunk első hónapjában legalább ötször elmesélt, hogy a barátnőjét kártyaparti közben miként tette magáévá, anélkül hogy bárki észrevette volna (?) És slussz!

Az önfenntartás ösztöne az első; a hiányos táplálkozás, az éhezés a szervezetet figyelmezteti az energiatakarékosságra, és még a fajfenntartás gondolatára sem jut erő. A koncentrációs táborokban a nők nem menstruáltak, melleik elsorvadtak, és sokan véglegesen meddővé váltak, olvashatjuk a háború utáni orvosi irodalomban.

Csak az ételekről beszéltünk, és a főzésről, a szexről megfeledkeztünk.

Tehát Kuncz Aladárnak nem is lehetett a fogságon kívül olyan rossz sora, ha volt fölös energiája még szexuális gondolatokra is.

Június végén kihirdették, hogy a jugoszláv állampolgárok jelentkezzenek a tábor irodájában. Lehetek vagy kétszázan. Pista gondolkodott egy keveset.

- Ne hülyéskedj - mondtam neki -, örülj, hogy megszabadulsz. Mitől tartasz, nem bántottál te senkit.

- Akkor benneteket hagyjalak cserben?

- Úgyis benne vagyunk a „cser”-ben, meg így is, menj csak! - biztattuk.

És ment...

A honfitársai megválasztották parancsnoknak, és néhány nap múlva elhagyták a tábort.

A kapuig kísértük őket. Pista még sokáig integetett vissza.

A tábor parkosított, bár a sok lányomtól megviselt részén nagyon szép öreg hársfák és gesztenyefák adtak árnyékot, de nemcsak mi szerettünk ott hűsölni, hanem a madarak is, főleg feketerigók. Kora reggelenként üde, füttyölő koncertjükre ébredtem sokszor. Ilyenkor percekig megfeledkeztem fogoly mivoltomról, az újszegedi ligetbe képzeltem magam.

Azon a hajnalon is félálomban gyönyörködtem a trillázó madárdalban. Az éneklő hímek mintha egymáson akartak volna túltenni. Szinte zengtek az öreg fák koronái.

Egyszerre az örömnél hirtelen vége szakadt, géppisztolysorozat némította el a rigókat, mi is riadtan ébredtünk föl. Még egy sorozat... Még egy sorozat... Azután néhány egyes lövés éles pukkanása után teljes csönd vett bennünket körül. Az ablakból csak a villámgyorsan elsuhanó, menekülő madarakat pillantottuk meg.

- Mi volt ez? - könyökölt föl Dani félelemmel a hangjában.

- Elszoktunk már tőle, de ez géppisztolysorozat volt, nem is egy és egészen közel. Szagolj csak ebbe a friss levegőbe, érzik a lőpornak a szaga. Ugye? - És én is még egyszer bele-szimatoltam. Ugyanazt gondolva egyszerre ugrottunk ki az ágyból, összekaptuk magunkat, és kimentünk a barakkból.

A tábor megmozdult, mint a hangyaboly. Mindenki a latrinák irányába igyekezett, onnan hangzottak a lövések. Az őrség szabad tagjai is fegyveresen rohantak oda. Már több százan szorongtunk a latrinák körül. A láthatóan izgatott katonák nem engedtek a kerítéshez közeledni, fenyegetően hadonásztak és kiabáltak. Fölmentünk a gödrökből kihányt föld dombjára.

A két belső szögesdrót kerítés között három holttest feküdt... Fogolytársaink voltak.

Sokáig döbbenet hallgattunk. Már úgyszólván mindenki talpon volt. Kérdegettük egymást, ki tudja, hogy kik voltak. A repülősök kisebb csoportjához értünk, ők a nyolcas barakkban laktak, és hangosan beszéltek.

- A tízes barakkból szöktek meg! - mondta az egyikük.

Közelebb mentünk.

- Valaki mondta, hogy többen is készültek - erősítette meg egy szakaszvezető.

Megközelítettük a tízes faépületet, régebbi szállásunkat.

- Kik voltak? - kérdegettük az embereket. Végre valaki válaszolt:

- Egy főhadnagy és néhány társa, nem tudom, hányan lehettek.

- Ki volt az a főhadnagy, hogy hívták? - kérdeztem izgatottan.

- Nem tudom a nevét, de ő volt a szakaszparancsnok.

- Árendás főhadnagy? - bukott ki belőlem a kérdés.

- Az, az! Igen. Most már nekem is eszembe jutott a neve. Az, az: Árendás, Árendás főhadnagy...

Elnémultunk, és szó nélkül ballagtunk vissza a kórházba. Leültünk, és csak egy kis idő után kezdtünk oldódni.

- Én nem értem - szólalt meg először Dani -, ő volt, aki állandóan mondogatta: „Fiúk, nehogy szökéssel próbálkozzatok, mert az öröknek szigorú fegyverhasználati parancsuk van, saját fejükkel játszanak, ha valakinek vagy többeknek sikerül kimenekülni a táborból.”

- Én sem értem, hogy képzelte ez a szegény Árendás, egyszerűen nekimenni a három kerítésnek? Még ha valakinek észrevétlenül sikerülne is, ami szinte lehetetlen, akkor is eltartana tíz-tizenöt percig, nem beszélve arról, hogy összevissza szurkálná a kezeit. Szerintem agyára ment a fogság, mert ez egy öngyilkossági akció volt. Reménytelen ügy.

Egy hét múlva tizennégyen szöktek meg a kifolyó patakon keresztül a víz alá bújva, pedig a szögesdrót kerítés a fenéig ért, de valahonnan sikerült drótvágó ollót szerezniük, és az éj leple alatt „megléptek”.

Sanyi, a tolmácsunk újságolta a szökést, és hozzátette, hogy a parancsnokságon nagy az izgalom, mert magasabb helyről kiszivárgott a közeli létszámmellenőrzés lehetősége.

Másnap új emberek jelentek meg a táborban: osztrák polgári rendőrök, karszalaggal, lehettek vagy harmincan. Először azt hittük, hogy új belső karhatalmat kaptunk, de miután beszélgettünk velük, felháborodottan és kétségbeesve panaszkodtak: megállt két orosz teherautó az

egyik bécsi külkerületi rendőrpáncsnokság előtt, egy százados két géppisztolyos kíséretében berontott az őrszobába, és a páncsnoktól erőteljes hangon azonnal harminc rendőrt kért segítségül egy fasiszta kis csoport elfogásához.

- És azután itt a tábor közepén kiszálltunk, és azóta itt vagyunk, kérdéseinkre csak azt felelték, hogy délben itt és itt kenyérsztás, és három órakor sorakozzunk levesért. Mikor mondtuk, hogy nincs nálunk se csajka, se evőeszköz, a válasz az volt: szerezzenek, ha enni akarnak - sorolta az egyik rendőr; s majdnem sírva fakadt.

- Uraim - folytatta hozzám fordulva -, ez milyen hely itt?

- Ez fogolytábor, uram.

- De hát ez lehetetlen, én antifasiszta vagyok, az ellenállásban is részt vettem. A többiek is mind megbízható emberek, azért is lehettek rendőrök. Hogyan kerülhettünk mi fogságba?

- Nicsevó, ne izgassa magát, van itt még a táborban önökön kívül néhány ezer ember, aki sohasem volt fasiszta, sőt még antifasisztákat is találhat.

Nem nagyon sikerült a rendőrt megnyugtatnom, pedig sejtettem, hogy van valami összefüggés a létszámmellenőrzés és a rendőrök kényszerű látogatása között. És igazam volt... Másnap megtörtént a foglyok számbavétele, utána a rendőröket fölpackolták teherautókra, és visszavitték őket Bécsbe.

Igazi „huszárcsíny” volt, orosz módra.

A távozásuk után néhány nappal ismét izgalmas esemény történt, de ezt most mindenkinek a helyeslése kísérte. Az bizonyos, hogy a napi bableves adag elég „vékony” volt, de azt sejtettük, hogy ehettünk volna „vastagabbat” is, mert az hírlett: cigarettáét, aranyért még rántott húst is lehetett valakiktől (szakácsoktól?) venni.

Napos délelőtt volt, nagy kiabálás, ordítózás hallatszott a rendelő nyitott ablakán keresztül. Kíváncsian kiszaladtunk, már sokan gyűltek össze a konyha körül, mire odamentünk. A jelenet bibliai volt.

Teljesen váratlanul, főzés közben ellenőrizték a konyhát. Amit ott találtak, minden fogoly képzeletét fölülmúlta. A rántothús-halmok még hagyján, de volt ott még csokoládétorta is. Azonkívül különböző konzervek (köztük lazac is!), dió, mogyoró, gyümölcsök (sose kap-tunk), rengeteg cigaretta, italok és karikagyűrűk.

Az őrpáncsnok kijött a konyhából, és belefűjt a sípjába. Úgy látszott, megbeszélte akcióról volt szó, mert futva megjelent négy katona korbáccsal, és szó szerint kiverte a szakácsokat a konyhából, mint Krisztus a kufárokat a templomból.

- Fúj, disznók, aljasok, üssék agyon őket! - kiabált a már jól felszaporodott tömeg. - Tolvajok, rablók! Ők zabálnak, mi meg éhezünk!

Kis híja, hogy nem lincseltek meg őket. Az őrszobán voltak pár napig, azután merték csak egyenként beosztani őket egy-egy szakaszhoz.

Egy jó hír robbanásszerűen terjedt el a latrináról: a betegeket hazaengedik!

Mindenki izgatott volt, de azért visszafogva, mert már sok mindent beszéltek, amiről kiderült, hogy kacsa.

De ez igaznak bizonyult. A páncsnoknő összehívta az orvosokat, és kiadta az ukázt: min-denkit, aki betegnek mondja magát, meg kell vizsgálni, és ha valóban az, akkor külön barakkokba kell költöztetni. Arról nem beszélt, hogy utána mi fog velük történni, azonban a

hír reménykeltő volt. Emiatt ez azt jelentette, hogy a tábor összes lakóját át kellett vizsgálni, mert mindenki betegnek mondta magát, Dani is és én is természetesen.

Az orvosok dolgoztak, s közben azon törték a fejüket, hogy saját magukat is kiszuperálják. Néháynak sikerült is.

Az egyik nyugat-dunántúli város belgyógyász főorvosa - jóvágású, harminchat-harmincnyolc év örüli - feltűnően sokat sündörgött a parancsnoknő körül. Szó szerint „csapta neki a szelet”. Hízelt, dorombolt a társaságában, mint egy párizsi készülő kan macska. Olyan kézcsókokkal üdvözölte - megfigyeltem, nem is a kezét; hanem a karját nyaldosta -, hogy „Kati” belepirult. Szívébe zárta, el is hitte neki ezt a nyilvánvaló képmutatást. Meg is fizetett érte.

Az orvosi vizsgálatok befejeződtek, és úgy ezerötszáz embert „szűrtek ki” mindenféle alapon. Így minket is: Danit egy lezajlott tbc-s folyamata miatt, engem meg gyomorfekélyesnek nyilvánítottak.

Következett egy újabb ellenőrző vizsgálat, amelyen a parancsnoknő volt a döntőbíró. Hosszú, egyes sorban vártunk az újabb vizsgálatra és a boldogító igenre. Őrséget állítottak mellénk a mieinkből, husángokkal felszerelve, nehogy valaki illetéktelenül beálljon a sorba.

Dani állt előttem, és végre odaértünk az orvosi bizottsághoz. Egy nagyon rokonszenves, idősebb német orvos őrnagy is részt vett a vizsgálatokon. Több száz német neki köszönhette a szabadulását. Danit minden nehézség nélkül betegnek nyilvánították. Olyan szépen köhögött a „bíró” előtt, mintha egy deci pálinkát nyelt volna félre. De nem volt rá szüksége, mert a „főnökasszony” megismerte és legyintett: „epilepszija!” - és jegyzékbe vétette.

Utána én következtem. A német kolléga csóválta a fejét, tapogatott, és olyan tekintettel nézett rám, mint mikor valakinek egy operálhatatlan rákos daganatot találnak a hasában. Szomorúan a nő felé fordult, és annyit mondott: *ulcus ventriculi*, gyomorfekély (a diagnózis meg volt beszélve).

A parancsnoknő felugrott a székéről odajött hozzám, belemarkolt a faromba, majd megveregette a vállam nevetve, és a tolmács már fordította is:

- Ilyen szép erős emberek kellenek nekünk dolgozni.

És kirúgtak a sorból...

Dani vigasztalt, én káromkodtam. Jobb, ha nem is írom, hogy mit.

Estefelé belopóztam a még mindig hosszú sorba. De sajnos olyan kis emberek közé, hogy messziről láthatóan kimagaslottam közülük. Egy rendet főntartó orosz katona (az is a köldökömig ért szerencsére) megismert, és a srófos botjával hadonászva nekem rohant. Én nem vártam meg, mert láttam, hogy nagyon komolyan veszi a beosztást, és elkezdtem futni a futballpálya felé. Ő utánam. Eleinte éreztem a suhintások szelét, de a hosszú lábaimmal nem bírt, pedig kitartóan futottunk egy kört. Lehet, hogy kis maratoni lett volna a kergetőzésből, azonban az üldözőm látta a hiábavalóságot, kifulladt, legyintett, káromkodott közeli rokonaim testrészeit emlegetve, és csalódottan visszament a bizottsághoz.

Azért én azt gondolom, hogy szuflája még lett volna, de az ott ácsorgó, bámészkodó foglyok elkezdtek hangosan biztatni: „Hajrá, doki! Hajrá, doki!” Majd rést adott nekem a tömeg, és hogy, hogy nem, mire a katona odaért, olyan összevisszaság támadt, hogy fel kellett adnia.

Még egyszer próbálkoztam, mikor már beesteledett. Becsempészték a kollégák a még várakozók közé. Akkor már bizottság nem volt, csak a neveket írták föl a beteglistára.

Honfitársaim, a magyar husángosok vertek el onnan. Átkoztam őket, és nagyon elkeseredtem, látván, hogy ahol németek örködtek, hogyan csempészték be a sajátjaikat a sorba, így legalább két-háromszáz embert szabadítottak ki a fogságból.

Másnap már szigorú őrizet alatt sorakoztatták a „betegeket”, és tekintettel a kórházi ápolásra szorulókra (mintegy harminc-negyven ember), orvosi felügyeletre is szükség volt. A parancsnoknő, akinek át kellett adnia Kőszegen a foglyokat a magyar egészségügyi hatóságoknak, kísérőként az említett belgyógyászt választotta.

Dani is elment. Barát nélkül maradtam. Ámbár nem panaszkodhattam, mert az ápolókkal igen jó viszonyban voltam, és szabadidőnkben sokat kártyáztunk, beszélgettünk.

Eltelt egy hét, és feltűnt, hogy a parancsnoknő nem jelentkezett, holott mindennapos látogatónk volt, és úgy emlékszem, azt mondta: „A betegek átadása után mindjárt jövök vissza.”

Végre Sanyit, a tolmácsot elkaptam, éppen alkudott egy gyűrűre.

- Sanyi, mi van a „Katinkával”? - kérdeztem. - Talán beteg, vagy szabadságra ment?

- Á, szegény nagyon megjárta.

- Hogyhogy? Mi történt vele, talán baleset érte?

- Annál talán rosszabb. Tudja, doktor úr, az a belgyógyász, aki vele ment, nem volt a betegek listáján, és elhitette a parancsnoknővel, miután becsületszavát is adta, hogy nem szökik meg.

- És meglépett?

- Jó, hogy! Persze hogy meglépett, éjszaka. Pedig egy szobában aludtak. Rászedte a szerencsétlent.

- Miért, mi baja származik belőle, elvégre a hadifogolynak joga van megszökni, ha meri vállalni a lelövés veszélyét.

- De itt nem arról van szó, hanem szökés elősegítéséről, amit éppen a táborparancsnok követett el. Minősített fegyelemsértés.

- Olyan nagy dolog az? Mindenki tudja, hogy tízezer emberből csak sikerül néhánynak a szabadulás, nem?

- Nagy dolog vagy nem, ne nagyon híresztelje, doktor úr, de tízévi kényszermunkára ítélték, már el is vitték Ausztriából.

- Hű, a szentjít! A főorvos, az más kérdés. Becsületszó az becsületszó, de azt hiszem, az ő helyében mindenki megszökött volna, ámbár... Ámbár, ha tudván, hogy milyen súlyos lesz a büntetés? Ki tudja?...

Még aznap mindenki tudomást szerzett a szökésről és a parancsnoknő sorsáról.

Új táborparancsnokot nem neveztek ki, illetve ha igen, sohasem láttuk - csak egy belső vezetőt, egy szegedi orvost, tartalékos századost bíztak meg olyan felelősfélének. Igen rendes ember volt.

Feltűnt nekem, hogy napok óta egy vékony, középtermetű, szőke gyerek ólálkodik a kórház körül. Velem egyidős lehetett. Hol a lépcsőn üldögélt, hol az egyik fának támaszkodott, mintha várt volna valakit. Csak a levesosztáskor tűnt el. Mit akarhat? Azután nem láttam egy-két napig.

Egyik este a barakk nyitott ablakán beszólt valaki

- Doktor úr! - Halkan beszélt. Ő volt.

- Mit akar? - kérdeztem.

- Kijönne egy percre?

- Miért, beteg?

- Igen!

- Akkor jöjjön be a rendelőbe.

- Van ott még valaki?

- Ki a fene volna ilyen későn?

Bejött, leültettem.

- Szénás István vagyok - mondta kicsit izgatottan, feszengve a széken -, komoly dologról lenne szó!

- Mondja, miről? - közben arra gondoltam, hogy valamit el akar adni, vagy gyógyszerre van szüksége.

Nem kezdte egyenesen, hanem úgy, ahogy az alföldi parasztemberek: farolva.

- Meghallottam egyszer, pár hete, hogy a barátjával ő hanggal beszélt. Ugye szögedi, vagy arra a környékre való?

- Az vagyok, szögedi.

- Én meg újszöregi. (Szeged melletti kis falurész.)

- Hát akkor földik vagyunk.

- Azok.

- Szóval komoly dologról van szó?

Fölállt, kinézett az ablakon, majd megnyitotta az ajtót, azután becsukta, mintha hallgatózót keresett volna. Leült vissza a székre.

- A doktor úr tudja, hogy nemsokára elvisznek bennünket a Szovjetunióba?

- Nincs kizárva, de maga honnan veszi ezt a hírt?

- Beszélik.

- Jó, jó, beszélik, ezt én is hallottam, de most már mondja, hogy miért jött!

- Meg kell szökni, doktor úr!

Elhallgattunk. Most jobban megnéztem a fiút. Riadt világoskék szeme volt, csontjain a parasztok inas, görcsös izomzatát viselte, és nagyon elszánt volt a tekintete.

- Jó volna - törtem meg a pillanatnyi csöndet -, de kilyukasztott bőrrel nincs sok értelme. Hogyan képzelem?

- Nem a táborból, hanem a vonatból. Itt valóban nagyon vigyáznak ránk, nem volna sok értelme próbálkozni.

- Azért most már megmondhatná, hogy miért jött hozzám, hiszen van társa éppen elég.

- Mert megbízok magában, azonkívül egy fűrészre van szükségem.

- Fűrészre? Milyen fűrészre?

- Amivel a lábat levágják, vagyis a csontot átfűrészelik.
- Itt nem amputáltunk még, de mintha láttam volna a műszerek között egyet.
- Na, ha visznek bennünket, arra kérem, hogy azt adja ide nekem.
- Mégis, mondja csak, mi lenne a terve?
- Én elrejttem a fűrész, ha kell, akár le is nyelem. Oda tudok csapódni a maga csoportjához, hiszen névsor nincsen, csak „öttesivel” kell állni. Azt tetszik tudni, hogy a vagon alján van egy húsz centiméter átmérőjű lyuk végének.
- Tudom. Láttam már.
- Na, ezt kell fűrészszel megnagyítani és alkalmas pillanatban leereszkedni rajta keresztül, és azután uzsgyi!
- Hol gondolja ezt?
- Csak Magyarországon át vihetnek bennünket, nem hinném, hogy a Kárpátokat megkerül-nénk. Most azt mondja meg a doktor úr, hogy hajlandó-e velem tartani vagy legalább a fűrész, ideadni.

Feladta a leckét a fiú, de elfogadhatónak tartottam a tervet. Megkérdeztem:

- István, tud-e még valaki erről a szándékáról?
- Igen, maga, doktor úr.
- Senki más?
- Az égvilágon senki.
- Akkor kezét rá, veled tartok!
- Jól van, akkor indulás előtt egy nappal itt leszek, addig a környéken sem lát itt engem senki.

A fiú kiosont a sötétben.

Visszamentem a rendelőbe, és megnéztem a műszereket. Valóban volt köztük egy csontfűrész.

A táborban a hírek egymást váltották. Hazaengednek bennünket - kivisznek a Szovjetunióba és vice versa.

És augusztus ötödikén hivatalosan is kihírdették, hogy hatodikán elindul az első vonatszerel-vény kétezer emberrel. Az útirányt nem jelölték meg. Minket is ebbe a csoportba osztottak be.

Este későn az ablakon keresztül pisszegést hallottam. Kinéztem: István, a földim lapult a falhoz.

- Itt vagyok, doki - suttozta.

- Jövök mindjárt.

A fűrész már el volt készítve. A merevítő részről lecsavaroztam gyorsan a pengéjét, és kivittem Istvánnak, aki rögtön belecsúsztatta a kabátja ujjába.

VII. fejezet

- Davaj! Davaj! Mádzsár! Po piaty! Öttesivel!

Sorakoztattak a tábor mellé beállt vonat mellett. Most nem százan voltunk egy szakaszban, hanem nyolcvanan, mint ahogy később megtudtuk, ennyien utaztunk egy vagonban. Az orvosok közül, nem is figyeltem nagyon rá, elég sokan visszamaradtak. A mi szakaszunkban két gyermekgyógyász volt, szegediek: Páldy László és Bessenyei Kálmán hadnagy. Mindketten a szegedi klinikán dolgoztak. Hozzájuk csapódtam, és nem csalódtam a hirtelen barátságban, mert két igen rendes embert ismertem meg bennük.

Kicsit izgatottan nézelődtem, mert nem láttam Szénás Istvánt. Végre, míg az oroszok el voltak foglalva a sorakoztatással, megszólalt a hátam mögött:

- Itt vagyok, doki, szevasz.

- Hol a fenében voltál idáig?

- Legalább öt vagonnal hátrább osztottak be, de cigarettáért cseréltem egy szakaszbeli társaddal.

- Minden rendben?

- Ahogy megbeszéltük.

Gyönyörű nyári reggel volt, tiszta égbolt, és a hétágra sütő nap augusztusi kánikulát ígért.

Beszállás előtt, miután már sorakoztunk, kihirdették, hogy minden szűrő-vágó eszközt adjunk le. Össze is gyűlt egy nagy kosárral.

- István, te most mit csinálsz? - szóltam hozzá halkán.

- Ne izgasd magad, az jó helyen van.

- Hol?

- A lábam közt, a nadrágszáramban.

- Nem csúszik ki?

- Föl van kötve a derekamra.

- Beszállni! - kiáltotta a tolmács.

Elkeserítő volt a vagon belseje. Az egyik része kétszintes volt, hogy több ember beférjen, mert az ilyen teherkocsiban általában negyvenen tudtak „kényelmesen” elhelyezkedni.

- Laci bátyám, a felső polcra! - és már ugrottam is az ablak mellett helyet foglalni.

Lehangoltságomnak nem tett jót, amikor láttam, hogy az amúgy is apró, rácsos ablak még szöges dróttal is be van fonva. De amikor ránk csukták az ajtót, mindenki elcsöndesedett.

Páldy Laci kotorászott a hátizsákjában, elővett egy imakönyvet, és az olvasásába kezdett. Nagyon tiszteltem érte, mert én legszívesebben ordítva káromkodtam volna, elátkozva az írmagját is annak, aki a háborút előidézte. Végül is börtönbe kerültem vétkesen.

A vonat nem akart indulni, és ahogy a nap egyre magasabbról sütött, úgy melegedett a kocsi. Az ajtó mellett vizeshordó állt, és mind többen meregették bele a csajkájukat.

- Emberek, ez nem lesz jó! - kiáltottam. - Így két napon belül mindenki vérhast kap. Egy- valakit bízzunk meg a vízosztással!

Meg is egyeztünk: aki a hordó mellett helyezkedett el, különadag vízzel megmosta a kezét, kiöblítette a csajkáját, és csak ő nyúlhatott a hordóba. Ez be is vált, mert a mi vagonunkból alig került ki hasmenéses beteg.

- Nem tudom, mi az istenért nem indulunk - fakadt ki István türelmetlenül.

- Ugyan hová sietsz? Inkább azt kérdezem - halkítottam le a szavam -, észrevetted-e, hogy az utolsó kocsinak a végén örbódé van, és ott kucorog egy géppisztolyos katona? Tudod, mit jelent ez?

- Tudom hát. Ha átment fölöttünk a vonat, azonnal futni kell. Tehát lehetőleg erdő mellett kell leereszkedni a lyukon.

- Én is így gondoltam.

Próbáltunk a lehetőséghez képest kényelmesen elhelyezkedni, de a férőterület nagyon pontosan volt kimérve: egy-egy szűk fekvőhely mindenkinek. A vécélyuk mellett vitázni is kezdtek, mert akik a közelében kaptak helyet, illetve jutott nekik, nem nagyon örültek a hasmenéses társaknak.

Még mindig nem indultunk. Kívülről kiabálás hangzott, majd kivágódott az ajtónk.

Három katona ugrott fel egy tolmáccsal (jámbor tótkomlósi, értelmes parasztember volt, aki megjárta a keleti frontot, és ott szlovák anyanyelvét valamennyire összeigazította az oroszsal).

Az oroszok láthatóan dühösek voltak, jócskán kiabáltak.

- Mindenki hozza ide a csomagját - fordított a tolmács -, a tovarisok átkutatják, mert csináltak egy szűrőpróbát, és nagyon sok bicskát meg mindent találtak.

Nem tudtam, hogy nevessek-e, ugyanis ahogy az ajtónyíláson kinéztem, már két nagy kosár vágószerszám volt összegyűjtve, de abban a disznóölő késtől a fejszéig, fűrészről az amputáló-késig minden volt. Vonóhorog, nagy szabóolló, dikics, ár, bugylibicska. Hogy hogyan csempészték be a vonatba, ma is rejtély előttem.

Ki kellett önteni a motyónkat, és ráadásul végig is tapogattak bennünket. Találtak is jó néhány zsebkest és két reszelőt. Nem örültek neki, aminek családfánk felmenő ágainak az emlegetésével adtak kifejezést.

Istvánt figyeltem, amikor kutatták. A szeme sem rebbent, a lábait összeszorította, karjait széttárta; nem találtak nála semmit.

Ismét ránk csukták az ajtót, és félóra múlva döcögve elindultunk.

Egyre melegebb lett, nagyon meregette megbízott társunk a vizet, félő volt, hogy hamar elfogy, és ki tudja, hogy mikor töltik tele újra a hordót. Megegyeztünk egy liter fejadagban másnap reggelig.

Nehezen telt az idő, próbáltuk elütni beszélgetéssel (a fő téma a főzés volt), néhányan majdnem összevesztek azon, hogy kell-e a marhapörköltbe füstölt szalonnabőrt tenni vagy sem.

Egy-két kártyázó csoport kialakult, kibicekkel körülvéve. Jó néhányan depressziós állapotban, hanyatt fekve nézték a plafont.

Páldy Laci rendíthetetlenül, némán olvasta a breviáriumát, mintha kötelességből tette volna, akár egy pap.

Délután Bécsújhelyen kaptunk levest. Jó volt, hogy egy kis világosság árasztott el bennünket, és a szokásos löttyel egy-két órára kibéleltük a gyomrunkat.

- Laci bátyám - szóltam halkán, miután túl voltunk az ebéden -, ez itt István, Szénás István, Újszőregről.

Figyelmesen ránk nézett.

- Páldy doktor, ő meg Bessenyei doktor - mutatott a másik kollégára.

Kezet fogtak, és kérdően néztek ránk, hogy minek ez a szertartás. Egész jól megvagyunk egymásnak ismeretlenül is, a sorsunk úgyis azonos.

- Csak azért mondom - folytattam -, mert nála van a fűrész.

- Milyen fűrész? - csodálkoztak.

- Az amputáló csontfűrész, a tábor kórházából.

- És mit akartok vele? - kérdezte Páldy Laci.

- Remélem, kitalálok.

- Meg akartok lépni?

- Ahogy mondd. Velünk tarhattok, azért szóltam.

- De akkor a többiek is tudni fognak róla.

- Ha már mi leereszkedtünk a megnagyobbított vécélyukon, akárki jöhet utánunk, aki akar, de egyelőre nem szólunk senkinek.

Elnémultak mind a ketten, de aztán a szemük fölcsillant a szabadulás reményében.

- Mikor akarjátok? - kérdezték egyszerre.

- Fűrészelni csak menet közben lehet, a zaj miatt - kapcsolódott be István a beszélgetésbe -, és éjjel. A szökésre meg kívárjuk az alkalmas időt.

Lassan beesteledett, mindenki próbált aludni. Továbbra is álltunk az állomáson, félretolva valamelyik külső pályán.

Az éjszaka csöndjét elég heves, gorombaságig menő vita, káromkodás törte meg többször is. A majdnem teljes sötétségben voltak, akik kisebb-nagyobb dolgukat végezték a lyuknál, és valóban igaza volt az ott alvóknak, mert nemegyszer az álomittas vagy szédelő társunk levizelte az ott fekvőket. Az is előfordult, hogy valamelyik hasmenéses nem célozta meg jól a nyílást, és utána takarítani kellett.

Megindult a vonat, ahogy szokott: döcögve, igaz, hogy nem volt miért sietni. Csönd volt, még horkolás sem hallatszott. Váratlanul megszólalt valaki alattunk, nagyot sóhajtván, mintegy magának mondván:

- Akkor megyünk a szovjet „paradicsomba”.

Egy kis csönd után az egyik sarokból jött a váratlan válasz:

- Esszük is már az indáját.

Kitört a nevetés. Így derült ki, hogy milyen kevesen alszanak. Hajnal felé már megindult a halk, egyre erősödő beszélgetés. Találgatás, hogy hol lehetünk, hová és merre utazunk, mi lesz a sorsunk.

Reggel megálltunk valahol. Hallottuk a kavics csikorgásából és az orosz szavakból, hogy hozzánk közelednek. Nagy robajjal félrevágódott az ajtó, kellemes, reggeli lanyha levegő áramlott be. Egy tiszt; egy közlegény és a tolmács állt a nyílásban.

- Doktor?! - kiáltotta a tiszt. Majd a tolmács folytatta:

- Ugye van itt orvos a vagonban? Jelentkezzen!

Hárman felnyújtottuk a kezünket.

A tiszt két ujját felmutatta, rám bökött, majd Kálmánra, és intett, hogy mi ketten menjünk ki, szálljunk le. A tolmács segített:

- Jöjjenek, doktor urak, van jó néhány beteg; hozzák a poggyászuakat is - tette hozzá.

Egymásra néztünk, s egyfelét gondoltunk: számunkra befellegzett a szökés lehetősége. Elköszöntünk, és csüggedten ballagtunk a tolmács után, mögöttünk a katonák.

Nyitott ajtajú kocsizoz értünk, amelyben már voltak emberek, mellettük fegyveres őrrrel.

A százados egészen közel jött hozzám, és elég szigorú hangon, majdnem kiabálva mondta kissé alkoholszagú mondókáját. A tótkomlósi fordította:

- Ez a kocsi lesz a kórházvagon, itt kell ápolni a betegeket. Tehát akinek valami baja lesz, idehozzuk! Az ajtó nappalra nyitva marad!

Majd kihúzta tokjából a revolverét, és hadonászva a homlokomnak tartotta:

- Ti ketten lesztek a felelősek az emberekért, ha valaki megszökik...

Akkor a saját fejéhez tartotta a fegyvert, és annyit mondott:

- Pakk! - majd intett, hogy szálljunk be.

- Ez világos beszéd - mondta Kálmán -, ezek szerint nemcsak orvoskodni kell, hanem a betegekre is vigyázni, nehogy meglépjenek.

Megvizsgáltuk az embereket, voltak vagy tízen. A diagnózis nem volt nehéz: járványos hasmenés, gennyes torokgyulladás, skorbut, rühesség. Egynél tüdőgyulladást állapítottunk meg.

Fölmértük a gyógyszerkészletünket, amit a kórházból magunkkal hoztunk, és ami még régebbiről maradt tartalékban. A legfontosabb volt az Ultraseptyl, de volt még láz- és fájdalomcsillapító, széntabletta és görcsoldó végbélkúp, valamint vizeletfertőtlenítő.

A tolmács hozzánk költözött, és egy eléggé izgága egészségügyi hadapród őrmestert is adtak segítségül. A helyzetünk kényelmesebbé vált. Egy polcot négyen foglaltunk el, de ami a legjobb volt, az a szellőzés, a friss levegő.

A vonat hamarosan elindult, és elég jó iramba kezdett. Nemsokára magyar földre értünk, és néhány - valószínűleg kényszerű - megállás után beértünk a szombathelyi állomásra.

A peronon sokan ácsorogtak, a szívünk összeszorult, ahogy a sok szabad embert láttuk, de még inkább elkeseredtünk, amikor a tömegből egy kis ember elkezdett integetni, és kiabált felém:

- Dokii, dokii, medikus úr! - azután nem hallottam a hangját, a vonat elhaladt az állomás előtt. Az egyik ápoló volt a táborból, akit betegség miatt hazaengedtek.

A szerelvény közepére két szolgálati kocsit kapcsoltak, az egyikben az őrség tanyázott, köztük két vagy három nő is. A másik konyhaként szolgált, néhány magyar szakáccsal.

Naponta egyszer kaptunk főtt ételt, a szokásos híg bablevest, és az útra még szárított kenyeret osztottak ki, naponta egy-egy kockacukorral fejenként.

Vigasztalan utazás volt a Dunántúlon keresztül. Éjszaka a betegekkel is problémák adódtak; egyik-másik a folyadékvesztéstől zavartan kószált a vagonban, és a vizeshordóba nyúlált, inni akart. Rájuk kellett parancsolni, hogy csak a hordó mellett fekvő, nem fertőző beteg adhat vizet. A biztonság kedvéért hipermangánt tettünk a vízbe.

A tolmács meg is kérdezte:

- Doktor úr, nem méreg ez?

- Tudja, a nagyanyám nyáron a libák itatójába mindig tett ilyet. Azoknak sohasem lett semmi bajuk tőle. Az igaz, hogy a víz ízének nem használt.

Nagy nehezen az éjszaka is eltelt, nem tudtuk, hol kószálunk.

Délután megálltunk egy kis falu őrbódészerű állomásán. Rekkenő volt a meleg.

- Hogy szenvedhetnek a többiek a zárt kocsikban - mondtam Kálmánnak.

- Nekem meg Istvánékon jár az eszem. Tudod, miért.

- Kíváncsi vagyok, történik-e velük valami.

- Mi történne? - kérdezte az őrmester.

- Csak arra gondoltam, hogy milyen rossz a levegőtlen vagonban lenni - válaszoltam.

A kavicsok ropogásából hallottuk, hogy jönnek. Két katona kísért egy vasutast, aki a hivatalos dolgát intézte: nyilván a szokásos adminisztrációt. Odaértek a nyitott ajtónk elé. A két orosz nem figyelt, intettem a vasutasnak, hogy kicsit jöjjön közelebb. Ő lehajolt, mintha a kereket nézné. Halkan odaszóltam neki:

- Elküldene leveleket? Ledobjuk a vécélyukon, ha elindultunk.

Nem szólt semmit. Visszahátrált, és a papírjaiba nézve, mintha az stimmelne, kétszer bólintott, azután rám nézett.

- Mondtál neki valamit? - kérdezte Kálmán.

- Emberek, aki tud, írhat a hozzátartozóinak, a vasutas postára adja, megígérte - mondtam válaszul.

Összekotortunk papírokat. Valahonnan egy fehér karton is előkerült. Szétszabdaltuk, egész jó levelezőlapokat csináltunk belőle. Én a szüleimnek és Évának írtam.

- A leveleket csak akkor dobjuk ki, ha elindultunk - mondtam írás közben -, és akkor sem egyszerre, hanem összevissza, egyenként, nehogy az őrségnek föltűnjön a nagy kupac papír.

Tolatni kezdtünk, jócskán visszamentünk, majd ráálltunk a legszélső, erdő melletti vágányra. Az állomás oldalán (velünk szemben) hat-hét méteres, elég meredek mélyedés húzódott. A pálya szélén szemafor szabályozó drótok feszültek, úgy embermagasságban. Még mozgásban voltunk, azt hittük, most már elindultunk. De ismét megálltunk.

- Már húsz perce lehet, hogy állunk - nézte óráját az őrmester.

- Sietsz? - kérdezte Kálmán. - Addig örülj, amíg Magyarországon vagyunk.

- Nem is azért mondom, de ebben a hőségben menet közben jobban jön a levegő.

Az augusztusi kánikula fülledt levegője egészen elbágyasztott bennünket. Nem sokáig.

Prrr! Prrr!! Prrr!

- Ez géppisztoly! - riadtunk föl.

- Valakire lönek! - ugrott le a priccsről az őrmester s mi is utána. Kinéztünk, és csak azt láttuk, hogy öt-hat katona kiabálva rohan, átbújik a szemafor drótok alatt, majd a mélyedésben eltűnnek.

- Valakit üldöznek - mondta Kálmán.

A betegek is odatolongtak az ajtóhoz, de az egyik őrnök visszatessékelt bennünket. A tolmács mondta is mindjárt:

- Feküdjenek vissza, bajtársak, ne mérgezzük föl az őröket, úgyis elég izgatott.

- Tényleg, menjenek a helyükre - folytattam -, mert még ránk csukják az ajtót. Egyébként is, ahogy a múltkor hallották: mi vagyunk a felelősök magukért, és ismét kérem, ne próbáljanak szököni. Emlékeznek: a parancsnok főbelövással fenyegetőzött.

- Ne aggódjon, doktor úr - mondta az egyik beteg -, jártányi erőnk sincs, eszünkbe se jut. És nem vennénk a szívükre, ha maguknak miattunk bajuk esne.

Már késő este volt, amikor elindultunk. Virradatkor a székesfehérvári állomáson hajtottunk keresztül.

- Úgy látszik, Pestnek megyünk - könyökölt föl álmosan Kálmán, amikor a vonat észak felé fordult.

A nap már melegen sütött, amikor megálltunk.

- Remélem, adnak valami reggelit - sóhajtott föl valaki.

Határozott lépések hallatszottak. Az őrpapancsnok arca tűnt föl az ajtóban, két másik katona kísérte:

- Doktor! - mutatott rám, majd a tolmácshoz fordult:

- Azt mondja a százados, hogy vegyen magához kötszert és gyógyszereket, és szálljon ki - hangzott a fordítás.

Megdobbant a szívem, mi történhetett? Szapora pulzussal ugrottam ki a kocsiból, és mentem előttem. Megálltunk az egyik vagon mellett, számolom a kocsikat; te jó ég! Ez a mienk volt - ütött belém a gondolat.

Nagy robajjal kinyitották az ajtót, és valóban a szakasztársaim voltak bent.

A százados mondott valamit a tolmácsnak, majd sarkon fordult és elment.

- Doktor úr, szálljon be, és lássa el a sebesülteket, üzeni a parancsnok.

- Milyen sebesülteket?

- Gyere csak be, nézd meg, hogy mit csináltál! - hallottam Páldy Laci hangját.

Beugrottam az ajtón, és négy vagy öt véres fejű és arcú embert pillantottam meg, akik valami ruhafélével szorongatták a sebeiket.

- Hogyhogy mit csináltam? Mi történt?

- Elárultál bennünket, te rohadtsz disznó! - kiabált Páldy Laci magából kikelve, ami igazán szokatlan volt ettől a nyugodt, csendes, jámbor embertől.

- Ééén? - futott végig rajtam a hideg. - Kit árultam el? Hol és mikor?

Egyszerre többen is kiabáltak:

- Csak maga tudhatta, doktor úr, hogy szökni akarunk. Miért jöttek ide egyenesen, a mi vagonunkba, miután Szénás meglépett a lyukon?

- Meglépett? Akkor órá lőttek tegnap délután?

- Most nem erről van szó - kiabált tovább Páldy Laci. - Arról - folytatta izgatottan -, hogy besúgtad az oroszoknak a tervünket, és így csak Istvánnak sikerült. Reméljük, hogy sikerült.

- Laci bátyám - próbáltam nyugtatni -, először is nemcsak én tudtam róla, hanem Kálmán is, egyébként, esküszöm az édesanyám és a szerelmem életére, én nem árultalak el benneteket, Isten engem úgy segéljen!

Ez hatott a mélyen vallásos Páldy Lacira, és kissé csöndesebben folytatta:

- Akkor hogy tudhatták meg?

- Egyszerű: végignézték a vécényílásokat, és csak onnan szökhettek, ahol azt kifűrészelték.

- Nagy izgalomunkban erre nem is gondoltunk - csöndesedett el Páldy Laci. - Bocsáss meg. Valóban, az este, mielőtt elindultunk volna, bevilágítottak a lyukba, ámbar csak most korán reggel jöttek be a vagonba.

- Mondjátok már, mi történt - és hozzákezdtem a sebeket ellátni.

Egyszerre többen is beszéltek.

- Várjatok, egy mondja!

Egyik évfolyamtársam, aki valahogy elkerült mellőlünk a táborban, nagy monoklival a bal szeme körül panaszolta:

- Bevágódtak kora reggel az örök, tolmács nélkül, az egyik kirántotta a pisztolyát, és elkezdett ordítani, hadonászni. Érteni nem értettük, de nyilván a szökés miatt volt izgatott. Én elébe álltam; meg akartam fogni a kezét, az meg úgy látszik, azt hitte, hogy ütésre készülök, és a pisztoly agyával rám sújtott, majd dühében vagdalózni kezdett, és akit közelében ért, azok itt vannak, kötözd be őket.

Kisebb tompa vagy repesztett sebeket láttam el. Közben a kollégám mondta tovább:

- Azután mindenkit átkutattak, keresték a fűrészt, de azt mi már régen kidobtuk, még az éjszaka. És tényleg ne haragudj, de azt hittük, hogy ti „köptetek” az oroszoknak. De, hogy ennyire izgassa őket egy szökés?

- Azám! - szólalt meg valaki. - Nekik kétezer emberrel el kell számolni, doktor úr, nincs mese! A kis parancsnoknő is lehet, hogy már valahol az ólombányászoknak főzi a levest az elszőkött főorvos miatt.

- Ezek szerint nekünk jobban megy a sorunk, mint az őreinknek: koszt, kvartély van, és nem kell aggódnunk, hogy megszökik valamelyik katonánk - mondta egy társunk valamelyik sarokból.

A mellette ülő hátba vágta.

- Eredj már a p...ba a hülye szellemeskedéssel!

- Jól van, na! Az ember a saját baján igazán röhöghet. Inkább azt volna jó tudni, hogy mi van Szénás Pistával.

- Két dolog lehet - válaszoltam -, vagy sikerült neki a szökés, vagy agyonlőtték, mert ha megsebesült volna, a kórházvagonba hozták volna vissza.

Hogy mi történt Szénás Istvánnal?

Négy évvel később tudtam meg. Mentem át a szegedi hídon délben édesanyámékhoz, Újszegedre. Nyárias, kellemes idő volt. Egyszerre a másik oldalon, szemből egy szőke, vékony fiatalember elkezdett felém szaladni, integetett.

- Dokii! Dokii! - kiabált az illető, majd szabálytalanul átszaladt az én oldalamra, egy autónak fékeznie is kellett miatta. Piros volt, mikor odaért hozzám.

- Hű, ez majdnem elütött, pedig most nem is szöktem, dokikám!

Megismertem. Megöleltük egymást.

- Hogy vagy, pajtás? - kérdeztem. - Tudod, hogy száz évig él az, akinek a halálhírét keltik? Márpedig mi tényleg azt hittük, hogy meghaltál.

- Nem sok híja volt. Ti mikor jöttetek haza?

- Most nem ez a lényeg. Itthon vagyunk. De mesélj! Hogy történt?

- Hát tudod, először nagyon el voltam keseredve, amikor téged átvittek a kórházvagonba. Valahogy a többiekben nem nagyon bíztam. Na, nem azért, hogy elárulnak, hanem mert nem volt az ismerősök közül olyan igazán belevaló. Emiatt elhatároztam, hogy egyedül kísérlem meg a szökést. Azután, ha akar valaki, ott lesz a kifűrészelt lyuk, jöhet utánam. Emlékszel arra a dunántúli kis állomásra?

- Hogyne emlékeznék.

- Éjszaka fűrészeltem ki a nyílást, amikor utaztunk. Nem is vették észre. Vártam az alkalmas helyet, ahol erdő húzódik a vágány mellett. Az a kis állomás ideálisnak látszott, a vonattól öt méterre sűrű erdő volt. Álltunk. Addig nem lehetett kilépni. Vártam az indulást. Jó darabig nem történt semmi, majd egyszer csak a mozdony elkezdett tolatni. Már nagyon izgatott voltam. Jól visszamentünk.

- Én sem értettem, hogy miért, mert maradtunk ugyanazon a vágányon.

- Ez még szerencse lett volna - folytatta István, és látszott rajta, hogy most is beleéli magát az akkori izgalmakba -, ha minden úgy történik, ahogy én elképzeltem. Újra előrementünk. Már gondoltam, hogy kilépek, de még vártam. Aztán elhatároztam magam, lépésben haladt a vonat, veszély nélkül kibújhatok a lyukon... Minden baj nélkül leereszkedtem a földre. Mindjárt szabad leszek, gondoltam, és készültem, ha áthalad fölöttem a vonat, úgy be az erdőbe. Szerencsétlenségemre megállt a szerelvény, és még hozzá úgy, hogy az őrség kocsija került fölé. Az erdő felé nem tudtam kiszaladni, mert arról az oldalról nyitották ki az ajtót, és néhányan kiszálltak. Kínomban, hogy ne vegyenek észre, rákuporodtam az egyik tengelyre, közvetlenül a kerék mellé. Nem tudtam, mit fogok csinálni. A helyzetem tragikomikussá vált, amikor tőlem alig több mint fél méterre az egyik katona leguggolt székelni, és azt nekem végig kellett nézni. Még szerencse, hogy nem volt szorulása. Iszonyatos volt a várakozás. A katona komótosan törölgette újságpapírral a fenekét, és én éreztem, hogy egyre inkább elgémberednek a tagjaim. Az is eszembe jutott, kissé meg is rémültem, hogy mi lesz, ha elindul a vonat. Innen menekülni kell, vágott belém a gondolat. Az erdő felé nem mehettem az

örök miatt. A másik oldalon három sín pár, utána a töltés mélyedése, nem tudom, hány méter lehet, azután lankás répa föld, ahogyan kivettem, majd egy kukoricás. Gyerünk!!! Kiugrottam, és elkezdtem rohanni. Az elmacskásodott lábam hamarosan kiengedett. Húsz méter!... Még tíz! Hallottam, hogy valamit kiabálnak. Odaértem a töltés széléhez, és akkor egy nagy ütest éreztem a homlokomon. Kissé megszédülve legurultam a töltés aljába, és közben már hallottam a géppisztoly ropogását. Később rájöttem, hogy a szemaforvezetéknek mentem neki, és ez mentette meg az életemet, mert abban a pillanatban vágódtam el, amikor elkezdtek a tüzelést.

- A lövöldözést hallottuk. Azután mi történt?

- Azután? Azután futottam az életemért. Úgy futottam, ahogy a kiképzésen tanították: cikcakkban: A répa leveleket aratták mellettem a golyók, de beértem a kukoricásba, és akkor már eltűntem a katonák szeme elől. Beértem egy kis faluba, és befutottam a szélső ház udvarába, ahol egy idős ember szöszmötölt. Alig tudtam kinyögni, hogy üldöznek. Az öreg csak annyit mondott: „Oda a padlásra, csak jól bújjon bele a szénába.” Kis idő után fölcsozogott utánam, hozott egy darab kenyeret, avas szalonnát, kis füstölt kolbászt, kovászos uborkát és egy fél liter bort. Régen nem ettem ilyen jóízűt; mindjárt el is aludtam a bortól. Nem tudom, meddig tartott ez az álomtalan alvás. Az öreg megint a padláson volt, és rázta a vállamat: „Fiatalember, el kell mennie, mert most szaladt haza az unokám, hogy az oroszok polgárőrökkel benéznek a házakhoz, keresnek egy szökevényt. Erre tartanak. Ne haragudjon, nem akarok bajt hozni a családra, és magának is okosabb, ha jobb helyre megy. Megmutatom, merre menjen, hogy ne kerüljön a kezükbe.” Az álom egyből kiment a szememből, megint elfogott a menekülési pánik, és megkerülve a falut, addig mentem a kövesút mentén kelet felé, amíg össze nem estem a fáradtságtól. Egy szénaboglyában töltöttem az éjszakát. Így jöttem haza gyalog. Nappal elbújtam, éjszaka jöttem. Nem mertem vonatra szállni, féltem, hogy elfognak. Legföljebb egy-egy magányos parasztkocsira kéredezkedtem föl.

- Mennyi idő alatt értél haza?

- Jó tíz napba beletelt.

- És mit ettél?

- Gyümölcsöt. Főleg dinnyét, almát és tejes kukoricát meg ami volt a földeken.

- Itthon nem lett semmi bajod?

- Két hétig ki se jöttem a házból, csak amikor hallottam, hogy nem hurcolnak el senkit, akkor mertem előjönni.

Még egy darabig beszélgettünk, megöleltük egymást, elköszöntünk, azóta sem láttam...

Befejeztem a kötözést, és az őr visszakisért a kórházvagonba. Kérdezgettek, s én elmondtam a szökést meg az utána történeteket.

Megindult a szerelvényünk, és most már világos volt, hogy Pest felé utazunk.

Dél volt, amikor a külvárosokon áthaladva lépésben ment a vonatunk, majd a Dunán keresztülztykölődtünk egy fahídon, és „kikötöttünk” a ferencvárosi rendező pályaudvaron.

Nagyon furcsa, nehezen elviselhető érzés volt, hogy itthon vagyok a fővárosban, és mégsem. Sohasem voltam még ezen a pályaudvaron, ma sem tudom, hol van pontosan, de az ott zajlott történeteket nem tudom elfelejteni.

Nem sokkal megérkezésünk után befutott mellénk egy zsúfolásig telt személyvonat. Pillanatok alatt emberek százai lepték el a környéket, és én álltam a nyitott ajtóban, mint a kígyó láttán megmeredt zsákmány; tudtam, ha kilépek a tömegbe, sohasem fognak meg, és mégis képtelen voltam cselekedni. Bizonyosan tudatom alatt működött az a fenyegetés, hogy a többiek torolják meg a szökésemet, de igazán soha nem tudtam magamnak megmagyarázni ezt a tehetetlenséget.

Az utasok ránk csodálkoztak, de nem mertek kérdezősködni, mindenki sietett a dolgára.

Mire végiggondoltam a nagy lehetőséget, már ott termett egy katona; nyilván eszükbe jutott nekik is, hogy mi jár a fejünkben.

Szóltam a tolmácsnak, hogy beszéljen az őrről, engedjen kilépni az emberek közé, hadd kérjünk tőlük egy kis gyümölcsöt.

Megengedte, de csak Kálmánnak és nekem. Közeledett egy fiatalasszony, egy nagy cekkert cipelt tele szilvával, zöldpaprikával, paradicsommal. Kértünk tőle. Meglepődve nézett ránk, emlékszem: szép, riadt arca volt, kék szemekkel. Azt hittem, miután szétnyitotta a hálót, hogy mind nekünk adja, de csak annyit rebegett: „Egy kicsit hagyjanak a családomnak is, ezért nyolcvan kilométert utaztam.” Míg szedegettük ki a portékáját, a fülébe súgtam Jutka nevét és címét, hogy értesítse - legalább a családom tudni fogja, ha csúful is, de élek.

Mint utólag megtudtam, el is ment az asszony Jutkáéhoz (hálás vagyok érte), aki lóhalálában, élelmet összecsomagolva rohant ki a pályaudvarra, de akkor már nem engedtek senkit a szerelvényünk közelébe.

Ebédet kaptunk, de addigra már mohón elfogyasztottuk az ajándék gyümölcsöt és zöldségfélét. Délután, úgy három óra felé föltűnt, hogy a katonák le-föl szaladgálnak és kiabálnak.

- Miért olyan izgatottak? - kérdezte tőlem Kálmán.

- Csak azt látom, hogy jön egy másik személyvonat, de nem engedik mellénk. A sín pár között hadonászik piros zászlóval egy vasutas.

Azután elhallgattunk. Fülledt meleg volt, engem is elnyomott az álom.

- Doktor úr! Doktor úr! - rázott föl a tolmács.

- Mi baj van? - kérdeztem.

- Tessék velem jönni!

- Hová? - s észrevettem, hogy két katona áll az ajtónk előtt.

Az egyik valamit mondott.

- Azt mondja, hogy kötszert, műszert és orvosságot csomagoljon.

- Mi történt már megint?

- Arról nem beszélt, de majd az úton megkérdezem.

Elindultunk. Egy ócska makadámútra értünk, az is lehet, hogy dűlőút volt, és fölszálltunk az ott várakozó, saroglya nélküli parasztkocsira. Ha jól emlékszem, ülése sem volt, csak egy keresztbe tett deszka. Egy öreg, kehes ló ballagott velünk, meggondoltan húzva az ócska, ganéhordásra használt járművet, öreg gazdájára hasonlított, aki hajtotta.

Egy kilométert sem mehettünk, már messziről láttam egy katonát puskával, és mintha mellette fekvő alak lett volna.

Közben a tolmács vallatta a velünk utazó katonát, mert a másik ott maradt az út elején.

- Mit mond? - kérdeztem.

- Azt mondja, hogy elmenekült az egyik fogoly, utána szaladtak, s mivel hiába kiáltoztak neki állj!-t, rálőttek.

- Csak nem a szakaszunkból szökött meg valaki?

- Dehogyan, doktor úr. Ott úgy beszéltek a vécélyukat, hogy művészet beletalálni. Attól tartok, hogy az állomáson tartózkodók közül akarták pótolni a létszámhiányt.

Tovább már nemigen tudtunk beszélni, mert odaértünk a katonához.

Előtte feküdt hason egy középtermetű, harminc év körüli sovány férfi, a tarkóját jobb oldalon alvadt vér borította. Az alvadék széléből még enyhén friss vér szivárgott. Odaugrottam hozzá, és amikor meg akartam fordítani a fejét, váratlanul fölugrott, és mint egy előrebukni készülő részeg, elkezdett szaladni. Alig tudtuk megfogni, ütött-vágott a kezével, és azt hajtogatta: „Nem megyek be a vagonba, nem megyek!”

Mondtam a tolmácsnak, hogy jó szorosan fogja a karjait.

- Melyikük lőtte meg ezt az embert? - néztem kérdően a két katonára. - Kérdezze már meg!

- Ez a tatárképű, aki vigyázott rá. Mesterlövész.

- Hát ez a lövés valóban szép munka volt.

A fiatalember közben rázta a fejét, állandóan menekülni akart, és most már azt hajtogatta: „Szarnom kell, engedjete, nem értitek, szarnom kell, szarnom kell.”

- Jó szorosan fogják le, mert nem tudom ellátni a sebét. Látják, ahogy ugrált, megindult a vérzése.

Hátborzongató látványt nyújtott a szerencsétlen, ahogyan a homloksebéből szivárgó vér belecsorgott a szájába, és ebben a zavart állapotában nyaldosta, majd a habos nyálával köpdöste szanaszét.

- Meg kell fogni a fejét is.

- Doktor úr, majd én tartom - mondta a tolmács.

- Nem! Nem maga! Maga csak fogja a két karját! Mondja a mesterlövész úrnak, hogy ő tartsa a fejét.

A tolmács mondott valamit a katonának, aki eddig csak ímmel-ámmal segédkezett. Az rám nézett, teljesen sápadt volt, sárgás bőre szinte hullaszínűvé tette. Nem mozdult.

- Fogjad már, az istenit! - kiáltottam rá. - Ha már megcsináltad, legalább segíts! Nézett rám a kis barna gombszemével, mintha értette volna, és remegő kézzel lassan megmarkolta az izgatottan ide-oda csapódó fejet, vigyázva, hogy lehetőleg véres területet ne érintsen.

A szája is remegett, az ajkait fehéres csík vette körül, és a tekintetéből az iszonyodásnak és valamilyen mély szomorúságnak az ötvözete tükröződött.

Lemostam a sebek környékét, levágtam körülöttük a haját. A lövedék behatolási helye a tarkó jobb felső harmadában volt, és a halánték-homlok határán lépett ki a koponyából, agytörmeléket is magával sodorva.

Kitisztítottam a sebeket, Ultraseptyl port hintettem a nyílásokba, és bekötöttem.

A katona becsülettel kiállta a próbát, de amikor befejeztem a dolgom, láttam, hogy megtántorodik.

- Mondja már neki, hogy üljön föl ő is a kocsira - fordultam a tolmácsunk felé -, mert még őt is ápolni kell.

A sérültünk lassan kezdett megnyugodni, és szó nélkül tűrte, hogy beemeljük a kórházvagonba. Megnéztem a papírjait: valamilyen István volt, talán Pék volt a vezetéknév, már nem emlékszem pontosan, de az bizonyos, hogy Bak községből való, mert ilyen nevű faluról azelőtt sohasem hallottam, és a különössége miatt maradt meg a fejemben.

Az egyébként egészséges rüheseket beosztottuk éjjeli szolgálatra a sérült mellé, akik itatták, beadták neki a gyógyszereket (Ultraseptyl, nyugtatókat) és pelenkázták papírvattával.

Éjszaka még nyugtalankodott, de fokozatosan kialakult egy félig kómás állapot, ami napokig tartott.

Iszonyatosan meleg, fülledt éjszaka volt, úgy éjfél körül indultunk el - Szeged felé, hazafelé. Szinte vánszorgott a vonat, sok helyen megálltunk, félretolva mellékvágányra. A sérültünkkel is sok volt a gond. Izgett-mozgott, hajnalra negyvenfokos láza lett.

Nagykörösön vesztegelt a vonat, már jócskán világosodott. Mindannyian ébren voltunk.

Az ajtóban, amin egy kis rést éjszakára is hagytak, hirtelen megjelent egy mongol fej: a mesterlövész.

- Doktor! Doktor! - suttozta.

- Mit akar ez itt? - szoltam a tolmácsnak.

Valamit sutyorogtak egy darabig.

- Magával akar beszélni, doktor úr - fordított az emberünk.

- Menjen a tatár anyjába! Én nem akarok vele tárgyalni. Ennyi joga van egy fogolynak is, ha nem ütik, megválogathatja a beszélőcimboráját.

Nem tudom, hogy mit fordított le a tótkomlósi, de ismét hozzám fordult.

- Doktor úr, ez a fiú most nincs szolgálatban, és ha meglátják, hogy velünk beszél, megbüntetik. Magát szeretné megkérdezni a sérültünk állapota felől.

- Mondtam már, hogy nem állok szóba vele, különben is láthatja, ott van eszméletlenül a szeme előtt, egyébként ha minden „jól” megy, meg is fog halni! Gratulálok a jó szeméhez.

- Doktor úr, én ezt úgysem fordítom le így neki, már az előbb is azt mondtam, hogy a doktor úr nem érzi jól magát, és ezért nem kel föl a fekhelyéről. Még azt is kérdezte, hogy tudna-e valamiben segíteni.

Erre már felültem, a kis mongol rám nézett, csak pislogott, és a szeme - nem tudom, hogyan jutott eszembe - Imre bácsiéra emlékeztetett, aki mezőőr, magyarán csősz volt nagyanyámék tanyája körül. Ő volt ilyen alacsony, neki volt ilyen hunyorító szeme, és szép meséket tudott.

- Azt mondta, segíteni akar?

- Azt, igen - bólintott a tolmács.

- Akkor hozzon a betegnek tejet.

- Megmondom neki, de hajnali fél négykor ez nehéz lesz.

- Mindegy, mondja csak meg, ha olyan nagy legény volt, fejje meg az asztal lábát. (Ez a mondás volt a tanyavilágunkban a szokás: a hetvenkedő embereknek járt ki.)

A kis katona eltűnt, és nemsokára teljesen kinyitották az ajtónkat. Az egyik órrel egy egészségügyi nő is odajött, hatalmas, erős asszony, és érdeklődött a sebesült állapota felől. Ránézett és elment.

Még egy jó óráig állt a vonat, de a ránk kapcsolt mozdonynak a lökéséből gondoltuk, hogy nemsokára indulunk. Ide-oda mozogtunk már, amikor egy benyúló kéz tűnt föl az ajtóban: nyitott konzervdobozt tartott, gyorsan letette, és el is tűnt.

A dobozban tej volt...

- Ezt szépen, apródonként itassák meg a beteggel - mondtam a mellette üldögélő ügyeletes „rühös”-nek. - Az Ultraseptylt és a lázcsillapítót törjék össze, és keverjék a tejbe, úgy kell beadni.

Szerencsére a kóma nem volt teljes, úgyhogy a sérültünket annyira föl lehetett rázni, hogy belediktálhattuk a folyadékot, és még nagyobb szerencse, hogy nem nyelt félre.

Közben elindultunk, csigalassúsággal haladtunk az ismerős tájon. Előtűntek a félegyházi tanyák. Otthon vagyunk. Az Alföld már az én világom. Sok helyütt learattak, rendre sorakoztak sűrűn egymás mellett a bő termést ígérő búzakeresztek. A kukoricások harsogó zöldben pipiskedtek az ég felé, mutatván, hogy jó idő járt rájuk. A háborúnak nyoma sem volt errefelé.

Félegyházához közeledtünk, átmentünk a kő felüljáró alatt, és egész lassan elhaladtunk az állomás előtt. Az emberek legtöbbször megállt, és némán nézte kiguruló szerelvényünket. Egy öreg, kendős néni törölgette a szemét.

Ami különösen emlékezetes: a nagy raktár melletti szolgálati lakás első emeletén kihajolt egy fiatal nő, és kigöngyölt egy transzparenst „Nem tart sokáig” felírással. Az illető nem is tudja, hogy milyen jót tett kétezer reményt vesztett emberrel, mivel senki sem tudta, hová visznek bennünket, miért és meddig.

- Milyen nap van ma? - szólalt meg az őrmester.

- Azt hiszem, vasárnap - mondta elgondolkodva Kálmán -, méghozzá augusztus tizenötödike, Nagyboldogasszony ünnepe.

- Akkor öt nap múlva Szent István lesz - folytattam a beszélgetést -, ugyan hol leszünk majd?

Továbbdöcögtünk, a nap már pörkölni kezdett.

Egy fiatal német fiú mellém állt, és nézte a vidéket. Sohasem volt Magyarországon.

- Wunderschönes Land - ámult -, und reich. (Csodaszép ország - és gazdag.)

Visszagondoló érzéseim nagyobbak, mint amennyire a tollam erejéből kitelne, ezért elnémulok, mint akkor, és csöndben nézem lelki szemeimmel ezt a csodálatosan szép országot.

Elhagytuk Kisteleket, és nyújtogattuk a nyakunkat, ki látja meg először a Fogadalmi Templom két égbe nyúló tornyát.

- Szatymaz már nincs messze - mondta Kálmán. - Nézzétek! Én már látom a tornyokat!

Mindannyian láttuk már.

A szatymazi kiskertek mellett döcögtünk.

Az őszibarackfák roskadoztak ökölnyi nagyságú, illatos terméseiktől. A lombosabb kései sárgabarackosokban a nagyobb ágakat alátámasztották, le ne törjenek gyümölcseik súlyától. Sok helyütt az érő nyári alma mosolygó pirosa tette színesebbé a látványt. A szőlőtőkék nagy, még éretlen fürtjei is a gazdag őszt ígérték.

- Das ist ein richtiges Kanaan, wie in der Bibel das Paradis (Ez Kánaán, mint a bibliai paradicsom) - csodálkozott a rácsos ablaknak nekihajolva, miután mellőlem átment a másik oldalra.

- Fehér-tónál vagyunk - mondta Kálmán.

- Innen már gyalog is elmennék haza - sóhajtottam -, ebédre otthon is lennék.

Lassan föltűntek a belvárosi temető fehér keresztjei.

- Itt az ideje, hogy értesítsük a családot.

Megkértem a tolmácsot: legyen szíves ezt a megírt két kartonlapot - amikor szólok, hogy most! - a vécélyukon kidobni.

Megvártam, amíg a szabadkai út kereszteződéséhez értünk. Jól számítottam. A sorompó mögött nyolc-tíz ember várakozott, többen kerékpárral.

- Most! - kiáltottam. - Kérem, vigyék el a leveleket a szüleimnek - folytattam a kiabálást az ablakon keresztül a várakozók felé. - Apám a Petőfi Sándor sugárúton lakik, édesanyám Újszegeden.

- Ledobtam, doktor úr, csak eljusson a címzettekhez.

Bedöcögtünk a rendező pályaudvarra Alsóvároson. Egy csomó tehervonat vett körül bennünket. Jóformán csak az eget láttuk.

István változatlanul lázas volt, továbbra is félig eszméletlen.

Alighogy megálltunk, benézett a kis mongol az ajtón. Most puska lógott a vállán, tehát szolgálatban volt.

- Doktor! - szólt hozzám.

- Mit akar ez már megint tőlem?

- Azt kérdezi, hogy mi van a beteggel - fordított a tolmács.

- Nem értem. Először lelövi, mintha háború volna, utána meg úgy csinál, mintha aggódna az életéért. Ha olyan kíváncsi, mondja meg neki, hogy válságos állapotban van továbbra is. Ja! Köszönjük a tejet... De várjon! Meg kellene még mondani neki, hogy idevárom a szüleimet, nehogy elzavarja őket.

A tolmács magyarázott, a kis mongol fölnyomta a homlokáról a sapkáját, összeráncolta a bőrt a szeme fölött, és valamit mondott gesztikulálva.

- Szigorú parancsuk van, doktor úr, hogy senki nem közelítheti meg a szerelvényt, de ha jön az édesanyja, szóljon neki, és ő majd vigyáz rá. Délután kettőig van szolgálatban. A tejet megköszöntem neki, sajnálja, hogy innen ő sem mozdulhat el, mert akkor ismét hozna.

Várakoztunk. Mindenki nekem drukkolt. Senki másnak nem volt a vagonban lévők közül Szegeden hozzátartozója.

Levél édesanyámtól nagyszüleimnek.

Kedves Szüleim!

Szeged, 1945. augusztus 22.

Kisírt szemmel és mélyen megtört szívvel írom e sorokat. Vasárnap éppen ebédeltünk, mint mindig, mondom: nem tudom, szegény Bandikám hol van, jó lenne adni neki ebből a csibecombból. Ő éhezik valahol, nekünk meg milyen jó itthon.

Ebben a pillanatban zörgetnek, jön egy fiú, kezében egy kartonlap, mikor megláttam, rögtön megismertem Bandi írását: „Értesítsék az édesanyámat, hogy a fia az állomáson van, azonnal jöjjön ki!”

Gondolják el, hogy mit éreztem. Sikoltoztam, mint egy örült, szaladgáltam, de semmit sem találtam. Nagy sietve összeszedtem egy csomagocskát, rohantam a boldogság felé!

Vonatjuk a rendezőben állt. Megközelíthetetlen, mondták a rendőrök, mert úgy rendezték, hogy hat megrakott vonat közé állították az ő szerelvényüket.

Eltelt már egy óra, azt hittem, hogy bánatomban összeesek. Elhatároztam: megközelítem, ha agyonlőnek is, hogy itt van, s ne lássam a fiamat, akire tíz hónapja várok, az nem lehet.

Lassan a többiektől elváltam, lementem a töltésről, és úgy kerültem a vonatjuk irányába. Figyelve, a vonatok alatt megközelítettem az övékét. Szívszorítva, lélegzet-visszafojtva figyeltem. Már a foglyok is láttak, intettek, hogy jön az ör. Odaszóltam: Németh András orvost keresem. Felelet: három vagon jobbra. Közben az ör lőtt, én meg mászva a vagonokat számoltam.

Ez az! Felálltam az ütközők közé. Figyelek. Hallom Bandi hangját, mondja: „Félre kell húzni az ajtót, nagyon lázas.” Az ajtó húzódik, Bandit látom. Én megállok, mint egy kőszobor, csak a könnyeim folynak...

- Doktor úr - mondta az ügyeletes „ápoló” -, itt a lázmérő.

- Adjon neki még egy Aszpirint, és be kell a mellkast borogatni. Jobban félre kell húzni az ajtót, mert nagyon lázas.

Kinéztem ismét az ajtón, és megláttam édesanyámat, amint kibújt az előttünk levő vagon alól. Az ör észrevette, és behúzódott a kocsi mögé.

- Hol van a kis mongol, ez egy másik katona - szóltam a tolmácsnak.

Édesanyám odaért a katona mellé, aki egy vasdarabbal az ütközőre ütött, és egy nagyot kiáltott. Szegény anyám nagyon megijedt, és ijedtében az ör kezébe nyomott egy üveg pálinkát.

A tolmács már kiáltozott neki:

- Ne bánts! Az egyik doktor édesanyja!

A zajra a mongol örünk is előkerült, odament a másik katonához, beszéltek valamit, és édesanyámat a vagonunkhoz kísérte.

Anyám sírt. Egy kis motyót tartott a hóna alatt.

- Édesanyám, ne sírj, mert én is rákezek.

A mongol kivette a kezéből a csomagot, megnézte és ideadta. Kibontottam: néhány darab rántott csirke volt, és kétkilónyi édes, korai nyári körte.

A csomag tartalmát szétszöttük, néhány falat jutott mindenkinek.

Félórát beszélhettünk.

- Voltam Esztergomban, Faludi Évánaknál - mondta. - Ő mindent elmesélt rólad, ami ott történt.

- Hogy kerültél oda?

- Írt még áprilisban egy levelet, és én rögtön, vonat tetején elutaztam hozzájuk.

- Hogy van?

- Ő és az anyja jól, de az apja beteges.

- Mondj valamit róla. Milyen?

- Nagyon szép, és igaz, hogy nem mondta, de biztosan nagyon szeret, úgy beszélt rólad.

Elhallgattunk egy pillanatra...

Próbáltam még röviden mindent elmondani, de amikor már elment, akkor jutott sok más eszembe, amiről még beszélni szerettem volna.

A csomag bizony kicsi volt, és sok könnyébe került édesanyámnak ez a hirtelen kapkodása, hiszen a kamrában még ott lógott a télen vágott disznónak a sonkája, szalonnája.

A levél folytatása:

...úgy két méter távolságra beszélgettünk félórát. Istenem, de szép volt.

Azután el kellett válni, hogy még kezet sem foghattunk: Ki tudja, mennyi időre?

Szívszakadva, a könnyeimnek utat engedve szaladtam haza, hogy még ami szükséges, vigyek neki.

Mire visszamentem este, a vonat elment, én itt maradtam a sötét éjben, bánatom csúcspontján, de nagyon köszönöm a jó Istennek, hogy ezt is megadta nekem.

Nagyon jól nézett ki, szép volt, tiszta, kis bajusszal, a haja le volt vágva, az új haj sok gyűrűcskében volt a fején.

Elmondtam, amit tudtam.

Mindannyójuknak jó egészséget és sok-sok jót kívánok,
szerető lányuk

Terka

- Vajon édesapád megkapta-e az értesítést? - kérdezte Kálmán.

- Én remélem, csak ide tud-e jönni?

Alighogy ezt kimondtam, két vasutast látok ballagni a mozdonyunk felől. Az egyiknek valamilyen mappa volt a kezében, és írogatott rá valamit. Az apám volt.

De milyen ruházatban! Muszáj volt nevetni rajta. A vasutas-egyenruhát biztosan egy fele-akkora embertől kölcsönözte: a sapka a feje búbján volt, a kabátot nem tudta begombolni, a zakó ujjá alig ért a könyöke alá.

Az egykori svéd filmkomikusokra, Zoro-Hurura emlékeztetett. Alsóvároson mindenkit ismert, és a vasutasok jó része is ott lakott, nyilván így jutott az „álruhához” is.

Mikor odaértek a vagonunkhoz, kiszóltam neki:

- Itt vagyok, édesapám!

Láttam, hogy remeg a szája, törölgette a szemét.

- Nagyon meleg van, megizzadtam. Hogy vagy?

- Köszönöm, az egészségem jó. Egyébként így, ahogy látod. Van cigarettád? Közben rászoktam.

Zsebébe nyúlt, és kivett belőle egy majdnem üres dobozt.

- Nem tudtam, hogy dohányzol, ennyi az egész, három van csak benne.

Ideadta, és még egy kis zsírpapírcsomagot is, amelyben a hagyományos ünnepi rántott hús maradékai voltak. Ezt azonnal befaltuk. Egy cigarettát odaadtam a fertőző betegeknek, egyre meg rágyújtottam, majd továbbadtam.

Nagyjából elmondtam az évem történetét, kérdezősködtem a család, az ismerősök felől.

Egyszerre csak megszólalt:

- Adj már egy cigarettát!

Kicsit csodálkozva visszaadtam neki a megmaradt egyetlen, amire izgatottan rágyújtott.

Később mesélte, hogy napokig nem tudott aludni emiatt: a fiától elvette az utolsó cigarettáját. Sosem haragudtam meg érte.

Füstölés közben elmondta, hogy polgárőr volt, és majd megpróbál kiszabadítani, de ezt ő maga sem hitte komolyan, csak vigasztalni próbált.

- Közben a vasutastársa, aki a valódi ellenőrzést végezte, visszatért.

- Gyerünk, Bandi bácsi - mondta -, mert már figyelnek.

A kis mongol is előkerült, és szólt a tolmácsnak, hogy fejezzük be a beszélgetést, mert ő is bajba kerül.

- Szervusz, édesapám! Ne aggódj, visszajövök! Menjetek, nehogy baj legyen.

- Szevasz, fiam, aztán minél előbb gyere haza! - És zavartan elővette a zsebkendőjét, úgy csinált, mintha náthás lett volna, aztán lassan eltűnt a vagonok között.

- Na, ezt jól megmondta apád - szólalt meg Kálmán -, és még a cigarettát is visszakérte.

- Mit mondhatott volna? De a cigarettát csak zavarában vehette el tőlem.

- Hát nem volt valami bőbeszédű, csak folyton az orrát fújta. Igaz, hogy te sem vagy nagyon jókedvű.

- Miért? Te az vagy?

- Hagyjuk a fenébe, ha arra gondolok hogy a lakásom ide néhány száz méterre van. Áá...

Beszélgetésünknek a fejlövött betegünk hangos nyögdecselése vetett véget.

- Mennyi most a láza? - kérdeztem alkalmi ápolóját.

- Úgy látszik, csökken - volt a válasz.

- Átkötöm a sebét, segítsen.

Ahogy kötözgettem, láttam, hogy nincs gennyesedése.

Alkonyodott...

- Biztosan megint éjszaka megyünk - mondta az őrmester.

- Várjatok - jutott eszembe -, itt új hidat kellett csinálni, mert a régi vasútit még az amerikaiak lebombázták.

- Majd meglátjuk - mormogta Kálmán -, repülni úgysem tudunk.

Azon gondolkoztam: mi lenne, ha a hídon kiugranék a vonatból és bele a Tiszába! De nem tudom, milyen magas a híd. Ha megúsznám az ugrást, nem tudnának megtalálni, mert én itt minden bokrot, fát ismerek.

Olyan menekülési vágy tört ki rajtam, hogy a hallgatásom a többi embernek is föltűnt. Megszólalt a tolmács:

- Doktor úr, nagyon csöndben van. Az Isten áldja meg, nehogy a szökésen törje a fejét, nem fog sikerülni, ha pedig sikerül, akkor velünk mi lesz?

- Ne izgassa magát, egészen máson jár az eszem.

- Azt nem csodálom, de maga legalább tudja, hogy a családja jól van. Én is itt rothadok, de fogalmam sincs arról, hogy mi van otthon. Másfél éve jöttem el hazulról.

- Nem tudom, hogy van kedvetek beszélni ebben a kurva melegben - sóhajtott Kálmán a homlokát törölgetve -, feküdjetek le. Minél kevesebb mozgás, annál kevesebb energiafogyasztás.

Elhallgattunk.

- Valaki pisszeg - kapta föl a fejét az őrmester kis idő múlva -, ki az Isten lehet?

- Majd kilesek, várjatok - mondtam. Kikukucsáltam az ajtónyíláson, óvatosan, mert az is tilos volt.

- Tudjátok, ki? - halkabbra vettem a szót. - Ez az anyaszomorító tatár mesterlövész guggol itt fegyver nélkül, a két keze tele van szőlővel.

- Doktor - szólt rám, és intett a fejével, hogy álljak el az ajtóból.

Ahogy arrébb léptem, odaugrott, szétnézett, gyorsan behajigálta a gyümölcsöt a vagonba, és lehajolva, görnyedve, nehogy valaki észrevegye, elszaladt.

- Értitek ezt? - csodálkoztam el.

- Biztosan lelkiismeret-furdalása van - dűnnyögte az egyik beteg.

- Mindegy, a szőlő itt van, egy fürtöt sajtoljunk ki a sérültünknek. Azzal itassák - fordultam az ápolóhoz - a többit pedig szemenként szétosztjuk.

Beesteledett. A nyári forróság egy csepp sem enyhült. Ingerültek voltunk.

- Doktor úr! Nekem csak az apró szemekből jutott!

- Ne marhaskodj, az annál édesebb! - tört ki a vita a betegek között.

- Emberek! Nehogy már összevezzünk - csillapította Kálmán őket. - Ez úgyis a melegtől van.

Hirtelen megbillentünk. A szerelvényekre kapcsolt mozdony csörrenése végigszaladt a kocsik ütközőin. A vitázók elcsöndesedtek.

- Nemsokára indulunk - szólalt meg az egyik beteg a sötétben.

Valóban megmozdultunk, és tíz perc múlva már a nagyállomás fényei előtt haladtunk el. Az ideiglenes fahídon kínos lassúsággal másztunk át, nyilván a kis teherbírása miatt. Kilestem a közúti híd felé, csak néhány pislákoló lámpát láttam a klinikák előtt.

Lefeküdtem és vártam, hogy a majd tíz napja tartó zötykölődés álomba ringasson.

Beszélgetésre ébredtem, már kezdett világosodni. Fölültem, és nem akartam hinni a szememnek: az ügyeletes ápoló beszélgetett a fejlövött Istvánunkkal.

Megráztam Kálmánt, aki riadtan kinyitotta a szemét.

- Öregem! István magához tért, figyeld csak, beszélget.

- Ez nem igaz! Hála Istennek! Micsoda szerencséje van.

Leugrottunk a priccsről, és a beteghez mentünk.

- Jó reggelt, doktor urak - mondta halkan.

- Jó reggelt, István! Hogy van? - mondtam a rutin orvosi kérdést, de valódi érdeklődéssel és érzéssel.

- Köszönöm, most már érzem a fejemet.

- Tudja, hol vagyunk?

- Sajnos, már mindent tudok. Ez a bajtárs fölvilágosított - mutatott az ápolójára.

- Maga hogy vette észre, hogy eszméletre tért? - kérdeztem a katonát, és egy kicsit félrehúztam.

- Hát úgy, doktor úr, hogy mikor megittattam azzal a kis szőlőlével hajnalban, megtörölte a száját, és köszönömöt mondott, majd kérdezte: „Hol vagyunk?” Én is megkérdeztem tőle, hogy érti-e, amit én beszélek. Rábólintott, és megtapogatta a fejét. „Miért van bekötte a fejem?” - mondta. Én meg elsoroltam neki, amit tudtam. Aztán sírt egy darabig, és később megkérdezte, hogy meggyógyul-e. Úgy ám, válaszoltam neki, itt olyan orvosok vannak, akik mindent tudnak. Erre megnyugodott.

A beteghez fordultam:

- Mondja, István, mire emlékszik?

- Arra... hogy fölöttem a falumból Pestre egy kis gyümölcscsel meg krumplival, azt eladni, mert szöget akartam venni kerítéshez. Sikerült is. Aztán ott az állomáson - nem is tudom, melyik volt - nem jut eszembe...

- Jó, ne erőltesse magát, ha fáradt, majd elmeséli később - szólt rá Kálmán.

- Nem vagyok fáradt. Igen, a ferencvárosi, igen... Igen... Ott bementem a vécébe, egyszer csak két orosz katona - az egyik olyan kicsi, ferde szemű - karon fogott, és elkezdett tuszkolni kifelé! Egy vagonhoz cibáltak, kinyitották az ajtaját, mindjárt láttam, hogy az egy fogolyvonat. Na, engem ide nem tesztet be - mondtam magamban -, nekifeszültem az ajtónak. Azok kiabáltak. Én is, majd sikerült kitépni magam a kezeikből, és elkezdtem futni. Már jócskán kifulladtam, amikor a tarkómon egy kis ütést éreztem. Semmi többet... Erre emlékszem... És arra, hogy valaki musttal itat. Attól kezdve minden világos... Sajnos...

Látszott rajta, hogy kissé kimerült az emlékezésben.

- Tényleg ne beszéljen annyit, magának még sok pihenésre van szüksége. Biztosan kórházba viszik majd - biztattam.

- De doktor úr, a családom semmit sem tud rólam, és a szögek is ott maradtak a vécében.

- Jól van, vegye be a gyógyszerét, és próbáljon aludni egyet. A szögek pedig nem vesznek el, valaki valahová beveri őket.

Visszahúzódtunk Kálmánnal a fekhelyünkre.

- Fantasztikus, hogy mit nem bír ki az ember - suttogta. - Nem bíztam az életben maradásában.

- Én sem gondoltam volna. Azt hiszem, most már túl van a fertőzés veszélyén. Milyen szerencséje volt, hogy találtunk még tartalékban egy kevés Ultraseptylt, de hát azontúl csak az Isten és a természet gyógyította.

Elszundítottunk, illetve elbágyadtunk a még mindig tartó melegtől.

- Már Romániában vagyunk! - kiáltott föl az ápoló.

- Honnan tudja? - kérdezte az őrmester.

- Román föliratokat láttam, onnan.

Mi is felkeltünk és figyeltünk. Úgy nyolc óra felé Aradra értünk, ahol kiosztották a reggelit.

A kis tatár is szolgálatban volt, és bekukucskált az ajtón. Beszölt. A tolmács fordította:

- Doktor, hogy van ez az ember? - mutatott a sebesültre.

- Jobban - válaszoltam.

- Nem hal meg?

Észrevettem, hogy a beteg fölébredt.

- Nem, meggyógyul - feleltem bizonytalanul. Azután a sérülthöz fordultam.

- Megismeri, István?

- Ezer közül is fölismerném a ferde képéről. Ő lyukasztotta ki a koponyámat?

- Ő...

- Verje meg az Isten! Miért kellett ezt tennie?

A mongol tovább beszélt.

- Azt mondja, hogy fáj a gyomra - folytatta a tolmács a fordítást.

- Lyukadjon ki, mint az én fejem - indulatoskodott István.

- Mióta? - kérdeztem.

- Amióta a vonaton van, nem szereti az utazást.

- Kérdezze meg, hogy evés előtt vagy utána fáj-e.

- Azt mondja: evés előtt szokott, de amióta a felcsernőtől gyógyszert kapott, jóformán mindig.

- Mutassa a gyógyszert.

A katona elment, nemsokára visszajött, és a kezembe adta a dobozt.

- Hát nem is csodálom, hogy fáj a gyomra. Nézd, Kálmán: Hexamin, vizeletfertőtlenítő.

- Azt elhiszem, ez jó sok savat csinál. Adjál neki atropint.

- Van még egy kis dobozzal, adok belőle, ezt meg elteszem, mit lehet tudni, mire lesz jó.

Elmondtam a használati utasítást, és a nehéz ételektől eltiltottam (azt ugyan nem tudtam, hogy ők mit esznek). Zsebre tette a gyógyszert.

- Szpaszibá (köszönöm) - mondta, majd a másik zsebébe nyúlt, és miután szétnézett, két marék kockacukrot rakott ki gyorsan a kocsipadlójára, és fürgén odébbállt.

- Uraim! A desszert tálalva van - mutattam a cukorkupacra. - Úgy nézem, jut mindenkinek. Ezúttal az ezüstitálca elmarad.

- Úgy látszik, az nincs az őrség leltárában - vigyorgott az őrmester -, de aki esetleg piszkosnak találja, adja ide nekem, én leharapom a koszos felét.

Még Istvánunk is mosolyogva ropogtatta az értékes ajándékot.

Kissé fölvidultunk, valamelyik beteg egy ócska, szakállas Mórlicka-viccet is elmesélt, amit hálásan megtapsoltunk, és kértük, hogy másikat ne mondjon, inkább tetvésszkedjen.

Délben megérkeztünk Temesvárra. Bizonyosan harminc fok fölött lehetett a hőmérséklet. A vagonunk olyan volt, mint egy sütő. A betegek különösen szenvedtek.

Váratlanul egy katonai mentőautó farolt be mellénk. Három magas rangú orosz katona szállt ki belőle, az őrpáncsnokunk eléjük ment, tisztelgett, valamit beszéltek, majd egyenesen a kocsink felé vették az irányt.

Nem köszöntek. A vastag aranyujtásos felszólított, hogy röviden tájékoztassam a beteg állapotáról, mert elviszik agysebészeti kórházba.

A beszélgetésre István is fölfigyelt.

- Doktor úr, az Isten áldja meg, ne engedjen sehová!

- Nem úgy van az, István, kórházban mégis más.

- De maga mondta, hogy meggyógyulok, minek kell nekem kórházba menni, még ott megölnék.

- Dehogy ölik meg, az orosz orvosok is értenek a szakmához, és ott biztosan specialisták dolgoznak.

- Akkor se engedjenek el - mondta most már sírva -, ha meg kell halnom, legalább magyarok között legyek.

- Nyugodjon meg, úgysem tudjuk megakadályozni, hogy elvigyék, lássa be, a koszt is jobb lesz.

- És ha ott halok meg, a családom sohasem tudja meg, hova tűntem. És akkor hová fognak temetni?

- István, adja ide a zsoldkönyvét, láttam, magánál van, fölírom az adatait, és ha hazajövünk, értesítem a családját.

- Hát, ha a doktor úr is jobbnak látja, akkor magára hallgatok. Itt a könyvem.

- Higgye el, jobb lesz.

Fölírtam a nevét, lakcímét, s közben arra gondoltam, hogy nem illúzió-e. Nem volna-e jobb az én adataimat Istvánnak odaadni, hátha ő jut haza hamarább?

Megérkeztek a hordággal, István kissé erőlködve ráfeküdt. Még mindig könnyes volt a szeme.

- Azt kérdezik - szólalt meg a tolmács -, hogy hol a csomagja.

- Mondja meg nekik, hogy még csajkája sincs.

- Tovább ne folytassa, doktor, azt úgysem fordítanám le.

Megindult a menet, István törölgette a szemét.

- Isten magukkal, bajtársak! Köszönök mindent. Isten áldja, doktor úr! Isten áldja meg magukat! Mindent köszönök!

Visszainteggettünk. Becsapódott az autó ajtaja, én meg a papírt, amelyre fölírtam az adatokat, a civil zakóm belső zsebébe tettem.

Hamarosan továbbindultunk, és egész jó iramban haladtunk. Jólesett a beáramló szél, kicsit fölfrissültünk, de azért a meleg nem szűnt meg.

- Istenem, mit nem adnék egy korsó hideg csapolt sörért - sóhajtott föl az őrmester -, megsimogatnám a párásan gyöngyöző poharat, a számhoz emelném, és minden korty után mondanám, hogy heee...

- Én a számhoz venném a poharat, és addig nem is szuszognék, míg ki nem ürülne - ábrándozott az egyik beteg.

- Á... maga nem tud úri módra inni, biztos a nőkkel is úgy bánik, mohón, semmivel sem törődve.

- Az igaz, hogy maga úriember, én meg paraszt, de most az őrmester úr is meginná a sört egy hajtásra, ha volna, így már meg is van az egyenlőség, mert egyikünknek sincs. Ami pedig az asszonynépet illeti, ha egyszer eljön a falumba, akkor engem ne úgy keressen, hogy Csiszár Sándor, mert Csiszár van sok: szaros Csiszár, húgyos Csiszár, habókos Csiszár, engem meg tudja, hogy híhat? Na, mit gondol? Kemény f...ú Csiszárnak, ezt minden menyecske tudja otthon... Na, ehhez mit szól, őrmester úr? Ha!...

- Tartsa meg a f...át magának, most azzal úgysem menne semmire, legfeljebb, ha elég hosszú, kitörölheti vele a seggét.

- Na! Na! Őrmester úr!

- Épületes párbeszéd - mormogta Kálmán. - Nehogy összevessenek ebben a közös nyomorúságban - szólt oda hozzájuk.

- Azért egy jó pohár hideg sör jó lenne, világos még hozzá - fejezte be a vitát egy másik beteg.

Ezzel a szellemi működésünk leállt, vártuk a megváltó éjszakai hűvösséget.

- A Vaskapun kell átmennünk - törte meg a csendet Kálmán.

- Azt meg kell néznünk. Emlékszem, a második gimnazista földrajzkönyvemben benne volt a fényképe.

Az őrmester forgolódott.

- Nem értelek benneteket. Engem a hasamon kívül semmi sem érdekel ebben a helyzetben.

- Azért maradtál őrmester - szólt oda neki Kálmán.

- Nem is akartam tiszt lenni, az előléptetett társaim jó része a Don-kanyarnál veszett, mit értek el a sarzsival?

- Már megint paprikázunk - mondtam -, nem lehetne valami jó témát találni?

- Talán karácsonyi dalokat énekeljünk? - így az őrmester.

- Fiúk, a Duna mellett megyünk, azt hiszem, az a város Orsova - mutatott ki Kálmán.

Átmentünk a Vaskapun.

Megállás nélkül utaztunk. Befutottunk a bukaresti állomásra. Gondolom, a külső pályaudvarára. Délután öt-hat óra körül járt az idő. A levegő nem mozdult, pihegtünk, izzadtunk, és undorral ittuk a meleg, hipermangános vizet.

Valahol megállt egy vonat, távolról hallatszott a leszálló utasok nyüzsgése, békés kiabálás zaja. Elgondolkozva, kissé kábultan néztem a plafont, arra gondolva, hogy milyen jó volna ilyen nyüzsgő tömegben állni, szemmel keresve azokat, akik várnak engem: édesanyám, Éva...

- Doktor úr! Itt a barátja - szakította félbe gondolataimat, ábrándozásomat a tolmács.

- Milyen barátom?

- Hát a kis mongol. Ott áll az ajtóban, magát keresi.

- Mi a ló...-t akar - mondtam ingerülten. - Melegem van, bágyadt vagyok, piszkos vagyok és fogoly vagyok.

- Így szuda, doktor!

- Magát hívja, doktor úr, azt mondja, hogy szálljon le.

- Hogy szálljak le? Minek?

- Azt nem mondta, hogy minek, csak hogy szálljon le.

Odamentem az ajtóhoz, a katona intett, és mutatta a földet.

- Tolmács? - kérdeztem.

- Nye nuzsna. (Nem kell.)

Leugrottam, és az egykori rúdugrólábaim összecsuklottak, az örünk segített kiegyenesedni. Szédültem, verejtékeztem. Ismét intett, hogy menjek, de előtte. Lezseren lebillentette a géppisztolyát, a csövét a hátamnak irányította. Mit akarhat? Lelőni biztosan nem, mert akkor megint létszámhiány lesz.

Némán mentünk a központi állomás irányába. Legalább háromszáz métert gyalogoltunk, és megálltunk egy hatalmas, mozdonyvíztöltő kútnál (a vasutasok vízdarunak mondják). Visszaakasztotta a fegyverét a nyakába, benyúlt a zubbonya alá, és a derékszík fölötti bugyorból kivett egy darab kenyeret és egy szép nagy fürt szőlőt.

- Kusáj, doktor! (Egyél, doktor!)

Mohón nekifogtam az üdítő gyümölcsnek, aztán visszafogtam magam, és elkezdtem szemenként enni, hogy tovább tartson.

Felét megettem, és a zsebembe akartam dugni, hogy a többieknek is vigyek belőle, de rám szólt.

- Nyilzja - paszmotrjat! Kusáj!

- Nye ponyemāju. (Nem értem.)

Két ujját a szeméhez tette, és az őrség vagonja felé mutatott.

- Ja, hogy nem szabad meglátniuk?

Mit csináltam volna? Egy kis darab kenyeret becsúsztottam a zsebembe, a többit megettem. A katona türelmesen várt, míg lenyeltem az utolsó falatot.

- Razgyevajszja!

Én nem tudom, hogy ezek az orosz katonák miért kiabálnak mindig. Lehet, hogy ez a szláv nyelv tulajdonsága? Emlékeztem, hogy jugoszláv évtársaim is a nagy tanterem egyik végéből a másikba harsogtak, azt hittem először, hogy veszekszenek, pedig csak arról volt szó, hogy délután moziba mennek. Mit akarhat?

- Razgyevajszja! - ismételte.

- Nye ponyemāju!

Nem értem, és nem is akarom érteni. Erre mutatja nekem, hogy vessem le az ingem. Levetettem, legalább egy kis napfény is ér. Utána biztat, hogy a nadrágom is toljam le, majd a csizmám. Ott álltam egy szál gatyában.

Te jó Isten, még csak az hiányzik, hogy „homokos” legyen, de hát megnyugodtam, mert annyira szabad téren voltunk, hogy mindenféle „ilyen” kísérlet lehetetlennek látszott.

Odalépett a vízcsap nyitókerekéhez, megtekerte mire vastag sugárban elkezdett ömleni a kristálytisztá, hideg víz.

- Davaj, doktor! - mutatott a vízre.

Nem akartam hinni a szememnek. Már tíz napja nem mosakodtam. Alászaladtam a zuhogó özönnek, ami majdnem leterített, olyan erővel ömlött. Kénytelen voltam a vízszög szélébe állni. Megkóstoltam a vizet: isteni volt. Friss forrásvíz-ízű.

A kis mongol türelmesen várt, rágyújtott. Vagy negyedórát élveztem a váratlan fürdést, amikor intett.

- Igyi szuda, doktor.

Az erős napon hamar megszáradtam, és magamra kaptam a ruhámat. Azt hittem, hogy mindjárt indulunk vissza, de ő csak elgondolkodva szívta az újságpapírba csomagolt dohányát, mahorkáját, amelynek olyan szaga volt, mintha pocokszórt és szárított lószart egyszerre égetnének.

Engem is megkínált. Nagy nehezen becsavartam a dohányt a papírba. Tüzet adott.

- Zsarko, da? (Meleg, ugye?)

Ezt már értettem, rábólintottam, miközben nagyot szívtam a „cigarettaból”. Először úgy éretem, mintha egy nagy kést forgatnának a légcsövemben, de aztán arra gondoltam, hogy szívtam már falevélből készült cigarettát is.

- Paszlusáj, doktor! (Ide hallgass!) Dve tiszicsi ljugyej raven dvum tiszicsom ljugyam.

Megráztam a fejem. Nem értem.

Csóválta a fejét, fölvelt egy kis gallyat a földről. Leguggolt előttem, és elkezdett írni a laza talajon: 2000 = 2000.

- Vigyis? (Látod?)

Bólintottam, de nem fogtam föl, hogy mit akarhat. Akkor folytatta. A számok után ezt rajzolta: -1 = és egy rácsot vésett az egyenlőségjel után.

Miközben guggolt, és a fejét előreajtotta, a géppisztolya lecsúszott a válláról, amire nem is figyelt.

Az agyamba villant a menekülés gondolata: Mi lenne, ha most fölkapnám a géppisztolyt, visszakényszeríteném őt pár száz métert, és én elszaladnék az állomásra, ahol jönnek-mennek az emberek.

Nem jó! Nem értek a fegyver kezeléséhez.

Egy nagy suhintás a nyakára, két ököllel? Megszédülne, és menekülhetnék, nincs a környékben orosz katona. Vékony, majdnem gyerekes nyaka van. Akkor vettem észre, hogy csak a gallér pereméig napégette, alatta fehér, olyan, mint a paraszt rokonaimé.

Kezem-lábam megmeredt, talán még abban a pillanatban lépni sem tudtam volna. Ha sikerülne, őt lecsuknák, helyettem mást tennének a vagonba.

Ez a gondolatsor valóban csak villanás volt, másodpercekig tartott, de most már megértettem, mit mondott és rajzolt: kétezer ember az kétezer, nem lehet eggyel sem kevesebb, mert börtön jár érte, és mi vagyunk kétezren.

Fölnézett rám.

- Panyemajes, doktor? (Érted?)

Bólintottam.

- Prikáz eta prikáz. (A parancs az parancs.)

Ezután fölállt, és hosszasan magyarázott, de látta, hogy hiába. Megálltunk. Azután úgy csinált, mintha futna, majd a tarkójához emelte az ujját, és mutatta kezét rázva, hogy nem, majd a lábát érintette meg, és igenlően bólintott, széttárta a kezeit többször is.

Megértettem. Ő Istvánt nem akarta fejbe löni, csak a lábát célozta meg. Nagyon sajnálja, véletlen volt. Elzárta a kutat, majd csöndben elindultunk visszafelé, s mielőtt beszálltam volna a vagonba, még annyit mondott:

- Vajna plahaja, doktor. (A háború rossz.)

Az ajtóhoz hívták a tolmácsot. Egy örrel és egy fegyvertelen orosz katonával beszélt.

- Doktor urak! Az egyik szakács van itt, nagyon fáj a foga. Azt kérdezi, ki tudná-e húzni.

Kálmánra néztem.

- Van itt egy „generál” fogó, de én csak egyszer próbálkoztam vele, és akkor sem sikerült. Te gyermekgyógyász vagy.

- Szigorló koromban jó pár fogat kihúztam - majd a tolmácshoz fordult -, egy jó marék cukorért kihúzzuk, mondja meg neki.

A szakács a képét simogatva bólogatott, és már ugrott is föl a kocsiba.

Nagy, lapos zápfogai voltak, mint egy húszéves lónak. Én jobban megizzadtam, mint a beteg, mire Kálmán kicibálta az érzékeny fogat - én fogtam a fejét -, de az orosz annyira meg volt elégedve, hogy még egy fogát kihúzatott, természetesen érzéstelenítés nélkül.

Osztoztunk a kockacukron.

Megállt mellettünk egy tehervonat, zsúfolásig volt civillel. Az egyik nyitott vagon utasaival beszélünk németül: ukránok voltak, akiket a németek hurcoltak el dolgozni, és most hazaszállítják őket. Amíg Kálmán beszélgetett, én megcsodáltam egy köztük levő tizenhat-tizenennyolc éves lányt. Szláv madonna volt: búzakalász-szőkeségű hajkoszorúval, búzavirág-kékségű szemekkel, egyszerűen gyönyörű. És őket is elvitte a vonat.

A szakácstól megtudtuk, hogy Focsaniba visznek bennünket, az Ploiestitől nincs messzire. Ott van egy nagy fogolytábor.

- Mindegy már, hová! - mondta Kálmán. - Csak ebből a ládából kerülünk ki.

Éjszakáig vesztegeltünk Bukarestben. Enyhe szél tette az álmunkat nyugodtabbá, amikor elkezdődött fekhelyünk zötykölődése. Reggel felé a kerekek kattogásából hallottuk, hogy nagy állomás közelében vagyunk.

- Ma megint nagyon meleg lesz - sóhajtott a tolmács.

- Máris az van, és még nem hoztak vizet, fogytán van - mondta az egyik beteg.

Ploiesti... Az olajváros, nagy bombázások színtere. A háború nem kímélte. Hosszú ideig naponta megjelentek az amerikai Liberátorok, éjjel pedig az angolok. A németeknek több ezer légelhárító ágyújuk vette körül gyűrű alakban a várost, érthető módon védték az olajat. Harminc-negyven százalékos veszteséget szenvedtek a repülőhadak, mégis sikerült megbénítani az olajtermelés jó részét.

Az állomás és környéke romhalmaz volt. Látszott a sietős helyreállítások nyoma.

Egy harckocsikat szállító vonat mellett álltunk meg, csak egy szabad sín pár választott el tőle. Az állomás egyik kis épülete nem volt messzire. Sok ember járt-kelt. Megbámultak bennünket, volt, aki románul kérdezett is.

Egy asszony egészen közel jött az ajtónkhoz, benyúlt a kosarába, és a szemünkbe vágott valami bűdöset. Káromkodtunk...

Később lélekben bocsánatot kértem tőle, mert az a bűdös ennivaló volt: szózott tengeri hal, csak olyat még sohasem ettünk, de nem is láttunk, és főleg nem szagoltunk. Tehát jó szándékból tette.

Nagy volt a forgalom. Egy gyorsvonat mellettünk állt meg. Az első osztályú fülke ablakán kihajolt egy csinos román nő, alaposan ki volt festve, nem lehetett tudni, hogy egy diplomata felesége-e vagy magas árú portéka. Mindenesetre részvételt volt irántunk. Franciául beszélgetünk, míg ott állt a vonat, azután eltűnt ez a „jelenség” is. Jólesett, hogy pár percig elfelejtett nemiségünk eszünkbe jutott.

- Még ma nem adtak enni - panaszkodott az őrmester -, és jó lesz a vízre ügyelni, mert még azt sem kaptunk.

- Csak ez a kurva meleg szűnne már - sóhajtott föl az egyik beteg.

Végre hozták az ebédet. Mindenki kapott fél marék szózott halat, olyat, mint amivel a szemünk közé vágta.

Nemigen ette meg senki.

- Megőrülünk a szomszúságtól, ha ezt elfogyasztjuk - mondtam.

Mint később kiderült, jobb lett volna megenni.

Eszembe jutott, hogy van egy ócska töltőtollam. Mondtam a tolmácsnak:

- Próbálja már eladni ezeknek a páncélos vitézeknek. Odaadom egy kenyérért.
- Lehet vele írni, doktor úr?
- Azt nem, de meg lehet javítani.
- Akkor várjunk még az indulásig, előtte pár perccel, nehogy megverjenek bennünket.

Kaptam is érte egy fél kenyeret, de a vonat az Istennek sem akart elindulni. Már kezdett melegem lenni, amikor végre megmozdult a szerelvény. A vevőm fenyegetett is, de a kenyeret mi ettük meg.

Négy vagy öt óra utazás után megérkeztünk. Olyan állomás volt, mint Kistelek vagy ahhoz hasonló. Focsani...

VIII. fejezet

Kinyitották a vagonajtókat, és fölhangzott a jól ismert vezényszó: „öttesivel”.

Az emberek nagy része egyszerűen csak kiszédült vagy éppen kiesett a kocsiból. Mindenki sápadt volt, hunyorgott a tizenkét napos félhomály után, mert addig tartott az út.

Akik nem tudtak járni, azokat szekérre rakták, a többiek pedig lassan összeálltak százas szakaszokba, és gyepet kiégető forróságban megindult a „gyászmenet”.

Az őreink is türelmetlenek voltak, alig várták, hogy megszabaduljanak tőlünk, és hűvösre húzódjanak. Megkerestük Páldy Lacit, és hárman összekapaszkodva, térdünket összefelve ballagtunk a tábor felé.

Száraz volt a szánk, alig tudtunk beszélni.

- Betyár szomjas vagyok. Mennyire lehet a tábor? - szólalt meg először Kálmán.

- Azt nem tudom, de reggelre nálunk is kifogyott a víz, nem töltöttek utána - és az a szózott hal! Még jó, hogy nem ettem meg mindet - erőltette ki Laci magából a hangot.

- Én semmit sem ettem, olyan bűdös volt, undorodtam tőle - mondtam. - De nem bánám, ha már a táborban lennénk, remélem, ott kapunk vizet.

- Még nem látok semmit, csak a nagy síkságot. Meddig tart még ez a menet? - sóhajtott föl Kálmán. - De legalább ne vernék föl a port az előttünk haladók.

Egy ócska, gödrökkel tűzdelt makadámúton haladtunk bukdácsolva. Az utat lekókadó, csaknem fonnyadt levelű akácfák övezték. A táj olyan volt, mintha otthon, a Nagyalföld szikes pusztáján járnánk. Talán négy vagy öt kilométert vánszorogtunk, mire a távolban két nagy oszlopot pillantottunk meg, amelyről kiderült később, hogy a tábor „díszes” kapuja. Lassan föltűnedeztünk az őrtornyok is és a hatalmas tábor tuskésdrót kerítései. Ahogy közeledtünk, egyre több bámészkodó szemlélte csapatunkat, az új „vendégeket”. Megállítottak bennünket a kaputól nem messzire. A táborból 6-8 civil ruhás férfi jött ki egy rangosabb orosz katona vezetésével.

- Mire várunk? - kezdte mögöttünk valaki. - Ahelyett hogy vizet kapnánk, csak nem akar ez a „fejes” prédikálni?

De akart...

Tolmács is volt köztük:

- Sorakozó! Mindenki rakja maga elé az összes holmiját, egyenes sorokban legyenek mindkét irányból. Azért így, hogy megtalálják a sajátjukat, ha visszajöttek.

- Mi az, hova megyünk? - képedt el Kálmán.

- Majd meglátjuk - mondtam halkán -, mindenesetre az értékesebb dolgokat jobb, ha zsebre tesszük.

- Vetkőzzenek le teljesen meztelenre! - harsogta tovább a tolmács. - Fürödni fognak.

- Na, akkor mindennek fuccs - szólalt meg Laci csalódottan.

- Ne félj, az imakönyvedet úgysem veszik el - vigasztaltam. - De az órátokat gyűrjétek valamelyik ingujjba, így, mint én - mutattam.

- Álljanak félre a csomagoktól, és ott sorakozzanak újra! Mikor a százados elvtárs megszemlél mindenkit, emeljék föl mindkét karjukat.

- Megint keresik az SS-eket, pedig hányszor néztek már bennünket!

- Jobb lesz, ha az SS-ek maguktól kiállnak a sorból - hangzott a további kiáltás -, mert ha a százados elvtárs találja meg, akkor külön büntetést is kapnak!

Ugyanezt svábos akcentussal németül is elmondta a tolmács.

A százados elkezdte a vizsgálatot. Elég gyorsan haladt, mert már régen nem volt köztünk SS-katona. Egyszer csak megállt az egyik magyarnál, és mérgesen kiabálva mutogatott a hónaljára. A katona kétségbeesve mondogatta a tolmácsnak, hogy ő nem vágta ki a betűt; ami ott van, az egy fölmetszett kelésnek a hege.

- Mindegy, öltözzön föl, majd az orosz orvos megmondja, hogy mi az igaz.

- Nem szeretnék ennek sem a helyében lenni - mondta Laci.

- Miért, mert lemarad a fürdésről? - szellemeskedett az egyik társunk.

Nem volt kedvünk a nevetéshez. (A katonát két nap múlva „szabadon” engedték a táborban.)

Szakaszokba rendeztek bennünket. Vártunk a rekkenő hőségben.

- Jót tesz a bőrünknek a napsütés, csak ne volnék olyan szomjas - sóhajtott Laci.

- Ahol fürdőzni lehet, ott víznek is kell lenni - mondtam.

Megérkezett egy öt-hat tagú fegyveres őrség. Az egyik a legelső szakaszhoz ment, és elindította. Lassan mozgásba jött a kétezer meztelen ember is az egyenetlen, helyenként szúrós talajon.

Kiértünk a kövesútra. Ott már valóban égett a lábunk alatt a talaj. Sokunknak összevissza törték az apró kövek a talpát.

Nemsokára föltűnt egy velünk szembe poroszkáló szegényes parasztszekér. Háaspár ült rajta, az asszonyra két hat-nyolc éves forma kislány volt ráborulva. Az anyjuk lehajtotta a fejét, és kezeivel mind a két gyereknek befogta a szemét, hogy a sok meztelen férfi bizarr, nevetségesen szomorú látványától megkímélje őket.

- Na, ezek sem jönnek erre többet - jegyezte meg valaki.

Mehettünk vagy két kilométert. A pusztaság mintha véget ért volna.

- Nézzétek! Fűzfák! - kiáltottam föl. - Itt víznek kell lenni.

Hamarosan oda is értünk egy csöndes, tükörsima felületű folyóhoz. Olyasmi volt, mint nálunk a Maros: A két partját a fákon kívül zsombék övezte, amelyben szeder is volt bőven.

Megállítottak bennünket.

- Milyen folyó lehet ez? - kérdeztem, inkább magamtól.

- Ez csak a Szeret lehet, vagy annak egy mellékfolyója - mondta Kálmán -, gyenge földrajzi emlékeim szerint itt nincs a közelben más folyó.

A tolmács kiállt a csapat elé, és elkezdett kiabálni, hogy mindenki hallja:

- Tíz perc a fürdés ideje. A víz nem mély, de csak a töltésen álló őrig szabad belemenni. Ne próbáljon továbbúszni senki, mert akkor lőnek. A folyóból inni nem szabad a fertőzés veszélye miatt.

- Figyeljetek - fordultam a barátaimhoz -, ahogy kiadják a parancsot a fürdésre, amennyire erőnkől telik, azonnal rohanjunk elsőnek a vízbe, és ússzunk be, amennyire lehet, és a nap-sütötte fölső rétegéből nyugodtan lehet inni.

A javaslatom bevált, mert fogolytársaink legtöbbje, ahogy a folyó széléhez ért, azonnal neki-hasalt a pocsolyának, és hiába kiabált a tolmács, mindenki ivott. Megdöbbenő látvány volt, mert jó néhányukat a megindult tömeg bele is taposta a sárba.

Nekünk sikerült az első között beszaladni, majd a mélyebb vízbe úszni, és ittunk, ittunk, lubickoltunk, míg az egyik katona el nem kezdett lövöldözni a levegőbe, jelezvén, hogy vége a fürdésnek.

Sorakozó és indulás.

A felfrissülésünk nem tartott sokáig, mert a séta a forró napon vissza a táborig ismét elbágyasztott bennünket.

Mindenki a motyójához igyekezett.

- A kurva anyátokat!

És még sok cifra káromkodás, szitkozódás hangzott mindenfelől.

Alaposan megdézsmálták a holmijainkat. Nekem egy sötétszürke öltönyömet vittek el, de legjobban a gyógyszereket és néhány orvosi műszert, köztük a fonendoszkópomat sajnáltam. A fejlődött betegünk címe is a zakóm zsebében volt, így örökre elveszett.

- Biztosan ezek a civil hiénák fosztottak ki bennünket, mert katonákat itt nem láttam - szitkozódott Kálmán.

Szerencsére az óránkat nem találták meg, és Laci imakönyvét sem vitték el, ahogy megjósoltam.

- Gyorsan öltözni, és sorakozó! - hangzott a parancs.

Várakoztunk, nézgelődtünk. A körülbelül tíz-tizenöt méter magas, vörös vászonnal bevont kapuoszlopokon hirtelen villanykörtesorok gyulladtak ki, amelyek nyilván díszítőül szolgáltak. A két oszlopot merevítődeszka kötötte össze, szintén piros anyaggal borítva, s azon pedig cirill írás villogott.

Hogy ez mind nekünk szólt, abból is láthattuk, hogy egy magyar katonazenekar rázendített a kapun belül. Pattogó induló hangjaira megkezdtük a bevonulást a táborba.

- Tudjátok, mire emlékeztet engem ez a bejárat? Lehettem olyan nyolc-tíz éves, amikor Európa legnagyobb cirkusza, a Gleich Cirkusz Szegeden szerepelt. A Mars tér majdnem szűknek bizonyult neki, olyan nagy volt - meséltem. - Annak volt ilyen kapuja.

- Hát ez is elég nagy cirkusz - szólt keserűen Laci -, és szereplője is van bőven, lehet, hogy még vadállatok is vannak. De mi a fenét jelent az a transzparens, az a fölírás?

- Én tudom - válaszoltam.

- Te beszélsz oroszul?

- Azt nem, de el tudom képzelni.

- Mire telik a képzelőerődből?

- „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel.”

- Vigasztal bennünket, doktor úr? - mondta egy társunk.

Közeledtünk a kapuhoz, a zene egyre tüzeesebbé vált. Előttünk egy német szakasz haladt, a dobok ütemére egymáshoz igazították a lépteiket, és szabályosan masírozni kezdtek.

- Nézd a svábokat! - kiáltotta valaki. - Ezek úgy megszokták a fegyelmet, hogy még az oroszok előtt is képesek díszmenetben elhaladni.

Eddig is összevissza baktattunk, most aztán szándékosan úgy vonultunk be a táborba, mint ahogy Napóleon katonái Moszkvából kifelé, csak éppen nem voltunk véresek és rongyosak.

Új induló következett...

- Az anyjuk jóistenit! Laci bátyám, tudod, mit játszanak?

- Nem én.

- Azt, hogy „Ezért a legényért nem adnék egy krajcárt”. Most látom csak! Fiúk! Ez a szegedi hadtest zenekara! Tele ismerősökkel! Az ott, az a fiatal pikulás, az újszegedi - mutattam oda.

- A nagy trombitát pedig az apja fújja.

Odaérkeztünk eléjük. Nem álltam ki szó nélkül:

- Fújjátok a szögedi anyátok p...ját! Értetek sem adnánk egy vasat sem!

Az első sorban meghallották a beköszöntésemet. A pikulás megismert, rögtön félrefújta a dallamot, az egyik zenész szájáról leolvastam, hogy „fújjam én a...” A mellette lévő ezt meghallván rögtön teleköpte a trombitáját, ami olyan recsegő hangot adott ki, mint a lassan kidőlő, öreg korhadt fa.

A tamburmajor feje egyre vörösebb lett a méregtől, hevesen hadonászott. Most már csak azok fújták, akik nem hallották, hogy mit kiabáltam nekik. A karmester hirtelen leintette a zenekart, és kis idő után, amikor a rend helyreállt, a Klapka-indulót kezdték játszani.

Hatalmas térségre értünk, amelynek a közepén egy körszínház dobogója állt.

Megálltunk, leraktuk magunk elé a poggyásunkat. A színpadra ugyanaz az orosz százados ment föl, akit a fürdés előtt ismertünk meg, egy jóvágású német katona és egy civil kísértében, aki a tolmács volt.

A századostól megtudtuk, hogy még mindig foglyok vagyunk. Fölhívta a figyelmünket a fegyelemre, a tisztaságra. Bejelentette, hogy a tábor belső rendőrsége, többségükre való tekintettel németekből áll, aki mellette van, az a táborparancsnok - és rámutatott a német katonára.

Fölhívta a figyelmünket a színházra, és kérte a köztünk (esetleg) levő színészeket, jelentkezzenek majd a parancsnoknál, úgyszintén a labdarúgókat is felszólította, hogy keressék meg a csapatkapitányt, Nagymarosit (később többszörös magyar válogatott), és nála a csapatba fölvételt nyerhetnek. Az orvosok és ápolók a kórház körletébe kerülnek.

Mielőtt a szállásunkra mennénk, első programunk a fertőtlenítés lesz, mondta. Végül föltette a kérdést: „Loptak-e el valakitől valamit, amíg fürdeni voltak?”

- Most mit csináljunk? - kérdezte Kálmán.

- Semmit - válaszoltam.

- Várjuk meg, jelentkezik-e valaki.

Messzebbre tőlünk egyik társunk félénken fölnyújtotta a kezét.

- Tanúja van-e? - kérdezte a százados.

- Ugyan ki lett volna, mikor mindnyájan fürödni voltunk - súgta félénk Laci.

Tovább senki sem panaszkodott.

Szakaszokban elvezettek bennünket a fertőtlenítő barakkhoz.

Valóságos nagyüzem volt. Állandóan működött, éjjel-nappal. Óránként száz embert, illetve a ruháit fertőtlenítették. A személyzet magyar volt, csak egy-két német tolmács működött mellettük.

Nagy nehezen ránk került a sor. Bementünk egy aránylag szűk helyiségbe, egy szakasznál többen nem is igen fértünk volna be. Az ajtóban megjelent trikóban és fehér nadrágban (honnan vehette?) egy igazi jóvágású „fürdős” (kabinos, hintáslegény, vásári kikiáltó). Pesti akcentussal, a szavakat egy kissé nyújtva, de azért katonásan beszélt, látszott, hogy most mondja el a szövegét tizenötezerszer.

- Uraim! Mindenki vetközzön le! Úgy csomagolják össze a cuccukat, hogy szét ne essen, és fel lehessen akasztani egy kampóra. A következő helyiségben a borbélyok várják magukat, és mindenkit megnyírnak rangra való tekintet nélkül. Csak az orvosok a kivételek. Indulás! Tessék, tessék, erre tessék! - mutatott az ajtó felé, és ezzel rárakott bennünket a futószalagra.

A „kopasztást” megúsztuk mi hárman, és mindjárt átküldtek a következő folyosószerű helyiségbe, ahol padok voltak. Mikor mind a százan összegyűltünk, ismét megjelent a „fürdős”.

- Na, figyeljenek ide! Itt csak úgy haladunk normálisan, ha pontosan betartják az utasításaimat. Először is: kapnak egy csajka vizet, amivel megmosakodhatnak, vagy ha úgy tetszik, megihatják. Egyébként én ezt ajánlom, mert vizet csak holnap reggel osztanak. Vezényszóra mindenki megfogja a csomagját, és fölakasztja egy S kampóra, majd elindulnak körbe, balra egy keskeny folyosón egyesével, amelynek a végén a fertőtlenítőhelyiség nyitott ajtaja van. Bemennek sorban, és a falon lévő kampósszögekre fölakasztják a ruhájukat. - Itt fölemelte a hangját. - Figyelem! A helyiségben ötven-hatvan fok meleg van, lélegzetet ne vegyenek, hanem távozzanak a szemben lévő ajtón. Élénk mozgás, uraim, de legjobb, ha mindezt futólépésben csinálják. Így egy másik folyosón ide visszajutnak. Értve?! Világos?! Na, még egyszer elmondjam?! Ki nem érti? Nyújtsa föl a kezét!... Mindenki? Akkor folytatom. Ez már bonyolultabb. Egy óra múlva visszamennek a fertőtlenítőbe, de szaladva, és mindenki a sorban következő csomagot lekapja a szögről - figyelem! Nem keresgélnei a sajátjukat, hanem a soron következőt kell kihozni, mert ott sötét van, látni éppen csak hogy lehet, és ha nem sietnek, megégnek. Ha valaki nem értette, kérdezzen!... Jó, rendben van, de figyelmeztetem magukat, hogy semmi ruhadarab nem maradhat maguknál.

- Csak nem gondolja, hogy a csizmám beviszem - súgtam Laciéknak -, zsugorított gyerek-lábbeli lesz belőle.

- Mi se visszük be, beszéljen, amit akar ez a pojáca - válaszolta Kálmán.

- Hanem azt mondjátok meg, hogy miért vagyok olyan csillapíthatatlanul szomjas, mikor egy jó félórája teleszívтам magam a folyóban, mint egy pióca.

Nem figyeltek rám, mert megkezdődött a vízosztás.

A csajkám kétliteres volt, ahogy megkaptam az adagomat, gyorsan megittam. Éreztem, hogy tele van a hasam vízzel, lotyogott is benne, de még mindig szomjas voltam, és enyhén hányinger kerülgetett.

- Laci bátyám, mi a fene lehet velem, már megittam vagy négy-öt liter vizet, és nem oltotta a szomjamat.

- Ettél ma valamit, mert úgy emlékszem, azt mondtad a szózott halra, hogy nagyon bűdös.

- Persze hogy bűdös, le sem bírtam volna nyelni. Volt még két kockacukrom, az volt idáig a napi menázsím.

- Akkor az a bajod, hogy semmi sót nem ettél ma, csak izzadtál, hiába iszol vizet, az izzadsággal veszített sót is pótolni kell. A csecsemők ilyen állapotban meg is halhatnak. Ne aggódj, te nem fogsz, meglátod, ha adnak valami ételt, mindjárt rendbe jössz.

A közben eltávozott „kabinos” visszajött.

- Na, emberek, most már indulás a cókmokkal. Ahogy mondtam, akasszák föl sorban a kampókra, és jöjjenek ide vissza.

Nagyon meleg volt, de baj nélkül megúsztuk. Egyórás várakozás után megint megkaptuk az eligazítást.

- Uraim, most futólépésben menjenek vissza a fertőtlenítőbe, akasszák le a kezükhöz legközelebb eső csomagot, és futva távozzanak a másik ajtón.

Rettentő forróság volt, alig lehetett látni, valósággal menekültünk a helyiségből kifelé. Rohantunk a keskeny folyosón. A csapat elején valaki elejtett valamit, és lehajolt érte. Összeszaladtunk, mint az eldülő dominósor. A ruhacsomagok tetején ott lógtak a forró S kampók; kit-kit a helyzetének és magasságának megfelelően a fenekétől a nyakáig megégetett. Olyan ordítózás, jajgatás, káromkodás tört ki, hogy a „kabinosok” előrohantak, nem tudták, mi történt, de fölismerve a helyzetet, csak röhögtek rajtunk. Biztosan már nem először fordult elő ilyen eset.

- Na, ebből elegendem van - mérgelődött Kálmán -, most már öltözzünk, és menjünk a levegőre.

- Nézd meg - mondtam -, nekem szabályos S alakot égettek a seggemre; meg vagyok bélyegezve, mint az uradalmi marha. Mit tudok csinálni vele?

- Nyaljad! - nevetett Kálmán.

- A sajátomat?!

- Miért? Ahogy ismerlek, másét úgysem fogod. Na, viccen kívül, tényleg nyálazd be, az legalább hűti.

Igaza volt, hűtötte.

Végre kimentünk a levegőre. Kijelöltek egy területet, és szakaszonként mindenki elfoglalt magának egy fekvőhelynyi részt.

- Menjünk el a kórházba - mondta Laci -, nézzük meg, ott milyen kilátásaink lehetnek.

A barakk-kórház a színpadtól nem messze volt. Egy élénk dunántúli belgyógyász főorvos vezette. Nagyon szíves volt velünk, megkínált bükkfakéregből főzött teával, amit a hasmenéses betegek gyógyítására használtak.

- Víz nincs? - kérdeztem, mert a szomszágom nem akart szünni.

- Azzal sajnos nem kínálhatlak benneteket, mert itt a táborban szigorúan adagolják. Napi másfél liter víz a járandóság, és még ami a levesben van.

- Miért ez a spórolás? Nem vízszegény vidék ez, hiszen itt van a folyó a szomszédban. Egyáltalán kút sincs a táborban? - szólt Laci.

- Van két ásott kút is, de az nem győz ellátni hetvenezer embert. Néhány egészségügyi katona állandóan meri a vizet a kút fenekén tartózkodva, de az csepp a tengerben. Így is állandóan őrizni kell a kutakat, mert pár hete több ezren megrohanták az egyiket, és olyan pánik tört ki, hogy hatan haltak meg a kútba taposva. Egyébként lajtokkal hozzák a vizet.

- Mégis - faggattam a főorvost, miközben kortyoltam a barnás, keserű italt -, a kórháznak nem adnak többet?

- Annyival többet, amennyit az elhaltak ránk hagynak.

- Kösz szépen. Olyanból igyak, amit egy tifuszos beteg benyálazott - utálkozott Kálmán.

- Miért? Mit gondolsz, miből főzzük a bükkfahaj-teát?

- A megmaradt vízből.

- Hová és mire tudsz bennünket beosztani? - érdeklődött Laci.

- Mi a szakmátok?

- Kálmánnal - mutatott rá - mi gyermekgyógyászok vagyunk, Bandi pedig orvostanhallgató, de nagy tapasztalatai vannak a háborús sebészetben.

- Hát arra itt szerencsére nincs szükség, ellenben - fordult hozzám a főorvos - tudsz-e németül?

- Elvergődök vele.

- No, akkor éppen te kellesz nekem, mert az istennek sem talállok valakit, aki a statisztikát németül megcsinálná.

- Ebben a táborban is kell napi létszámjelentést beadni a parancsnokságnak?

- Nemcsak a napit, hanem az öt-, tíz-, tizenöt és a harmincnaposat.

- Akkor mi volna a dolgom?

- Mindennap leszámolod a tábor lakóit, bejelentjük a beteglétszámot és a halottakat. Ez volna a dolgod.

- És hol lakunk?

- A kórházban sajnos nincs hely, de majd szerzek nektek egy sátrat, bár úgy tudom, hogy az újonnan jöttek számára egy külön sátortábor épül.

- Mikor kezdhetem a munkát?

- Gyere ide holnap tíz órára. Nektek meg valamilyen belgyógyászati feladatot adok - szólt a társaimhoz.

Valaki megkoppantotta a főorvos szobájának az ajtaját, és válaszvárás nélkül benyitott. Magas, erős, kissé pocakos német férfi lépett be, úgy negyven körüli lehetett, egy fiatalabb kísérte.

- Ő a tábor belső parancsnoka - mutatta be a főorvos.

Látszott, hogy jó ismerősök.

Leült, a kísérője a háta mögött állva maradt.

- Ah, ungarische Kollegen? Willkommen! (Á, magyar kollégák? Isten hozta!) - és nagyot nevetett hozzá.

Benyúlt a nadrágzsebébe, kivett egy fél marék savanyúcukrot, és az asztalra hajította.

- Bitte! Das Leben muß süß sein! (Tessék! Az élet legyen édes.) - gúnyolódott.

Egymásra néztünk.

- Hogy lehet ilyen pökhendi valaki - néztem a főorvosra kérdően -, az ő helyzete sem sokkal jobb, mint a mienk! De honnan szerezte a cukrot? Én nem veszek belőle. Nem vagyunk mi kutyák, csak úgy idedobja elébünk.

- Ne sértődjete meg, vegyetek belőle, annyi mindent megszerez a kórháznak és az orvosoknak, ne haragítsátok ránk.

Fanyar képpel elszopogattunk egy-egy szem cukrot.

- Hát akkor megyünk, holnap tízkor jelentkezünk - mondta Laci.

A meleg szinte fojtóvá vált, pihegtünk. Egy-két halk dörrenés hallatszott nyugat felől, mintha ágyú szólt volna. Hamarosan sötét felhők kezdtek rohanni felénk, és az enyhe fuvallatból egyre erősödő, viharos szél támadt. Majdnem éjszakai sötétség vett körül bennünket. Óriási égháború jelezte a közelgő nagy vihart.

- Otthon is így szokott Szent Istvánkor a nagy meleg megváltozni - mondtam.

- Most mit csináljunk itt a szabad ég alatt? - nézett körül Laci aggodalmaskodva.

- Levetközünk meztelenre, a csomagunkat sátorlappal letakarjuk, utána tisztasági fürdőt veszünk - és máris szedtem le magamról a ruhát.

Felhőszakadás volt a javából, az esőcseppek nem is látszóttak. Ömlött a víz az égből, még inni is lehetett. Tizenöt-húsz percig tartott a vihar, a mélyedések tócsákká váltak, a lemenő nap még egyszer piros melegen visszakacsintott a látóhatárról.

- Egészen fölfrissültem - lélegzett nagyokat Kálmán -, és milyen jó lett a levegő.

- Most már nem ártana valamit enni is - mondta Laci -, megéheztem.

- Ugyan mit ennél, ha lehetne válogatni? - ingerelte Kálmán.

Laci nyelt.

- Először is forró tyúkhúslevest csigatésztával, benne aprólékkal, olyan lakodalmit, majd rántott csirkét zsírban sült krumplival, hozzá zöldsalátát, utána tepsiben összesült túrós-tejfölös-mazsolás palacsinta, de forrón.

- Az ilyen palacsinta csak sósan jó, kaporral - szólt bele az egyik mellettünk szárítkozó társunk.

- Ki hallott már kapos-túrós palacsintáról, a kapor a túrós lepénybe való - szállt vitába a másik.

- Na, össze ne vesszenek - hagyta abba Laci az ábrándozást -, megelégednék egy tányér paprikás krumplival is.

Ehelyett már jó alkonyatkor kaptunk valamilyen sűrű levest, amely a grízhez hasonlított. Tekintve, hogy abban jócskán volt só, az én „vízmérgezésem” is elmúlt.

A levest kanalazva még, a poggyászaink körül gyülekeztünk.

- Úgy nézem, a szabad ég alatt alszunk - mondta a tócsákat kerülgetve Kálmán. - Még jó, hogy nem esik, és nincs hideg.

Lassan kezdtünk elhelyezkedni a magasabb talajon, amely már majdnem száraz volt. Laci elővette az imakönyvét, és a fésőtétben mindenről megfélekezve, ájtatosan belemerült az olvasásba. Az ajkai alig észrevehetően mozogtak. Irigyeltem...

- Schweinerei! (Disznóság!) - kiáltásra riadtam a szundításból.

Két német karszalagos „rendőr” husángot lóbálva kiabált a szakaszunk végén fekvőknek.

- Mi a fenét akarnak? - kérdeztem Kálmánt, aki még üldögélt, és nézte, mi történik.

- Ezek meg vannak veszve. Azt kiabálják, hogy mi kurva rendetlen nép vagyunk, összevissza fekszünk, nem glédában, sorban egymás mellett. Hát ki az a marha, aki belefekszik a tócsába csak azért, hogy katonai alakzatnak nézzünk ki.

Fölálltam. A németek nem tágítottak, fenyegetőztek.

- Na, bajtársak - szóltam a szakaszbelieknek -, keljünk föl jó páran, és szó nélkül álljuk körül a „kamerádokat”.

Csöndben körülvettük a két hadonászó „rendőrt”. Riadtan néztek szét. Az egyik széttárta a kezét. - Befehl ist Befehl! (Parancs az parancs!) - dadogta.

- Ja, Kameraden, aber jetzt bitte abtreten! (Igen, pajtások, de most kérem: lelépni!)

A németek magukban, de az orruk alatt is káromkodva eloldalogtak.

Végre lenyugodott a tábor. Nyugtalan éjszakám volt, mert valahányszor kinyílt a szemem, a nem messze lévő kerítésen kívül fölállított villanylámpák fénye süttött bele úgy, mint Újszege-den a szobám ablakán keresztül. Azt is álmodtam, hogy otthon vagyok.

Nem akartam hinni a fülemnek - mert még sötét volt -, hogy mozgolódnak az emberek csajkájukkal csörömpölve.

- Hány óra van? - kérdezte Kálmán nagyot ásítva.

- Alig látom, úgy nézem, három. Mi a fenét csinál ez a sok ember?

Hamarosan megtudtuk, hogy reggeliosztásra sorakoznak, mert hozzánk is jöttek, mondván: „Gyerünk, csajkára, magyarok, sorakozó!” Reggel hat óra felé értünk a kondérokhoz. Német szakácsok osztották az ételt egymást váltva, mert végül is hetvenezerszer kellett a kanalat megmeríteni. Én is odatartottam a csajkámat, de a szakács olyan nagy mozdulattal csapta a levest az edénybe, hogy ételestül, mindenestül kiverte a kezemből. Fölvettem a csajkát, jóformán semmi sem maradt benne, és még egyszer odatartottam.

- Los, los, weiter! (Gyerünk, gyerünk, tovább!) - kiáltotta.

- Nein! Ich gehe nicht weiter. Ich bin hungrig! (Nem! Nem megyek tovább! Éhes vagyok!)

Egy pillanatra megállt a kanál a kezében, rám nézett, én ismét felé billentettem az edényt, megrándította a vállát, és telecsapta levessel. Ezúttal nem tudta kiütni a kezemből.

Alig ettük meg a reggelit, már megint sorba kellett állni kenyérért, azután ismét három órát toporogtunk a napi vízadagunkért.

- Tudjátok miért van ez a sok sorbaállás? - mondta Laci.

- Rossz a szervezés - válaszolt Kálmán. - Öt- vagy tízezres csoportokhoz kellene elszállítani a menázsit, és akkor nem kellene ennyit ácsorogni.

- A fenét! - legyintett Laci. - Azért, hogy ne unatkozzunk, hogy legyen programunk.

- Fiúk, már dél van - néztem az órára -, vár bennünket a főorvos a kórházban.

- Miért nem jöttetek a megbeszélt időben? - kaptuk a szemrehányást tőle.

- Idáig sorban álltunk vízért - feleltem.

- Ez mostantól megszűnik, mert innen nem messze kaptok egy sátrat. Oda költözzetek be, András, te különösen siess, mert még nincs meg a létszám, az jó időbe telik, míg ennyi embert megszámolsz.

Valóban, jó időbe telt...

Leginkább lehetetlen volt. Sorba állítottam egyszerre ötezer embert nagy nehezen, abból kétszáz ember kilépett a latrinára. Volt olyan részleg, ahonnan „melegebb helyre” küldtek. A tábor egyik sarkában pedig olyan jövés-menés volt, mint Szegeden a Mars téri piacon. Mondhattam én akármit, rám se hederítettek. És valóban, ez volt a tábor piaca. A fő adásvételi tárgy a cigaretta volt, de lehetett kapni konzerveket. A vásárlási eszközt az aranygyűrű jelentette, de cserekereskedelem is folyt.

Ilyen körülmények között létszámot megállapítani képtelenség volt. Már napnyugta közeledett, amikor a kezemben lévő papíron tizenhatezer-ötszázharminc szám virított.

Ez nem megy tovább - dohogtam magamban - viszont ha nem csinálom, visszaküldenek a szakaszhoz, és megint kezddetem a napi 6-8 órás ácsorgást.

Visszamentem a kórházba, ott volt egy mindenes hadapród egészségügyi őrmester, olyan beszerzőféle, és a parancsnoksággal ő tartotta a kapcsolatot. Arra gondoltam, hogy akkor a létszámjelentést is ő továbbítja.

Megkerestem. - Pajtás, a tegnapi létszámjelentés nincs kéznél? Szeretném összehasonlítani a maival - szóltam neki kissé bizonytalankodva.

- Dehogynem, itt van: hetvenezer-ötszázharmincegy.

- És mondd, hogyan változik ez a szám?

- Újabb csoportok most már nem jönnek, tehát csak a veszteséget kell levonni belőle: a halottakat, és ha sikerül valakinek megszökni, akkor a szökevények számát; ámbár a táborból ez nemigen lehetséges, esetleg azoknak, akik kinti munkán dolgoznak, de az nagyon kockázatos, idáig alig fordult elő. Miért kérdezed?

- Nekem kell megszámolnom a foglyokat.

- Ma mennyit számoltál?

Forgattam a papíromat, mintha összeadnék.

- Igen, ez annyi - olvastam gondolkodva -, meg még tizenötezer, végül is: hetvenezer-négy-százkilencvenkilenc. De akkor hol van a többi? - kérdeztem.

- Várjál, megnézem, hányan haltak meg ma. Bement az egyik betegszobába, s kis idő múlva visszajött.

- Öregem, belefér. Meghaltak negyvenöten, még levonunk tizenhármát a megadott létszámból, és kész a jelentés. Add ide, és már viszem is.

- Inkább írd le, ezt a papírt én megtartom. Ahogy mondtam: hetvenezer-négy-százkilencven-kilenc.

- Rendben, holnap ebben az időben találkozunk.

Hát így ezt jól elintéztam. Mindennap leadtam a „pontos” jelentést. Az alaplétszám megvolt, csak a halottak számát kellett levonni. A parancsnokom elégedett volt velem, különösen a következő eset után.

Egyik nap, úgy dél felé, a tábor északi kerítése közelében sétálgattam emberszámlálást mímelve. Erős napsütés volt, de az enyhe, őszt ígérő szél kellemessé tette az időt. Az emberek csoportosan álltak, beszélgettek, bábázkodtak, vártak a következő sorbaállásra. A kerítésnél úgy húsz-harminc méterre is álldogáltak vagy öten-hatan.

Ezt meg mi lelte? - gondoltam magamban. Az egyik fogoly kiugrott a csoportból, és elkezdett futni a kerítés felé. Ez megőrült? Meresztettem a szemem.

- Hé, emberek! - kiáltottam a többieknek, de azok is csak meredten nézték a jelenetet, senki sem válaszolt.

A fogoly macskaügyességgel mászott az első kétméteres tüskésdrót kerítésre. A tenyeréből vér csorgott. Leugrott. Öt méter futás után a négy méter magas kerítés következett. Ment föl rá, mint egy akrobata. Néztem a két közeli őrtornyot, semmi mozgás. Atyaisten, ez tényleg megőrült! Kivert a verejték. Négy méterről leugrani csak gyakorlott ember tud. Ő az volt, sértetlenül ért le a földre. Ismét öt méter és az utolsó kétméteres akadály. Még mindig nem vették észre?! Kint van! Most már az életéért fut!

S akkor két irányból megszólaltak a gépfegyverek. Már több ezren közeledtek a kerítéshez némán. A fogoly elvágódott.

- Eltalálták! - kiáltott valaki. - Nem! Fölugrott, fut tovább!

Ismét hasra vágódott. Már több mint száz méterre volt a tábortól. A golyók pásztázták a lába nyomát. Az egyik őrtorony elnémult, biztosan kifogyott a töltényük.

- Fuss! Fuss! - kiáltották többen is.

Egyetlen lehetősége van - villant eszembe -, ha bírja szusszal, és el tudja érni a folyó árterét, a *suhában* nagyon nehezen találják meg.

Az őrség előkerült egy farkaskutyával, de akkor már legalább öt-hatszáz méter hátrányuk volt.

Reméltem, hogy átúszik a folyón, és akkor nyoma vész.

Az üldözés már a zsombékos terepen folyt, csak a katonák sapkái tűntek föl a távolból.

Odamentem ahhoz a kis csoporthoz, amelyből ez a „kamikaze” elszántságú ember kivált.

- Mondják - kérdeztem -, ismerik őt?

- Közülünk való, a mi szakaszunkból - mondta egy bajuszos.

- És tudott róla valaki, hogy mire készül?

- Nem tudott arról senki. Ámbár napok óta nem beszélt jóformán semmit, órákat elálldogált a kerítés mellett, és nézett a távolba. Már azt hittük mi is, hogy az agyára ment a fogság.

- Épeszű ember nem is teszi meg. Ki volt tulajdonképpen?

- Azt hiszem - folytatta a bajuszos -, hogy tábori csendőr őrmester.

- Azt hallottam, hogy őket is úgy kezelik, mint az SS-eket. Akkor érthető az elszántsága.

Visszaballagtam a kórházba, s kérdeztem a főorvost, hogy elvitték-e már a létszámjelentést.

- Nem, még nem, miért kérdezed?

- Szeretném kijavítani, mert eggyel kevesebb a létszám.

Rám csodálkozott a főorvos.

- De precíz vagy, egy ide vagy oda igazán nem számít, menj az írnokhoz, és javítsd ki, ha gondolod. - Megvakarta a fejét, és elégedetten megcsóválta. - Hát ez igen, benned nem csalódtam.

(Én meg bocsánatot kérek azoktól a történelemkutatóktól, akiknek valamelyik katonai levéltárban kezükbe kerülnek a focsani fogolytábor létszámjelentései, mert az alatt az időszak alatt, amíg én csináltam, mind hamisak, hasból készültek, legföljebb hozzávetőlegesek.)

Visszamentem a sátorunkhoz. Meglepődve láttam, hogy a barátaim levették a rangjelzésüket.

- Mi van veletek? Szégyellitek a tiszti rangot?

Kálmán egészen jókedvű volt.

- Azt hallottam, hogy hazaengednek bennünket, mert otthon általános választás lesz. De a tiszteket egyelőre nem, hát volt csillag, nincs csillag.

- A latrinán hallottad?

- Ott.

- És azt nem hallottad, hogy minden foglyot hat fehér lovas hintóval szállítanak haza, és mindenki egy zacskó aranyat kap útravalóul, na meg hamuban sült pogácsát?

- Most miért hülyéskedsz? Tényleg hallottam, többektől is.

- Nem a madarak csicseregtek?

- Nem! Végeztem, tizedes úr!

- Micsoda?! Álljon vigyázzba, közlegény! - kiáltottam, és elröhögtük magunkat.

- Bár igazad lenne, Kálmán bátyám. Te, akartam már mondani - halkítottam le a szavam -, Laci bátyám nem tetszik nekem. Nagyon szótlan, nappal is imádkozik, és azt a kevés ételt is, amit kapunk, ímmel-ámmal eszi.

- Én is észrevettem, s mintha egy kis ikterusza (sárgasága) is lenne. Kérdeztem már, hogy van-e valami baja, de ő tagadta. Mindenesetre figyelniünk kell rá.

Másnapra a hazamenés híre egyre jobban terjedt, most már nemcsak a latrinán hallottuk, de állítólag a parancsnokságtól is ez szivárgott ki.

Laci láthatóan gyöngébb állapotban volt.

- Laci bátyám, neked mi bajod van? Csupa sárga vagy.

- Á, semmi különös, régebben volt epehólyag-gyulladásom - közben megtapogatta a májtájékat -, biztosan ez okozkodik.

- Nem kellene valami szulfonamidkészítményt szedni? A főorvosnak van dugeszben egy kevés.

- Ha rosszabbul leszek, majd én kérek tőle.

Még egy nap, és nem akartunk hinni a fülünknek; délután nekünk, magyaroknak ezres csoportokban, körben ülve várni kellett az „agitátorokat”.

- Mi lesz ebből? - kérdeztem Kálmánt. - Mire agítálnak bennünket?

- Nem agitáció lesz, inkább korteskedés.
- Az meg mi a fenét jelent?
- Aki beszél, rá akar venni, hogy az ő pártjára szavazz.
- Én arra szavazok, aki elintézi, hogy hazamenjünk.
- Nyugodt lehetsz, mindenki.

Hamarosan jött egy alacsony civil ember egy magyarul tudó orosz katonával. A kör közepébe állt, de beszéd közben járkált, igyekezvén, hogy mindenki hallja, amit mond.

- Emberek! Polgártársak! Magyarországon októberben lesz az első szabad választás! A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak a jelöltjeire kell leadni a szavazatot. Az én pártom a Magyar Kommunista Párt. A programunk legfontosabbjaiból megemlítem: már felosztottuk a nagybirtokokat a szegényparasztnak között, hazavisszük a foglyokat, benneteket...

Azután még beszélt, beszélt, de mi a biztató ígérethöz annyira örültünk, hogy amikor befejezte, megéljeneztük, és vörösre tapsoltuk a tenyerünket.

Megkérdezte, ki szavaz a kommunista pártra. Mindenki fölemelte a kezét.

És ugyanígy fölemeltük, amikor a parasztpárt és a kisközpárt képviselője tett föl hasonló kérdést; természetesen a saját pártja javára, mert ők is megígérték a szabadulásunkat.

- Na, ezt jól megcsináltuk - mondta Laci.
- Hogy érted ezt? - kérdeztem.
- Hát, három pártra úgysem tudunk szavazni.
- Szavazok én mind a háromra, csak egyszer otthon legyek.
- Azt nem lehet. Nem látod, hogy ez már politikai küzdelem?
- Nem érdekelt soha a politika. Sem otthon, sem az iskolában nem foglalkoztunk vele.
- Biztos vagy benne? Hogy nem politizáltak az iskolában, bizonyos értelemben az is politika.
- Ne haragudjatok, urak, hogy a társalgásokba hívatlanul beleavatkozom, mert az a „bizonyos értelem” nekem is szól, ugyanis gimnáziumi történelemtanár vagyok, bocsánat: Hajdú Mihály főhadnagy - mutatkozott be a közbeszóló, majd folytatta - az én szakmám politika nélkül elképzelhetetlen, csak attól függ, hogy milyen álláspontú, érzelmű a pedagógus.
- Kedves bátyám - mondtam -, ne haragudj, de például én most tudtam meg, hogy idáig kapitalista társadalomban éltünk, és „ideológiánk” is volt, és hogy létezik más ideológia is. Egyáltalán, a társadalom szó jelentése sem volt világos előttem, valahogy olyan „társaság”-félét értettem rajta.
- Ez a tanítóid, tanáraid hibája, talán tévedése. Mit hallottál, mondjuk, a kommunizmusról? A Szovjetunióról?

- Hát, lehettem olyan négyéves, szóval még óvodás, és otthon vendégeink voltak, kártyáztak. Egyszerre lehalkították a hangjukat. Ez rögtön föltűnt nekem, mert tudtam, hogy ha a felnőttek halkán beszélnek, akkor valamilyen érdekes disznóságról van szó. Az asztal alá bújtam, és csak azt hallottam: „Ne beszélj, hát az kommunista.” Megkérdeztem később a nevelőapámtól, hogy mit jelent ez a szó. Elsumákolta a választ, és azt mondta: „Rosszul hallottad, fiam, ilyen szó nincs is.” Egy vasárnap délután apám barátjánál, a sokgyerekes temetőcsőszéknél voltunk látogatóban, és a kertben a velem egyidős kisleányukkal kerge-

tőztem, majd az asztal körül zavarásztam, ahol a felnőttek ültek. „Megfoglak úgyis, te kis kommunista!” - kiáltottam. A felnőttek megnémultak, dermedt csönd támadt, úgyhogy kisgyerek létemre nekem is föltűnt. Nem tudtam, mit vétettem. Apám fölállt, erre már szívdobogást kaptam, megfogta a kezem, a ház mögé vezetett, fölemelte a kezét, megfenyegetett, és azt mondta: „Ha még egyszer ezt a szót, hogy kommunista, kimondod, akkor véresre verem a szádat.”

- Nyilván a temetőcsősz barát nem sétált a társadalmunk napos oldalán. Gyanítom, hogy kommunista volt, és akasztott ember házában nem való a kötelet emlegetni, azért volt apád olyan szigorú hozzád.

- Az lehet, de hát kisgyerek voltam.

- És soha többet nem hallottál a tanáraidtól semmit arról, hogy más társadalmi elképzelések is vannak?

- Amit elmondtam. Ez a két emlékem volt a kommunizmusról, a harmadik már későbbi, az utolsó gimnáziumi évemből: egy nagyon okos és művelt hittanárunk beszélt róla, de csak az ateista ideológiája ellen. Visszakérdeznék, főhadnagy úr!

- Szólíts csak Miska bátyádnak.

- Szóval, Miska bátyám, te mit tanítottál történelemórán a kommunizmusról, a kapitalizmusról, a kétféle társadalom viszonyáról?

- Okos volt a tanterv.

- Hogyhogy?

- Nem emlékszel vissza, mivel fejeződött be a nyolcadikos történelemkönyv?

- De. Az utolsó fejezet címe *Az első világháború kitörésének okai* volt.

- Na látod, ezzel kizárták a lehetőséget, arról nem is beszélve, hogy meg is volt tiltva, hogy beszéljünk például tizenkilencről.

- Hagyjátok már abba! - szólt közbe Kálmán. - A történelmet is úgy lehet hamisítani, mint a tejet!

- Az igaz - mondta kissé ingerülten a főhadnagy -, de azért a dolgok egyféleképpen történtek. Itt van mutatóban a mi sorsunk. Berzenkedünk, káromkodunk, szitkozódunk a fogságunk miatt. De kérdezem én: ki támadott meg kit? Nem mi rohantunk be fegyverrel a kézben a Szovjetunióba? Az oroszok soha nem lépték volna át a Kárpátokat, ha nem üzenünk nekik hadat.

- Vásár után mindenki okos - jegyezte meg Laci csöndesen. - És akkor én kérdezek: Trianonról tanítottál-e az iskolában?

- Persze hogy tanítottam, de nemcsak én, hanem már az óvónők is.

- Való igaz - mondtam -, visszaemlékszem az idős óvó nénire, aki egyszer behozott az asztalunkra egy szép, piros, ropogós cipót, és azt mondta: „Látjátok, gyerekek, ilyen szép nagy volt Magyarország”, akkor késsel levágta vastagon a héját, és ott maradt az egyharmada, a béle. „És ilyen kicsi lett.”

- Nahát - vette át a szót Laci -, látod, mégiscsak politizáltunk az iskolában.

- Ez irányban keményen, de csak egyoldalúan - mormogta a főhadnagy.

- Idefigyeljete! Még vacsorát nem kaptunk - szólt mérgesen Kálmán -, ti meg nyári egyetemet játszatok. Egyébként nekem az a véleményem, ha nem lett volna Trianon olyan, amilyen, mi nem léptünk volna bele ebbe a háborúba, aminek eredményeként most mi is nyakig vagyunk a szarban.

- Hagyjuk abba, uraim, örülünk, ha innen gáláns gesztussal elengednek bennünket.

- Bár igazad lenne - vágta barátságosan hátba Kálmánt a főhadnagy -, egyébként most már én is leszedem a csillagjaimat, nehogy emiatt maradjak fogoly.

Visszaballagtunk a kórházba. Hajdú elkísért bennünket, majd elköszönt.

- Szervusztok, uraim, nagyon kellemes volt a társaságotok. Te meg, András, az éjszaka dönts el, hogy kire szavazol otthon.

- Mondtam már, hogy mindenkire, csak egyszer hazamehessek.

Másnap hihetetlenül hangzott a parancs: vizsgálóirodákat állítottak föl több helyen a táborban, és a magyarok szakaszonként jelentkezzenek a zsoldkönyvükkel, mert csak a bizottságok által kiállított igazolványokkal engednek haza. A tisztekre majd később kerül sor, előbb a honvédek, tisztesek, tiszthelyettesek sorakozzanak.

- Ezt nem akarom elhinni - mondtam -, Kálmán, ti se várjatok a tisztek vizsgáltára, úgyszincs rangjelzéstek, a zsoldkönyvből meg kitépitek az erre vonatkozó lapot.

- Köszönöm a tanácsot, de én is így gondoltam.

- Laci hová ment? - kérdeztem.

- A kórházba, úgy látszik, rosszul érzi magát, de mintha a sárgaság is fokozódott volna.

- Mi baja lehet?

- Valószínűen valami gyulladás, mert görcsei nem voltak. Persze ettől függetlenül epekövei lehetnek.

Reggeli után álltunk az illetékes vizsgálóiroda előtt. Egyes sorban, lassan haladtunk. Az irodában, amely egy sátor volt, hárman nézték át a papírokat! Mind a hárman többé-kevésbé tudtak magyarul, köztük egy orosz katona is.

Jól elmúlt már dél, amikor Kálmán következett volna, aki előttem állt.

Hirtelen az agyamba villant:

- Te jó Isten - súgtam neki -, most jutott eszembe, hogy tavasszal a németek bepecsételték a könyvembe, mikor a bőr- és nemi-kórházban dolgoztunk.

- Tépd ki a lapot!

- De mindjárt sor kerül rád.

- Ne szarakodj! Nyomd a hátamnak a könyvet, így eltakarlak, és tépd ki, de siess!

Szívdobogva tekingéltem, igyekeztem nem gyanússá válni, és mintha a zsebkendőmet akartam volna csak kihúzni, a kitépett lapot zsebre dugtam.

Ezután Kálmánért izgultam. A vizsgálatot vezető civil, a hanghordozásából ítélve, valószínűen jugoszláv volt. A barátomnak a szakállá legalább négynapos, mint kiderült a vizsgálat után, szándékosan nem borotválkozott, mert valóban olyan ágrólszakadtnak nézett ki, hogy senki sem gondolta volna tisztnak. A jugoszláv gyanakvóan forgatta a könyvét, mindkettőnknek csorgott a víz a hátán.

- Mi a rangja? - kérdezte Kálmánt.

- Örvezető.

- A csillagját miért vette le?

Egy kis szünet után a barátom halkán válaszolt:

- Így azt mondhattam időnként, hogy tiszt vagyok, ha azoknak valami kedvezmény járt, és a soruk közé én is beálltam.

A jugoszláv végignézett rajta, kiállította az igazoló papírját, belecsapta a zsoldkönyvébe, odaadta neki, és csak annyit mondott:

- Na, ezzel a pofával nem sokan hihették el magáról, hogy tiszt.

Kálmán boldogan nyelte le a gúnyos megjegyzést, és gyorsan távozott a szabadulók közé, ahol névsorba vették.

Én következtem.

- Neve? - kérdezte.

- Németh András.

- Maga nem sváb?

- Idáig még nem voltam az. (Ez hülyén hangzott, gondoltam.)

- Anyja neve?

- Ördögh Terézia.

- Hol szolgált?

- Az ötös, majd a hármas helyőrségi kórházban.

- Tizedes?

- Igen. (Az isten verje meg, miért nem hagyja már abba?)

Lapozgatta a zsoldkönyvemet. Melegem volt, csak észre ne vegye a laphiányt. Ismét rám nézett. Végre kiállította a papírom, és unottan elém tolta. Fölkaptam, és Kálmán után mentem.

- Na, hál' Istennek, látom, hogy neked is sikerült - mondta -, de Lacit nem láttad te sem?

- Ezek szerint nem jött vissza a kórházból.

- Halló, doktor úr! - kiáltott felém valaki. Az írnok volt.

- A főorvos urat már a guta kerülgeti - lihegte -, mert még nem is látta magát ma, és a létszámbjelentés sehol.

- Látja, itt vagyunk az állítólag hazamenő transzportban, de ezen ne múljon, leadom a jelentést. Megyek hamarosan.

- Jöjjön is gyorsan, mert rajtam csattan az ostor.

Nagyon mérgesen fogadott a főorvos.

- Hol az istenben mászkálsz, és még nincs meg a jelentés.

- Dehogy nincs, tessék.

Odaadtam neki a papírt.

- Egyébként már voltam a hazabocsátó bizottságnál, és ha minden jól megy, holnap indulunk, legalábbis ezt mondták.

- Tudod, mikor mész haza? Itt hagyod rám ezt a számbavételi kuplerájt? Szó sem lehet róla! Egyelőre maradnod kell

- Eszem ágában sincs, főorvos úr!

- Itt nincs apelláta, ez parancs!

- Bátyám - vettem szelídebbre a hangom -, tudod jól, hogy egyik fogoly sem parancsolhat a másiknak, és egyébként is önként vállaltam ezt a feladatot, akármikor lemondhatom.

- Nem mondatsz le semmit! - dühöngött tovább. - Majd jelentem a parancsnokságnak.

- Nem jelented, főorvos úr, mert innen egy lépést sem fogsz elmenni! - mondtam fenyegetően.

- Hogyhogy?!

- Nézd - próbáltam magamra nyugalmat erőltetni, nehogy öltre menjünk -, én keresek magam helyett az osztrákok közül olyat, aki magyarul is tud, és akkor békésen elválnak.

A főorvos hallgatott egy darabig, látszott, hogy az indulat nagyon fölzaklatta, de azután kissé lecsillapodva válaszolt:

- Így már más, hozd ide nekem azt az embert.

Az osztrákok között találtam egy burgenlandi magyar anyanyelvű őrmestert, akit sikerült rábeszélnem erre az „állásra”, és azt is elmondtam neki, hogy miként kell „leegyszerűsíteni” a létszámjelentést.

A főorvos beleegyezett a cserébe.

Mielőtt eljöttem volna a kórházból, eszembe jutott Laci. Nagy mérgemben majdnem megfeledkeztem róla.

- Főorvos úr, kérlek, mi van Páldy Lacival?

- Olyan sárga, mint a kikerics, nem tudom, mitől. Alapos kivizsgálásra itt nincs mód. Se röntgen, se laboratórium. A mája nagyobb, az epehólyagja nem tapintható. Beküldtem a városban levő orosz kórházba, ott majd döntenek a sorsáról.

- Köszönöm. Ja, Kálmán is üdvözlét küldi neked. (Ez nem volt igaz, de illedelmes.)

- Jó utat nektek. Remélem, pár nap múlva én is mehetek.

Kezet fogtunk.

Kálmán már türelmetlenül várt.

- Hol a csudában voltál ilyen sokáig? Már azt hittem vissza sem jössz. És mi van Lacival?

- Elég nehezen tudtam fölmondani a kórházi „állásomat”. Már majdnem összeverekedtünk, de azután kiegyeztünk, hogy szerzek egy magyarul és németül beszélő helyettest. Az is időbe telt. Lacit meg elvitték az orosz kórházba. A főorvos sem tudja a diagnózist. Gyulladásra gyanakszik.

Utolsó éjszaka a fogságban? Hihetetlen. Vegyes érzelmekkel feküdtünk le a testünk alakját már fölvelt földre, és titokban attól féltünk, hogy föltesznek bennünket egy vonatra, és Szibériában kötünk ki.

Nagyon nehezen telt az éjszaka. Kora hajnalban megkaptuk a levesünket, a kenyeret és a vízadagunkat.

- Sorakozó!

A szakaszok összeálltak, és megkezdődött az ellenőrzés. Akinek megvolt az igazolása, átmehetett a tábor elkerített részére. Alaposan végignézték bennünket, még egyszer a hónaljunkat is. Tetűsebességgel haladtak. Már dél is elmúlt, és bizony a szeptember eleji utónyár melege megszenvedtetett bennünket. Próbáltunk a vízzel spórolni, mert még mindig tele voltunk bizonytalansággal. Valaki ki is mondta az egyik közeli sorból:

- Aztán mi lesz, ha átvernek bennünket?

- Nem hiszem én azt. Itt már nem volna szükség ilyen kétnapos cirkuszra, igazoló papírokra - mondta a szomszédja -, bevágnának a vagonba, aztán kész. Irány: kelet.

A beszélgetést velőtrázó ordítás szakította félbe. Egy szőke hadapród őrmester ugrott ki a szakaszából, arca vérpiros volt a kiabálástól:

- Hazudnak!!! Nem megyünk haza! Bajtársak, nem haza megyünk! Szibériáaaaa!!!

Hirtelen nem tudtuk mire vélni a jelenetet, de amikor többen próbálták csillapítani, majd lefogni, rugdosott, habzott a szája, köpködött, harapott.

- Engedjeteek!!! Becsaptak bennünkeet!!! - ordította tovább.

Az ellenőrzést végző orosz tisztek egy darabig tanácstalanul nézték a birkózást, majd egyikük elszaladt, és egy nyitott autóval hamarosan visszatért. Begyömöszölték a szerencsétlent, és elvitték.

- Szegény fiú - szólalt meg Kálmán -, ez is most dilizett be a szabadulás előtt.

- Nehogy igaza legyen - mondta valaki a hátam mögött.

Majd mindenki elhallgatott. Megdöbrentő volt a látvány, nem volt kedvünk semmihez.

Az ellenőrzés haladt tovább.

- Te, Bandi, nem a főorvos jön felénk? - mutatott egy siető alakra Kálmán.

- Valóban ő az. Mit akarhat? Már integet is.

Rossz érzés fogott el. Sejtettem, hogy engem keres. Lihegve érkezett a sorunkhoz, hozzám rohant, megfogta a vállamat, és elkezdett kiabálni:

- Mit képzelsz?! Hülyének nézel? Magad helyett odaállítottál egy idiótát, egy kretént, aki se magyarul, se németül nem tud, azt sem tudja, hogy mi az anyanyelve! Azonnal állj ki a sorból, és gyere vissza!

- Nem megyek innen sehová! Már kétszer elszalasztottam a szabadulás lehetőségét, harmadszorra nem fogom!

- Azonnal gyere ki a sorból!

- Mondtam már, hogy nem!

- Hívom a rendőrséget!

- Mit hív maga? - szólaltak meg többen, és néhányan a főorvos mögé álltak.

- Hívja ám az anyja p...ját, nehogy már a németek a nyakunkra jöjjenek - mondta valaki a sorból.

A főorvos elsápadt. Kálmán látta, hogy itt baljós felhők gomolyognak, odament hozzá, a vállára, tette a kezét, és csillapítva, nyugodt hangon mondta:

- Öregem, ne okoskodjál, a dühöngés árt a szépségednek. Hetvenezer ember közül nem találsz senkit, aki a hasára üssön, és megírja a létszámmegnyitást? Miért ragaszkodsz ehhez a fiúhoz? A jövő héten kezdődik az egyetem, és már így is elveszített egy évet. Miért akarsz megtoldani? A tisztek között biztosan találsz olyat, aki beszél németül. Ez nem orvosi munka. Bárki elvállalhatja, még örülhet is annak a vékony kedvezménynek, ami a kórházról jár. Ne akadékoskodj, pajtás. Látod, itt senki sem ért veled egyet.

A főorvos szétnézett, lehajtotta a fejét, sóhajtott egyet, és csöndesülve csak annyit mondott:

- Hát jó, majd keresek valakit. - Megfordult, és amerre a társak utat engedtek neki, fejét lógatva, köszönés nélkül visszaindult a kórházhoz.

- Még az kellett volna, hogy a doktor urat visszavitesse - dünnyögte valaki.

- Köszönöm, Kálmán - mondtam kissé lehiggadva. - Nem is tudom, mit csináltam volna, ha tovább erőszakoskodik.

- Láttam az arcodon, azért léptem közbe. Senkinek sem tett volna jót egy csetepaté... Még most is sápadt vagy... Na, induljunk, mindjárt ránk kerül a sor.

Átléptük a „Rubicon”, és végre elindultunk az állomás felé vezető úton. Istenem, három hete teljesen reményt veszítve ballagtunk ezen az ócska úton az ellenkező irányban - sóhajtottam magamban -; most legalább a remény megvan.

- Csak az nem tetszik nekem - súgta Kálmán -, hogy még mindig fegyveres őrök kísérnek.

- Kétezer ember azért még csinálhat cirkuszt - nyugtattam (magam is).

Az állomáshoz értünk, kerestük szemünkkel a vonatunkat. Egy külső mellékvágányon állt a szerelvény, nyitott vagonokkal.

- Az ablakokon nincs tüskésdrót! - kiáltott föl valaki.

- Valóban, igaza van! - mondtam. - Nézd, Kálmán!

Az állomás felől egy orosz tiszt és egy polgári ruhás ember közeledett. A civil hangosan elkezdett magyarul beszélni:

- Álljanak úgy, hogy mindenki hallja, mit mond az őrnagy elvtárs!

Lökdösődünk egy kicsit, igyekeztünk közel jutni hozzájuk.

Az őrnagy föllépett az egyik vagon ajtajába, hogy mindenki lássa. Fölemelte a kezét, és megvárta, amíg mindenki elcsöndesedik.

- Madzarok! - majd tartott egy kis szünetet, és oroszul folytatta. A tolmács fordított. - A mai naptól kezdve szabadok vagytok! Sztálin elvtárs úgy döntött, hogy hazaenged benneteket. Válasszatok egy új, demokratikus kormányt, és építsétek újjá országotokat!

Erre olyan éljenzés, taps tört ki, hogy az őrnagy nem tudta folytatni a beszédét, de nekünk ennyi elég volt. Egymást ölelgettük, mint gól után a futballisták. A tiszt egy darabig próbálkozott, azután mosolyogva intett a kezével, sugott valamit a tolmácsnak, aki bólintott, és sarkon fordult, ott hagyott bennünket.

Amikor az öröm heve lecsillapodott, a tolmács megszólalt:

- Polgártársak! Ahogy hallottátok, nem vagytok többé hadifoglyok. Fegyvertelen őrség kísér benneteket. A vagonok nem lesznek lezárva. A szovjet katonai hatóságnak az a kérése, hogy legyetek fegyelmezettek, ne maradjon le a vonatról senki, mert igazolvány nélkül az otthoni hatóságoknál nehézségeitek lesznek. A papírokat Szegeden kapjátok meg.

- Hallod, Kálmán - kiabáltam örömmel -, hazáig meg sem állunk!

- Hihetetlen - mondta -, nem is akarom elhinni. Azután kissé bánatosan maga elé nézett és sóhajtott:

- Szegény Laci, ha ő is itt lehetne velünk.

Közben megmozdult a tömeg, mindenki igyekezett a jó helyeket elfoglalni a vagonokban.

- Kálmán, van egy ötletem: olyan jó az idő, a kocsiban meleg lesz, utazzunk a tetőn.

- Előbb kérdezzük meg az őrparancsnokot, a tolmács még itt van.

Az őrparancsnok széttárta a kezeit, és azt mondta, hogy ott fekszünk le, ahol akarunk, csak le ne essünk a vonatról.

Elsőnek mi hurcolkodtunk föl a tetőre. Kényelmes, szellős volt a hely. Mikor a többiek megláttak bennünket, lassan benépesítették az egész vonat „fedélzetét”.

Még javában pakoláztunk, mikor föltűnt egy kisebb katonai teherautó. Úgy száz méterre tőlünk megállt. A vezetőfülkéből kiszállt egy vöröskeresztes karszalagos tiszt. Intett az őrparancsnoknak, akinek, miután odament hozzá, magyarázott valamit, és odaadott neki egy papírt. Utána lenyitották a kocsik hátluját, és néhány embert leszállítottak róla. Egyik-másiknak segítettek is.

- Isten bizony, ha nem tudnám, hogy Laci a kórházban van, azt mondanám... De! Ő az!!!

- Csakugyan! Szaladjunk elébe! Laci bátyám! Laci bátyám! Ide gyere, itt vagyunk!

Laci szeme felénk villant, integetni kezdett, majd kissé nehézkesen közeledett hozzánk. Megöleltük, és szinte egyszerre kérdeztük, hogy hogyan került ide.

- Várjatok, fiúk, hadd pihenjem ki egy kissé ezt az örömet, és ha leültünk, akkor részletesen elmondom.

- De hogy vagy? Még mindig van sárgaságod.

- Mondjátok, nem jutott az eszetekbe egyszer sem a szemem közelebből megnézni?

- Valóban - mondta Kálmán -, az nem nagyon sárga.

- Különböen most már igazán jól vagyok - folytatta Laci -, és remélem, hamarosan meggyógyulok.

Fölsegítettük a tetőre. Szétnézett, mélyet lélegzett.

- Micsoda kilátás van innen!

Elhelyezkedtünk, leültünk.

Laci gondosan pakolászott, a csomagjából elővette az elmaradhatatlan imakönyvét, és a leterített takarójára tette, majd hamiskás mosollyal megszólalt:

- Tudjátok, a rendelésen, amikor az orosz kolléga időnként felülvizsgálta a súlyosabb betegeket, észrevettem, hogy mennyire viszolyog a sárgaságos betegektől. Hozzájuk sem ért, úgy irtózott tőlük, mint a leprásoktól, de elszállította őket a katonai kórházba. Egy alkalommal érdeklődtem az egyik ismerősünk után, aki szintén erre a sorsra jutott. Az orosz

kolléga azt válaszolta, hogy minden sárga beteget hazaküldenek, mert nem bajlódnak a kivizsgálásával, amellettt egy részük meg is hal, az epeköveseket pedig meg kellene operálni, erre pedig itt nincs mód, egyáltalán, nekik csak egészséges emberekre van szükségük. Különben is, ő azt tapasztalta, hogy ha egy táborrészben valaki sárgaságot kap, akkor egymás után több eset is előfordul, úgy, mintha fertőző betegség lenne. (Nem is tudta az orosz orvos, hogy mennyire igaza volt, mert nem sokkal később fölfedezték a fertőző májgyulladás vírusát.) Ezek után állandóan azon törtem a fejem, hogy miként lehetne sárgaságot kapni. Ha ez sikerülne, akkor engem is hazaengednének. Egy veszélytelen módját ismertem: a sült tök rendszeres fogyasztását, de hát hol volt a sült tök? Napokon keresztül olvastam a gyógyszerkönyvedet. Emlékszel, hányszor kértem el?

- Persze, emlékszem.

- Van néhány, nagyobb adagban májkárosító, sárgaságot okozó gyógyszer, azonban az egyrészt nem is volt nekem, de nem is mertem volna kockáztatni. Többszöri olvasás után akadtam az Atebrin nevére.

- Csak nem azt akarod mondani, hogy azt szedted - csodálkoztam rá -, azt a trópusi, maláriaellenes gyógyszert?

- De, azt szedtem, egy kicsit többet, mint az előírás, addig, amíg sárgulni nem kezdtem...

- De hát azért az sem ártalmatlan savanyúcukor!

- Tudom. Egy kicsit izgultam is, de vállaltam a rizikót, meg többet imádkoztam.

- Nahát, megáll az eszem - mondta Kálmán -, és erről nekem miért nem beszéltél soha?

- Gondoltam rá, de reméltem, hogy sikerül a hazamenők közé jutnod. Nekem arra nem volt bátorságom, hogy kitépett lapú zsoldkönyvvvel bizottság elé álljak. Az viszont szándékomban volt, ha visszamaradsz, átadom a „módszert”.

- Köszönöm - nevetett Kálmán -, jó ötletet adtál, ha még egyszer fogságba esek, én is „maláriás” leszek. Mit szólsz ehhez, Bandi? Azt hittük mindketten, hogy Laci csak az imádsághoz ért.

- Látod, Kálmán - mondtam -, nekem meg erre a gyógyszeres megoldásra nem lett volna bátorságom. De most már több tablettát ne szedj, mert a vonatunk nyugatnak áll.

- Eszembe sincs, már három napja nem vettem be, és jól is érzem magam.

Időközben, nem tudni honnan, szereztek két magyar zászlót, virágokat, és ezekkel feldíszítették a mozdony elejét, és így indultunk el Magyarország felé. A legtöbb vagonban énekeltek, vidámak voltunk.

Már sötétedett, amikor Brassóba érkeztünk. Sokan voltak az állomáson, főleg magyarok, de románok is. Mindenféle, már elfelejtett élelmiszerrel kínálgattak bennünket. Ilyen volt a tej, a túró, a sajt. Összevissza ettünk mindent, mohón. Cujkát (pálinka) is ittunk, az a csoda, hogy szegény gyomrunk kibírta a váratlan bőséget.

Elégedetten álldogáltunk a vagonunk mellett, amikor a hátam mögött valaki rossz németiséggel megszólalt:

- Wie geht's, Doktor? (Hogy van, doktor?)

Megfordultam, és meglepődve láttam, illetve ismertem meg a hatalmas termetű orosz felcsernőnk, aki az őrségünknek tagja volt kifelé menet.

Nagyon barátságosan mosolygott, és kérdezte, hogy lenne-e kedvem sétálni.

Kálmán röhögött.

- Eredj csak velem, biztosan tetszel neki.

Mit csináljak - gondoltam -, miért ne mehetnék, még beszélni is tudok vele valamit. De hát majdnem megbántam, mert a százhusz kilós „szegénykém” azt gondolta, hogy ki vagyok éhezve a fehérrépre, pedig ez fordítva volt. Én örültem, hogy létezni tudok. Elég sokat kellett magyarázkodnom, hogy menjünk vissza a világosba.

Visszaértem a barátaimhoz.

- Na, milyen volt? - kérdezte Kálmán nevetve.

- Ne hülyéskedj, azt sem tudom, hogy fiú vagyok-e vagy lány.

- Na, ne évdjetelek, hanem gyertek föl a tetőre - szólt ránk Laci -, úgy nézem, hamarosan indulunk.

Kellemes, meleg éjszaka volt, de az utazásban ránk csapódó légáramlat lehűtött bennünket. Az örömünket azonban nem. Alig aludtunk valamit. Hajnalban értünk a magyar határra, Lökösházára.

Forró krumplilevessel fogadtak bennünket, és ismeretlen asszonyok öleltek-csókoltak.

Békéscsabán volt annyi időm, hogy föladjak egy táviratot a szüleimnek. A postás nem fogadott el tőlem semmit, igaz, hogy akkor a pengő értékével nem voltam tisztában. A kölcsönkért tízesért talán még egy tojást sem lehetett kapni.

Délután öt óra tájban megpillantottuk a Fogadalmi Templom tornyait. A szívem majd kiugrott a mellkasomból, úgy dobogott. A vonat befutott a rendező pályaudvarra, majd némi tolatás után megindult a Rókusi állomás felé.

Ahogy áthaladtunk az Izabella híd alatt, láttuk, hogy óriási, bolygó tömeg van a peronon. A vonat megállt.

- Vajon várnak téged? - kérdezte Kálmán.

- Remélem, megkapták a táviratot - válaszoltam izgatottan.

És akkor láttam, amit sohasem: édesanyámat, nevelőapámat édesapámmal együtt. Megelőzően sohasem találkoztak, messze elkerülték egymást.

Édesanyám elkezdett szaladni a vagonok mellett.

Mi a szerelvény végén, az utolsó előtti kocsitetején voltunk. Láttam, hogy türelmetlenül kérdezősködik, és továbbrohan felénk. Nem látott meg, pedig álltam a tetőn.

- Édesanyám! Édesanyám! - kiáltottam és integettem. - Itt vagyok!

Észrevett. Megállt, szinte megmerevedett, nem válaszolt semmit, mintha megnémult volna. Felém emelte mind a két karját, és láttam, hogy csorognak a könnyei.

Leugrottam a vagonról. Odarohantam hozzá, megöleltem. Nem tudtunk szólni. Nagy nehezen összeszedtem magam.

- Látod, édesanyám, mit ígértem neked: egy év múlva itthon leszek, és itt vagyok.

Szipogva alig tudott beszélni:

- Kisfiam, jól vagy? Egészséges vagy?

- Jól vagyok, de éhes.

- Csináltam neked töltött csirkét és tepsiben sült túrós palacsintát, amit szeretsz. Istenem, mit is mondjak még? Mit csináljak a lányokkal? Írogatnak nekem Pestről is meg Esztergomból is.

- Bízd rám, édesanyám! Én tudom, hogy kit szeretek. Gyere, már apámék is várnak.

Visszafordultam a barátaim felé, akik összeszedelőzködtek már.

- Menj csak - intett Laci -, eredj a családdal, majd találkozunk a klinikán.

És én önző módon karon fogtam édesanyámat, és csak visszaintettem a barátaimnak.

- Szervusztok! „Öttesivel, madzsar!”

Kálmánék mosolyogva lengették a kezüket.

- Szevasz, tizedes - kiáltották -, a vizontlátásra!

A „két apám” is sírt, mikor odaértünk hozzájuk. Mondtam édesapámnak:

- Hát ne gyöngülj el már úgy, hazajöttem.

Törölgette a szemét.

- Nem gyöngültem el, csak az jutott eszembe, hogy három héttel ezelőtt elkértem az utolsó cigarettádat.

- Akkor most kipótolhatod, kínálj meg.

Édesanyám le nem vette rólam a kezét. - Kisfiam, megtanultál-e oroszul?

- Azt nem, csak káromkodni. De várjál csak! Két szót megtanultam egy kis mongol katonától!

- Mi az? Két szó?

- Vojna plahaja...

- Az mit jelent?

- Azt, hogy a háború rossz.

- Igaza volt annak a katonának, a háború nagyon rossz...

-&-